

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Židrūnas LIAUGMINAS

**LIETUVOS GYVENTOJŲ PAJAMOS IR JŲ
DIFERENCIACIJOS PROBLEMA**

Magistro darbas

Šiauliai, 2005

ANOTACIJA

Židrūnas Liaugminas

Lietuvos gyventojų pajamos ir jų diferenciacijos problema. Magistro darbas.

Magistro darbo teorinėje dalyje analizuojama gyventojų disponuojamų pajamų koreliacija su šalies nacionalinėmis pajamomis; įvertinamos pagrindinės gyventojų pajamų tyrimo metodologinės nuostatos; gyventojų asmeninės pajamos apibrėžiamos kaip vienas pagrindinių žmogaus asmeninių poreikių patenkinimo šaltinių. Apibrėžiamas ir analizuojamas gyventojų pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos tyrimo modelis; sudaroma asmeninės pajamos ir jų diferenciaciją vertinančių pagrindinių rodiklių sistema.

Teoriniame ir praktiniame lygmenyse pagrindžiama hipotezė, kad absoliuti pajamų lygybė yra ne tik neįmanoma, bet ir nepageidautina ekonominio efektyvumo aspektu.

Praktinėje – analitinėje magistro darbo dalyje analizuojamos gyventojų disponuojamų pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos kitimo tendencijos skirtingose socialinėse gyventojų grupėse. Patvirtinamos autoriaus suformuluotos mokslinio tyrimo hipotezės, pirma, kad žemiausias disponuojamų pajamų lygis bei aukščiausias skurdo lygis yra kaimo namų ūkiuose, namų ūkiuose, kuriuose yra daugiau kaip 3 vaikai arba, kuriuos sudaro daugiau kaip 5 nariai, taip pat namų ūkiuose, kurių galva turi žemesnį kaip aukštesnį išsilavinimą ir (ar) priklauso iki 30 - 39 metų ir vyresnių kaip 60 metų amžiaus grupėms. Antra, kad kuo mažesnės namų ūkio disponuojamos pajamos, tuo santykinai didesnę pajamų dalį sudaro socialinės išmokos ir pajamos, gautos pardavus žemės ūkio produkciją, bei santykinai mažesnės samdomojo darbo pajamos.

Magistro darbo pasiūlymų dalyje suformuluojama gyventojų tolygaus pajamų paskirstymo koncepcija, akcentuojant pajamų diferenciacijos tobulinimo priemones, orientuotas į perskirstymo sistemos reformavimą, skatinančią darbo ir verslo iniciatyvas bei, orientuotas į aktyviųjų skurdo ir pajamų diferenciacijos politikos priemonių taikymą mažinant valstybės dalyvavimą darbo ir verslo rinkose.

ABSTRACT

Židrūnas Liaugminas

Lithuanians' Income and the Problem of Its Differentiation Master's paper.

The theoretical part of the master's paper deals with the correlation of dwellers' disposable income and the country's national income; evaluation of the leading methodological attitude towards the research of dwellers' income; determination of dwellers' personal income as one of the main sources to satisfy human needs; determination and analysis of the research model of dwellers' income level, structure and differentiation; formation of the system related to the personal income and differentiation of its main factors.

The hypothesis based on both theoretical and practical planes states that the absolute equality of income is not only impossible but even unacceptable in the aspect of economical efficiency.

The practical – analytical part of the paper involves the analysis of dwellers' disposable income level, structure and the tendencies of differentiation variations in the particular social groups of dwellers. The author approves the scientific research hypothesis formulated by himself: firstly, the lowest level of disposable income as well as the highest level of poverty can be traced in the household of any village, with more than three children or consisting of more than five members equally to the household, the head of which has gained lower than further education and / or belongs to the groups of people up to 30 – 39 years old and older than 60 years old. Secondly, the lower the disposable income of the household, the higher income part is made of social allowance and income, gotten in case of sold agricultural production and relatively lower income from hired work.

The paper's section related to the recommendations formulates the conception of even distribution of dwellers, emphasizes the development of income differentiation means, orientates into reformation of the redistribution system, encourages work and business initiatives as well as orientates into application of active means of poverty and income differentiation policy in order to decrease the impact of the government on various labor and business markets.

LITERATŪRA

IVADAS	4
1. PAJAMŲ SAMPRATA, STRUKTŪRA IR PAJAMŲ ŠALTINIAI.....	8
1.1 Gyventojų pajamų susidarymas. Pajamų samprata.....	8
1.2 Pajamų struktūra ir pajamų šaltiniai	16
1.3 Pajamų rodiklių sistema	22
2. PAJAMŲ DIFERENCIACIJOS SAMPRATA IR RODIKLIŲ SISTEMA	24
2.1 Pajamų diferenciacijos samprata. Pajamų diferenciaciją sąlygojančios priežastys.....	24
2.2 Pajamų diferenciacijos rodiklių sistema.....	30
3. SKURDAS: SAŲVOKA, SKURDO RIBA IR SKURDO PRIEŽASTYS	36
4. LIETUVOS GYVENTOJŲ DISPONUOJAMOS PAJAMOS IR JŲ DINAMIKA 1999 – 2003 METAIS.....	45
4.1 Piniginės ir natūrinės disponuojamos pajamos.....	45
4.2 Socialinių gyventojų grupių disponuojamų pajamų lygis ir jo dinamika	50
1999 – 2003 metais.....	50
4.2.1 Disponuojamos pajamos pagal namų ūkių gyvenamąją vietą	51
4.2.2 Disponuojamos pajamos pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę.....	59
4.2.3 Disponuojamos pajamos pagal namų ūkio tipą	66
4.2.4 Disponuojamos pajamos pagal namų ūkio galvos amžių.....	75
4.2.5 Disponuojamos pajamos pagal namų ūkio galvos išsilavinimą.....	78
5. SOCIALINIO DRAUDIMO IR SOCIALINĖS PARAMOS PINIGINĖS IŠMOKOS IR JŲ DINAMIKA 1999 – 2003 METAIS	82
5.1 Socialinio draudimo ir socialinės paramos piniginės išmokos.....	82
5.2 Socialinio draudimo ir socialinės paramos piniginių išmokų santykio su disponuojamomis pajamomis dinamika 1999 – 2003 metais	88
6. SANTYKINIS SKURDAS LIETUVOJE IR JO KITIMO TENDENCIJOS	96
7. GYVENTOJŲ PAJAMŲ TOLYGIAUS PASISKIRSTYMO PROBLEMA	101
7.1 Gyventojų pajamų tolygaus pasiskirstymo koncepcija.....	101
7.2 Gyventojų pajamų formavimo tobulinimo kryptys ir priemonės	105
IŠVADOS	111
LITERATŪRA	115
PRIEDAI.....	1 - 45

IVADAS

Mokslinės problemos aktualumas. Lietuvai perėjus prie rinkos ekonomikos, įvyko didžiuliai pokyčiai šalies ūkyje - buvo perskirstomi ištekliai, perkelti juos iš mažiau našių pramonės ir žemės ūkio sektorių į našesnę paslaugų sektorių, liberalizuotos prekyba ir kainų politika, įdiegtos modernios, darbą taupančios technologijos ir kt. Šie pokyčiai, ypač pastaraisiais metais, sąlygojo Lietuvos ekonomikos augimą, pasižymintį sparčiu BVP augimu, didėjančiomis eksporto ir užsienio investicijų apimtėmis, mažėjančiu nedarbo lygiu, indėlių augimu bankuose ir t.t. Tačiau tuo pačiu vyko neigiami poslinkiai socialinėje – ekonominėje sistemoje, t.y. didėjo gyventojų turto ir pajamų diferenciacija, susiformavo žemas vidutinis gyventojų disponuojamų pajamų lygis, išryškėjo regioninė gyventojų turto ir pajamų diferenciacija.

Gyventojų pajamų diferenciacija yra susijusi su viena iš aktualiausių visuomenės socialinių problemų – tai *skurdo problema*. Pastaraisiais metais skurdo sąvoka keičiama socialinės atskirties sąvoka, siekiant akcentuoti asmens ir visuomenės santykių nutraukimą.

Iš anksto pažymėsime, kad absoliuti pajamų lygybė rinkos sąlygomis yra ne tik neįmanoma, bet ir nepriimtina, kadangi esant vienodoms gyventojų pajamoms, sumažėtų gyventojų darbo stimulai, verslumas ir noras rizikuoti. Pastarųjų iniciatyvų praradimas sumažintų darbo pajamas, pelną, palūkanų ir rentos pajamas, kas sąlygotų BVP mažėjimą, o tai lemtų šalies ūkio stagnaciją ir nuosmukį. Todėl darbe didžiausią dėmesį skirdami Lietuvos gyventojų disponuojamų pajamų lygio ir struktūros, pagal skirtingas gyventojų socialines grupes, analizei, sieksime suformuoti pajamų diferenciacijos tobulinimo ir skurdo mažinimo koncepciją, apjungiančią priemones, orientuotas ne į absoliučios gyventojų pajamų lygybės siekimą, bet į gyventojų pajamų diferenciacijos sušvelninimą, akcentuojant skurdžiausiai gyvenančių namų ūkių padėties gerinimą.

Lietuvoje reguliarius namų ūkių piniginių ir natūrinių disponuojamų pajamų tyrimai atliekami tik nuo 1996 m. Siekiant efektyviai spręsti visuomenėje kylančias socialines problemas, pvz., skurdo problemą, reikia ne tik atlikti reguliarius namų ūkių biudžetų tyrimus, bet taip pat reikia šių tyrimų pagrindu skaičiuoti pajamų diferenciacijos ir koncentracijos rodiklius, nustatyti jų kitimo tendencijas. Tik remiantis patikama, tinkamai sugrupuota ir apibendrinta tokių tyrimų medžiaga, yra įmanoma teisingai interpretuoti vidutinių pajamų vienam namų ūkio nariui diferenciacijos dėsninumus, nustatyti žmonių, gyvenančių žemiau skurdo ribos, dalį, numatyti ir įgyvendinti konkrečias, o svarbiausia – savalaikes ir efektyvias socialinės paramos priemones.

Deja, Lietuvos autoriai neatlieka sisteminės gyventojų pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos analizės, dažnai tik konstatuojamas gyventojų pajamų nelygybės ar skurdo faktas.

2002 m. pirmą kartą Lietuvoje nuoseklia, sistemine – struktūrinę Lietuvos gyventojų disponuojamų pajamų analizę atliko dr. I. Blažienė disertacijoje “Lietuvos gyventojų pajamos ir jų normalizavimas”. Tačiau tai vienintelė tokia išsami ir nuosekli gyventojų pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos studija, kadangi daugelio autorių gyventojų pajamų ir jų diferenciacijos problemos nagrinėjamos tik tam tikrais aspektais, pvz., dažniausiai gyventojų pajamos yra analizuojamos, kaip vienas svarbiausių gyvenimo lygio ar skurdo rodiklių (Juškienė, 1997, Karpuškienė, 1997, Lazutka, 2001, Šileika, 2000e, Blažienė 2000e, Vengrienė, 1992, Steponavičienė, 2004, Demskis, 2004, Bogdanovičius, 2004, Žalimienė, 2000) arba, kaip pagrindinis individo asmeninių poreikių patenkinimo šaltinis (Lazutka, 2003, Rutkauskas, 1999, Vitunskienė, 1997); atskirai analizuojami statistiniai gyventojų pajamų tyrimo metodai (Bagdonas, 2004, Martišius, 1993b, 1995, 2002, Molienė, 1993a, 1993b, 1995, 2000); gyventojų pajamų apmokestinimas ir jo įtaka pajamų nelygybės formavimuisi (Pajuodienė, 1996, 1999); kaimo gyventojų gyvenimo lygis ir pajamų nelygybė (Marcinkevičiūtė, 2002, Verkulevičienė, 2002); pensininkų gyvenimo lygis ir pajamų nelygybė (Šileika, 2000f, Blažienė, 2000f, Mikulionienė, 2004); piniginės socialinės paramos klausimai (Šileika, 2003, Tamašauskienė, 2003).

Lietuvos gyventojų pajamų reguliarios, sisteminės – struktūrinės analizės stoka sąlygojo tai, kad šiuo metu Lietuvos perskirstymo sistema nėra pakankamai efektyvi, kadangi ji neduoda teigiamų rezultatų mažinant gyventojų pajamų diferenciaciją, o svarbiausia – mažinant skurdą. Tai sąlygoja vienas iš pagrindinių perskirstymo sistemos trūkumų – ji neskatina socialinių pašalpų gavėjų darbinės veiklos ir verslumo. Taip pat perskirstymo sistemos neefektyvumas sietinas su mažais socialinių išmokų dydžiais bei su tuo, kad dažnai socialinės išmokos atitenka šeimoms, kurioms socialinė parama visiškai nereikalinga.

Mokslinis naujumas. Darbe apibrėžiama gyventojų pajamų esmė pateikiant principines gyventojų pajamų sampratas ir jų tyrimo metodologines nuostatas; sudaromas gyventojų pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos tyrimo modelis, apimantis asmeninių pajamų ir jų diferenciaciją įvertinančių rodiklių sistemą. Gyventojų pajamų diferenciacijos tyrimo logika ir rodiklių sistema integruojamos atliekant nuoseklia, sistemine – struktūrinę empirinių Lietuvos gyventojų disponuojamų pajamų duomenų analizę. Įvertinus analizės metu nustatytus dėsningumus ir tendencijas, sudaroma gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimo ir skurdo mažinimo koncepcija, apimanti priemones, orientuotas į perskirstymo sistemos reformavimą, skatinančią darbo ir verslo iniciatyvas bei, orientuotas į aktyviųjų skurdo ir pajamų diferenciacijos politikos priemonių taikymą mažinant valstybės dalyvavimą darbo ir verslo rinkose.

Mokslinių tyrimų objektas – gyventojų disponuojamų pajamų lygis, struktūra ir diferenciacija.

Tyrimo tikslai: 1) remiantis mokslinės literatūros analize, atskleisti gyventojų pajamų esmę bei, suformuoti gyventojų pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos tyrimo teorinį loginį modelį;

2) remiantis empiriniais Lietuvos namų ūkių biudžetų tyrimų duomenimis, įvertinti gyventojų disponuojamų pajamų lygį ir struktūrą, nustatyti pagrindinius gyventojų pajamų diferenciacijos kitimo tendencijas sąlygojančius veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

1. susisteminti, palyginti ir apibendrinti mokslinės ekonominės literatūros autorių nuomones gyventojų pajamų sampratos klausimais;
2. remiantis pagrindinėmis gyventojų pajamų sampratos bei tyrimo teorinėmis metodologinėmis nuostatomis, atskleisti gyventojų pajamų esmę, apibrėžti gyventojų pajamų struktūrą;
3. apibrėžti pagrindines sritis, iš kurių gaunamos gyventojų pajamos bei, įvertinti šiose srityse esančius gyventojų pajamų šaltinius ir jų rūšis;
4. atskleisti gyventojų pajamų diferenciacijos esmę, apibrėžiant pagrindines pajamų diferenciaciją sąlygojančias priežastis;
5. sudaryti gyventojų pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos tyrimo teorinį loginį modelį, apimančią asmeninių pajamų lygio ir struktūros bei pajamų diferenciacijos ir koncentracijos tyrimo rodiklių sistemas;
6. integruoti gyventojų pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos tyrimo teorinį loginį modelį į empirinių Lietuvos namų ūkių biudžetų tyrimų duomenų analizę, atskleidžiant tiriamu laikotarpiu vykusius Lietuvos gyventojų pajamų struktūrinius pokyčius;
7. įvertinti Lietuvos pajamų perskirstymo sistemos efektyvumą;
8. sudaryti gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimo ir skurdo mažinimo koncepciją, numatant pagrindines kryptis ir priemones esamos padėties normalizavimui.

Mokslinės hipotezės:

1. Kuo mažesnės namų ūkio disponuojamos pajamos, tuo santykinai didesnę disponuojamų pajamų dalį sudaro socialinės išmokos ir nedidelės pajamos, gautos pardavus žemės ūkio produkciją, bei santykinai mažesnę disponuojamų pajamų dalį sudaro samdomojo darbo pajamos.
2. Žemiausias disponuojamų pajamų lygis bei aukščiausias skurdo lygis yra kaimo namų ūkiuose, namų ūkiuose, kuriuose yra daugiau kaip 3 vaikai arba, kuriuos sudaro daugiau kaip 5 nariai, taip pat namų ūkiuose, kurių galva turi žemesnį kaip aukštesnįjį išsilavinimą ir (ar) priklauso iki 30 - 39 metų ir vyresnių kaip 60 metų amžiaus grupėms.

Tyrimų metodika ir metodai. Darbe taikytas abstraktus teorinis metodas, sisteminė, lyginamoji ir loginė analizės. Taip pat taikyti aprašomosios statistikos metodai: statistinės medžiagos grupavimas ir lentelių sudarymas, skaičiuoti santykiniai dydžiai, reiškinų vystymosi pokyčiams nustatyti skaičiuotas padidėjimo tempas, rezultatams vaizdžiai išreikšti taikytas grafinis metodas.

Tyrimė daugiausiai remtasi Statistikos departamento atliekamų namų ūkių biudžetų tyrimų rezultatais. Taip pat buvo naudojama Statistikos departamento informacija apie Lietuvos nacionalines sąskaitas, apie Lietuvos socialinės paramos sistemą. Pasirinktas 1999 – 2003 m. nagrinėjimo laikotarpis siekiant nusakyti pagrindines gyventojų disponuojamų pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos kitimo tendencijas.

Mokslinis darbo naujumas:

1. suformuotas gyventojų pajamų susidarymo modelis;
2. susisteminus teorines gyventojų pajamų sampratas, atskleista gyventojų pajamų esmė bei suformuotas gyventojų pajamų, kaip pagrindinio individo asmeninių poreikių patenkinimo šaltinio, sąvokos apibrėžimas;
3. susisteminti gyventojų pajamų struktūros tyrimai bei išskirtos pagrindinės sritys, iš kurių gaunamos pajamos, įvertinti pagrindiniai pajamų šaltiniai ir jų rūšys kiekvienoje srityje;
4. išskirti namų ūkių tipai pagal pagrindinius jų disponuojamų pajamų šaltinius;
5. atskleista gyventojų pajamų diferenciacijos esmė bei apibrėžtos pajamų diferenciaciją sąlygojančios priežastys;
6. sudarytas gyventojų pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos tyrimo teorinis loginis modelis.

Praktinis rezultatų reikšmingumas:

1. atlikta sisteminė – struktūrinė Lietuvos gyventojų disponuojamų pajamų analizė, sudaranti prielaidas efektyvios, moksliskai pagrįstos socialinės politikos vystymui;
2. nustatyti pagrindiniai gyventojų pajamų lygio ir struktūros kitimo dėsniniai;
3. įvertinti gyventojų pajamų diferenciacijos pokyčiai atskirose gyventojų socialinėse grupėse;
4. atlikta socialinio draudimo ir socialinės paramos piniginių išmokų pasiskirstymo gyventojų disponuojamose pajamose analizė;
5. įvertinta Lietuvos gyventojų pajamų perskirstymo sistema bei, pateikti ekonominiais skaičiavimais pagrįsti pasiūlymai gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimui ir skurdo mažinimui.

1. PAJAMŲ SAMPRATA, STRUKTŪRA IR PAJAMŲ ŠALTINIAI

1.1 Gyventojų pajamų susidarymas. Pajamų samprata

Pajamos kaip visuminės šalies pajamos ir, kaip individualios atskirų namų ūkių pajamos.

Pradedant analizuoti *gyventojų pajamų teoriją*, apibrėžiančią gyventojų pajamų sąvoką, struktūrą ir pajamų šaltinius, taip pat siekiančią atsakyti į tokius pagrindinius klausimus:

Ü ar įmanoma absoliuti pajamų lygybė? Jei ne, tai kokie veiksniai sąlygoja pajamų nelygybės formavimąsi?;

Ü ar pateisinama valstybės intervencija mažinant pajamų nelygybę? Jei taip, tai kokios priemonės yra priimtinos siekiant teisingo pajamų paskirstymo? Jei ne, tai, ar laisvoji rinka, kurioje neegzistuoja valstybinis pajamų perskirstymo mechanizmas, netaps pagrindiniu veiksniu, didinančiu atskirtį tarp dviejų polių – turtingiausių ir vargingiausių?

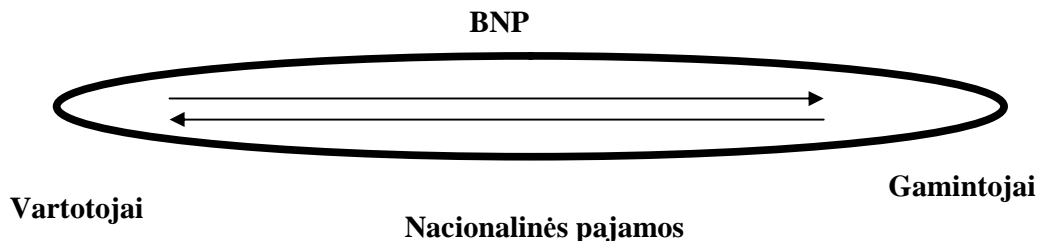
Ü kokie padariniai įmanomi valstybės intervencijos ir laisvos rinkos atvejais siekiant teisingo pajamų paskirstymo?;

būtina išsiaiškinti, koks egzistuoja ryšys tarp šalies visuminių pajamų ir individualių namų ūkių pajamų. Sieksime pagrįsti hipotezę, kad “nacionalinės pajamos glaudžiai susijusios su asmeninėmis pajamomis”, ir atvirkščiai [16, p. 14].

Išskiriami šie pagrindiniai nacionalinių pajamų rodikliai [44, p. 91; 79, p. 4]:

1. *bendrasis nacionalinis produktas (BNP)*;
2. *bendrasis vidaus produktas (BVP)*;
3. *grynasis nacionalinis produktas (GNP)*;
4. *grynosios vidaus pajamos arba nacionalinės pajamos (NP)*;
5. *asmeninės pajamos (AP)*;
6. *grynosios asmeninės pajamos arba disponuojamos pajamos (DP)*.

Bendrojo nacionalinio produkto ir nacionalinių pajamų ryšį atskleidžia *mokėjimų apytaka paprastoje ekonominėje sistemoje* (žr. 1 paveikslą).

1 pav. Mokėjimų apytaka paprastoje ekonominėje sistemoje

Šaltinis: Levišauskaitė, K., Rūškys, G. 2003. Valstybės finansai, p. 14.

Viršutinis lankas 1 - jame paveiksle rodo vartotojų mokėjimus gamintojams už prekes ir paslaugas. Šis lankas įvertina *bendrajį nacionalinį produktą*. Apatinis lankas įvertina *nacionalines pajamas*, kurios parodo, kaip gamintojų ir paslaugų teikėjų pajamos vėl grįžta vartotojams darbo užmokesčio, rentos, palūkanų ir pelno pavidalu [16, p. 14].

Kyla klausimas, ar visos vartotojų išlaidos, prekių ir paslaugų pirkimui, tapusios prekių gamintojų ir paslaugų teikėjų pajamomis, lygios pajamoms, kurios grįžta vartotojams darbo užmokesčio, rentos, palūkanų ir pelno pavidalu? Atsakymo į šį klausimą paieška neišvengiamai suteiks galimybę patikrinti aukščiau iškeltą hipotezę bei suprasti, kaip susidaro individualios atskirų namų ūkių pajamos.

Analizuosime praktikoje labiau paplitusį *bendrojo vidaus produkto* (BVP) rodiklį, kuriam įvertinti naudojami *trys metodai: gamybos, išlaidų ir pajamų*. Remdamiesi BVP rodiklio, skaičiuojamo pajamų metodu, matematine išraiška išvesime grynujų asmeninių pajamų, dar kitaip vadinamų disponuojamomis pajamomis, rodiklį (žr. 1 priedą).

BVP, skaičiuojamo pajamų metodu, rodiklio matematinė išraiška užrašoma [44, p. 86]:

$$\mathbf{BVP} = \mathbf{W} + \mathbf{R} + \mathbf{i} + \mathbf{\Pi} + \mathbf{D}_e + \mathbf{T}_i \quad (1.1)$$

Iš pastarosios matematinės išraiškos atėmę amortizaciją (\mathbf{D}_e) gausime *grynojo nacionalinio produkto* (GNP) rodiklį [44, p. 91]:

$$\mathbf{GNP} = \mathbf{BVP} - \mathbf{D}_e = \mathbf{W} + \mathbf{R} + \mathbf{i} + \mathbf{\Pi} + \mathbf{T}_i \quad (1.2)$$

Grynojo nacionalinio produkto rodiklis tiksliau parodo gyventojų gerovės pokyčius, kadangi amortizacijos išlaidos eiliniam vartotojui neatsiliepia. Tačiau į grynojo nacionalinio produkto rodiklį įeina netiesioginiai mokesčiai (\mathbf{T}_i), kurie į asmenines pajamas taip pat nepatenka. Todėl iš 1.2 lygybės atėmę netiesioginius mokesčius gauname dar vieną rodiklį, apibūdinantį *nacionalines pajamas* siaurąja prasme. Jas sudaro visuminės asmeninės pajamos: atlyginimas už darbą (\mathbf{W}), palūkanos (\mathbf{i}), renta (\mathbf{R}) ir pelnas ($\mathbf{\Pi}$) [79, p. 5; 44, p. 92]:

$$\mathbf{NP} = \mathbf{GNP} - \mathbf{T}_i = \mathbf{W} + \mathbf{R} + \mathbf{i} + \mathbf{\Pi} \quad (1.3)$$

Tačiau svarbu pabrėžti, kad nacionalinių pajamų rodiklis dar neatspindi asmeninių pajamų, tuo labiau grynujų asmeninių pajamų, nes *nacionalinės pajamos nėra lygios asmeninėms pajamoms* dėl tokių priežasčių:

1. *priežastys, sąlygojančios asmeninių pajamų mažėjimą* [16, p. 14-15]:

- Ū asmeninės pajamos apskaičiuojamos, prieš tai atskaičius įmokas į privalomojo socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo fondus (\mathbf{W}_i);
- Ū dalis įmonių pelno atitenka valstybei kaip įmonių pelno (pajamų) mokestis ($\mathbf{\Pi}_T$);
- Ū dalį pelno įmonės pasilieka gamybos plėtimo finansavimui – nepaskirstytas pelnas ($\mathbf{\Pi}_N$). Tik dividendai tampa asmeninių pajamų dalimi.

2. *priežastys, sąlygojančios asmeninių pajamų didėjimą* [16, p. 15]:

Ū vyriausybė perveda lėšas į socialinio draudimo, pensijų, nedarbo ir kitus fondus, moka stipendijas besimokantiems - tokie mokėjimai (transferiniai mokėjimai - T_p) didina asmenines pajamas, bet nedidina gamybos veiksnių apimties, todėl jie į nacionalines pajamas neįskaitomi.

Įvertinę priežastis, sąlygojančias asmeninių pajamų mažėjimą ir didėjimą, galime užrašyti *asmeninių pajamų (AP)* matematinę išraišką:

$$AP = NP - W_i - \Pi_T - \Pi_N + T_p = W + R + i + \Pi - W_i - \Pi_T - \Pi_N + T_p \quad (1.4)$$

Patvirtinome hipotezę, kad nacionalinės pajamos glaudžiai susijusios su asmeninėmis pajamomis, kaip ir, asmeninės pajamos susijusios su nacionalinėmis pajamomis, kadangi vartotojams atitenka pajamos, gautos už gamybos veiksnius. Didžiąją nacionalinių pajamų dalį sudaro namų ūkiams tenkančios asmeninės pajamos. Į nacionalines pajamas patenkančios valstybės pajamos įmokų į socialinio draudimo, sveikatos draudimo ir kitus fondus, įmonių pelno ir kitų mokesčių pavidalu, jos nepatenka į asmeninių pajamų rodiklį. Dalis valstybės mokestinių pajamų perskirstomos namų ūkiams pensijų, pašalpų, stipendijų ir kitų išmokų pavidalu, tai taip vadinamieji transferiniai išmokėjimai, kurie neįvertinami nacionalinių pajamų rodiklyje, tačiau apskaitomi asmeninėse pajamose.

Taigi individualios namų ūkių pajamos gali būti apibrėžiamos kaip tiesioginių pajamų iš gamybos veiksnių ir transferinių išmokų suma [79, p. 8]:

$$AP = \text{tiesioginės pajamos iš gamybos veiksnių} + \text{transferinės išmokos} \quad (1.5)$$

Tiesioginės pajamos iš gamybos veiksnių – tai darbo užmokestis, palūkanų pajamos, renta ir pelnas. Transferinės pajamos nėra susijusios su gamybos veiksnių apmokėjimu. Skirtingai nuo tiesioginių pajamų, transferinės pajamos susidaro ne už prekes ir paslaugas, tačiau kaip ir tiesioginės pajamos, šios išmokos padidina gyventojų perkamąją galią, o kai kurioms jų grupėms gali tapti pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu [79, p. 8].

Asmeninės pajamos yra skaičiuojamos iki sumokant asmeninius (tiesioginius) mokesčius. Grynosios asmeninės pajamos (disponuojamos pajamos – DP) lieka atskaičius asmeninius mokesčius (T_d) ir matematiškai užrašomos [44, p. 93]:

$$DP = AP - T_d \quad (1.6)$$

Disponuojamos pajamos naudojamos vartotojų poreikiams tenkinti bei kaupimui.

Darbo analitinėje – tiriamojoje dalyje analizuodami gyventojų pajamų diferenciacijos problematiką, daugiausiai remsimės *disponuojamų pajamų rodikliu*, kadangi šis rodiklis ne tik parodo grynąsias gyventojų pajamas, likusias sumokėjus asmeninius mokesčius, bet ir įvertina gyventojų galimybes tenkinti asmeninius (fizinius, dvasinius ir socialinius) poreikius, t.y. atspindi gyventojų perkamąją galią.

Pajamos kaip pagrindinis asmeninių poreikių tenkinimo šaltinis. Kai kurie autoriai (Vitunskienė, 1997, Šileika, 1999 d, Blažienė, 1999 d, 2002, Lazutka, 2003 ir kiti), nagrinėjusių gyventojų pajamų ir jų nelygybės esmės, pajamų diferenciacijos mažinimo problemas, pajamų sampratos, pajamų metodologinių tyrimo nuostatų analizę atlieka per individo asmeninių – fizinių, dvasinių (intelektualinių) bei socialinių – poreikių patenkinimo prizmę. Dr. I. Blažienė pateikia tokią gyventojų pajamų apibrėžimą: “gyventojų pajamos – tai visuma piniginių ir natūrinių išteklių gyventojų gaunamų įvairiomis formomis ir leidžiančių patenkinti tam tikro objektyvaus lygio einamuosius ir perspektyvinius individų asmeninius, fizinius, dvasinius bei socialinius poreikius” [5, p. 7].

Prof. hab. dr. A. Šileika ir dr. I. Blažienė išskiria penkias metodologines gyventojų pajamų tyrimo nuostatas, kurias trumpai aptarsime:

1. pirmoji nuostata susijusi su gamybos tikslų problema;
2. antroji nuostata sietina su socialinio efektyvumo samprata;
3. trečioji nuostata sietina su ekonominės gerovės samprata;
4. ketvirtoji nuostata nagrinėja socialinio – ekonominio vienalytiškumo problemą;
5. penktoji nuostata sietina su socialinio teisingumo samprata.

Analizuojant šias penkias metodologines gyventojų pajamų tyrimo nuostatas, galime pastebėti, kad jos tarpusavyje koreliuoja *asmeninių poreikių patenkinimo plotmėje*. Pirmoji metodologinė nuostata numato, kad galutinis bet kokios gamybos tikslas, kuriam turėtų būti pajungti visi kiti gamybos tikslai, pasiekiamas per tam tikros struktūros asmeninių poreikių tenkinimą, t.y. gamyba nėra savitikslių, nes gamyba vyksta vardan vartojimo, kurį lemia asmeniniai poreikiai [69, p. 6].

Antroji metodologinė nuostata, tęsiant pirmosios nuostatos mintį, apibrėžiama taip: ekonominės gėrybės gamyba laikoma socialiai efektyvia, jei ji veda į tam tikros struktūros asmeninių poreikių tenkinimo prisotinimą, kaip į esminį bet kokios gamybos galutinį tikslą. Taigi socialiai efektyviu gamybos lygiu laikoma situacija, kai ribinis socialinis naudingumas lygus ribiniams socialiniams kaštams, kuriai esant nebeįmanoma didinti bendrojo socialinio naudingumo perskirstant visuomeninius išteklius. Tuomet lieka vienintelė išeitis konstruoti optimalius asmeninių pajamų paskirstymo ir jų perskirstymo modelius [69, p. 7].

Trečioji metodologinė gyventojų pajamų tyrimo nuostata teigia, kad socialiai efektyvios gamybos tyrimo aspektu asmeninių poreikių struktūra ir jų tenkinimo lygis turi koreliuoti su ekonominės gerovės samprata. Poreikiai pasidarė žmonių visuomeninio gyvenimo dariniu ir priklauso daugiausia nuo visuomeninio gyvenimo (pirmiausiai gamybos) išsivystymo. Aukštas gamybos lygis lemia aukštą vartojimo lygį ir, kuo sudėtingesnė poreikių sistema, tuo visuomenė yra labiau išsivysčiusi.

Autoriai teigia, kad gyventojų pajamos (ypač pinigines), jų perkamoji galia tėra tik potenciali gerovės bazė, kuri turi būti realizuojama šių pajamų panaudojimo procese. Galiausiai tik gyventojų išlaidos, jų asmeninis vartojimas užbaigia vieną jų asmeninių poreikių reprodukcijos ratą ir paruošia sąlygas naujam, kiekybiškai ir kokybiškai aukštesniam jų tenkinimo lygiui [69, p. 9]. Šis teiginys tiesiogiai koreliuoja su A. Maslou teorija, kurioje teigiama, kad poreikiai išsidėsto griežta hierarchine tvarka: žmogus pirmiausiai stengiasi patenkinti žemesniojo lygio poreikius, t.y. fiziologinius. Kai šie patenkinami, tuomet atsiranda stiprūs vidiniai stimulai aukštesniojo lygio poreikiams [81, p. 49].

Ketvirtoji ir penktoji metodologinės gyventojų pajamų tyrimo nuostatos orientuotos į tai, kad asmeninių poreikių bei gyvenimo lygio standartų augimas turi būti nukreipti socialinio-ekonominio vienalytiškumo pasiekimui, aptartų gamybos tikslų, socialinio efektyvumo bei ekonominės gerovės problemų sprendimui, visa tai siejant su socialiniu teisingumu.

Galime padaryti pagrindinę šių penkių metodologinių pajamų tyrimo nuostatų analizės išvadą, kad turime asmeninių poreikių reprodukcijos sistemą, kurioje poreikiai skatina gamybą ir ekonominės gerovės augimą, tačiau šis augimas taptų neįmanomas, jei iš sistemos eliminuotume pajamų veiksnį, kuris yra potenciali gerovės bazė ir asmeninio vartojimo, o tuo pačiu kiekybiškai ir kokybiškai aukštesnio lygio poreikių, varomoji jėga.

Toliau plėtodami pajamų esmės aiškinimo, asmeninių poreikių patenkinimo plotmėje, idėją, analizuosime, kokiais teiginiais šią idėją grindžia V. Vitunskienė savo moksliniame leidinyje “Namų ūkio ekonomika”.

V. Vitunskienė (1997) savo veikalė gyventojų pajamų esmės analizę sieja su asmeniniais žmogaus poreikiais. Jos nuomone, poreikis yra fiziologinis (pirminių poreikių) ir psichologinis (antrinių poreikių) *stokos* pojūtis, motyvuojantis žmogų užsiimti tam tikra veikla, kurios rezultatai gali būti panaudojami dvejopai:

Ū asmeniniam vartojimui;

Ū gamybiniam vartojimui.

Apsistosime ties asmeniniu vartojimu, t.y. procesu, kurio metu įvairios gėrybės žmonių vartojamos tiesiogiai siekiant patenkinti asmeninius poreikius [81, p. 57]. Kyla klausimas: kokie veiklos rezultatai (gėrybės) naudojami tenkinant asmeninius poreikius. Į šį klausimą galima atsakyti nagrinėjant poreikių išsivystymo ir patenkinimo lygį lemiančius veiksnius [81, p. 66-68]:

1. Namų ūkio turimas turtas – pinigines pajamas. Čia siūloma laikytis *poreikių tenkinimo maksimizavimo taisyklės*: savo pinigines pajamas vartotojas turi paskirstyti taip, kad paskutinis piniginis vienetas, išleistas konkrečiai prekei ar paslaugai įsigyti, garantuotų vienodą ribinį naudingumą. Taip pat neprasilenkiama ir su *pajamų efektu*, kai vartotojas vietoj vieno produkto pirksdamas kitą, sutaupo pinigų kitoms prekėms ir paslaugoms.

2. Vartotojo inercija, kai vartojamos gerai pažįstamos prekės ir paslaugos.

3. Kainų lygis, kai vartojimo prekių ir paslaugų kainos kyla sparčiau nei didėja gyventojų piniginės pajamos, namų ūkiai įstengia nusipirkti vis mažiau gėrybių, ir atvirkščiai.

4. Infliacija, kai didėjant infliacijai visas gautas ir sutaupytas pajamas namų ūkiai stengiasi išleisti prekėms ir paslaugoms, ir atvirkščiai.

5. Vartojimo socializacijos lygis. Vartojimas yra socializuotas, kai už paslaugas ar prekes moka ne pats vartotojas, o valstybė iš centralizuoto arba savivaldybių lėšų biudžetų – tai natūriniai transferai.

Pagrindinių poreikių išsivystymo ir patenkinimo lygį lemiančių veiksnių įvertinimas leidžia teigti, kad gyventojų piniginės pajamos yra pagrindinis poreikių nulemtos veiklos rezultatas. Šis rezultatas (piniginės pajamos) priklausomai nuo kainų lygio pokyčių, infliacijos tempų ir (ar) valstybės teikiamų natūrinių transferų dydžio, užtikrina atitinkamo lygio asmeninį vartojimą ir garantuoja perėjimą į aukštesnę poreikių reprodukcijos sistemos pakopą.

Nesunku pastebėti, kad autorė pagrindinę poreikių reprodukcijos sistemos komponentę – pajamas – apibrėžia, kaip vieną svarbiausių gyvenimo lygį, o taip pat ir asmeninį vartojimą, apibūdinančių rodiklių.

Kalbėdama apie pajamas, kaip apie gyventojų gerovės išraišką, autorė pajamomis laiko per tam tikrą laiką uždirbtų arba gautų pinigų sumą: uždirbtas darbo užmokestis, gauta pensija, stipendija ir t.t. Tačiau žvelgdama per asmeninio vartojimo ir asmeninių poreikių patenkinimo prizmę, pajamų sąvoką vartoja išplėstine reikšme, t.y. be uždirbtų (gautų) piniginių pajamų, gyventojai naudojami nepiniginėmis pajamomis: namuose pagaminta produkcija, nemokamomis ar pigesnėmis socialinėmis paslaugomis ir kita. Atitinkamai šios pajamos skirstomos į dvi grupes [81, p. 151]:

- 1) natūrinės arba produkcijos pajamos;
- 2) “paslėptosios” arba numanomosios (priskirtinės) pajamos.

Natūrinėmis (produkcijos) pajamomis yra laikoma pagaminta produkcija ar paslaugos, kurios skirtos ne rinkai, o namų ūkio vidaus reikmėms.

“Paslėptosios” pajamos savo ruožtu gali būti kelių rūšių [81, p. 152]:

Ū pajamos, atsirandančios dėl vartotojų (kaip rinkos dalyvių) *ekonomijos*. Vartotojas sutaupo, kai rinkoje susitaria su pardavėju dėl galimos palankiausios kainos priklausomai nuo prekių ar paslaugų kokybės ir kiekio;

Ū pajamos, kurios atsiranda naudojantis nemokamomis socialinėmis paslaugomis – nemokamomis medicinos paslaugomis, nemokamu mokslu, kai kurioms gyventojų grupėms taikomomis įvairių paslaugų lengvatomis ir pan.

Prof. hab. dr. R. Lazutka (2001) taip pat išlaiko labai stiprią koreliaciją tarp asmenų vartojimo (asmeninių poreikių patenkinimo) ir jų gaunamų pajamų, teigdamas, kad “pajamos yra pagrindinis vartojimo šaltinis ir labiausiai paplitęs vartojimo galimybių kiekybinis įvertinimo kriterijus” [14, p. 102].

Prof. hab. dr. R. Lazutka pajamų prigimtį analizuoja per žmogaus *socialinės raidos koncepciją*, kurioje vartojimas tampa dalyvavimo bendruomenės gyvenime priemone, tačiau pabrėžiama, kad šis vartojimas neapsiriboja vien tik asmeninių pajamų naudojimu. Taip pat svarbios kolektyviai vartojamos nematerialinės gėrybės, kurios teikiamos viešai: socialinė apsauga, sveikatos apsauga, švietimas, transportas; bei gėrybės ir paslaugos, teikiamos namų ūkiuose nemokamo darbo ir gamtos išteklių. Atitinkamai žmonių gaunamos pajamos suskaidomos į dvi stambias grupes [14, p.102-103]:

1. ***pirminės pajamos***, kai žmonės dalyvauja ūkinėse veiklose ir užsidirba pajamas kaip samdomi darbuotojai, savarankiškai dirbantieji ar kaip ekonominių išteklių (žemės, kapitalo) savininkai. Prie pirminių pajamų priskiriamos taip pat ir savo ūkyje asmenų ar šeimų sukurti vartojimo reikmenys. Pastarosios pajamos sudaro didesnę visų pirminių pajamų dalį menkiausiai išvystytose šalyse ir mažiau į visuomeninį darbo pasidalijimą integruotuose namų ūkiuose;

Nesunku pastebėti, kad pirminės pajamos apima gyventojų iš tam tikros ūkinės veiklos gaunamas pinigines pajamas bei gėrybes ir paslaugas, teikiamas namų ūkiuose nemokamo darbo ir gamtos išteklių.

2. ***antrinės pajamos***, tai valstybės persikirstytos pajamos. Valstybė renka mokesčius ir taip sumažina rinkose uždirbamas pajamas, kita vertus, moka socialines išmokas (socialinius transferus) ir taip gyventojų pajamas padidina. Tai kolektyviai vartojamos nematerialinės gėrybės.

Išanalizavę gyventojų pajamų esmės sąryšį su asmeninių poreikių patenkinimu, skatinančiu vartojimui reikalingų gėrybių gamybą, galime pateikti gyventojų pajamų apibrėžimą:

Gyventojų pajamos – tai iš tam tikros ūkinės veiklos gaunamų piniginių ir natūrinių (pirminių) pajamų ir (arba) valstybės teikiamų transferų (antrinių pajamų) suma, užtikrinanti individo asmeninių poreikių – fizinių, dvasinių (intelektualinių) ir socialinių - patenkinimą.

Galima teigti, kad pateiktajam gyventojų pajamų sąvokos apibrėžimui artimos gyventojų pajamų sampratos, pateikiamos LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme bei leidiniuose, nagrinėjančiuose Lietuvos ekonomikos vystymosi tendencijas. Išlaikomas pajamų skirstymo į tris grupes principas, tai: iš ūkinės veiklos gaunamos piniginės pajamos, natūrinės pajamos ir valstybės transferai.

Lietuvos Respublikos Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme pateikiamas toks gyventojų pajamų sąvokos apibrėžimas:

“*pajamos* – pozityvios pajamos, taip pat per mokestinį laikotarpį gautos atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už perduotas ar suteiktas teises, už parduotą ar kitaip perleistą, investuotą turtą ar lėšas ir (arba) kita gauta nauda pinigais ir (arba) natūra” [38].

2001 metų Pranešime apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, teigiama, kad:

“*namų ūkių pajamos* – tai vidutinės piniginės pajamos, kurias per mėnesį gauna namų ūkis. Jos apima įplaukas pinigine išraiška: darbo užmokestį, pensijas, stipendijas, palūkanas, dividendus, pajamas iš nuomos, dovanas, laimėjimus, kyšius, pašalpas ir kitas deklaruojamas bei nedeklaruojamas įplaukas” [53, p. 23].

Lietuvos Statistikos metraštyje gyventojų pajamomis laikomos:

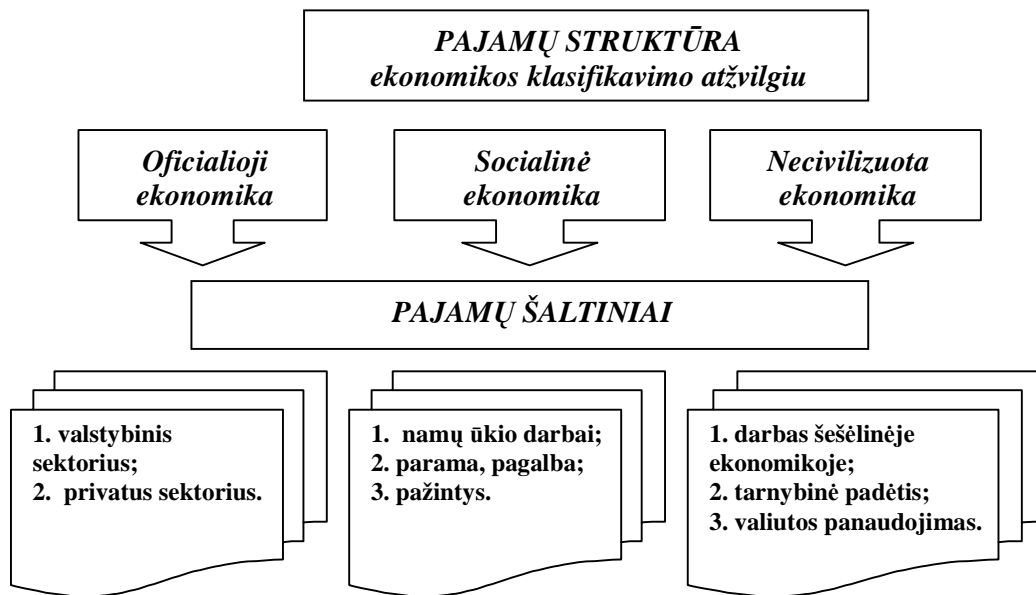
“visos piniginės ir natūrinės pajamos, gautos už darbą, iš tarpininkavimo, verslo, amatų, laisvosios profesinės veiklos, taip pat pensijos, įvairios pašalpos, stipendijos, pajamos iš turto, renta” [39-43].

Labai svarbu suprasti koreliacinį ryšį tarp prof. hab. dr. A. Šileikos ir dr. I. Blažienės išskirtų metodologinių pajamų tyrimo nuostatų ir prof. hab. dr. R. Lazutkos analizuojamos socialinės raidos koncepcijos. Nuolatos augantys individų asmeniniai poreikiai skatina gamybą, kurios metu pagaminamos vartojimui būtinos gėrybės, pastarųjų gėrybių vartojimas tampa savita dalyvavimo bendruomenės gyvenime priemone. Tačiau gėrybių vartojimas, o tuo pačiu pilnavertis dalyvavimas visuomeniniame gyvenime, taptų neįmanomas be individų asmeninių pajamų, kolektyviai teikiamų ir viešai vartojamų nematerialių gėrybių ir gėrybių, teikiamų namų ūkiuose nemokamo darbo ir gamtos išteklių. Vartojimas atveria galimybes, kurių neturėdami žmonės skurstų. Būtent vienas iš pagrindinių vartojimą ribojančių barjerų yra pajamų diferenciacija, kurios esmė bus nagrinėjama kituose skyreliuose.

Kitame skyrelyje analizuodami atskirų autorių požiūrius į gyventojų pajamų struktūrą ir pajamų šaltinius, įvertinsime tai, kas yra skirtinga ir, kas bendra šiose pažiūrose.

1.2 Pajamų struktūra ir pajamų šaltiniai

Gyventojų pajamų struktūros ir pajamų šaltinių analizę pradėsime Škotijos Strathclyde universiteto profesoriaus R. Rose pasiūlyta koncepcija apie *daugybinių pajamų „portfelį“* ir tuo pagrindu išskirtus šeimų tipus. Prof. R. Rose pasiūlyta pajamų struktūra ir pajamų šaltiniai pateikiami 2 paveiksle.

2 pav. Gyventojų pajamų struktūra ir pajamų šaltiniai pagal prof. R. Rose koncepciją apie daugybinių pajamų „portfelį“

Prof. R. Rose koncepcijoje apie daugybinių pajamų „portfelį“ pajamų šaltiniai skirstomi į dvi grupes [73, p. 94-95]:

1. *piniginę ir nepiniginę išraišką turintys pajamų šaltiniai;*
2. *teisėti (legalūs) ir neteisėti („necivilizuoti“) pajamų šaltiniai.*

Atsižvelgdamas į minėtą pajamų šaltinių prigimtį, autorius formuoja pajamų šaltinių struktūrą, išskirdamas trijų rūšių „ekonomikas“:

1. Oficialioji ekonomika, kurioje pajamų šaltiniai, legalūs ir turintys piniginę išraišką, yra *valstybinis ir privatus sektoriai*.
2. „Socialinė ekonomika“, kurioje pajamų šaltiniai, neoficialūs ir turintys nepiniginę išraišką, yra skirstomi į tris grupes:

- a. maisto produktų auginimas savo žemės sklype, kiti namų ūkio darbai, kaip pvz..., namo statyba ar remontas;
- b. pasikeitimas parama ar pagalba su giminėmis ir draugais, kai draugai ar giminės padeda auginti žemės ūkio produktus, remontuoti ar statyti namą, prižiūrėti vaikus ir pan.
- c. pasinaudojimas pažintimis. Tai pažįstamųjų ryšiai, kurių dėka gaunama tai, ko negalima gauti paprastu būdu.

Nors draugų ir giminių pagalba ar pasinaudojimas pažintimis neduoda piniginių pajamų, tačiau palengvina namų ūkio materialinę padėtį.

3. “Necivilizuota ekonomika”, kurioje pajamų šaltiniai, neteisėti, nelegalūs ir turintys piniginę išraišką, taip pat skirstomi į tris grupes:

- a. pajamos iš darbo šešėlinėje ekonomikoje;
- b. pajamos už paslaugas, atliekamas, pasinaudojant tarnybine padėtimi;
- c. pelningas užsienio valiutos panaudojimas.

Taigi pateikiamas santykinai platus pajamų šaltinių diapazonas, kuris esant ekonomikos vystymosi sunkumams, gyventojui leidžia įveikti sunkumus operuojant pajamų “portfelium”. Tai reiškia, kad kai pragyvenimo lygis žemas, o oficialūs ekonomikos sektoriai nesuteikia galimybių patenkinti minimalius materialinius poreikius, gyventojas priverstas siekti materialinės gerovės ir papildomų pajamų derindamas skirtingus pajamų šaltinius.

Pagal tai, kokie šeimos narių pajamų šaltiniai yra pagrindiniai pragyvenimo šaltiniai (pirmas ir antras pagal svarbą), išskiriami keturi besiskiriančios orientacijos namų ūkio tipai [73, p. 96]:

1. “*normalus – pažeidžiamas*”. Šio tipo šeimos gyvena iš jos narių pajamų, gaunamų pagrindiniame darbe, arba iš pensijos, pašalpų. Svarbiausias pajamų šaltinis – tik pajamos iš oficialiosios ekonomikos. Šio tipo šeimų materialinė gerovė visiškai priklauso nuo oficialiosios ekonomikos būklės.

2. “*gynybinis*”. Šio tipo šeimų pagrindiniai pragyvenimo šaltiniai, tai pagrindiniame darbe gaunamas atlyginimas arba pensija, pašalpa, taip pat iš žemės ūkio, giminių bei draugų gaunama parama, naudojimas pažintimis.

3. “*aktyvus*”. Svarbiausi pajamų šaltiniai šio tipo namų ūkių – tai papildomas darbas (antraeilės pareigos, pajamos iš papildomo verslo) ir (arba) pelningas užsienio valiutos panaudojimas, bet taip pat ir atlyginimas pagrindiniame darbe. Šio namų ūkio pajamose yra svarbios tiek pajamos gaunamos iš oficialiosios ekonomikos, tiek ir neoficialios, šešėlinės ekonomikos.

4. “*marginalinis*”. Šio tipo šeimos gyvena iš žemės ūkio arba iš giminių ir draugų paramos. Tai svarbiausi jų pajamų šaltiniai.

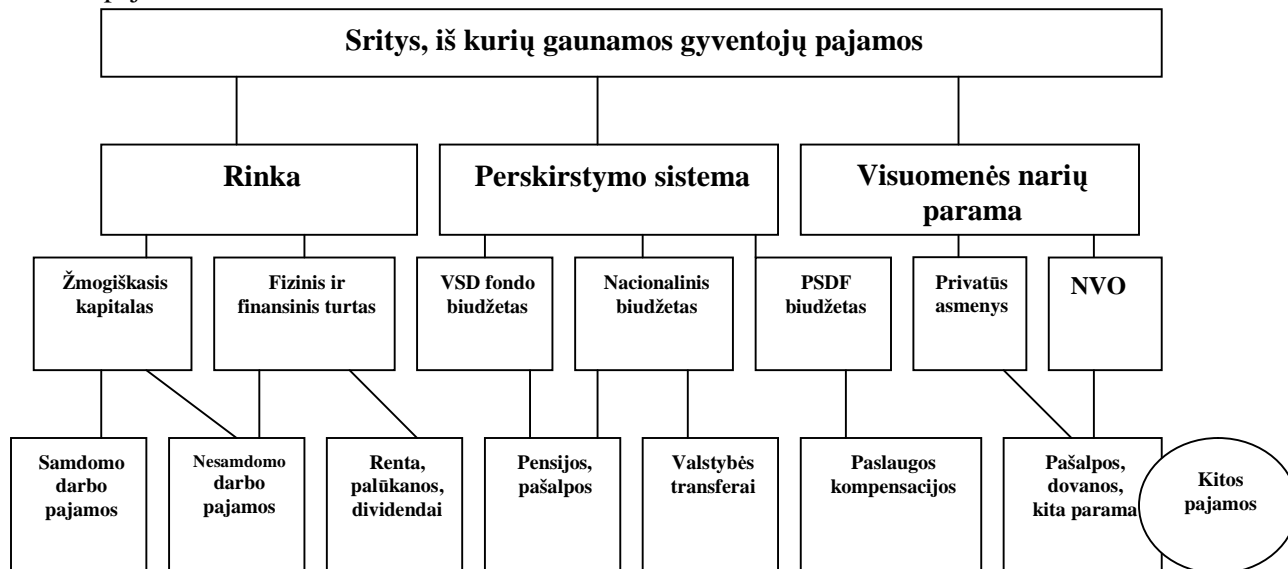
Prof. R. Rose koncepcijoje apie daugybinį pajamų “portfelį” išskyrėme tokius aktualius aspektus, kaip: pirma, pajamų šaltinių struktūros formavimas atsižvelgiant į oficialios ir neoficialios, šešėlinės ekonomikos sektorius ir, antra, namų ūkių tipų grupavimas pagal tai, kokį lyginamąjį svorį pajamos iš oficialios ar neoficialios ekonomikos sudaro bendrose namų ūkio pajamose.

Gyventojų pajamų struktūros analizė paprastai atliekama laikantis dviejų *struktūros sudarymo principų*:

1. įvertinamos sritys, iš kurių gali būti gaunamos pajamos;
2. nustatomi konkretūs pajamų šaltiniai kiekvienoje srityje.

Jei įvertintume prof. R. Rose koncepciją apie daugybinį pajamų “portfelį” taikydami pajamų struktūros sudarymo principus, tai turėtume konstatuoti, kad šioje koncepcijoje sritimis, iš kurių gaunamos pajamos, laikomos oficialioji, “socialinė” ir “necivilizuota” ekonomikos, o konkrečiais pajamų šaltiniais įvardijamos atitinkamos kiekvienos ekonomikos sudedamosios dalys.

Dr. I. Blažienė išskiria tris pagrindines sritis, iš kurių gaunamos individo pajamos, tai: **1) rinka**, **2) perskirstymas ir 3) visuomenės narių parama**. Turint tokią sričių, iš kurių gali būti gaunamos pajamos, klasifikaciją, pajamų šaltiniai grupuojami pagal individo disponuojamą kapitalą ir valstybėje esančias atitinkamas kompetencijos institucijas, teikiančias gyventojui tam tikras pajamas.

3 pav. Gyventojų pajamų rūšys pagal sritis ir šaltinius

Šaltinis: Blažienė, I. 2002. Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje: daktaro disertacijos santrauka, p. 12

Pirmajame schemos lygmenyje išdėstomos sritys, iš kurių gali būti gaunamos pajamos, antrajame – įvertinami konkretūs pajamų šaltiniai kiekvienoje srityje ir trečiajame lygmenyje pateikiamos kiekvieno konkretaus pajamų šaltinio sąlygojamos gyventojų pajamų rūšys.

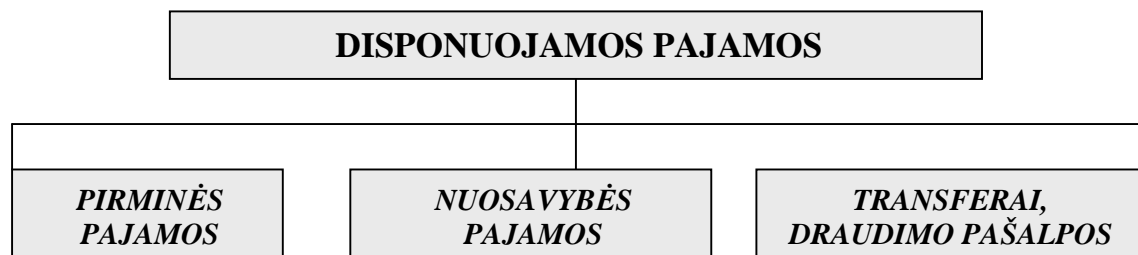
Rinkos pajamos gaunamos vienoje iš rinkų – darbo rinkoje, finansų rinkoje ar turto rinkoje, panaudojant vieną ar kelis individo turimus kapitalus – žmogiškąjį, fizinį ar finansinį kapitalą. Žmogiškojo kapitalo panaudojimas suteikia galimybę gauti samdomojo ir nesamdomojo darbo pajamas, tuo tarpu fizinis ir finansinis kapitalas užtikrina nesamdomojo darbo pajamų, rentos, palūkanų bei dividendų gavimą.

Perskirstymas susijęs su tam tikrais valstybės įsipareigojimais ir apima gyventojų pajamas, gaunamas iš socialinės apsaugos bei natūrinius valstybės transferus. Perskirstymo sričiai priskiriami tokie pajamų šaltiniai, kaip valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas, valstybės ir savivaldybių biudžetai ir privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetas. Iš valstybinio socialinio draudimo fondo ir nacionalinio (savivaldybių) biudžetų gyventojams teikiamos pensijos, pašalpos; iš nacionalinio biudžeto teikiami natūriniai valstybiniai transferai; iš privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto teikiamos sveikatos paslaugų pilnos ar dalinės kompensacijos.

Visuomenės narių parama – tai savanoriška šeimos narių, draugų, giminių, nevyriausybinų organizacijų parama. Šiuo atveju gali būti gaunamos tokių rūšių pajamos, kaip: pašalpos, dovanos ir kita parama.

Prof. R. Rose koncepcijoje apie daugybinių pajamų “portfelį” legalūs ir piniginę išraišką turintys pajamų šaltiniai priskiriami oficialiosios ekonomikos sričiai, apimančiai tiek privatų, tiek valstybinį sektorius. Tuo tarpu dr. I. Blažienė oficialiosios ekonomikos sritį padalija į rinkos (privatus) ir perskirstymo (valstybinis) sektorius, kuriuose taip pat gaunamos legalios ir piniginę išraišką turinčios pajamos. Panašiai ir su nelegaliomis ir (arba) piniginės išraiškos neturinčiomis pajamomis, t.y. prof. R. Rose koncepcijoje išskiriami “socialinės” ir “necivilizuotos” ekonomikos sektoriai, o dr. I. Blažienė pastarųjų dviejų ekonomikos sektorių pajamų šaltinius, teikiančius nelegalias ir (arba) piniginės išraiškos neturinčias pajamas, įtraukia į visuomenės narių sritį.

S. Martišius ir O. Moliënė pajamų analizei siūlo vadovautis Jungtinių Tautų Organizacijos principais apibrėžiant *tris disponuojamų pajamų sritis* ir atitinkamus šių sričių pajamų šaltinius (žr. 2 priedą) [46, p. 8].

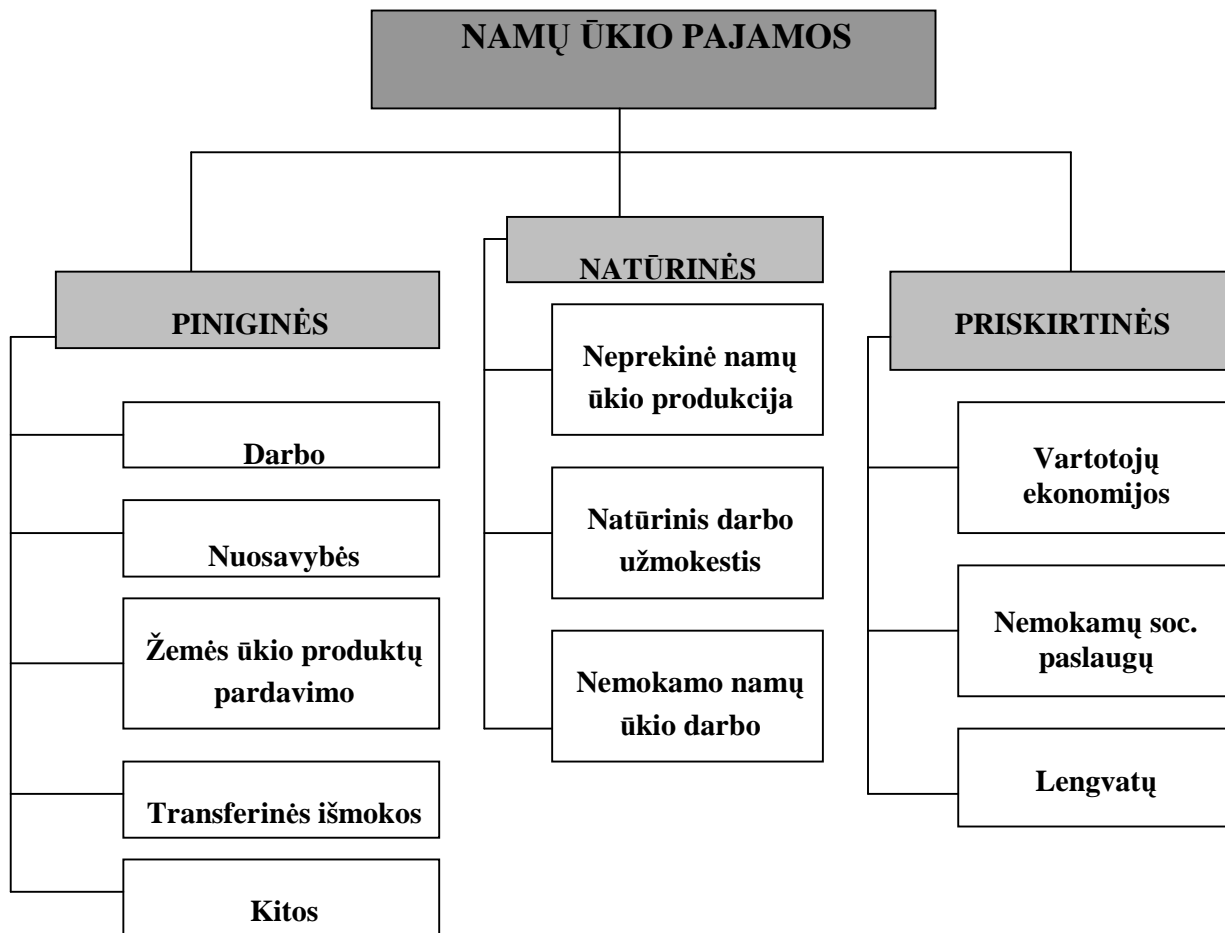

4 pav. Gyventojų disponuojamų pajamų sritys

Šaltinis: Martišius, S., Moliënė, O. 1995. Namų ūkio statistika ir ekonometrija, p. 8.

4 – jame paveiksle parodytos trys disponuojamų pajamų rūšys, tai: *pirminės pajamos, pajamos iš nuosavybės ir transferai*. Jei neįvertinsime tiesioginių (asmeninių) mokesčių sumokėjimo, tai bus analizuojamos ne disponuojamos pajamos, o bendrosios asmeninės pajamos.

Teigėme, kad V. Vitunskienė asmeninių poreikių patenkinimo atžvilgiu nagrinėja išplėstinę pajamų sąvoką, kuomet išskiriamos trys pajamų grupės: 1) piniginės pajamos; 2) natūrinės (produkcijos) pajamos ir 3) priskirtinės (“paslėptosios”) pajamos.

5 pav. Namų ūkio pajamų struktūra

Šaltinis: Vitunskienė, V. 1997. Namų ūkio ekonomika, p. 8

V. Vitunskienės išplėstinėje pajamų sąvokoje išskiriamos piniginės pajamos prof. R. Rose koncepcijoje apie daugybinį pajamų “portfelį” atitinka pajamas gaunamas iš oficialiosios ekonomikos, o dr. I. Blažienės pajamų struktūroje – pajamas, gaunamas iš rinkos ir perskirstymo sistemų.

A. V. Rutkauskas analizuodamas gyventojų asmeninius finansus kaip finansų posistemį, išskiria šias pagrindines pajamų rūšis [66, p. 53]:

- Ū darbo užmokestis (taip pat ir premijos, honorarai) – tai užmokestis, gaunamas už savo darbo jėgos naudojimą, kūrybinius ir protinius sugebėjimus, iniciatyvumą;
- Ū pajamos iš ūkinės veiklos (taip pat dividendai už akcijas, nuomos mokestis);
- Ū palūkanos už skolinamą kapitalą;
- Ū pajamos iš spekuliacinės veiklos – tai operacijos, kurių tikslas gauti pelną iš pasikeitusių prekių kainų tam tikru laikotarpiu arba skirtingose rinkose;
- Ū loterijų prizai ir laimėjimai;
- Ū vyriausybės skiriamos pensijos, stipendijos, alimentai, pašalpos, subsidijos;
- Ū papildomos pensijos (iš nevalstybinių pensijų fondų) ir sumos, gautos iš draudimo;
- Ū paskolintos lėšos: kreditas, paskola, skola.

Sričių, iš kurių gali būti gaunamos pajamos, bei konkrečių pajamų šaltinių kiekvienoje srityje analizė leidžia suformuoti šias pagrindines išvadinės tezes:

Pirma, išskiriamos oficialiosios, “socialinės” ir “necivilizuotos” ekonomikos sritys, teikiančios gyventojams pajamas;

Antra, kitoje sričių, teikiančių gyventojams pajamas, klasifikacijoje išskiriamos: rinka, perskirstymo sistema ir visuomenės narių parama;

Trečia, gyventojų pajamų šaltiniai gali būti teisėti ir neteisėti (“necivilizuoti”, nelegalūs) bei išreikšti pinigine arba natūrine išraiška;

Ketvirta, pagrindiniai gyventojams pajamas teikiantys šaltiniai yra žmogiškasis, fizinis ir finansinis kapitalas; nacionalinis (savivaldybių) biudžetas, valstybinio socialinio draudimo fondo ir privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetai; giminių, draugų ar nevyriausybinių organizacijų parama, pagalba.

1.3 Pajamų rodiklių sistema

Analizuojant pajamų rodiklius, svarbu įvertinti, kad pajamas gali veikti infliacija, tuo tikslu yra išskiriamos *nominaliosios ir realiosios pajamos* [79, p. 9]:

ū *Nominaliosios pajamos* – tai pajamos pinigine išraiška, kurias įvairiomis formomis gauna gyventojai. Jei infliacijos augimo tempas viršija gyventojų piniginių pajamų (nominalių pajamų) augimo tempą, tai piniginių pajamų perkamoji galia sumažėja – sumažėja *realiosios pajamos*;

ū *Realiosios pajamos* – tai nominaliosios pajamos pakoreguotos pagal vartojimo prekių kainų indeksą, t.y. atsižvelgiant į infliaciją:

$$\text{Realiosios pajamos} = \frac{\text{nominaliosios pajamos}}{\text{vartojimo prekių kainų indeksas}} \quad (1.7)$$

Pajamų paskirstymo atžvilgiu gali būti analizuojami du pajamų rodikliai [81, p.156-157]:

1. *bendrosios gyventojų pajamos*. Tai per tam tikrą laiką uždirbtos (gautos) pajamos, iš kurių neatskaiyti privalomieji mokesčiai – pajamų mokestis ir socialinio draudimo įmokos;
2. *disponuojamos arba grynosios gyventojų pajamos*. Tai pajamos, iš kurių yra atskaiyti privalomieji mokesčiai.

S. Martišius ir O. Molienė išskiria du namų ūkio pajamų rodiklių sistemą sudarančius skyrius [46, p. 13-14]:

1. namų ūkio pajamų struktūra, lygis ir dinamika:

- ∅ *pirminės pajamos*, skaičiuojant vienam namų ūkiui ir vienam namų ūkio nariui, paskirstytos pagal lytį ir amžiaus grupes, miesto ir kaimo rajonus, namų ūkio tipą, dirbančiųjų skaičių, išsimokslinimo lygį, socialines-ekonomines grupes;
- ∅ *bendrosios namų ūkių pajamos*, skaičiuojant vienam namų ūkiui ir vienam namų ūkio nariui miesto ir kaimo rajonuose, paskirstytos pagal namų ūkio tipą, dirbančių skaičių, socialines-ekonomines grupes;
- ∅ *bendrosios disponuojamos pajamos*, skaičiuojant vienam namų ūkiui ir vienam namų ūkio nariui miesto ir kaimo rajonuose, paskirstytos pagal išsimokslinimo lygį, namų ūkio tipą, dirbančių skaičių, socialines-ekonomines grupes.

2. Pajamų ir vartojimo pasiskirstymas:

- Ø einamieji transferai;
- Ø išmokos vienam namų ūkiui ir vienam namų ūkio nariui;
- Ø gaunamos sumos vienam namų ūkiui ir vienam namų ūkio nariui;
- Ø neto suma vienam namų ūkiui ir vienam namų ūkio nariui;
- Ø santykis tarp disponuojamų ir bendrųjų pajamų;
- Ø santykis tarp galutinio vartojimo išlaidų ir bendrojo vartojimo, skaičiuojant vienam namų ūkiui ir vienam namų ūkio nariui;
- Ø disponuojamų pajamų, nustatytų skirtinguose teritoriniuose vienetuose, santykis pagal namų ūkių grupes, sudarytas priklausomai nuo bendrųjų pajamų vienam namų ūkiui ir vienam namų ūkio nariui.

Dr. I. Blažienė visapusiškai gyventojų pajamų esmės analizei siūlo naudoti tris pajamų rodiklius [6, p. 15]:

1. **pirminės gyventojų pajamos.** Jas sudaro rinkoje – darbo, finansų, kapitalo – gyventojų gaunamos pajamos ir apima tokias pajamų rūšis, kaip darbo užmokestis, renta, palūkanos, dividendai bei gyventojų mokamus pajamų mokesčių ir socialinio draudimo įmokas;

2. **disponuojamos gyventojų pajamos.** Tai pirminės pajamos atėmus gyventojų pajamų mokesčių ir socialinio draudimo įmokas;

3. **galutinės gyventojų pajamos.** Šį rodiklį labai sunku teisingai apskaičiuoti, nes galutinių pajamų rodiklis turėtų apimti disponuojamas gyventojų pajamas, įskaitant visas nemokamai arba iš dalies nemokamai gautas paslaugas, t.y. turėtų būti ne tik apskaičiuojamos disponuojamos konkretaus namų ūkio pajamos, bet ir įvertinama kiek vertine išraiška šis namų ūkis pasinaudojo švietimo, sveikatos apsaugos ar panašiomis paslaugomis.

2. PAJAMŲ DIFERENCIACIJOS SAMPRATA IR RODIKLIŲ SISTEMA

2.1 Pajamų diferenciacijos samprata. Pajamų diferenciaciją sąlygojančios priežastys

Analizuojant pajamų diferenciaciją, dažnai ekonominėje literatūroje susiduriame su teiginiu, kad pasaulyje pastebima pajamų diferenciacijos didėjimo tendencija *ilgajame laikotarpyje*. Tačiau svarbu pabrėžti pajamų diferenciacijos svyravimus ir *trumpajame laikotarpyje*. Skirtumus tarp trumpojo ir ilgojo laikotarpio pajamų diferenciacijos lemia skirtingos pajamų nelygybę sąlygojančios priežastys bei šių priežasčių sukeltos nevienodos problemos. Trumpojo ir ilgojo laikotarpio pajamų diferenciacijos skirtumus iliustruosime M. Friedman'o pavyzdžiu apie dvi skirtingas visuomenes, kuriose metinių pajamų pasiskirstymas yra vienodas [7, p. 166-167]:

“Vienai visuomenei būdingas toks mobilumas bei dinamizmas, kad kiekvienos šeimos vieta pajamų hierarchijoje keičiasi kasmet. Kita yra tokia sustingusi, kad kiekvienos šeimos padėtis kasmet išlieka tokia pat. Aišku, kad antroje visuomenėje nelygybė visais požūriais yra didesnė. Vienoje visuomenėje nelygybė yra dinaminės kaitos, socialinio mobilumo, galimybių lygybės požymis; kitoje – ji yra visuomenės padėties ženklas”.

Minėjome, kad *gyventojų pajamų teorija* siekia paaiškinti, ar įmanoma absoliuti pajamų lygybė. Jei ne, tai kokios priežastys sąlygoja pajamų diferenciacijos formavimąsi. Absoliučios pajamų lygybės nauda moraliniu – socialiniu aspektu yra neabejotina, kadangi [15, p. 22]:

1. nelygus paskirstymas sukelia daugiau socialinių problemų nei santykinai lygus paskirstymas;
2. nelygus turto ir pajamų pasiskirstymas dabartinėje kartoje generuoja nelygias galimybes būsimoms kartoms;
3. iš pajamų ir turto nelygybės kyla realios laisvės nelygybė. Kai turtas yra nelygiai paskirstytas, žmonės, kurie gali gyventi iš kapitalo investicijų, turi didesnę laisvę ir autonomiją nei žmonės, kurie gyvena tik iš darbo rinkos;
4. didesnė pajamų ir turto nelygybė griaua demokratiją, suteikdama kai kuriems žmonėms daug didesnius išteklius veikti politinius procesus nei kitiems. Politinė lygybė yra silpnesnė dėl ekonominės nelygybės;
5. pajamų nelygybė skaido bendruomenę, kelia pavydą, pagiežą ir silpnina socialinį solidarumą, kuris vertingas dėl daugelio geros visuomenės aspektų – asmeninio saugumo, pagarbos, viešųjų gėrybių užtikrinimo ir t.t.

Taigi, pajamų diferenciacija skatina daugybės socialinių problemų formavimąsi, pvz., skurdas; formuoja nevienodas galimybes gyventojams dalyvauti politiniuose ir kituose visuomeniniuose procesuose; skaido visuomenę ir silpnina socialinį solidarumą.

Tikriausiai pastebėjote, kad išskiriamos dvi sąvokos – tai *pajamų nelygybė* ir *turto nelygybė*. Pajamų ir turto nelygybės sąvokų išskyrimas yra prasmingas, kadangi “*pajamų diferenciacija nesutampa su turto pasiskirstymu*”. Paprastai turtinė nelygybė yra ženklėsnė. Skirtumas paaiškinamas tuo, kad gyventojų turto apimtis, skirtingai negu pajamos, priklauso ne tik nuo tiriamu laikotarpiu gaunamų pajamų, bet ir nuo materialinių bei piniginių vertybių sankaupų [79, p. 15].

Grįžkime prie absoliučios pajamų lygybės klausimo. Įrodėme, kad moraliniu – socialiniu aspektu absoliuti pajamų lygybė yra siektina ir naudinga. Tačiau kur kas svarbesnis yra absoliučios pajamų lygybės vertinimas ekonominiu aspektu, kuris parodo, kad absoliuti pajamų lygybė yra ekonomiškai nenaudinga ir neefektyvi. Šiam teiginiui pagrįsti naudojamas “*ribinio naudingumo dėsnis*”, teigiantis:

“jei dviejų individų veiklos ribinis naudingumas yra lygus, optimalų pasiskirstymą atitiks jų pajamų lygybė ir, kiek skiriasi žmonių veiklos ribinis naudingumas, tiek turėtų skirtis jų pajamos [79, p. 17].

Taigi, optimalus pajamų paskirstymas visuomet yra susijęs su tam tikra nelygybe, nes yra daugybė žmonių veiklos ribinio naudingumo variantų.

Teoretikai, kritikuojantys nelygybės šalininkų argumentus, kad [4, p. 83]:

1. esant didesnei nelygybei vyksta greitesnis ekonominis augimas;
2. esant didesnei nelygybei bei sparčiau augant ekonomikai, tai teikia naudą ne tik turtingiausiems šalies gyventojams, bet ir tiems, kas atsiduria žemutinėje diferenciacijos skalės dalyje;

pateikia tokius kontrargumentus:

1. pirmajam argumentui – tyrimais įrodyta, kad egzistuoja atvirkštinė priklausomybė tarp aukšto nelygybės lygio šalyje ir ekonominio augimo;
2. antrajam – JAV R. Reigano valdymo metais, buvo sumažinti mokesčiai turtingiesiems manant, kad jie ims daugiau investuoti – prasidės spartesnis ekonominis augimas, kuris bus naudingas visiems, tame tarpe ir patiems neturtingiausiems. Tačiau vėlesni tyrimai parodė, kad didžiausią ekonominio augimo naudos dalį gavo patys turtingieji, vidurinioji klasė pajuto tik nežymų padėties pagerėjimą, tuo tarpu neturtingiausieji negavo jokios naudos iš ekonominio augimo. 20 % neturtingiausių JAV gyventojų pajamų dalis visose gyventojų pajamose 1979 – 1989 m. sumažėjo 6 %, tuo tarpu kai 60 % viduriniojo gyventojų sluoksnio pajamos padidėjo 5 %, o 20 % turtingiausių – net 20 % (tame tarpe 1 % turtingiausių pajamos padidėjo 100 %) [4, p. 83-84].

Galima susidaryti išankstinę klaidinančią nuomonę, kad absoliuti pajamų lygybė vis dėl to yra naudinga ne tik moraliniu – socialiniu, bet ir ekonominiu požiūriu. Tačiau tie patys nelygybės

teorijų kritikai pabrėžia, kad “*didesnė pajamų diferenciacija bei koncentracija dažnai yra privačios iniciatyvos bei spartesnio kapitalo kaupimo šaltinis*” [4, p. 84].

Kodėl ekonominiu požiūriu yra neįmanoma absoliuti pajamų lygybė, paaiškina pajamų lygybės sąlygojami nepageidaujami padariniai [79, p. 17]:

Ū pajamų lygybė mažina žmonių iniciatyvą, t.y. išlyginus darbo pajamas, nyksta darbo stimulai; sumažinus pelną, palūkanas, rentą – dingsta polinkis taupyti ir investuoti, mažėja žmonių verslumas ir noras rizikuoti, prarandami veiklos orientyrai;

Ū pastarieji procesai sumažina bendrąjį nacionalinį produktą, sukelia ūkio stagnaciją ir net nuosmukį;

Ū nelygybės mažinimas taip pat susijęs su specialiomis valstybės priemonėmis: progresyviniais mokesčiais, paramos programomis ir kt. Šioms priemonėms įgyvendinti reikia papildomų lėšų. Kuo daugiau socialinių programų, kurios didina lygybę visuomenėje, tuo gilesnis konfliktas tarp lygybės ir efektyvumo.

Tai, kad absoliuti pajamų lygybė yra neįmanoma patvirtina M. Friedman'o keliamas klausimas: “ar galėtume viešai paskelbti, jog kiekvienas žmogus, kurio pajamos viršija visų žmonių pasaulyje pajamų vidurkį, turi nedelsdamas jų atsisakyti ir lygiomis išdalyti visiems kitiems pasaulio gyventojams?” Į šį klausimą atsakoma: “..., jei tokios dalybos taptų visuotiniu reiškiniu, civilizacijos gyvenimas taptų neįmanomas” [7, p. 161].

Toliau analizuosime kitas pagrindines pajamų nelygybės formavimąsi sąlygojančias priežastis:

Ū priežastyse, lemiančiose siekimą lygesnio pajamų paskirstymo, akcentuojamas vienas iš pajamų *diferenciaciją įtakojančių veiksnių* – tai **turimo turto nevienodumas**. Asmenys, kurių nuosavybę sudaro akcijos, obligacijos ir kitas turtas, dažnai gauna daug didesnes pajamas nei asmenys, gyvenantys tik iš darbinės veiklos gaunamų pajamų [82, p. 482]. Taip pat pajamas padidina ir paveldėtas turtas ir iš paveldėto turto gaunamos palūkanos;

Ū **Žmogiškojo kapitalo forma**. Pajamų diferenciaciją lemia kiekvieno žmogaus fizinės ir protinės galimybės, t.y. vieni žmonės pasižymi geresne fizine kondicija, kiti platesne erudicija, o tretieji turi visko po lygiai. Žinoma, šie skirtumai veikia kiekvieno individo pajamų formavimosi procesą [65, p. 324]. Pavyzdžiui, chirurgo gaunamos pajamos – tai atlyginimas už studijų metus kaupiant žmogiškąjį kapitalą. Šiuo atveju didesnės pajamos rentos pavidalu gaunamos už įgimtus sugebėjimus, talentą. Tuo tarpu aukščiausio lygio sportininkai gauna didžiules pajamas rentos forma už įgimtus fizinius sugebėjimus ir fizines jėgas [82, p. 482-483];

Ü **Darbo užmokesčio nevienodumas.** Kai kurie darbai dėl technologinės specifikos pasižymi padidintu pavojingumu laipsniu (aukštuminiai darbai) arba visuomenės požiūriu nėra patrauklūs (viešųjų tualetų priežiūra), todėl žmonės pritraukiami į tokį darbą, išmokant santykinai didesnę darbo užmokestį [65, p. 325];

Ü **Darbo intensyvumas.** Pajamų skirtumus lemia ir tai, kad vieni žmonės dirba daugiau nei kiti. Pavyzdžiui, konkretaus gydytojo pajamos gali būti mažesnės vien todėl, kad jis nutarė pajamų padidėjimą išmainyti į laisvalaikį. Tačiau praktinis šios taisyklės taikymas yra gana problemiškas dėl technologinės pažangos. Tarkime, vienoje dirbtuvėje dirbama su senais įrengimais, o kitoje – su naujais. Pirmojoje dirbtuvėje darbo intensyvumas didesnis, tačiau galutiniai rezultatai net prastesni nei antrojoje, dirbančioje su naujais įrengimais [65, p. 325];

Ü **Šeimyninė kilmė** taip pat lemia tam tikrus pajamų skirtumus. Daugumai žmonių, nepasižyminčių ypatingais sugebėjimais, “tinkama” šeimyninė kilmė padeda, jei tėvai ne tik padeda materialiai, bet ir duoda praktinių patarimų [82, p. 483];

Ü **Rizika.** Santaupų investavimas leidžia daugeliui žmonių ateityje padidinti savo pajamas. Pajamų didėjimo tempą daugiausiai nulems investicijų rizikos laipsnis: kuo jis aukštesnis, tuo būsimosios pajamos priklausomai nuo situacijos bus didesnės arba mažesnės [65, p. 325];

Ü **Išsilavinimas ir kiti profesinio tobulėjimo veiksniai.** Mokymo sistema bei kiti profesinio lygio kėlimo būdai dar vadinami “investicijomis į žmogiškąjį kapitalą”. Darbininkas gali sutrumpinti savo darbo dieną arba atsisakyti papildomo darbo, jeigu yra pasirengęs kelti savo kvalifikaciją arba tęsti studijas aukštojoje mokykloje, tikėdamasis, kad dabartinį pajamų netekimą kompensuos ateities pajamos. Pajamų didėjimą dėl šio veiksnio nulemia tiek pačių individų pasirinktas gyvenimo būdas, tiek tėvų bei supančių asmenų įtaka [65, p. 325];

Ü **Sveikata ir sėkmė.** Sveikata taip pat gali lemti tam tikrus pajamų skirtumus, pavyzdžiui, jei aukščiausio lygio futbolo žaidėjas buvo traumotas ir turėjo palikti šį žaidimą, tai jis tuo pačiu priverstas atsisakyti ir didelių pajamų. Daugelis tiesiog pasakytų, kad futbolininkui tiesiog nepasisėkė. Nesėkmė gali sumažinti pajamas, o sėkmė gali jas padidinti. Tarkime, atsitiktinai įsigytam loterijos bilietui tenka didelis laimėjimas arba netikėtai randamas lobis ir pan. Šiais atvejais galima teigti, kad sėkmės ir atsitiktinumo veiksniai, nors ir nežymiai, tačiau vis dėl to veikia pajamų diferencijavimo procesą [82, p. 483].

Galima išskirti ir *objektyvias* asmeninių pajamų diferenciacijos augimą lemiančias priežastis [4, p. 82]:

Ü dėl techninės pažangos pasireiškiantis darbo taupymo efektas, mažinantis darbo paklausą ir didinantis kvalifikacijos, o kartu ir darbo užmokesčio pasiskirstymo netolygumą;

Ü prekybos liberalizavimas ir globalizavimas;

- Ü gamybinio bei finansinio kapitalo pasiskirstymo nelygybės augimas ir aukštas žmogiškojo kapitalo pasiskirstymo nelygybės laipsnis;
- Ü nevienodas priėjimas prie kredito rinkų;
- Ü geografinis ar socialinis šališkumas skirstant valstybės subsidijas ir valstybės investicijas;
- Ü kainų politika;
- Ü makroekonominė politika, nukreipta į žemą infliacijos lygį ir mažą valstybės biudžeto deficitą, nepaisant kokią tai daro įtaką gamybai ir užimtumui.

Išanalizavę pagrindinius pajamų nelygybės formavimąsi lemiančius veiksnius bei prisiminę gyventojų pajamų rūšių klasifikaciją pagal sritis ir šaltinius (žr. 3 paveikslą), galime teigti, kad gyventojų pajamų diferenciaciją daugiausiai sąlygoja *rinkos* sričiai priklausančių pajamų šaltinių - **žmogiškojo, fizinio ir finansinio kapitalo - netolygumai**. Būtent *socialinio teisingumo* teorijose pateikiamos skirtingos nuomonės, kaip turėtų būti perskirstomos pajamos tarp vargingiausiųjų ir turtingiausiųjų gyventojų, siekiant kuo mažesnio žmogiškojo, fizinio ir finansinio kapitalo netolygumo.

Socialinis teisingumas skirstomas į [70, p. 9]:

- Ü **vertikalųjį socialinį teisingumą**. Jis suprantamas kaip pajamų, vartojimo ar turto perskirstymo iš turtingųjų neturtingiesiems mastas;
- Ü **horizontalųjį socialinį teisingumą**. Jis suprantamas kaip pasiskirstymas, turintis omenyje vienodą požiūrį į vienodus ūkio subjektus.

Išskiriamos dvi pagrindinės visuomenės socialinio teisingumo teorijų kryptys, tai:

- 1) **liberalioji kryptis;**
- 2) **kolektyvizmo kryptis.**

Liberalios visuomenės teorijos.

Ü *Natūralių (prigimtinių) teisių libertarai* neigia valstybės įsikišimą siekiant mažinti nelygybę etiniais pagrindais [15, p. 26]. Vienas šios krypties atstovų R. Nozick'as teisingumu visų pirma laiko kiekvieno asmens teisę pačiam disponuoti atlyginimu už savo darbą, o mokesčius jis vadina vagyste, nes jie atima iš žmonių sąžiningai uždirbtus pinigus, ir vergija, nes žmonės verčiami dalį savo laiko praleisti dirbdami vyriausybei [70, p. 9];

Ü *Empirinės krypties libertarai* neigia valstybės įsikišimą siekiant mažinti nelygybę, nes valstybės įsikišimas sumažina bendrą visuomenės gerovę [15, p. 26]. Remiamasi trimis išeities taškais: individo laisvės prioritetu, rinkos mechanizmo verte ir tvirtinimu, kad socialinio teisingumo siekimas yra ne tik beprasmis, bet ir pavojingas, nes gali sugriauti individo laisvę [70, p. 9];

Taigi libertarizmo požiūriu į pajamų pasiskirstymą, kuris susiklosto veikiant rinkoms, valstybei nereikėtų kištis, o individualių pajamų augimas, nesvarbu kurios visuomenės dalies (turtingos ar vargingos), vienodai didina ir bendrą socialinę gerovę.

Liberalios visuomenės teorijos pripažįsta perskirstymą, kaip valstybei priderančią funkciją. Tačiau liberalus požiūris į perskirstymą yra dvejopas:

Ü *utilitaristiniu* požiūriu perskirstymas vargstančiųjų naudai yra pateisinamas, jeigu tai padidina bendrą visuomenės gerovę. Taip atsitinka, jei remiantis ribinio naudingumo mažėjimo dėsniu, laikomasi prielaidos, kad mažas pajamas gaunantiems papildoma pajamų suma duoda didesnę naudą nei dideles pajamas gaunantiems. Perskirstymas iš labai turtingo labai vargstančiam padidina visuomenės naudą, nes turtingas praranda mažesnę naudą, negu gauna vargšas. Perskirstymas turėtų sustoti, kai vargšų naudingumo prieaugis susilygina su turtingųjų naudingumo netektimi [15, p. 26].

Harvardo universiteto prof. J. Rawls'as taip pat akcentuoja neturtingų žmonių pajamų padidinimo reikšmę visai socialinei gerovei. Anot jo, pirmasis politikos tikslas yra socialinis teisingumas. Visuomenės gerovė priklauso tik nuo to, kokia yra vargingiausiųjų gerovė. Vargšams būtų didinamos pajamos, kol tik jų gerovė didėja turtingųjų sąskaita, nepaisant, kiek turtingieji praranda [15, p. 26];

Ü *egalitarizmas* siekia tik sumažinti nelygybę. Tai prieštarauja J. Rawls'ui, kuris nesiekia nelygybės mažinimo, o tik vargingųjų padėties gerinimo. Šis prieštaravimas įgyja prasmę, kuomet nelygybės mažinimas nepadedą vargingiausiems, bet mažina turtingųjų pajamas, jų siekį dirbti ir jų mokesčius į valstybės biudžetą, o tai sumažina galimybes padėti skurdžiausiems [15, p. 26].

Kolektyvizmo teorijos. Kolektyvizmo teorijų šalininkai, apibrėždami socialinį teisingumą, operuoja laisvės, lygybės ir brolybės sąvokomis. Šios teorijos šalininkai socialiai teisingu paskirstymu vadina paskirstymą pagal poreikius.

Ü *marksizmo* šalininkai, apibrėždami socialinį teisingumą, vartoja dvi svarbiausias sąvokas – laisvės ir lygybės.

Kitame skyrelyje sudarysime gyventojų pajamų lygio, struktūros, diferenciacijos ir koncentracijos tyrimo loginį modelį.

2.2 Pajamų diferenciacijos rodiklių sistema

Sprendžiant visuomenės socialines problemas, praktinę reikšmę turi reguliarūs namų ūkių piniginių pajamų lygio, dinamikos, diferenciacijos ir koncentracijos rodiklių skaičiavimai ir jų kitimo tendencijų nustatymas [49, p. 74].

1 lentelė.

Pajamų lygio – struktūros, diferenciacijos ir koncentracijos rodikliai

<i>PAJAMŲ MATAI</i>	<i>RODIKLIAI</i>
<i>LYGIO - STRUKTŪROS</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Decilės; 2. Kvartiliai; 3. Tarpkvartilinis užmojis; 4. Moda; 5. Mediana; 6. Aritmetinis vidurkis.
<i>PASISKIRSTYMO</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pareto optimumas; 2. Lorenco kreivė; 3. Džini koeficientas; 4. Koncentracijos koeficientas; 5. Diferenciacijos koeficientas; 6. Kvartilinis asimetricijos koeficientas; 7. Kvartilinis variacijos užmojis; 8. Kvartilinis variacijos koeficientas.

Trumpai aptarsime pagrindinių pajamų diferenciacijai ir koncentracijai apskaičiuoti bei jų kitimo tendencijoms nusakyti naudojamų rodiklių skaičiavimo metodiką, pabrėšime, ką kiekvieno analizuojamo rodiklio konkreti reikšmė gali reikšti bei įvertinsime, kada geriau pajamų diferenciacijos vertinimui naudoti vieną ar kitą rodiklį, kad būtų gauti tiksliausi ir realiausiai pajamų diferenciaciją ir jos dinamiką atspindintys rodikliai.

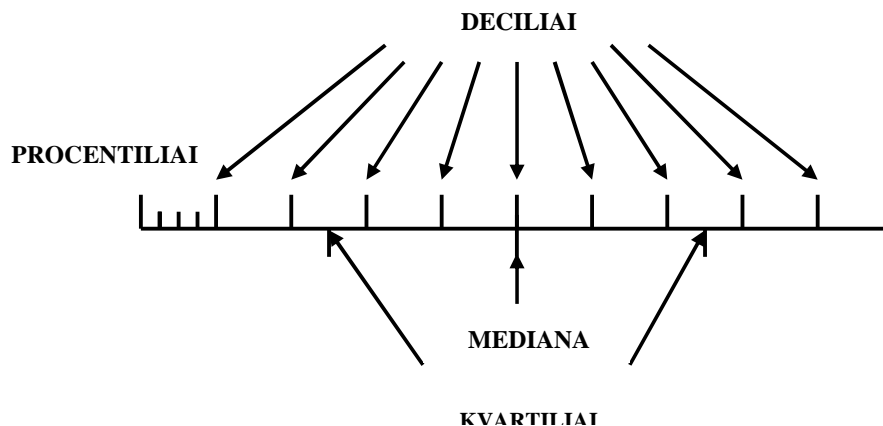
Aprašant pajamų pasiskirstymo pagal pajamų dydį eilutę, vartojami *struktūriniai rodikliai*: moda, mediana, kvartiliai (kvartilės), deciliai (decilės) [79, p. 13].

Moda. Siekiant nustatyti dažniausiai pasitaikantį gyventojų pajamų lygį arba pajamas, kurias gauna didžiausias tiriamų gyventojų procentas, skaičiuojama *moda* (žr. 3 priedą) [79, p. 13].

Svarbu pabrėžti, kad nebus modos eilutėje, kur visi dydžiai pasikartoja vienodai, ir, jei kuris atskirai paimtas dydis pasikartoja dažniausiai, tai jis yra moda, nors tai būtų ir pats mažiausias ar didžiausias eilutės dydis [47, p. 17].

Mediana parodo pajamas, kurios dalija gyventojų pasiskirstymo pajamų eilutę į dvi lygias dalis (žr. 3 priedą). Tai pajamos, atitinkančios gyventojų pasiskirstymo eilutės vidurio tašką [79, p. 13].

Prieš pradėdami analizuoti kvartilijų ir decilių skaičiavimo metodiką, grafiškai pavaizduosime egzistuojantį ryšį tarp kvartilijų, decilių, procentilių ir medianos.

6 pav. Kvantiliai: decilių, kvartilų, procentilių ir medianos tarpusavio ryšys

Šaltinis: Bagdonas, E. 2004. Socialinė statistika. Metodai, p. 74.

Kvartiliai (kvartilės). Kvartilės atitinka pajamų dydžius, kurie dalija variacinę eilutę į keturias lygias dalis (žr. 4 priedą). Pirmoji kvartilė atitinka viršutinę pajamų, kurias gauna 25 % mažiausiai pasiturinčių gyventojų, ribą. Antroji kvartilė sutampa su mediana. Trečioji kvartilė atskiria 25 % didžiausias pajamas turinčių gyventojų nuo likusių 75 %. Pajamų diferenciacija įvertinama trečiąją kvartilę dalijant iš pirmosios kvartilės, tačiau taip gaunamas gana apibendrintas, sunivelijuojantis rodiklis, kuris yra mažai paplitęs [79, p. 13].

Tarpkvartilinis užmojis yra skirtumas tarp trečiojo ir pirmojo kvartilų. Reikėtų pažymėti, kad naudojantis tarpkvartiliniu užmoju, kuris kartais vadinamas *modifikuotu užmoju*, nėra kreipiamas dėmesys į viršutinius ir apatinius 25 % duomenų, o tik į centrinius 50 % duomenų, ir tokiu būdu atskiriamos ekstremalios reikšmės. Tarpkvartilinis užmojis yra patogus, kai reikia įvertinti pajamų skirtumus.

Decilės tai tiksliau pajamų diferenciacijos laipsnį apibūdinantis rodiklis, tai požymio variantai, dalijantieji akumuliuotą eilutę į dešimt lygių dalių (žr. 4 priedą) [47, p. 21].

Pirmoji decilė – tai tas pajamų dydis, kuris atskiria 10 % mažiausias pajamas gaunančių gyventojų nuo 90 % likusiųjų. Antroji decilė atskiria 20 % nuo likusių 80 % gaunančių didesnes pajamas ir t.t. Devintoji decilė žymi ribą, nuo kurios prasideda 10 % didžiausias pajamas gaunančių gyventojų dalis.

Pajamų nelygybei įvertinti paprastai naudojamas santykis tarp pirmosios decilės ir devintosios decilės, dar vadinamas *deciliniu pajamų diferencijavimo koeficientu*. Tai santykis tarp pajamų taško, atskiriančio 10 % gyventojų su didžiausiomis pajamomis ir taško, atskiriančio 10 % gyventojų su mažiausiomis pajamomis [79, p. 13]. Šio koeficiento didėjimas byloja apie nelygybės plitimą ir, priešingai, jo mažėjančios reikšmės rodo pajamų išsilyginimo tendenciją.

Aptartieji pajamų diferenciacijos įvertinimo rodikliai, kaip decilės, kvartilai, tarpkvartilinis užmojis, moda bei mediana, gali būti priskiriami pajamų *lygio ir struktūros* įvertinimo rodiklių grupei. Tačiau būtina įvertinti ne tik kraštinių, bet ir visų kitų decilinių ir kvartilinių grupių pajamų skirtumus bei nustatyti jų kitimo tendencijas. Tam tikslui pasiekti naudojami disponuojamų pajamų diferenciacijos ir koncentracijos rodikliai, kiti, *pasiskirstymo* rodiklių grupei priklausantys, rodikliai.

Siekiant tiksliai įvertinti namų ūkių rodiklių variaciją, skaičiuojami mėnesinių piniginių ir natūrinių pajamų *koncentracijos ir diferenciacijos koeficientai*. Tiriant pasiskirstymo eilutes, labai svarbu įvertinti pasiskirstymo asimetriškumą, tam skaičiuojamas *asimetrijos koeficientas* (žr. 5 priedą). Pastarojo rodiklio dydis gali būti ir teigiamas, ir neigiamas. Teigiamas asimetrijos koeficientas rodo namų ūkių narių pasiskirstymo pagal disponuojamų pajamų lygį dešiniašonę asimetriją, o neigiamas – kairiašonę asimetriją. Paprastai pajamų eilutė turi dešiniąją asimetriją. Kuo ši asimetrija didesnė, tuo didesnė pajamų pasiskirstymo nelygybė.

Lorenco kreivė. Pajamų nelygybės problemos esmei atskleisti bei statistinei – grafinei analizei atlikti literatūroje labai plačiai naudojama *Lorenco kreivė*, taip pavadinta jos autoriaus, amerikiečių statistiko ir ekonomisto O. Lorenco'o (1876-1959), garbei [65, p. 322-323].

Analizuosime klasikinę JAV kovos su pajamų nelygybe pavyzdį [65, p. 321]. JAV šeimų dalies pajamos 1960 m. svyravo nuo 15000 iki 19999 dol. Praėjus 10 metų, gausiausiai šeimų daliai (28,2 %) teko pajamos, esančios intervale nuo 25000 iki 34999 dol. Ši tendencija išliko iki 1984 metų. Skirtingi pokyčiai šeimų pasiskirstyme pagal pajamas įvyko įvairių rasių šeimų atžvilgiu. Nagrinėjamajame pavyzdyje didesnių pokyčių įvyko juodaodžių šeimų pajamose. Naudojantis santykinio skurdo apibrėžimu (santykinio skurdo koncepcija remiasi prielaida, kad neturtinga toji šeima, kurios pajamos žymiai mažesnės už vidutines), dažnai taikomas toks šeimų suskirstymas pagal pajamas:

1. 20 % šeimų yra neturtingos;
2. 60 % šeimų priklauso vidutinei klasei;
3. 20 % šeimų yra turtingos.

Skaičiavimai atliekami laikantis nuoseklaus sumavimo principo, t.y. 1960 m. neturtingoms šeimoms priklausė šeimos, kurių pajamos sudarė apytikriai iki 9999 dolerių per metus. Galima pateikti tokią šeimų pasiskirstymo pagal pajamų lygius lentelę:

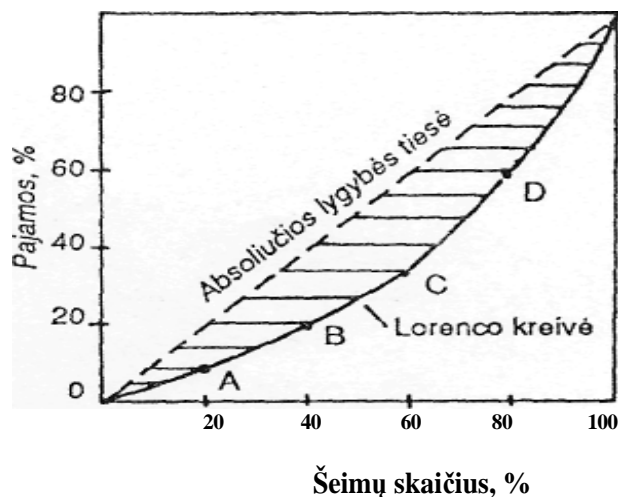
2 lentelė

JAV šeimų pasiskirstymo pagal pajamų lygius pasikeitimas

Šaltinis: Rinkos ekonomika ir valstybinis reguliavimas. 1990, p. 321.

Šeimų pajamos, dol.	METAI	
	1960	1984
Neturtingos šeimos, 20%	Iki 9999	Iki 12999
Vidutinės šeimos, 60%	10000 - 36499	13000 – 46999
Turtingos šeimos, 20%	36500 ir daugiau	47000 ir daugiau

Minėta, kad pajamų nelygybės statistinei – grafinei analizei atlikti dažnai naudojama Lorenco kreivė, kuri vaizduoja priklausomybę tarp šeimų lyginamojo svorio ir pajamų. Horizontalioje ašyje pateikiami šeimų lyginamieji svoriai, o vertikaloje – atitinkamų šeimų grupių pajamų lyginamieji svoriai.

7 pav. Lorenco kreivės pavyzdys

Šaltinis: Rinkos ekonomika ir valstybinis reguliavimas. 1990, p. 321.

Taškai A, B, C ir D rodo pajamų dalį, tenkančią vienai ar kelioms šeimų grupėms (penktadaliams).

Galima išskirti keturias svarbiausias Lorenco kreivės savybes [65, p. 322]:

1. Kreivės pradžia sutampa su nuline reikšme, nes nulinis šeimų skaičius gauna nulines pajamas;
2. Kreivė visada pasibaigia viršutiniame dešiniajame apibrėžto ploto kampe, kuriame 100 % šeimų pasidalija 100 % pajamų;

3. Jei pajamos būtų paskirstomos absoliučiai po lygiai, Lorencio kreivė sutaptų su 45° kampu pasvirusia tiese, t.y. 20 % šeimų gautų 20 % pajamų, 40 % - 40 % pajamų ir t.t.
4. Lorencio kreivė atspindi realią ekonominę padėtį - pasislenka žemyn nuo absoliučios lygybės tiesės tuo parodydama esamus pajamų pasiskirstymo netolygumus.

Plotas, esantis tarp Lorencio kreivės ir absoliučios lygybės tiesės, parodo skirtumus tarp siekiamos ir realios padėties pajamų paskirstymo atžvilgiu. Susidaręs plotas dar vadinamas **nacionalinių pajamų diferenciacija** [65, p. 323] arba **koncentracijos plotu** [46, p. 20].

Realiai skurdžiausia gyventojų dalis gauna apie 5-6 % bendrųjų pajamų, o turtingiausia – apie 40-45 %. Dėl to Lorencio kreivė yra tarp absoliučios lygybės ir absoliučios nelygybės kreivių. Kuo netolygesnis pajamų pasiskirstymas, tuo labiau bus išgaubta Lorencio kreivė, t.y. kreivė ABCD bus arčiau dešiniojo kampo. Ir atvirkščiai, kuo mažesnis pajamų diferenciacijos lygis, tuo Lorencio kreivės bus arčiau pusiaukampinės, t.y. arčiau absoliučios lygybės tiesės [44, p. 567].

Džini koeficientas. Pajamų diferenciacijos grafinę analizę labai lengvai galima transformuoti į matematinę. Tam tikslui naudojama italų statistiko ir ekonomisto K. Džini (1884 –1965) pasiūlyta matematinės koncentracijos lygio formulė – **Džini (Gini) koeficientas**, kuris apskaičiuojamas kaip ploto, tarp Lorencio kreivės ir absoliučiosios lygybės tiesės, santykis su bendruoju plotu į apačią nuo absoliučios lygybės tiesės [46, p. 21]:

$$K_{DŽINI} = \frac{10000 - \sum f_i \times (f_i + f_{i+1})}{100000} = \frac{S}{ABC} \quad (1.8)$$

kur: f_i – namų ūkių lyginamosios dalys, %;

F_i – kiekvienos namų ūkių grupės piniginių pajamų lyginamosios dalys, %;

S – Lorencio kreivės užpildytas plotas;

ABC – Lorencio kreivės plotas į apačią nuo absoliučios lygybės tiesės iki abscisų ašies.

Džini koeficientas – tai pajamų pasiskirstymo rodiklis, naudojamas Lorencio kreivės analizei [44, p. 567].

Jei šalyje yra visiškai tolygus pajamų pasiskirstymas, Džini koeficiento reikšmė bus lygi nuliui. Jei pajamos būtų pasiskirsčiusios netolygiai, kada vienas asmuo gauna 100 % visų šalies pajamų, o likę šalies gyventojai negauna jokių pajamų, Džini koeficiento reikšmė būtų lygi vienetui. Tai reiškia, kad kuo Džini koeficientas yra arčiau vieneto, tuo šalyje yra didesnė pajamų pasiskirstymo nelygybė. Šalys, kuriose Džini koeficientas yra tarp 0,5 ir 0,7 yra laikomos kaip turinčios nelygų pajamų pasiskirstymą, ir priešingai, šalys, turinčios Džini koeficientą tarp 0,2 ir 0,35, laikomos turinčiomis santykinai tolygiai (teisingai) paskirstytas pajamas.

Reikia pabrėžti, kad Džini koeficientas gali būti taip pat interpretuojamas ir statistine reikšme. Šiuo atveju dvigubas Džini koeficientas atitiktų dviejų atsitiktinai iš visumos paimtų gyventojų pajamų absoliutaus skirtumo santykį su pajamų vidurkiu. Skirtingai nuo decilinių koeficientų, Džini koeficientas apibendrina gyventojų pajamų pasiskirstymą ne tik pagal variacinės eilutės kraštutines zonas, ribojančias pajamų ekstremalias reikšmes, bet ir nusako visos eilutės pobūdį bei pajamų koncentracijos lygį.

Paprastai Džini koeficientas išreiškiamas procentais. Atitinkamai, kuo koeficiento reikšmė artimesnė 100 %, tuo yra didesnis pajamų nelygybės laipsnis šalyje. Ir, kuo koeficientas artimesnis nuliui, tuo yra mažesnis pajamų nelygybės laipsnis [44, p. 567].

Analizuojant gyventojų pajamų diferenciaciją, viena iš aktualiausių gyventojų pajamų diferenciacijos sąlygojamų socialinių problemų yra skurdo problema. Kitame skyrelyje analizuosime pagrindines skurdo savybes ir skurdo rodiklius, apibrėšime skurdo ir skurdo ribos sąvokas, įvertinsime pagrindines skurdo priežastis.

3. SKURDAS: SĄVOKA, SKURDO RIBA IR SKURDO PRIEŽASTYS

Skurdo savybės, sąvoka ir klasifikacija. Reikia pažymėti, kad nėra vienodo skurdo sąvokos apibrėžimo. Visų pirma dėl to, kad skurdas pasižymi įvairiomis savybėmis, t.y. skurdas yra reliatyvus, daugiamatis ir laipsniškas. Plačiau aptarsime šias ir kitas skurdo savybes, padėsiančias ne tik geriau suprasti, kodėl nėra vieningo skurdo sąvokos apibrėžimo, bet ir leisiančias giliau pažvelgti į skurdo problematiką:

1. *skurdo kintamumas erdvėje.* Ekonomiškai klestinčios šalies skurstantis gyventojas gali būti laikomas pasiturinčiu silpniau išvystytoje šalyje [12, p. 71];
2. *kintamumas laiko atžvilgiu.* Kokia padėtis įvardijama skurdu, priklauso nuo ekonominių, socialinių ir kultūrinių sąlygų konkrečioje šalyje *tuuo momentu* [12, p. 71];
3. *skurdas yra daugiamatis.* Skurdas pasireiškia įvairiais pavidalais, t.y. ne vien tik lėšų stygiumi, bet ir negalėjimu dalyvauti visuomeniniame gyvenime [14, p. 103];
4. *skurdui būdingas laipsniškumas, reliatyvumas.* Neįmanoma tiksliai išreikšti, kiek konkretus individas ar namų ūkis yra skurdūs [12, p. 71].

Reliatyvus požiūris į skurdą reiškia, kad skurstančiųjų gyvenimo sąlygos lyginamos su neskurstančiųjų, tačiau šiuo atveju iškyla pavojus, kad *skurdas gali būti painiojamas su nelygybe* [14, p. 104];

5. *skurdo poveikis yra įvairiapusis.* Skurdas veikia daugybę gyvenimo veiklos sričių: buitį, švietimą, sveikatą ir kt. Be to, *skurdo trukmė* gali sukelti nevienodus padarinius. Jei skurstama keleta mėnesių dėl, pvz., trumpalaikio nedarbo, tai skurdo sukelti padariniai yra daug lengvesni, nei skurstant ilgą laikotarpį dėl nuolatinio namų ūkio ekonominio silpnumo [12, p. 71; 14, p. 104].

Kita priežastis dėl ko nėra nusistovėjusio vienodo skurdo sąvokos apibrėžimo yra ta, kad skurdo sąvokos turinys nuolatosis kito.

Jeį pažvelgtume į pirmuosius skurdo sąvokos apibrėžimus, pastebėtume, kad skurdas aiškinamas kaip ekonominių išteklių trūkumas būtiniausiems poreikiams tenkinti. Pavyzdžiui, vienas iš skurdo pradininkų B. S. Rowntree 1901 m. Anglijoje rašė, kad šeimos laikomos skurstančiomis, kai jų pajamos yra nepakankamos įsigyti minimumą reikmenų paprasčiausio fizinio produktyvumo išlaikymui [14, p. 104] arba JAV 1965 m. OEO (Office of Economic Opportunity) skurdą apibrėžė kaip šeimos arba individo pajamų trūkumą būtinoms prekėms ir paslaugoms įsigyti [12, p. 72].

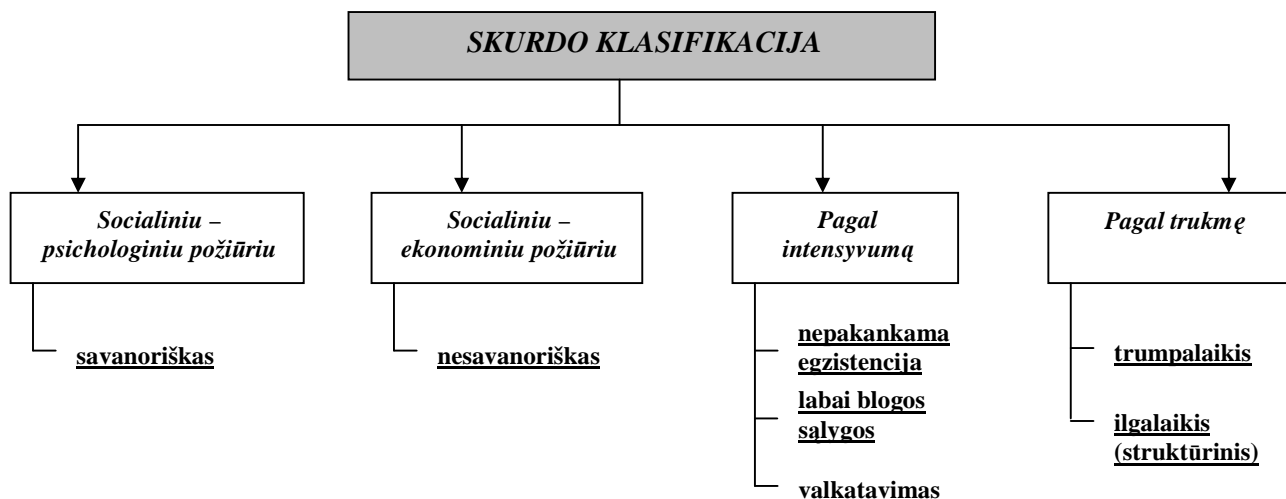
Pastarieji skurdo sąvokos apibrėžimai yra paremti “egzistencinio minimumo” idėja, kuomet ekonominiai ištekliai suprantami tik kaip pajamos, o būtiniausi poreikiai – tik kaip fiziniai poreikiai (maistas, rūbai ir būstas).

Tačiau XX a. septintame dešimtmetyje “egzistencinio minimumo” taikymą apibrėžiant skurdą imta kritikuoti dėl to, kad žmogaus reikmės yra interpretuojamos tik kaip fizinės, bet ne kaip socialinės. Todėl ekonominių išteklių (pajamų) sąvoka papildoma socialiniais ir kultūriniais ištekliais, o būtinų poreikių (fiziniai poreikiai) patenkinimas pakeičiamas galimybe atitikti konkrečios šalies minimalius gyvenimo standartus arba individo galimybių įgyvendinimu [12, p. 72; 14, p. 104].

1975 m. Europos ministrų taryba skurstančiuosius apibrėžė kaip individus arba šeimas, kurių ištekliai yra tokie maži, kad išstumia juos iš jų gyvenamojoje šalyje minimaliai priimtino gyvenimo būdo [14, p. 105].

Panašus, tačiau kiek išsamesnis, skurdo sąvokos apibrėžimas pateikiamas Lietuvos skurdo mažinimo strategijoje, kurioje *skurdas apibrėžiamas kaip pajamų ir kitų išteklių (materialinių, kultūrinių ir socialinių), užtikrinančių Lietuvos visuomenei priimtinus gyvenimo standartus, neturėjimas* [37].

Taigi skurdas yra kintantis erdvėje ir laike, laipsniškas, reliatyvus, įvairiapusis. Tai paaiškina, kodėl nėra vieningo skurdo sąvokos apibrėžimo, tačiau svarbu pabrėžti, kad skurdas yra ne vien tik pajamų, bet ir kitų išteklių, kaip kultūrinių ir socialinių, trūkumas, neleidžiantis pasiekti šalyje minimaliai priimtino gyvenimo būdo.

8 pav. Skurdo klasifikacija

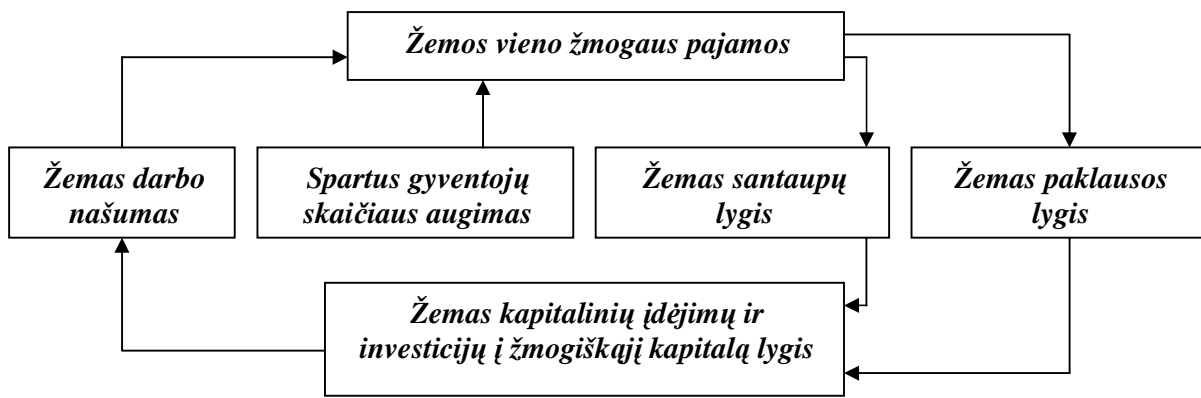
Šaltinis: Juškienė, Daiva. 1997. Skurdo problemos teoriniai aspektai.// Sociologija:

praeitis ir dabartis, knyga Nr. 3, p. 87-88.

Skurdas gali būti klasifikuojamas pagal keturis požymius: socialinį – psichologinį ir socialinį – ekonominį požiūrius, pagal intensyvumą ir pagal skurdo trukmę.

Aktuali skurdo klasifikacija pagal socialinį – psichologinį ir socialinį – ekonominį požiūrius, kadangi ekonominėje analizėje skurdas analizuojamas tik socialiniu – ekonominiu požiūriu, kuris reiškia nesavonorišką (priverstinį) skurdą, kuomet skurstama dėl tam tikrų išteklių trūkumo. Atsiribojama nuo subjektyvaus socialinio – psichologinio požiūrio, pagal kurį skurdas gali būti savonoriškas, kuomet individas dėl religinių, politinių ar kitų sumetimų gali savonoriškai pasirinkti skurdų vartojimą.

Skurdo priežastys. Skurdo priežasčių analizę tikslinga pradėti nuo makroekonomikoje analizuojamo užburto skurdo rato.

9 pav. Užburto skurdo ratas

Šaltinis: Makroekonomika, p. 580.

Užburto skurdo rato esmė yra ta, kad neturtingos šalys, patekusios į užburto skurdo ratą, lieka neturtingos, nes jau iš pradžių būna neturtingos [44, p. 581].

Taigi, neturtingų šalių skurstantys gyventojai dėl mažo bendro šalies ekonominio potencialo taip pat patenka į užburto skurdo ratą. Žemas vieno šalies gyventojų pajamas sąlygoja spartus gyventojų skaičiaus augimas ir žemas darbo našumas. Žemos gyventojų pajamos lemia sumažėjusią gyventojų perkamąją galią bei žemą santaupų lygį, o tai savo ruožtu, sąlygoja žemą kapitalinių investicijų lygį ir žemą darbo našumą, pastarasis – žemas gyventojų pajamas.

Matėme, kaip makroekonominiame lygyje gali būti užprogramuotas skurdas. Tačiau galima analizuoti ir užburto skurdo ciklą mikroekonominiame lygyje. Pavyzdžiui, tėvų vaikams perduodamas skurdas, kuomet dėl sunkių gyvenimo sąlygų šeimoje vaikai nutraukia mokymąsi turėdami žemą kvalifikaciją, taip “palengvindami” šeimos gyvenimo sąlygas dabar, tačiau pasmerkdami save skurdui vėliau [67, p. 17].

Išanalizuosime kitas skurdą sąlygojančias priežastis. Pagrindinės skurdo priežastys yra šios [11, p. 88]:

1. *nelaimės* (stichinės ir asmeninės);
2. *bendrojo šalies ekonominio potencialo sumažėjimas*;
3. *nedarbas*;
4. *nepakankamas išsilavinimas*;
5. *diskriminacija* (tautinė ir rasinė);
6. *šeimų suirimas*;
7. *fiziniai – mentaliniai sutrikimai*.

Pagal skurdą sąlygojančius veiksnius išskiriamas: 1) *patologinių veiksnių sąlygotas skurdas* ir 2) *struktūrinis skurdas*. Pirmasis susijęs su skurstančių žmonių elgsena ar bruožais, antrasis siejamas su visuomenės savybėmis [14, p. 110].

Pirmojo tipo skurdą lemiančios priežastys aiškinamos remiantis *individualistiniu, šeimyniniu ir sub-kultūriniu* požiūriais. Aptarsime šias priežastis plačiau [14, p. 110]:

1. *pagal individualistinį požiūrį* skurstantieji laikomi nevykusiais pasirinkusiais tam tikrą gyvenimo stilių, netinkamai apsisprendusiais svarbiais gyvenimo klausimais (vaikų skaičius, profesija, gyvenamoji vieta ir kt.);
2. *pagal šeimyninį požiūrį* skurdas perduodamas šeimose perduodant vienos kartos netinkamą elgesį kitai kartai. Skurdas tarsi tampa paveldimu;
3. *pagal sub-kultūrinį požiūrį* skurstantieji “išmoksta” būti kitokiais ir “prisitaiko” prie skurdo.

Struktūrinio skurdo atveju taip pat išskiriamos trys skurdo priežastys [14, p. 110]:

1. *klasikiniu požiūriu* skurdas susijęs su dalies žmonių marginalizavimu ekonominės gamybos procese. Tie žmonės neturi pakankamų gamybos išteklių, todėl negali naudotis ir ekonominės veiklos rezultatais tokiu mastu, kad neskurstų;
2. kitas aiškinimas grindžiamas viešųjų tarnybų silpnumu. Kai viešosios institucijos veikia nesėkmingai, blogai, jų veiklos rezultatas – nepakankama, neefektyvi pagalba nepajėgiems savimi pasirūpinti žmonėms ir skurdas;
3. trečiasis aiškinimas siejamas su visuomenės nelygybe, pvz., lyčių, rasių nelygybė.

2001 m. skurdo būklės Lietuvoje pranešime teigiama, kad skurdo priežastimis laikomi veiksniai, kurie padidina žmonių riziką tapti skurstančiais. Išskiriami tokie veiksniai [67, p. 16-17]:

- *nedarbas*, ypač ilgalaikis;
- *mažos pajamos, susijusios su neefektyviais ūkiais ar mažai apmokamu, nekvalifikuotu, nenuolatiniu darbu*;

ū mažėjantis gimstamumas ir darbingo amžiaus žmonių emigracija, dėl to didėjantis senatvės priklausomybės santykis bei senų žmonių išlaikymo našta, tenkanti užimtiesiems;

ū mažos pajamos, kurias lemia demografiniai faktoriai (vieniši tėvai, daugiavaikės šeimos) ar kitos žmonių gyvenimo aplinkybės (menka sveikata, invalidumas, senatvė, blogos būsto sąlygos ar jo neturėjimas);

ū žmonių ar institucijų nesugebėjimas prisitaikyti prie sparčiai besiplėtojančių informacijos ir komunikacijos technologijų;

ū lyčių nelygybė, kitataučių diskriminacija ar etniniai konfliktai;

ū šeimos institucijos irimas ir skyrybos, piktnaudžiavimas narkotikais ir alkoholiu bei gyvenimas aplinkoje, kuriai būdinga tokio pobūdžio elgsena.

Apibendrinant galime teigti, skurdą sąlygoja dviejų tipų veiksniai: 1) veiksniai, susiję su žmogaus asmeninėmis savybėmis, jo elgesiu; 2) veiksniai, susiję su visuomenės savybėmis, tradicijomis; su šalies socialiniu, ekonominiu ir politiniu klimatu.

Skurdo riba ir jos nustatymo būdai. Nagrinėjant skurdo problematiką, įvertinama žemiau skurdo ribos gyvenančių gyventojų dalis. Taigi, kas yra skurdo riba?

Skurdo riba – tai kriterijus, kuriuo remdamiesi politikai arba tyrinėtojai skirsto individus, šeimas ar namų ūkius į skurstančius ir pasiturinčius [12, p. 72].

Skurdo ribos sąvokos apibrėžimą galima išvesti iš šeimų biudžetų klasifikacijos. Šeimų biudžetai skirstomi į [79, p. 19]:

1. *faktinius šeimų biudžetus;*
2. *norminius šeimų biudžetus.*

Faktiniai šeimų biudžetai tik fiksuoja šeimos ekonominę būklę, jos pajamas ir išlaidas. Tačiau norint šią būklę įvertinti, reikalingi palyginimai – tam naudojami norminiai šeimų biudžetai, kurie būna dviejų tipų [79, p. 19]:

1. *minimalaus aprūpinimo biudžetas;*
2. *racionalaus aprūpinimo biudžetas.*

Minimalaus aprūpinimo biudžetas būtent žymi *skurdo ribą*.

Ekonominėje literatūroje išskiriami du pagrindiniai skurdo ribos tipai:

1. ***absoliuti skurdo riba;***
2. ***santykinė skurdo riba.***

Absoliuti skurdo riba – tai minimalus pajamų ir išlaidų lygis būtiniausioms reikmėms patenkinti [8, p. 12].

Santykinė skurdo riba susiejama su tam tikrais pajamų arba išlaidų vidutiniais rodikliais (dažniausiai – vidurkiu arba mediana) [8, p. 12]; tai šalies gyventojų vidutinių pajamų dalis, žemiau kurios tos šalies gyventojai neturi galimybių atlikti reikšmingą vaidmenį šalies gyvenime [12, p. 73].

Absoliuti skurdo riba leidžia įvertinti gyventojų būtinų poreikių patenkinimo lygį, santykinė – pajamų paskirstymo santykius [12, p. 73].

Ekonominėje literatūroje galima aptikti ir kitus skurdo ribos tipus, tai: *subjektyvi skurdo riba, socialinė ir fiziologinė skurdo ribos*.

Subjektyvi skurdo riba nustatoma klausiant respondentų, kokios pinigų sumos jiems užtektų minimaliems poreikiams patenkinti. Paprastai subjektyvi skurdo riba yra daug aukštesnė, negu kitais metodais apskaičiuota skurdo riba, kadangi ji nustatoma tiriant asmenis, turinčius skirtingo dydžio pajamas, o turtingųjų minimalūs poreikiai yra gerokai didesni nei skurstančių asmenų [8, p. 12].

Konkrečių gyventojų grupių pajamoms kritus žemiau minimalaus normatyvinio vartojimo biudžeto nubrėžiamos socialinio minimumo ribos, šios grupės patenka į skurdo zoną. Taigi, socialinis minimumas žymi lyg ir viršutinę skurdo ribą. Žemutinę skurdo ribą sudaro fiziologinis minimumas (fiziologinė skurdo riba) [70, p. 136].

Prof. hab. dr. A. Šileika ir dr. I. Blažienė kritikuoja skurdo vertinimą taikant absoliutaus ir santykinio skurdo ribas. Taikant santykinio skurdo vertinimo metodą, gaunama mažesnė dalis skurde gyvenančių šalies gyventojų. Tuo tarpu, absoliutaus skurdo riba Lietuvoje apskaičiuojama remiantis minimaliais asmeninio vartojimo normatyvais – nuo 1990 m. Lietuvoje taikomas minimalus gyvenimo lygis (MGL). Tačiau MGL dydis nėra pagrįstas jokiais objektyviais asmeninio vartojimo normatyvais, t.y. jo dydį lemia iš esmės vienintelis kriterijus – konkrečios biudžeto galimybės jau šiandieną tenkinti tam tikrus visuomenės požiūriu svarbiausius socialinius poreikius. Todėl pastarieji mokslininkai sumodeliavo ir pasiūlė agreguotą minimalaus gyvenimo lygio rodiklį, grindžiamą *minimaliu normatyviniu vartojimu biudžetu*.

Minimalus normatyvinis vartojimo biudžetas apibūdina minimalų būtinų fizinių, dvasinių – intelektinių ir socialinių poreikių patenkinimo lygį, užtikrinantį visuomenės požiūriu minimalias reprodukcijos sąlygas asmeniui, atliekančiam ne sunkesnę negu vidutinio sunkumo ir nesudėtingą darbą [70, p. 138].

Skurdo riboms nustatyti yra naudojami įvairūs metodai, kuriuos galima suskirstyti į penkias grupes [12, p. 73]:

1. *biudžeto arba vartotojo krepšelio metodas*;
2. *subjektyvus metodas*;

3. *ekonominio nuotolio metodas;*
4. *teisinis arba politinis metodas;*
5. *priverstinio nevartojimo arba vartojimo stygiaus metodas.*

Biudžeto arba vartotojo krepšelio metodu nustatoma absoliuti skurdo riba. Vartotojo krepšelis nustatomas dviem etapais [12, p. 73-74]:

1. *sudaromas maisto produktų vartotojo krepšelis (maisto skurdo riba).* Atsižvelgiant į žmogaus amžių ir lytį, jo energetiniai reikalavimai pervedami į nebrangių produktų dietą ir gaunamos būtinos pajamos arba išlaidos, reikalingos šiems produktams įsigyti.
2. *nustatomas kitų būtinų vartojimo reikmenų minimalus rinkinys.* Dažniausiai nustatomas išlaidų maisto ir ne maisto prekių grupėms įsigyti santykis, kuris priklauso nuo ekonominių, klimatinių ir daugybės kitų veiksnių.

Šio metodo pagrindiniai privalumai ir trūkumai būtų šie [14, p. 106-107]:

Ū privalumai: 1) remiamasi fiksuotu prekių ir paslaugų sąrašu; 2) standartinis biudžetas gali būti indeksuojamas kintant krepšelių sudarančių elementų kainoms; 3) objektyvus;

Ū trūkumai: 1) prekių ir paslaugų įtraukimo į vartojimo rinkinį pagrindas yra labiau socialinis nei mokslinis; 2) sunku tiksliai nustatyti būtinus ir nebūtinus maisto produktus.

Subjektyvų metodą aptarėme analizuodami subjektyvios skurdo ribos nustatymą.

Ekonominio nuotolio metodu nustatoma santykinė skurdo riba. Ekonominio nuotolio metodas (santykinė skurdo riba) – tai dalis vidutinių šalies rodiklių, kuri ir laikoma skurdo riba. Tokiais rodikliais gali būti vidutinės disponuojamos arba ekvivalentinės namų ūkio pajamos, tenkančios vienam gyventojui [12, p. 74]. Dažniausiai skurdo riba nurodoma 50 % vidutinių ekvivalentinių namų ūkių pajamų, tenkančių vienam jo nariui.

Metodo privalumai ir trūkumai [12, p. 75]:

Ū privalumai: 1) patogu naudoti skurdo lygio palyginimams tarp šalių arba skirtingais laikotarpiais;

Ū trūkumai: 1) vidutinių pajamų procento parinkimas yra labai neapibrėžtas.

Teisinis arba politinis metodas. Šis metodas dar vadinamas “socialinės apsaugos” metodu. Tai minimalios garantuotos pajamos, kurias nustato įstatymas arba vyriausybė [14, p. 108].

Pagrindinis šio metodo **trūkumas** – patvirtintos minimalios garantuotos pajamos priklauso nuo daugybės su skurdu nesusijusių veiksnių, pvz., nuo šalies biudžeto ar darbo rinkos galimos įtakos [12, p. 75].

Priverstinio nevartojimo arba vartojimo stygiaus metodas. Šis metodas dar vadinamas gyvenimo stiliaus ir nepritekliaus rodikliu. Šiuo metodu skurdo riba nustatoma analizuojant gyvenimo sąlygas ir nustatant objektyvius “netekimo” (nevartojimo) rodiklius. Taip skurdo riba nustatoma kaip konkrečių prekių priverstinio nevartojimo, nesinaudojimo konkrečiomis paslaugomis, nedalyvavimo konkrečioje veikloje lygis [14, p. 109; 12, p. 75].

Skurdo rodikliai. Nustačius skurdo ribą, galima skaičiuoti ir vertinti kitus skurdo rodiklius. Ekonominėje literatūroje išskiriami tokie pagrindiniai skurdo rodikliai:

ü *skurdo lygis;*

ü *skurdo gylis (skurdo nuokrypio koeficientas);*

ü *kvadratinis skurdo nuokrypis.*

Skurdo lygis – tai gyventojų, esančių žemiau skurdo ribos, dalis [8, p. 13].

Skurstančių gyventojų skaičių pažymėję **q**, o gyventojų skaičių šalyje – **n**, galime apskaičiuoti skurdo lygį **H** [12, p. 78]:

$$H = \frac{q}{n} \quad (1.9)$$

Skurdo nuokrypio indeksas (I) – tai yra skurdo ribos ir vidutinių skurstančiųjų pajamų skirtumo ir skurdo ribos santykis [12, p. 78]:

$$I = \frac{\sum (P - y_i)}{P} \quad (1.10)$$

kur:

P – skurdo riba;

y_i – vidutinės skurstančiųjų pajamos.

Pajamų nuokrypio ir skurstančių gyventojų skaičiaus sandauga rodo, kiek reikia lėšų įveikti skurdą.

Kvadratinis skurdo nuokrypis (**Q**) – rodo pajamų pasiskirstymą tarp skurstančiųjų. Kuo daugiau šalyje yra skurstančiųjų, tuo rodiklis bus didesnis [12, p. 78]:

$$Q = \frac{\sum (P - y_i)^2}{P} \quad (1.11)$$

kur: y_i – i –tojo skurstančiojo pajamos.

Aptartieji skurdo rodikliai yra priskiriami kiekybinių rodiklių grupei, tačiau skurdo tyrimams naudojami ir kokybiniai rodikliai, kurie apima tokius veiksnius [12, p. 79]:

ü *mityba ir sveikata;*

ü *išsilavinimas ir žinios;*

ü *galimybė naudotis visuomeninėmis gėrybėmis.*

Galima ir kitokia skurdo rodiklių klasifikacija. Skurdo rodikliai gali būti išskaidyti į [13, p. 227]:

1. ***tiesioginiai skurdo rodikliai***, tokie kaip: aukščiausio ir žemiausio gyventojų pajamų decilių santykis, absoliutus skurdo lygis, santykinis skurdo lygis, Gini koeficientas;
2. ***netiesioginiai skurdo rodikliai***. Skurdą netiesiogiai apibūdina bendrieji ekonominės padėties rodikliai, tokie kaip: BVP vienam gyventojui, vidutinės namų ūkio pajamos, vidutinis atlyginimas, nedarbo lygis, infliacija ir pan.

4. LIETUVOS GYVENTOJŲ DISPONUOJAMOS PAJAMOS IR JŲ DINAMIKA 1999 – 2003 METAIS

Šioje darbo dalyje atliksime Lietuvos gyventojų disponuojamų pajamų lygio ir struktūros analizę, įvertinsime pajamų pasiskirstymo dinamiką 1999 – 2003 m. laikotarpiu šiais aspektais:

- ū piniginių ir natūrinių disponuojamų pajamų lygis, struktūra ir pasiskirstymo dinamika;
- ū disponuojamų pajamų lygio, struktūros ir pasiskirstymo dinamikos analizė pagal įvairius kriterijus: pagal gyventojų gyvenamąją vietą, pagal jų priklausomybę socialinei-ekonominei grupei, pagal gyventojų amžių, išsilavinimą bei kt.;
- ū *namų ūkio narių* ir *namų ūkių* pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2003 metais.

Lietuvos gyventojų disponuojamų pajamų lygio, struktūros ir pasiskirstymo dinamikos analizei atlikti, remsimės šiais pagrindiniais literatūros šaltiniais:

- ū Lietuvos Statistikos departamento statistikos rinkiniu – “Namų ūkių pajamos ir išlaidos” (1999 – 2003 metai) [56 – 60];
- ū Lietuvos Statistikos departamento statistikos rinkiniu – “Lietuvos Statistikos metraštis” (1999 – 2004 metai) [39 – 43];
- ū Lietuvos Statistikos departamento Namų ūkių tyrimo skyriaus šiam darbui atliktais specialiais skaičiavimais.

4.1 Piniginės ir natūrinės disponuojamos pajamos

Teorinėje dalyje apibrėžėme, kad grynosios asmeninės pajamos, arba kitaip disponuojamos pajamos, parodo gyventojų pajamas, likusias sumokėjus asmeninius mokesčius.

Panašiai disponuojamos pajamos apibrėžiamos Lietuvos Statistikos Metraštyje - *disponuojamos pajamos* – tai pajamos, į kurias įtraukiamos visos piniginės ir natūrinės pajamos, atskaičius pajamų mokestį ir socialinio draudimo įmokas [39 – 43].

Tolesnei disponuojamų pajamų analizei, svarbu pažymėti, kad Statistikos departamentas disponuojamas pajamas išskaido į [60, p. 11]:

1. *samdomojo darbo pajamas* – tai darbo užmokestis pinigais ir natūra, premijos, įvairios priemokos, komandiruočių dienpinigiai, įvairios kompensacijos, kurias moka darbovietė ir t. t.;

2. *pajamos iš individualios, ne žemės ūkio, veiklos* – tai pajamos iš verslo, amatų, laisvosios profesinės ir kitokios veiklos. Skaičiuojant nesamdomojo darbo pajamas imamos tik grynosios pajamos, t. y. iš gautų pajamų atimamos einamosios išlaidos medžiagoms, žaliavoms, energijai, įrankiams, verslo mokesčiams ir pan.;

3. *pajamos iš žemės ūkio* – tai piniginės ir natūrinės pajamos, gautos iš žemės ūkio gamybos. Piniginės pajamos skaičiuojamos iš pinigų sumos, gautos pardavus žemės ūkio produkciją, atimant išlaidas žemės ūkio gamybai. Kadangi išlaidos žemės ūkio gamybai gali būti didesnės negu pajamos, gautos pardavus produkciją (ypač žiemos ir pavasario mėnesiais), piniginės žemės ūkio pajamos gali būti mažesnės už nulį, t. y. su neigiamu ženklu. Natūrinės žemės ūkio pajamos – tai visa iš savo ūkio gauta žemės ūkio produkcija, kurią (šviežią ar perdirbtą) namų ūkis suvartojo pats;

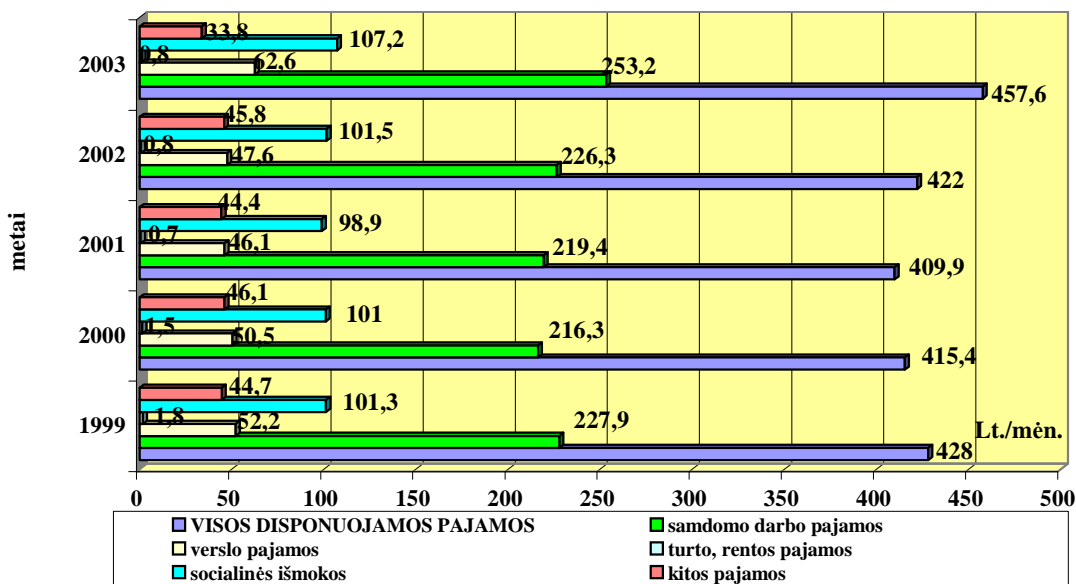
4. *pajamos iš turto* – tai palūkanos, gaunamos už pinigų laikymą bankuose, pinigų skolinimą privatiems asmenims, už įsigytus Vyriausybės vertybinius popierius (obligacijas), taip pat dividendai, kuriuos gauna įvairių akcijų turėtojai;

5. *pajamos iš rentos* – pajamos, kurias gauna namų ūkiai, nuomodami nekilnojamąjį turtą (namą, butą, garažą ir pan.), žemę ar kitokį turtą;

6. *socialinės išmokos* – tai pensijos, pašalpos ir kompensacijos senatvėje, ligos ir negalios atvejais, išmokos, skirtos našliams ir našlaičiams, šeimai ir vaikams, bedarbiams, socialinės atskirties ir kitais atvejais, vaistų, sanatorinio gydymo kompensavimas.

7. *kitos pajamos* – tai stipendijos, alimentai, iš tėvų, vaikų, giminių ar draugų gauti pinigai, nemokamai iš kitų namų ūkių gauti jų užauginti (surinkti) maisto produktai.

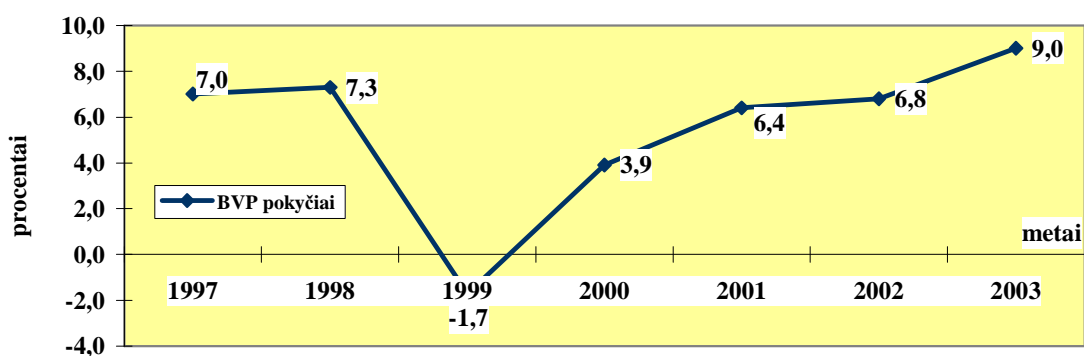
Vidutinių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui dinamika pateikiama 10 - jame paveiksle (taip pat žr. 6 priedą):

10 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui dinamika

1999 – 2003 metais

Vidutinės disponuojamos pajamos 1999 – 2001 m. laikotarpiu turėjo tendenciją mažėti nuo 428 Lt. 1999 metais iki 409,9 Lt. 2001 metais, arba 4,2 %. Didžiausią įtaką vidutinių disponuojamų pajamų mažėjimui turėjo samdomojo darbo pajamų, sudarančių vidutiniškai 53,4 % visų disponuojamų pajamų, sumažėjimas 3,7 % bei socialinių išmokų, sudarančių vidutiniškai 23,9 % visų disponuojamų pajamų, sumažėjimas 2,4 %. Taip pat vidutinės disponuojamos pajamos mažėjo dėl verslo pajamų, sudarančių vidutiniškai 11,7 % visų disponuojamų pajamų, sumažėjimo 11,7 %. Neigiamą įtaką vidutinės disponuojamos pajamos sudarančių elementų mažėjimui turėjo 1998 – 1999 metų ekonominė krizė, kurios įtaką ekonomikai geriausiai charakterizuoja bendrojo vidaus produkto rodiklis ir jo dinamika (žr. 11 paveikslą).

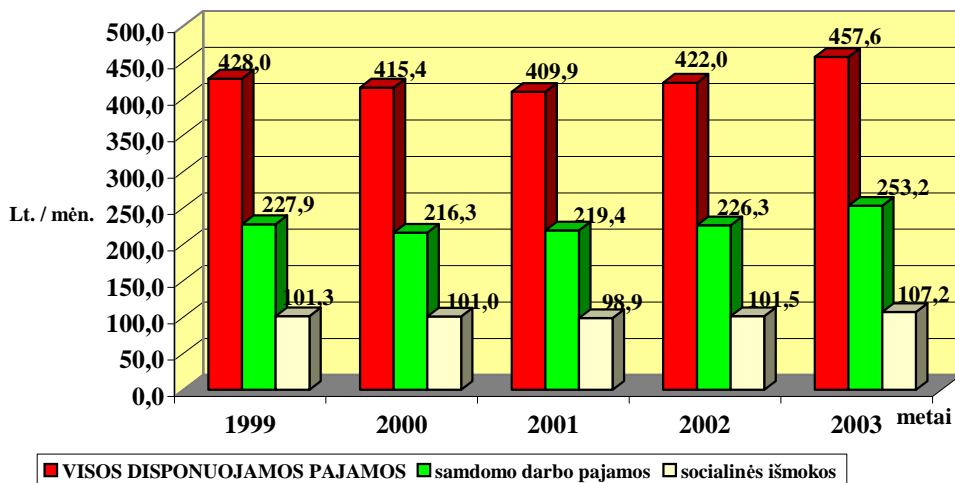

11 pav. BVP dinamika Lietuvoje 1997 – 2003 metais

1997 - 1998 metais BVP didėjo 7,3 % tempu, tačiau 1999 metais, prasidėjus ekonominei krizei, fiksuojamas BVP mažėjimas, siekiantis minus 1,7 %. 1999 metai gali būti laikomi *lūžio tašku*, kuriame vidutinės disponuojamos pajamos bei jas sudarantys elementai (samdomojo darbo pajamos, verslo pajamos, turto ir rentos pajamos, socialinės išmokos) pradeda mažėti. Tik 2002 metais, BVP augimo tempams pasiekus 6,8 %, galime stebėti ir vidutinių disponuojamų pajamų bei jas sudarančių elementų didėjimą. Per 2002 – 2003 metus vidutinės disponuojamos pajamos padidėjo nuo 422 Lt. iki 457,6 Lt., arba 8,4 %. Didžiausią įtaką vidutinių disponuojamų pajamų didėjimui turėjo samdomo darbo pajamų padidėjimas 11,9 % bei socialinių išmokų ir verslo pajamų padidėjimas, atitinkamai: 5,6 % ir 31,5 %.

Tačiau, jei palyginsime 2003 metus su 1999 metais, matysime, kad vidutinių disponuojamų pajamų augimo tempas siekia tik 6,9 %.

Teorinėje dalyje išskyrėme “normalų - pažeidžiamą” namų ūkio tipą, kurio svarbiausias pajamų šaltinis yra pajamos, gaunamos pagrindiniame darbe ir (arba) pensijos bei pašalpos.

12 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų, sandomojo darbo pajamų ir socialinių išmokų dinamika 1999 – 2003 metais

Iš 12 - ojo paveikslo akivaizdu, kad pagrindiniai vidutinių disponuojamų pajamų elementai yra sandomojo darbo pajamos ir socialinės išmokos. Taigi, dauguma Lietuvos namų ūkių, pagal pagrindinius disponuojamų pajamų šaltinius, gali būti priskiriami “normalaus - pažeidžiamo” namų ūkio tipui.

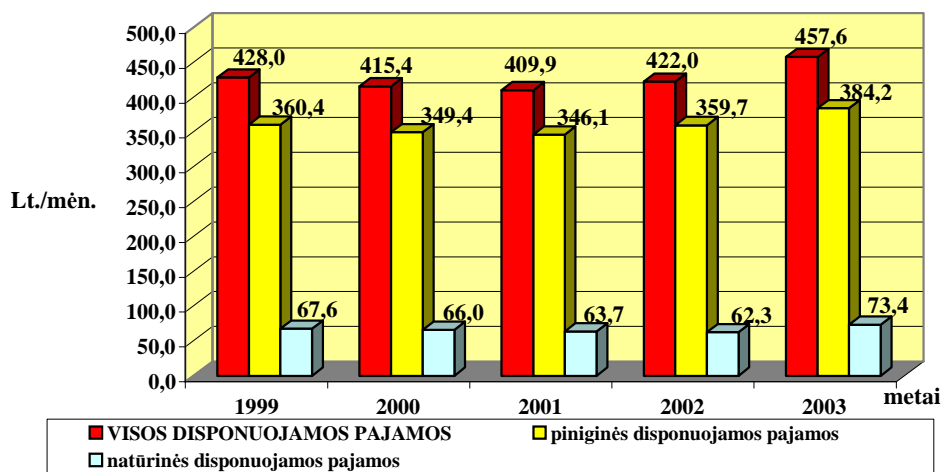
Sandomojo darbo pajamos, kaip pagrindinis vidutinių disponuojamų pajamų šaltinis, pradėjo didėti nuo 2001 m., Lietuvos BVP augimo tempui pasiekus 6,4 %. Per 2001 - 2003 m. laikotarpį sandomojo darbo pajamos padidėjo nuo 219,4 Lt. 2001 metais iki 457,6 Lt. 2003 metais, arba 15,4 %. Sandomojo darbo pajamų lyginamoji dalis vidutinėse disponuojamose pajamose padidėjo nuo 53,5 % 2001 metais iki 55,3 % 2003 metais. Tačiau, jei 2003 metus palyginsime su 1999 metais, kuomet sandomojo darbo pajamų dalis vidutinėse disponuojamose pajamose sudarė 53,3 %, tai matysime, kad 2003 m. sandomojo darbo pajamų santykis su disponuojamomis pajamomis tik 2 % viršijo 1999 m. lygį.

Kitas labai svarbus disponuojamų pajamų šaltinis – tai socialinės išmokos (jų pasiskirstymą disponuojamose pajamose plačiau analizuosime kituose skyreliuose). Per 1999 – 2001 m. laikotarpį socialinės išmokos sumažėjo nuo 101,3 Lt. 1999 metais iki 98,9 Lt. 2001 metais, arba 2,4 %, tačiau jų dalis vidutinėse disponuojamose pajamose padidėjo 0,5 % nuo 23,7 % 1999 metais iki 24,1 % 2001 metais. 2002 – 2003 metais socialinės išmokos padidėjo nuo 101,5 Lt. 2002 metais iki 107,2 Lt. 2003 metais, arba 5,6 %, o jų dalis vidutinėse disponuojamose pajamose sumažėjo 0,7 % nuo 24,1 % 2002 metais iki 23,4 % 2003 metais. Socialinių išmokų santykio su disponuojamomis pajamomis kitimo tendencijos rodo, kad esant ekonomikos nuosmukiui svarbiu namų ūkių

disponuojamų pajamų šaltiniu tampa socialinės išmokos bei atvirksčiai, esant ekonomikos augimui mažėja socialinių išmokų dalis ir didėja samdomojo darbo pajamų dalis disponuojamose pajamose.

Teorinėje dalyje apibrėžėme, kad disponuojamos pajamos skirstomos į: *pinigines, natūrines ir priskirtines*. Prof. R. Rose koncepcijoje apie daugybinių pajamų “portfelį” pinigines pajamas teikia oficialiosios ekonomikos sektorius, kuris yra pagrindinis pajamų šaltinis “normalaus – pažeidžiamo” tipo namų ūkiuose. Natūrinės pajamas, pagal prof. R. Rose koncepciją, teikia “socialinės” ekonomikos sektorius, kuris tampa pagrindiniu pajamų šaltiniu “marginalinio” tipo namų ūkiuose, kurie gyvena iš žemės ūkio arba iš draugų ir giminių paramos, kurios didžiąją dalį sudaro natūrinės pajamos.

Plačiau paanalizuokime piniginių ir natūrinių disponuojamų pajamų dinamiką 1999 – 2003 m. laikotarpiu bei jų santykį su vidutinėmis disponuojamomis pajamomis (žr. 7 priedą).

13 pav. Piniginių ir natūrinių disponuojamų pajamų dinamika 1999 – 2003 metais

Pagrindinis vidutinių disponuojamų pajamų elementas yra piniginės disponuojamos pajamos, kurios 1999 – 2002 m. laikotarpiu turėjo tendenciją mažėti nuo 360,4 Lt. 1999 metais iki 346,1 Lt. 2001 metais, arba 4 %. 2003 metais piniginės disponuojamos pajamos padidėjo 6,8 % iki 384,2 Lt. Piniginių disponuojamų pajamų lyginamasis svoris vidutinėse disponuojamose pajamose padidėjo 1 % nuo 84,2 % 1999 metais iki 85,2 % 2002 metais, tačiau per 2003 metus piniginių disponuojamų pajamų santykis su vidutinėmis disponuojamomis pajamomis sumažėjo 1,2 % iki 84 %. Pastarąsias tendencijas sąlygojo natūrinių disponuojamų pajamų itin aukštas - 17,8 % augimo tempas per 2003 metus. Net esant santykinai aukštam natūrinių disponuojamų pajamų augimo tempui, natūrinių disponuojamų pajamų lyginamasis svoris vidutinėse disponuojamose išlieka itin žemas – vidutiniškai 15,9 %.

Apibendrinant galime teigti, kad:

Ū vidutinės disponuojamos pajamos 1999 – 2001 metais sumažėjo 4,2 % dėl samdomojo darbo pajamų sumažėjimo 3,7 %, socialinių išmokų - 2,4 % ir verslo pajamų – 11,7 %;

Ū 2002 – 2003 metais vidutinės disponuojamos pajamos padidėjo 8,4 % dėl samdomojo darbo pajamų padidėjimo 11,9 %, socialinių išmokų - 5,6 % ir verslo pajamų – 31,5 %, tačiau palyginus 2003 metus su 1999 metais, vidutinės disponuojamos pajamos padidėjo tik 6,9 %;

Ū pagrindiniai disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos, sudarančios 55,3 % (2003 m.) visų disponuojamų pajamų, bei socialinės išmokos, sudarančios 23,4 % (2003 m.) visų disponuojamų pajamų. Šie disponuojamų pajamų šaltiniai yra pagrindiniai “normalaus – pažeidžiamo” tipo namų ūkių disponuojamų pajamų elementai;

Ū pagrindiniai disponuojamų pajamų elementai yra piniginės disponuojamos pajamos, kurių dalis vidutinėse disponuojamose pajamose per 2003 m. sumažėjo 1,2 % iki 84 %, bei natūrinės disponuojamos pajamos, kurių dalis per 2003 m. padidėjo 17,8 % iki 15,9 %;

Ū natūrinių ir piniginių disponuojamų pajamų santykio su vidutinėmis disponuojamomis pajamomis persiskirstymas, t.y. natūrinių disponuojamų pajamų didėjimas ir piniginių disponuojamų pajamų mažėjimas, rodo, kad didėja “marginalinio” tipo namų ūkių skaičius.

Kitame skyrelyje analizuosime gyventojų disponuojamų pajamų lygio ir struktūros dinamiką pagal įvairius kriterijus.

4.2 Socialinių gyventojų grupių disponuojamų pajamų lygis ir jo dinamika 1999 – 2003 metais

Statistikos departamentas atlieka atskirų socialinių gyventojų grupių disponuojamų pajamų lygi ir struktūrą lemiančių veiksnių analizę. Gyventojų grupės išskiriamos pagal:

Ū *namų ūkių gyvenamąją vietą* (miestas ir kaimas);

Ū *namų ūkio galvos socialinę – ekonominę grupę* (žemdirbiai, samdomi darbuotojai, dirbantys sau, pensininkai ir kiti);

Ū *namų ūkių tipus* (vienišas asmuo, vienas suaugęs asmuo su vaikais, sutuoktiniai su vaikais, kiti namų ūkiai su vaikais, sutuoktiniai be vaikų ir kiti namų ūkiai be vaikų);

Ū *namų ūkio galvos amžių*;

Ū *namų ūkio galvos išsilavinimą* (be pradinio arba tik su pradiniu, bendras vidurinis, pagrindinis, aukštesnysis, aukštasis).

Kituose šio skyrelio poskyriuose pateiksime detalę atskirų socialinių gyventojų grupių disponuojamų pajamų lygį ir struktūrą lemiančių veiksnių analizę.

4.2.1 Disponuojamos pajamos pagal namų ūkių gyvenamąją vietą

8 ir 9 prieduose apskaičiuota moda rodo, kad 2003 metais miesto namų ūkių nariai dažniausiai disponavo pajamomis, apytiksliai lygiomis 383,50 Lt., o kaimo namų ūkių nariai – pajamomis, lygiomis 327,99 Lt. (arba 55,51 Lt. mažesnėmis pajamomis nei miesto namų ūkių nariai).

Egzistuojančią miesto ir kaimo namų ūkių narių disponuojamų pajamų nelygybę dar geriau atspindi mediana (taip pat žr. 8 ir 9 priedus). Mediana rodo, kad pusė 2003 m. tirtų miesto namų ūkių narių disponavo pajamomis iki 440,74 Lt., o kita pusė – virš šios sumos. Tuo tarpu pusė 2003 m. tirtų kaimo namų ūkių narių disponavo pajamomis tik iki 247,88 Lt., o kita pusė – virš šios sumos. Miesto ir kaimo namų ūkių piniginių pajamų medianų santykis lygus 1,78, o tai rodo, kad pajamų riba, iki kurios disponuoja pusė tiriamos namų ūkių imties, arti dviejų kartų aukštesnė miesto namų ūkiuose.

3 lentelė

Miesto ir kaimo namų ūkių piniginių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui pasiskirstymas deciliuose ir kvartiliuose 2003 metais

	DECILIAI (litas)									
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Miestas	239,80	313,95	359,21	406,01	457,09	512,48	584,22	733,89	920,73	-
Kaimas	149,29	218,27	266,65	313,60	355,32	397,04	457,64	599,20	679,96	-
	KVARTILIAI (litas)									
	Q ₁	Q ₃								
Miestas	336,58	648,70								
Kaimas	242,76	487,85								

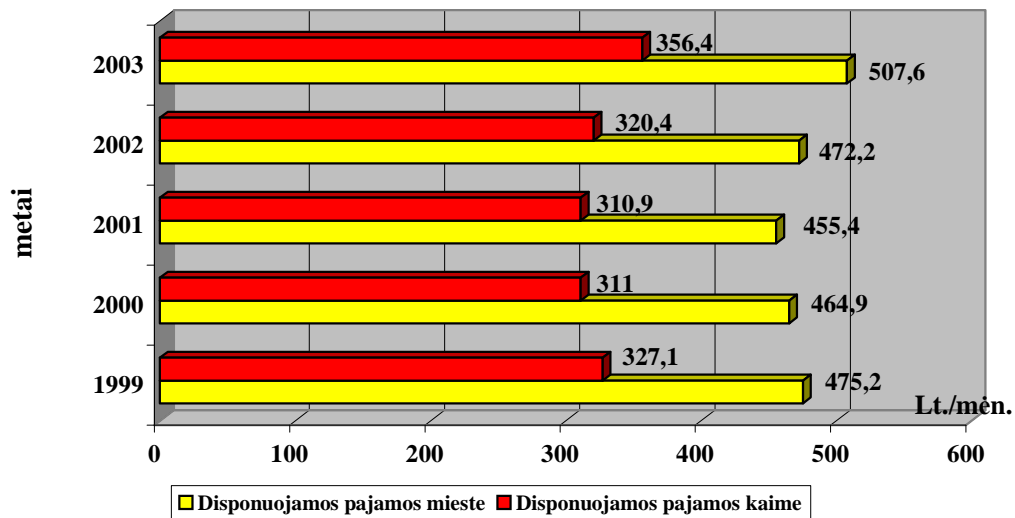
Miesto namų ūkių narių decilinis pajamų diferencijavimo koeficientas lygus 3,84, o kaimo - lygus 4,55. Šios decilinio pajamų diferencijavimo koeficiento reikšmės rodo, kad didesnė pajamų diferenciacija egzistuoja kaimo namų ūkiuose. Miesto ir kaimo namų ūkių narių disponuojamų pajamų pirmųjų decilių santykis lygus 1,61, o tai rodo, kad 10 % skurdžiausių miesto namų ūkių narių disponuoja daugiau kaip 1,5 karto aukštesnėmis pajamomis nei 10 % skurdžiausių kaimo namų ūkių narių. Miesto ir kaimo namų ūkių narių disponuojamų pajamų devintųjų decilių santykis lygus 1,35, tai rodo, kad 10 % turtingiausių miesto namų ūkių narių disponuoja daugiau kaip 1,3 karto aukštesnėmis pajamomis nei 10 % turtingiausių kaimo namų ūkių narių.

Sprendžiant pagal žemutinę kvartilę (Q_1), vienas ketvirtadalis 2003 m. tirtų miesto namų ūkių narių disponavo pajamomis iki 336,58 Lt., o kaimo – pajamomis iki 242,76 Lt. Miesto ir kaimo namų ūkių narių disponuojamų pajamų žemutinių kvartilų santykis lygus 1,39, tai rodo, kad vienas ketvirtadalis mažiausias pajamas gaunančių miesto namų ūkių narių disponavo arti 1,4 karto aukštesnėmis pajamomis nei kaimo namų ūkių nariai. Sprendžiant pagal aukštutinę kvartilę (Q_3), vienas ketvirtadalis 2003 m. tirtų miesto namų ūkių narių disponavo pajamomis, aukštesnėmis kaip 648,70 Lt., o kaimo – pajamomis aukštesnėmis kaip 487,85 Lt.

Miesto namų ūkių narių piniginių pajamų kvartilinis variacijos koeficientas lygus 35,4 % (žr. 8 priedą), kaimo – lygus 49,43 % (žr. 9 priedą). Pastarosios kvartilinio variacijos koeficiento reikšmės patvirtina ankstesnius teiginius, kad didesnė pajamų diferenciacija fiksuojama kaimo namų ūkiuose.

Miesto ir kaimo namų ūkių narių piniginių pajamų kvartilinis asimetrijos koeficientas, atitinkamai, lygus: +0,33 ir +0,96. Tai ne tik atspindi ženklią miesto ir kaimo namų ūkių narių disponuojamų pajamų nelygybę, bet taip pat patvirtina namų ūkių narių pasiskirstymo pagal piniginių pajamų lygį dešiniašonę asimetriją. Dešiniašonė asimetrija reiškia, kad vyraujant esminiams veiksniams (esminiai veiksniai – tai kvalifikacija, darbo pobūdis, išsimokslinimas ir pan., t.y., kurie tiesiogiai veikia pagrindinės pajamų dalies – darbo užmokesčio dydį), namų ūkių narių pasiskirstymas pagal pajamų lygį yra simetriškas: iš pradžių, didėjant pajamoms, visumos vienetų skaičius gerokai didėja, o po to – mažėja.

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkių gyvenamąją vietą pateikiamos 14 paveiksle (taip pat žr. 10 priedą):

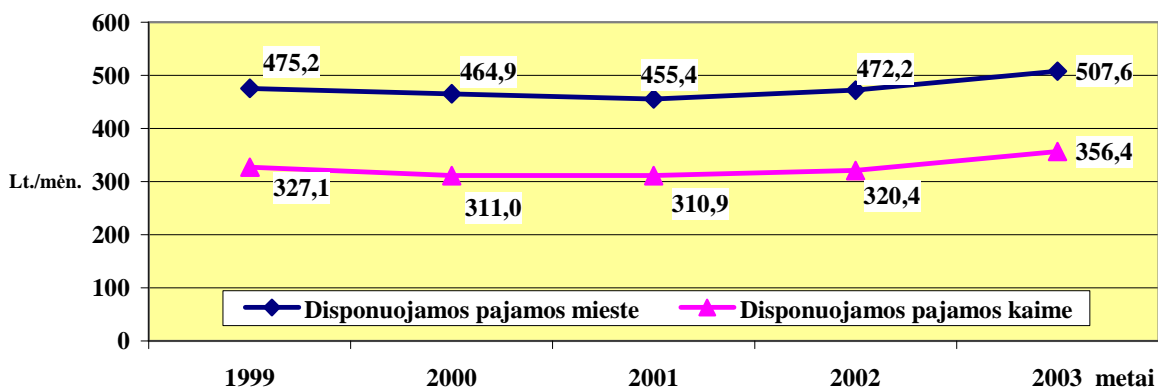

14 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui pasiskirstymas mieste ir kaime 1999 - 2003 metais

Vidutinių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui lygis iš esmės skiriasi mieste ir kaime. Kaimo gyventojų vidutinės disponuojamos pajamos 1999 m. sudarė 68,8 % miesto gyventojų vidutinių disponuojamų pajamų. Iki 2003 metų kaimo gyventojų disponuojamų pajamų dalis miesto gyventojų disponuojamose pajamose padidėjo tik 1,4 %, ir sudarė 70,2 %. Taigi kaimo namų ūkių disponuojamos pajamos vidutiniškai 30 % mažesnės nei miesto namų ūkių disponuojamos pajamos.

Miesto namų ūkių pagrindinis disponuojamų pajamų elementas yra piniginės pajamos, sudarančios vidutiniškai 89,7 % visų disponuojamų pajamų, tuo tarpu kaimo namų ūkių piniginės disponuojamos pajamos vidutiniškai sudaro 67,4 % visų disponuojamų pajamų (žr. 11 priedą). Kaimo namų ūkių svarbus disponuojamų pajamų elementas yra natūrinės disponuojamos pajamos, sudarančios vidutiniškai 32,6 % visų disponuojamų pajamų, tuo tarpu natūrinės disponuojamos pajamos miesto namų ūkių disponuojamose pajamose vidutiniškai sudarė tik 10,3 %.

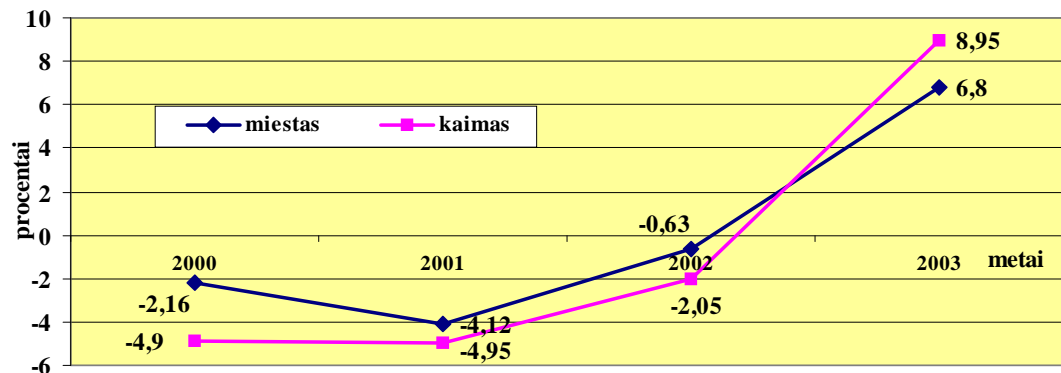
Didžioji kaimo namų ūkių dalis gali būti priskirta “marginalinio” tipo namų ūkiams, kadangi ženklų – vidutiniškai 32,6 % - šių namų ūkių disponuojamų pajamų dalį sudaro natūrinės disponuojamos pajamos. Miesto namų ūkiai iš esmės priskiriami “normalaus – pažeidžiamo” namų ūkio tipui, kadangi didžiausią – vidutiniškai 89,7 % - šių namų ūkių disponuojamų pajamų dalį sudaro samdomojo darbo pajamos.

15 pav. Miesto ir kaimo namų ūkio narių disponuojamų pajamų dinamika
1999 - 2003 metais

1999 – 2002 m. laikotarpiu absoliutus disponuojamų pajamų skirtumas tarp miesto ir kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų vidutiniškai sudarė 149,57 Lt., arba vidutinė diferenciacija, išreikšta procentais, siekė 32 %. Nors 2003 m. absoliutus disponuojamų pajamų skirtumas tarp miesto ir kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų sudarė 151,2 Lt., viršydamas 1999 – 2002 m. vidutinį absoliutų disponuojamų pajamų skirtumą tarp miesto ir kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų (149,57 Lt.), tačiau procentais išreikšta diferenciacija 2003 m. sumažėjo 2,25 % iki 29,8 %.

Kodėl 1999 – 2002 m. diferenciacija tarp miesto ir kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų viršijusi 32 % ribą, staiga per vienerius - 2003 metus, nukrito žemiau 30 % ribos, paaiškina kitas grafikas.

16 pav. Miesto ir kaimo namų ūkio narių disponuojamų pajamų kitimo tempai 1999 – 2003 metais (*baziniai 1999 metai*)

1999 m. laikydami baziniais, apskaičiuojame 2000 – 2003 m. laikotarpio miesto ir kaimo gyventojų disponuojamų pajamų kitimo tempus. 2000 – 2002 m. laikotarpiu stebima tendencija, kuomet tiek miesto, tiek kaimo gyventojų disponuojamos pajamos mažėja, tačiau kaimo namų ūkių disponuojamos pajamos mažėja sparčiau nei miesto namų ūkių disponuojamos pajamos. Per 2003 metus kaimo gyventojų disponuojamų pajamų augimo tempas - 8,95 % viršijo miesto gyventojų disponuojamų pajamų augimo tempą - 6,8 %. Šią tendenciją labiausiai sąlygojo kaimo natūrinių disponuojamų pajamų padidėjimas per 2003 m. net 25,9 % (taip pat žr. 11 priedą).

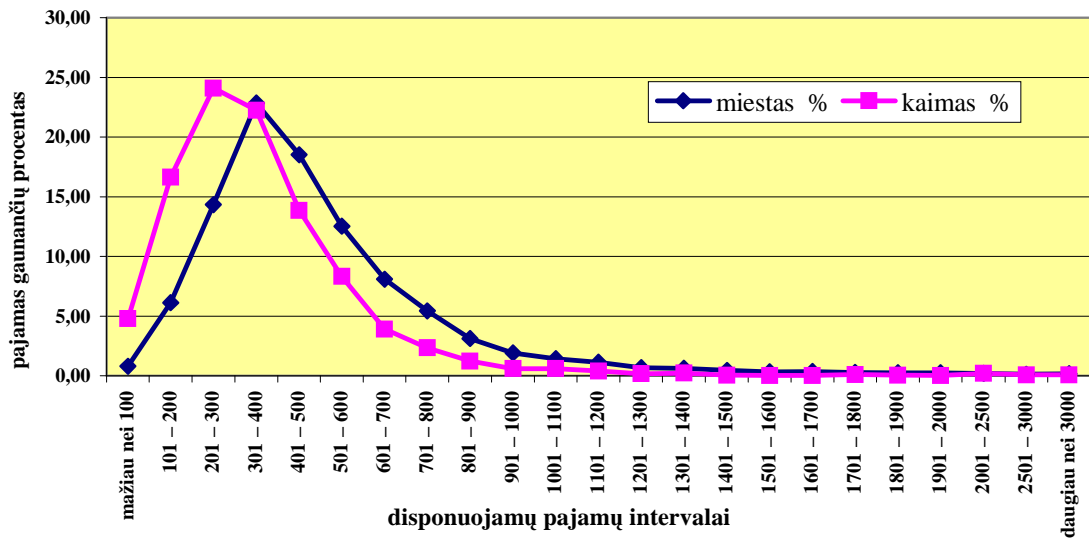
Kadangi didžiąją dalį žemės ūkio produkcijos kaimo namų ūkiai užsiaugina ir suvartoja patys, natūrinės disponuojamos pajamos kaime sudaro net trečdalį (vidutiniškai 34,5 %) visų disponuojamų pajamų ir daugiau kaip 2 kartus viršija miesto namų ūkių natūrinės disponuojamas pajamas.

4 lentelė

Namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2003 metais

GYVENTOJAI, GYVENANTYS:	DECILIAI									
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Miestas, %	0,8	4,73	11,62	21,87	19,38	31,35	5,45	2,14	1,84	0,81
Kaimas, %	4,03	12,24	20,72	23,73	16,29	19,8	1,97	0,56	0,27	0,4
	100 ir mažiau	101- 200	201- 300	301- 400	401- 500	501- 900	901- 1200	1201- 1500	1501- 2000	2001 ir daugiau
DISPONUOJAMŲ PAJAMŲ VIENAM ŪKIO NARIUI INTERVALAI, Lt./mėn.										

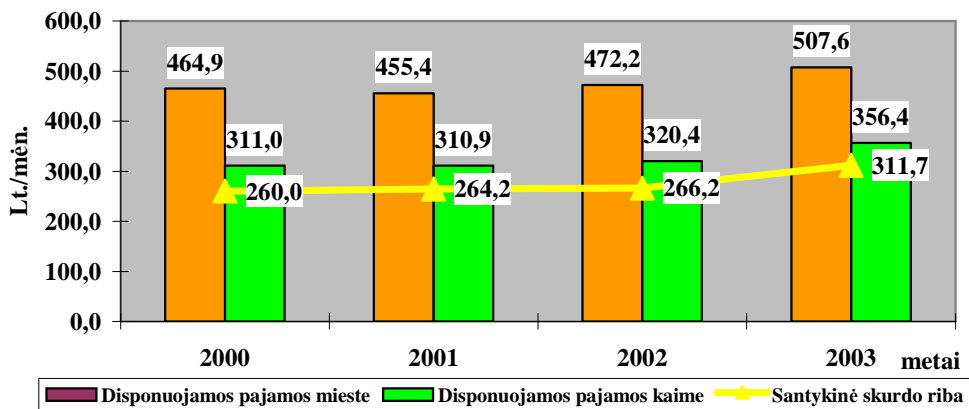
4 – oji lentelė sudaryta remiantis 12 – ojo priedo duomenimis, kuriuose atsispindi namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 23 – juose disponuojamų pajamų intervaluose. Miesto namų ūkių pirmojo ir dešimtojo decilių santykis lygus vienetui, tai reiškia, kad namų ūkių, gaunančių mažiau nei 100 Lt., skaičius yra lygus namų ūkių, gaunančių daugiau kaip 2000 Lt., skaičiui. Tuo tarpu kaimo namų ūkių pirmojo ir dešimtojo decilių santykis lygus daugiau kaip 10, tai reiškia, kad namų ūkių, gaunančių mažiau nei 100 Lt., skaičius daugiau kaip 10 kartų didesnis nei namų ūkių, gaunančių daugiau kaip 2000 Lt., skaičius.

17 pav. Miesto ir kaimo namų ūkio narių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2003 metais

17 – jame paveiksle analizuojamas namų ūkio narių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui, kuomet vertinamos kiekvieno atskiro namų ūkio nario disponuojamos pajamos (žr. 13 priedą). Svarbu pažymėti, kad pastaroji analizė skiriasi nuo 4 lentelės duomenų analizės, kadangi tada analizavome namų ūkių pasiskirstymą pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui, kuomet disponuojamos pajamos apskaičiuojamos vieno namų ūkio pajamas padalijus iš namų ūkio narių skaičiaus.

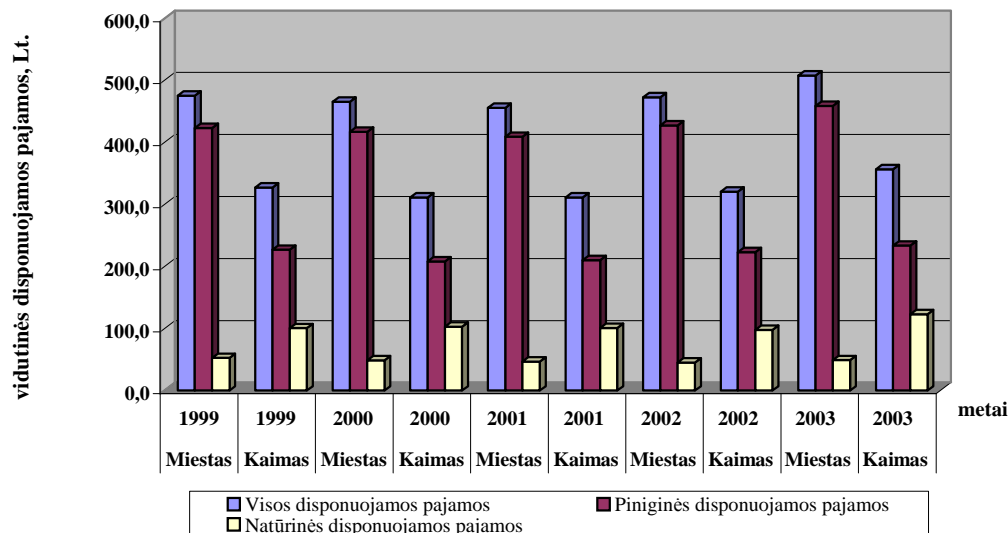
Kaimo namų ūkio narių disponuojamų pajamų kreivė yra žymiai arčiau koordinatų pradžios taško ir toliau nuo x ašies nei miesto namų ūkio narių disponuojamų pajamų kreivė. Toks kaimo ir miesto namų ūkio narių disponuojamų pajamų kreivių išsidėstymas rodo, kad kaimo gyventojai disponuojama žymiai mažesnėmis pajamomis nei miesto gyventojai. Tarkime, disponuojamas pajamas intervale nuo 1 iki 300 Lt. (toks intervalas palyginimui pasirinktas, kadangi jis yra žemiau santykinės skurdo ribos, kuri 2003 m. sudarė 311,7 Lt.) gavo 44,13 % miesto namų ūkio narių ir net 67,73 % kaimo namų ūkio narių.

18 pav. Miesto ir kaimo namų ūkių narių disponuojamų pajamų palyginimas su santykinę skurdo riba 2000 – 2003 metais

Absoliutus skirtumas tarp kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos (santykinė skurdo riba lygi 50 % atitinkamų metų vartojimo išlaidų vidurkio vienam asmeniui per mėnesį, Lt.) sudarė tik 51 Lt. 2000 metais, ir nors 2002 m. šis skirtumas padidėjo iki 54,2 Lt., tačiau 2003 metais absoliutus skirtumas tarp kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos nukrito žemiau 50 Lt. ribos iki 44,7 Lt. Jei vertinsime absoliutų skirtumą tarp miesto namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos, tai šis skirtumas 1999 metais sudarė 204,9 Lt. (tai keturis kartus daugiau nei skirtumas tarp kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos 1999 m.), o 2003 metais šis skirtumas sumažėjo iki 195,9 Lt. Tam, kad 2003 m. sumažėjo absoliutus skirtumas tiek tarp miesto, tiek tarp kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos, įtakos turėjo staigus santykinės skurdo ribos pakilimas nuo 266,2 Lt. 2002 metais iki 311,7 Lt. 2003 metais, arba 17,1 %.

Procentinis skirtumas tarp kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos turėjo tendenciją per 2000 – 2003 m. laikotarpį mažėti, t.y. skirtumas tarp kaimo disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos nuo 19,6 % 2000 metais sumažėjo iki 14,3 % 2003 metais. Tai rodo, kad kaimo gyventojų disponuojamos pajamos dar labiau priartėjo prie santykinės skurdo ribos. Procentinis skirtumas tarp miesto namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos per 2000 – 2003 m. laikotarpį taip pat sumažėjo nuo 78,8 % 1999 metais iki 62,8 % 2003 metais, tačiau tam, kaip minėjome, įtakos turėjo staigus santykinės skurdo ribos pakilimas. Tačiau svarbiausia tai, kad išlieka daugiau kaip keturis kartus viršijantis atotrūkis tarp miesto ir kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų santykio su santykinę skurdo riba.

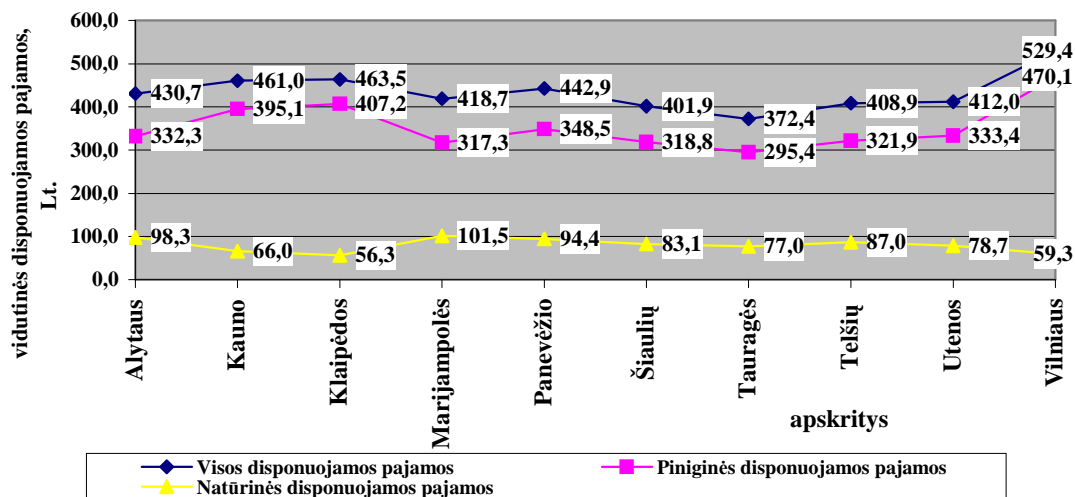

19 pav. Miesto ir kaimo namų ūkių narių vidutinės piniginės ir natūrinės disponuojamos pajamos 1999 – 2003 metais

Miesto namų ūkių pagrindinis disponuojamų pajamų elementas yra piniginės disponuojamos pajamos, sudarančios nuo 89 % visų disponuojamų pajamų 1999 metais iki 90,3 % 2003 metais. Tuo tarpu, jei analizuojame kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų struktūrą, tai pastebime, kad piniginės disponuojamos pajamos visose disponuojamose pajamose per 1999 – 2003 m. laikotarpį turėjo tendenciją mažėti nuo 69,3 % 1999 metais iki 65,5 % 2003 metais. Taip pat akivaizdu, kad didelę dalį kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų sudaro natūrinės disponuojamos pajamos, kurios skirtingai nei piniginės disponuojamos pajamos, turėjo tendenciją per 1999 – 2003 m. laikotarpį didėti nuo 30,7 % 1999 metais iki 34,5 % 2003 metais.

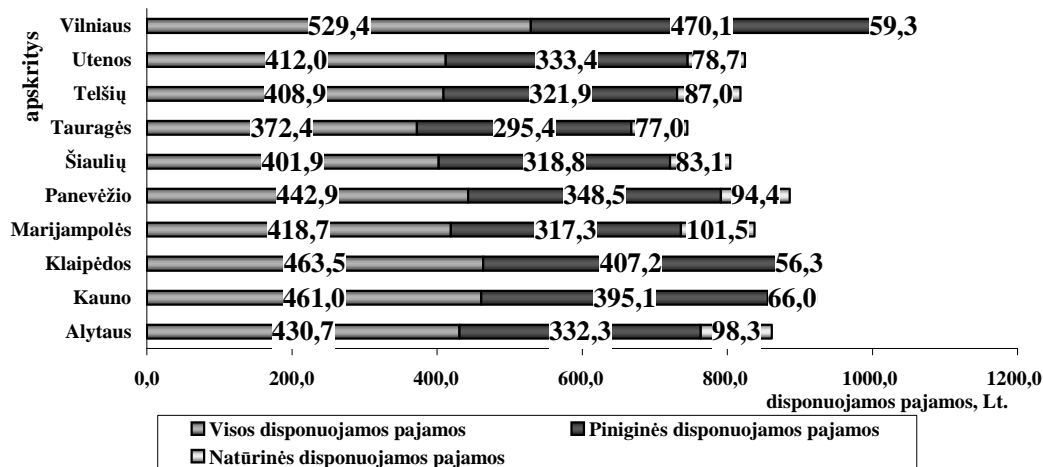
Toliau analizuodami 14 – ojo priedo duomenis, matysime, kad miesto namų ūkių pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra samdomojo darbo pajamos, kurių lyginamasis svoris visose miesto namų ūkių disponuojamose pajamose sudarė nuo 59,6 % 1999 metais iki 63,6 % 2003 metais. Analizuojant kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų šaltinius, galime išskirti du pagrindinius disponuojamų pajamų šaltinius:

1. samdomojo darbo pajamos, kurios būdamos du kartus mažesnės už miesto namų ūkių samdomojo darbo pajamas, 1999 – 2003 m. laikotarpiu turėjo tendenciją mažėti nuo 33,6 % 1999 metais iki 31,5 % 2003 metais;
2. socialinės išmokos, kurios vidutiniškai 10 % viršijo miesto namų ūkių gaunamas socialines išmokas, 1999 – 2002 m. didėjo nuo 32,1 % 1999 metais iki 32,5 % 2002 metais, ir tik 2003 metais sumažėjo iki 31,7 % (žemiau 1999 m. lygio).

20 pav. Vidutinės namų ūkio narių disponuojamos pajamos pagal apskritis, 2003 metais

Išsiskiria penkios apskritys, kuriose namų ūkiai gauna didžiausias pajamas, tai: Vilniaus - 529,4 Lt./mėn. vienam namų ūkio nariui, Klaipėdos - 463,5 Lt., Kauno - 461 Lt., Panevėžio - 442,9 Lt. ir Alytaus - 430,7 Lt. Mažiausiai disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui tenka Tauragės - 372,4 Lt. ir Šiaulių - 401,9 Lt. apskrityse gyvenantiems gyventojams (žr. 15 priedą).

21 pav. Vidutinės piniginės ir natūrinės namų ūkio narių disponuojamos pajamos pagal apskritis 2003 metais

Apskrityse, kur namų ūkių nariams tenka didžiausios disponuojamos pajamos, didžiausią disponuojamų pajamų dalį sudaro piniginės disponuojamos pajamos – vidutiniškai 85 %. Apskrityse, kur namų ūkių nariams tenka mažiausios disponuojamos pajamos, piniginių disponuojamų pajamų dalis visose disponuojamose pajamos vidutiniškai sudaro 79 %;

pastarosiose apskrityse reikšmingą namų ūkių disponuojamų pajamų dalį sudaro natūrinės disponuojamos pajamos – vidutiniškai 21 %.

Apibendrinant galime teigti, kad:

ū egzistuoja ryški diferenciacija tarp miesto ir kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų, t.y. kaimo namų ūkių disponuojamos pajamos vidutiniškai 30 % mažesnės nei miesto namų ūkių disponuojamos pajamos;

ū pirmojo ir dešimtojo decilių santykis miesto namų ūkiuose lygus vienetai, tuo tarpu kaimo namų ūkiuose pirmojo ir dešimtojo decilių santykis lygus daugiau kaip 10;

ū miesto namų ūkių pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra samdomojo darbo pajamos, sudarančios 63,6 % (2003 m.) visų disponuojamų pajamų, kaimo namų ūkių – socialinės išmokos, sudarančios 32,5 % bei samdomojo darbo pajamos, sudarančios 31,5 % visų disponuojamų pajamų;

ū miesto namų ūkių pagrindinis disponuojamų pajamų elementas yra piniginės disponuojamos pajamos, sudarančios vidutiniškai 89,7 % visų disponuojamų pajamų, tuo tarpu kaimo namų ūkiuose greta piniginių disponuojamų pajamų, sudarančių vidutiniškai 67,4 % visų disponuojamų pajamų, ženklią dalį sudaro natūrinės disponuojamos pajamos – 32,6 %;

ū procentinis skirtumas tarp kaimo namų ūkio disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos sudarė tik 14,3 % 2003 metais, tuo tarpu miesto namų ūkių šis skirtumas sudarė 62,8 %.

4.2.2 Disponuojamos pajamos pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę

Statistikos departamentas nurodo, kad socialinė – ekonominė grupė yra nustatoma pagal namų ūkio galvos pagrindinį pajamų šaltinį. Pagal šį požymį yra skiriamos tokios socialinės - ekonominės grupės [60, p. 10]:

ū *žemdirbiai* – pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra iš asmeninio žemės ūkio;

ū *samdomieji darbuotojai* – pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra iš samdomojo darbo valstybės arba privačiame sektoriuje;

ū *dirbantys sau, darbdaviai* – pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra iš verslo, amatų, laisvosios profesinės veiklos;

ū *pensininkai* – pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra pensija;

ū *kiti* – pagrindinis namų ūkio galvos pajamų šaltinis yra įvairios pašalpos, stipendija, pajamos iš turto bei kitos.

16 - 18 prieduose apskaičiuota moda rodo, kad 2003 metais žemdirbių namų ūkių nariai dažniausiai disponavo pajamomis, apytiksliai lygiomis 187,14 Lt., samdomų darbuotojų namų ūkių nariai – pajamomis, lygiomis 362,88 Lt. bei pensininkų namų ūkių nariai – pajamomis, lygiomis 377,94 Lt. Samdomų darbuotojų ir pensininkų namų ūkių narių dažniausiai disponuojamų pajamų lygis du kartus viršija žemdirbių namų ūkių narių dažniausiai disponuojamų pajamų lygį.

Egzistuojančią žemdirbių, samdomų darbuotojų ir pensininkų namų ūkių narių disponuojamų pajamų nelygybę dar geriau atspindi mediana (taip pat žr. 16 - 18 priedus). Mediana rodo, kad pusė 2003 m. tirtų žemdirbių namų ūkių narių disponavo pajamomis iki 162,94 Lt., o kita pusė – virš šios sumos. Tuo tarpu pusė 2003 m. tirtų samdomų darbuotojų namų ūkių narių disponavo pajamomis iki 440,18 Lt., o kita pusė – virš šios sumos bei pusė 2003 m. tirtų pensininkų namų ūkių narių disponavo pajamomis iki 355,89 Lt., o kita pusė – virš šios sumos. Samdomų darbuotojų ir žemdirbių namų ūkių piniginių pajamų medianų santykis lygus 2,7, o tai rodo, kad pajamų riba, iki kurios disponuoja pusė tiriamos namų ūkių imties, arti trijų kartų aukštesnė samdomų darbuotojų namų ūkiuose.

5 lentelė

Žemdirbių, samdomų darbuotojų ir pensininkų namų ūkių piniginių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui pasiskirstymas deciliuose ir kvartiliuose 2003 metais

	DECILIAI (litas)									
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Žemdirbiai	77,83	138,40	189,78	244,40	298,59	363,60	444,88	561,60	801,83	-
Pensininkai	225,95	297,43	334,31	368,87	405,02	445,65	486,27	538,99	623,09	-
Samdomi darbuotojai	226,73	295,53	346,90	395,93	455,89	523,82	611,22	768,42	1011,83	-
	KVARTILIAI (litas)									
	Q ₁	Q ₃								
Žemdirbiai	164,09	495,54								
Pensininkai	317,03	507,95								
Samdomi darbuotojai	322,38	689,82								

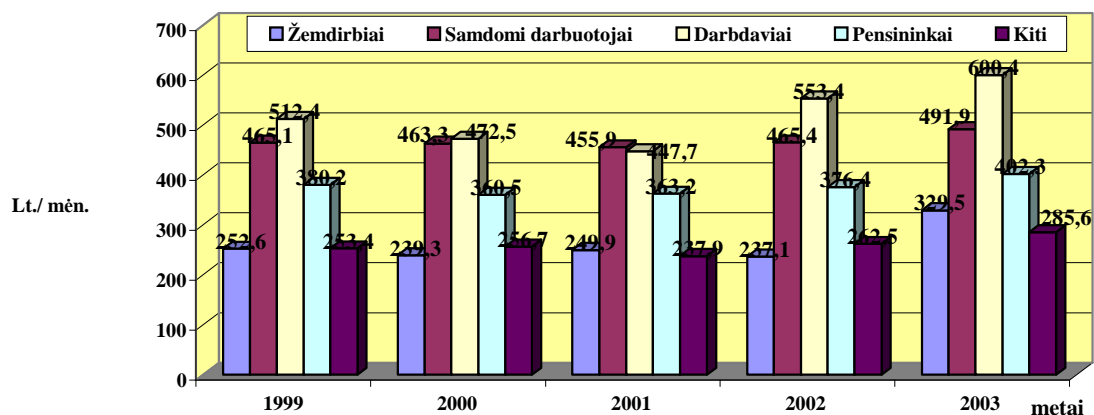
Žemdirbių namų ūkių narių decilinis pajamų diferencijavimo koeficientas lygus 10,3, samdomų darbuotojų - 4,66 ir pensininkų – 2,76. Šios decilinio pajamų diferencijavimo koeficiento reikšmės rodo, kad didžiausia pajamų diferenciacija egzistuoja žemdirbių namų ūkiuose, mažiausia pensininkų namų ūkiuose. Samdomų darbuotojų ir žemdirbių namų ūkių narių disponuojamų pajamų pirmųjų decilių santykis lygus 2,9, o tai rodo, kad 10 % skurdžiausių samdomų darbuotojų

namų ūkių narių disponuoja arti 3 kartų aukštesnėmis pajamomis nei 10 % skurdžiausių žemdirbių namų ūkių narių. Samdomų darbuotojų ir žemdirbių namų ūkių narių disponuojamų pajamų devintųjų decilių santykis lygus 1,26, tai rodo, kad 10 % turtingiausių samdomų darbuotojų namų ūkių narių disponuoja daugiau kaip 1,2 karto aukštesnėmis pajamomis nei 10 % turtingiausių žemdirbių namų ūkių narių.

Žemdirbių namų ūkių narių piniginių pajamų kvartilinis variacijos koeficientas lygus 101,71 % (žr. 16 priedą), samdomų darbuotojų – 41,74 % (žr. 17 priedą) ir pensininkų – 26,82 % (žr. 18 priedą). Pastarosios kvartilinio variacijos koeficiento reikšmės patvirtina ankstesnius teiginius, kad didesnė pajamų diferenciacija fiksuojama žemdirbių namų ūkiuose. Mažiausia pajamų diferenciacija fiksuojama pensininkų namų ūkiuose, tai paaiškinama apylygiu pensininkų gaunamos pensijos dydžiu.

Žemdirbių, samdomų darbuotojų ir pensininkų namų ūkių narių piniginių pajamų kvartilinis asimetrijos koeficientas, atitinkamai, lygus: +1,0, +0,36 ir +0,59. Tai ne tik atspindi ženkliai žemdirbių ir pensininkų namų ūkių narių disponuojamų pajamų nelygybę, bet taip pat patvirtina namų ūkių narių pasiskirstymo pagal piniginių pajamų lygį dešiniašonę asimetriją.

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę pavaizduotos 22 paveiksle (taip pat žr. 19 priedą):

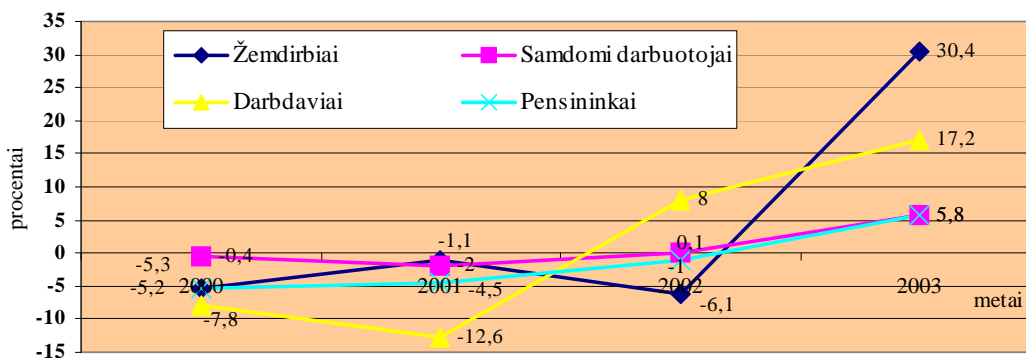
22 pav. Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio socialinę - ekonominę grupę 1999 – 2003 metais

Skirtingoms socialinėms - ekonominėms gyventojų grupėms priskiriamos vidutinės disponuojamos pajamos 1999 - 2003 m. laikotarpiu skiriasi iš esmės. Analizuojamu laikotarpiu didžiausias disponuojamas pajamas gavo darbdaviai, arba kitaip verslininkai, dirbantys sau, t.y. nuo 512,4 Lt. 1999 metais iki 600,4 Lt. 2003 metais, arba tai atspindėtų 17,2 % augimo tempą. Kiek mažesnės disponuojamos pajamos teko namų ūkiams, priskiriamiems samdomų darbuotojų

gyventojų grupei. Samdomų darbuotojų pajamos 1999 – 2003 m. laikotarpiu nuo 465,1 Lt. 1999 metais padidėjo iki 491,9 Lt. 2003 metais, kas sudarytų 5,8 % augimo tempą. Skirtumas tarp darbdaviams ir samdomiems darbuotojams tenkančių disponuojamų pajamų sudarė 47,3 Lt., arba 9,2 %, 1999 metais bei 108,5 Lt., arba 18,1 %, 2003 metais.

Žemiausias disponuojamas pajamas 1999 – 2003 m. laikotarpiu gavo namų ūkiai, priskiriami žemdirbių socialinei - ekonominei gyventojų grupei. Tačiau svarbu pabrėžti, kad žemdirbių disponuojamos pajamos per 1999 – 2003 metus ženkliai padidėjo nuo 252,6 Lt. 1999 metais iki 329,5 Lt. 2003 metais, arba net 30,4 %. Toks spartus žemdirbių disponuojamų pajamų augimas daugiausiai susiję su tuo, kad didelė dalis žemdirbių pasinaudojo Europos Sąjungos fondų teikiama finansine parama.

Tačiau absoliuti disponuojamų pajamų diferenciacija tarp darbdavių ir žemdirbių disponuojamų pajamų išlieka labai didelė, t.y. nuo 259,8 Lt. 1999 metais iki 270,9 Lt. 2003 metais. Disponuojamų pajamų diferenciaciją išreiškę procentiniais dydžiais, matysime, kad žemdirbių disponuojamos pajamos sudarė tik 49,3 % darbdavių disponuojamų pajamų 1999 metais, o 2003 m. – 54,9 %.

23 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę kitimo tempai 2000 – 2003 metais (*baziniai 1999 metai*)

Baziniais metais laikydami 1999 m., galime palyginti, kaip 2000 – 2003 m. laikotarpiu kito darbdavių, samdomų darbuotojų, pensininkų ir žemdirbių disponuojamos pajamos. Tolygiai ir palaipsniui didėjo samdomų darbuotojų ir pensininkų pajamos, kol galiausiai 2003 metais šių socialinių – ekonominių gyventojų grupių disponuojamų pajamų augimo tempai susivienodino ir sudarė 5,8 %.

Tuo tarpu darbdavių ir žemdirbių disponuojamos pajamos kito šuoliais. Darbdavių disponuojamos pajamos dar 2001 m. mažėjusios 12,6 %, jau 2002 m. pasiekė 8 % augimo tempą, kuris 2003 m. sudarė 17,2 %. Žemdirbių disponuojamos pajamos 2002 m. mažėjo 6,1 %, tačiau jau 2003 m. jų disponuojamos pajamos pasiekė net 30,4 % augimo tempą. Tačiau nors žemdirbių

disponuojamų pajamų augimo tempai buvo didžiausi, tačiau pastarieji išliko žemiausias pajamas gaunančių namų ūkių grupėje.

6 lentelė

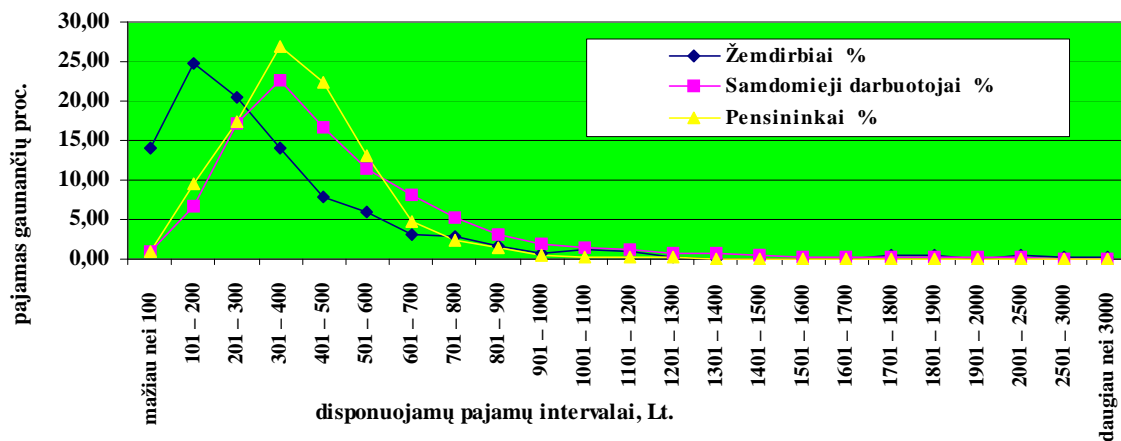
Namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę 2003 metais

	DECILIAI									
<i>Gyventojų socialinės-ekonominės grupės</i>	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
<i>žemdirbiai, %</i>	12,72	19,27	18,27	15,42	9,77	18,04	4,25	0,14*	1,02*	1,1
<i>sandomi darbuotojai, %</i>	0,92	5,34	14,39	20,19	16,52	31,0	6,14	2,66	2,16	0,67
<i>pensininkai, %</i>	0,61	5,9	13,85	28,65	24,37	25,02	1,03	0,34*	0,08*	0,16*
<i>dirbantys sau, darbdaviai, %</i>	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
	mažiau 100	101- 200	201- 300	301- 400	401- 500	501- 900	901- 1200	1201- 1500	1501- 2000	2001 ir daugiau
	DISPONUOJAMŲ PAJAMŲ VIENAM ŪKIO NARIUI INTERVALAI, Lt./mėn.									

6 – oji lentelė sudaryta remiantis 20 – ojo priedo duomenimis, kuriuose atsispindi namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 23 - juose disponuojamų pajamų intervaluose pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę.

Samdomų darbuotojų disponuojamų pajamų pirmojo ir dešimtojo decilių santykis lygus 1,4, tai reiškia, kad namų ūkių, gaunančių mažiau kaip 100 Lt. disponuojamų pajamų, skaičius yra apylygis namų ūkių, gaunančių daugiau kaip 2000 Lt. disponuojamų pajamų, skaičiui.

Tačiau ženkliai didesnė diferenciacija stebima pensininkų ir žemdirbių namų ūkiuose. Pensininkų disponuojamų pajamų pirmojo ir dešimtojo decilių santykis lygus 3,8, ir tai yra arti trijų kartų daugiau nei samdomų darbuotojų disponuojamų pajamų atitinkamų decilių santykis. Žemdirbių disponuojamų pajamų pirmojo ir dešimtojo decilių santykis lygus 11,6, o tai reiškia, kad namų ūkių, gaunančių mažiau nei 100 Lt. disponuojamų pajamų, skaičius arti 12 kartų didesnis nei namų ūkių, gaunančių daugiau kaip 2000 Lt. disponuojamų pajamų, skaičius, o tai daugiau kaip 4 kartus viršija samdomų darbuotojų disponuojamų pajamų atitinkamų decilių santykį.

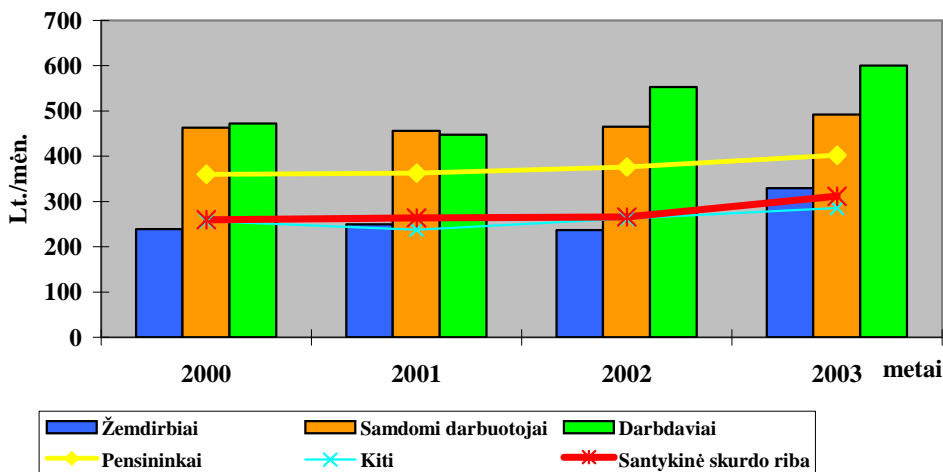

24 pav. Namų ūkio narių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos socialinę – ekonominę grupę 2003 metais

24 – jame paveiksle arčiausiai koordinatų pradžios taško ir toliausiai nuo x ašies yra žemdirbių disponuojamų pajamų kreivė. Tai reiškia, kad didelė dalis gyventojų, priklausančių žemdirbių namų ūkių grupei, gauna nedideles pajamas, pvz., net 59,41 % žemdirbių 2003 metais disponavo pajamomis iki 300 Lt. (žr. 21 priedą).

Pensininkų disponuojamų pajamų kreivė rodo, kad tik nedidelė dalis gyventojų, priklausančių pensininkų namų ūkių grupei, gauna santykinai mažas pajamas, t.y. 27,86 % pensininkų gauna pajamas intervale iki 300 Lt. Didesnioji pensininkų dalis – 62,35 % - disponuoja pajamomis, patenkančiomis į 300 – 600 Lt. intervalą.

Didžiausios disponuojamos pajamos tenka samdomų darbuotojų namų ūkių grupei priklausantiems gyventojams, kurių 50,61 % disponuoja pajamomis, patenkančiomis į 300 – 600 Lt. intervalą, 16,36 % - pajamomis, patenkančiomis į 600 – 900 Lt. intervalą.

25 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę palyginimas su santykinė skurdo riba 2000 – 2003 metais

Žemdirbių disponuojamos pajamos 2000 – 2002 m. laikotarpiu buvo žemiau santykinės skurdo ribos, t.y. santykinė skurdo riba žemdirbių disponuojamas pajamas viršijo 8 % 2000 metais, 5,4 % 2001 metais ir net 10,9 % 2002 metais. Tik 2003 m., žemdirbių disponuojamoms pajamoms pasiekus 30,4 % augimo tempą (lyginant su 1999 m.), žemdirbių disponuojamos pajamos 5,7 % viršijo santykinę skurdo ribą.

Žemiau santykinės skurdo ribos 2000 – 2003 m. laikotarpiu buvo gyventojų, priskiriamų kitų namų ūkių socialinei – ekonominei grupei, disponuojamos pajamos, t.y. santykinė skurdo riba šių gyventojų disponuojamas pajamas viršijo 1,3 % 2000 metais, tuo tarpu 2003 metais santykinė skurdo riba net 8,4 % viršijo kitų namų ūkių narių disponuojamas pajamas.

Didžiausias atotrūkis tarp disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos fiksuojamas tarp aukščiausias pajamas gaunančių verslininkų ir samdomų darbuotojų. Per 2000 – 2003 m. laikotarpį skirtumas tarp verslininkų disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos padidėjo nuo 212,5 Lt., arba 81,7 % 2000 metais iki 288,7 Lt., arba 92,6 % 2003 metais. Skirtumas tarp samdomų darbuotojų disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos per analizuojamą laikotarpį turėjo tendenciją mažėti nuo 203,3 Lt., arba 78,2 %, 2000 metais iki 180,2 Lt., arba 57,8 %, 2003 metais.

Apibendrinant galime teigti, kad:

Ū aukščiausiomis pajamomis disponuoja verslininkai (dirbantys sau, darbdaviai) bei samdomi darbuotojai, tuo tarpu, mažiausios pajamomis disponuoja žemdirbiai, pensininkai ir kiti namų ūkiai;

Ū samdomų darbuotojų disponuojamų pajamų pirmojo ir dešimtojo decilių santykis lygus 1,4, tuo tarpu žemdirbių disponuojamų pajamų pirmojo ir dešimtojo decilių santykis lygus 11,6;

Ū procentinis skirtumas tarp žemdirbių ir kitų namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos atitinkamai sudarė tik 5,4 % ir 8,4 % 2003 metais, tuo tarpu verslininkų bei samdomų darbuotojų šis skirtumas atitinkamai sudarė 92,6 % ir 57,8 %.

4.2.3 Disponuojamos pajamos pagal namų ūkio tipą

Namų ūkio tipas yra nustatomas pagal namų ūkio demografinę sudėtį. Yra skiriami šie namų ūkio tipai [60, p. 10]:

- Ū vienišas asmuo;
- Ū vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų;
- Ū sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų;
- Ū kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų. Šiam namų ūkių tipui priklauso namų ūkiai, kuriuos sudaro tėvai su vaikais iki 18 metų ir vyresniais, kelių kartų namų ūkiai su vaikais iki 18 metų, seneliai su anūkais iki 18 metų ir pan.;

- Ū sutuoktinių pora be vaikų;
- Ū kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų.

Pagal namų ūkyje esančių vaikų iki 18 metų skaičių yra išskiriami šie namų ūkio tipai:

- Ū namų ūkiai su 1 vaiku;
- Ū namų ūkiai su 2 vaikais;
- Ū namų ūkiai su 3 ir daugiau vaikų;
- Ū namų ūkiai be vaikų.

Pagal namų ūkį sudarančių narių skaičių yra išskiriami šie namų ūkio tipai:

- Ū 1 asmens namų ūkis;
- Ū 2 asmenų namų ūkis;
- Ū 3 asmenų namų ūkis;
- Ū 4 asmenų namų ūkis;
- Ū 5 ir daugiau asmenų namų ūkis.

22 - 26 prieduose apskaičiuota moda rodo, kad 2003 metais vienišų asmenų, porų be vaikų ir kitų namų ūkių be vaikų nariai dažniausiai disponavo pajamomis, apytiksliai lygiomis, atitinkamai: 386,17 Lt., 396,53 Lt. ir 374,01 Lt., porų su vaikais ir kitų namų ūkių su vaikais nariai – pajamomis, atitinkamai lygiomis: 336,641Lt. ir 308,14 Lt. Porų be vaikų ir kitų namų ūkių su vaikais narių dažniausiai disponuojamų pajamų lygis 1,3 karto viršija kitų namų ūkių su vaikais narių dažniausiai disponuojamų pajamų lygį.

Egzistuojančią disponuojamų pajamų nelygybę tarp namų ūkių, neturinčių vaikų, ir namų ūkių su vaikais dar geriau atspindi mediana (taip pat žr. 22 - 26 priedus). Mediana rodo, kad pusė 2003 m. tirtų vienišų asmenų namų ūkių narių disponavo pajamomis iki 461,56 Lt., o kita pusė – virš šios sumos, arba pusė 2003 m. tirtų porų be vaikų namų ūkių narių disponavo pajamomis iki 477,83 Lt., o kita pusė – virš šios sumos Tuo tarpu pusė 2003 m. tirtų porų su vaikais namų ūkių

narių disponavo pajamomis iki 310,38 Lt., o kita pusė – virš šios sumos, pusė 2003 m. tirtų kitų namų ūkių su vaikais narių disponavo pajamomis tik iki 166,34 Lt., o kita pusė – virš šios sumos. Porų be vaikų ir kitų namų ūkių su vaikais narių piniginių pajamų medianų santykis lygus 2,87, tai rodo, kad pajamų riba, iki kurios disponuoja pusė tiriamos namų ūkių imties, arti trijų kartų aukštesnė porų be vaikų namų ūkiuose.

7 lentelė

Piniginių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui pasiskirstymas deciliuose ir kvartiliuose pagal namų ūkio tipą 2003 metais

	DECILIAI (litas)									
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Vienišas asmuo	277,05	334,63	376,40	421,40	468,19	519,56	577,56	723,60	996,65	-
Pora be vaikų	256,70	330,66	380,01	431,07	481,60	541,66	614,52	771,72	1011,88	-
Kiti namų ūkiai be vaikų	197,16	264,59	322,60	369,85	419,95	472,31	546,10	675,03	844,82	-
Pora su vaikais	173,13	238,32	290,81	336,01	378,39	432,64	497,35	590,57	805,57	-
Kiti namų ūkiai su vaikais	157,73	219,41	260,70	302,92	342,99	383,05	437,31	501,55	641,18	-
KVARTILIAI (litas)	Vienišas asmuo	Pora be vaikų	Kiti namų ūkiai be vaikų	Pora su vaikais	Kiti namų ūkiai su vaikais					
Q₁	355,51	355,34	297,20	264,57	240,06					
Q₃	623,60	693,12	593,96	543,87	468,78					

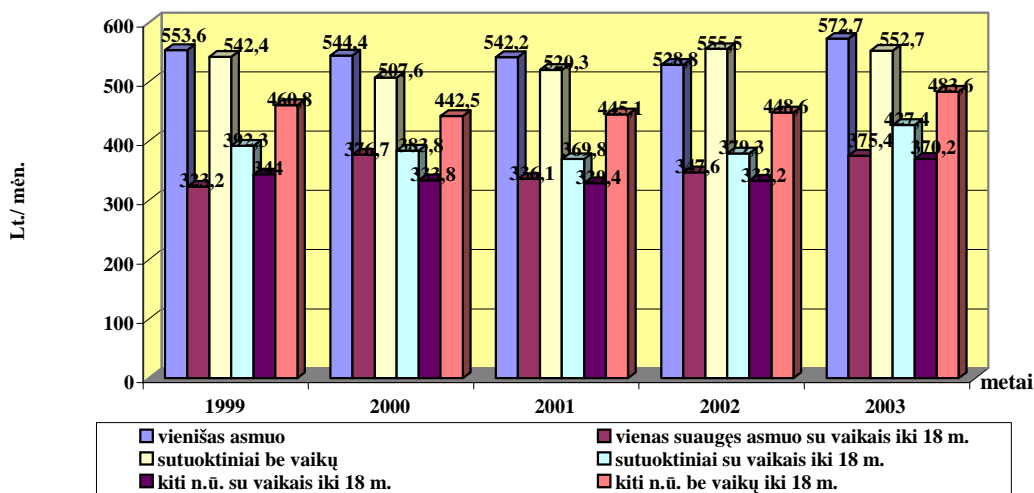
Vienišo asmens namų ūkių narių decilinis pajamų diferencijavimo koeficientas lygus 4, porų be vaikų - 3,9, kitų namų ūkių be vaikų – 4,3, porų su vaikais – 4,65 ir kitų namų ūkių su vaikais – 4,07. Šios decilinio pajamų diferencijavimo koeficiento reikšmės rodo, kad didžiausia pajamų diferenciacija yra porų su vaikais ir kituose namų ūkiuose su vaikais, mažiausia porų be vaikų ir vienišo asmens namų ūkiuose. Vienišo asmens ir kitų namų ūkių su vaikais narių disponuojamų pajamų pirmųjų decilių santykis lygus 1,75, o tai rodo, kad 10 % skurdžiausių vienišo asmens namų ūkių narių disponuoja arti 2 kartų aukštesnėmis pajamomis nei 10 % skurdžiausių kitų namų ūkių su vaikais narių. Vienišo asmens ir kitų namų ūkių su vaikais narių disponuojamų pajamų devintųjų decilių santykis lygus 1,55, tai rodo, kad 10 % turtingiausių vienišo asmens namų ūkių narių disponuoja daugiau kaip 1,5 karto aukštesnėmis pajamomis nei 10 % turtingiausių kitų namų ūkių su vaikais narių.

Vienišų asmenų namų ūkių narių piniginių pajamų kvartilinis variacijos koeficientas lygus 29,04 % (žr. 22 priedą), porų be vaikų – 35,35 % (žr. 23 priedą), kitų namų ūkių be vaikų – 41,84 % (žr. 24 priedą), porų su vaikais – 44,99 % (žr. 25 priedą) ir kitų namų ūkių su vaikais – 68,75 % (žr. 25 priedą). Pastarosios kvartilinio variacijos koeficiento reikšmės patvirtina ankstesnius teiginius,

kad didesnė pajamų diferenciacija fiksuojama namų ūkiuose, turinčiuose bent vieną vaiką iki 18 metų ir mažesnė – namų ūkiuose, neturinčiuose vaikų.

Vienišo asmens, porų be vaikų ir kitų namų ūkių be vaikų narių piniginių pajamų kvartilinis asimetrijos koeficientas, atitinkamai, lygus: +0,21, +0,27 ir +0,61 bei porų su vaikais ir kitų namų ūkių su vaikais narių piniginių pajamų kvartilinis asimetrijos koeficientas, atitinkamai, lygus: +0,67 ir +1,64. Tai ne tik atspindi ženklią namų ūkių su vaikais ir kitų namų ūkių su vaikais disponuojamų pajamų nelygybę, bet taip pat patvirtina namų ūkių narių pasiskirstymo pagal piniginių pajamų lygį dešiniašonę asimetriją.

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio tipą pateikiamos 26 paveiksle (taip pat žr. 27 priedą):

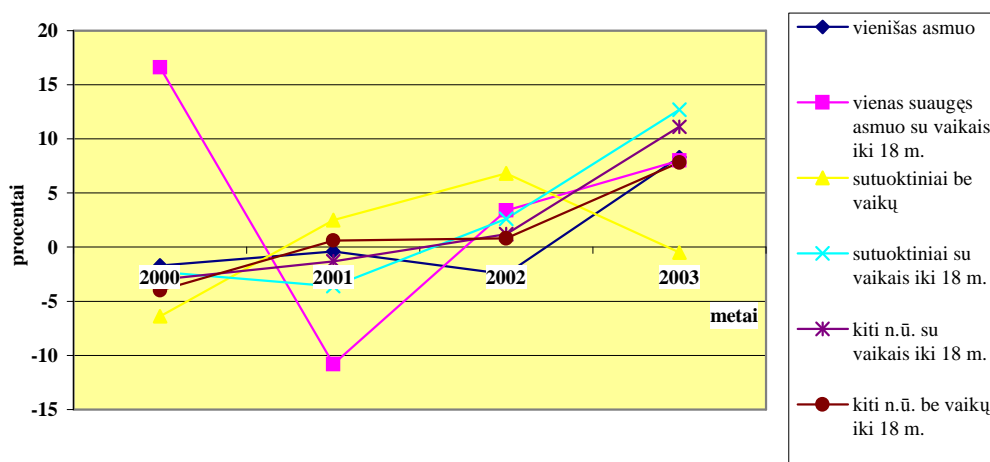
26 pav. Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio tipą 1999 – 2003 metais

Egzistuoja ryški disponuojamų pajamų diferenciacija tarp namų ūkių su vaikais (vienišas asmuo su vaikais, sutuoktiniai su vaikais ir kiti namų ūkiai su vaikais) ir namų ūkių be vaikų (vienišas asmuo, sutuoktiniai be vaikų ir kiti namų ūkiai be vaikų). Pavyzdžiui, skirtumas tarp aukščiausias disponuojamas pajamas turinčių – vienišų asmenų ir mažiausias disponuojamas pajamas gaunančių – kitų namų ūkių su vaikais arba vienišų asmenų su vaikais – atitinkamai sudarė 209,6 Lt. ir 230,4 Lt., arba 60,9 % ir 71,3 %, 1999 metais bei 202,5 Lt. ir 197,3 Lt., arba 54,7 % ir 52,3 %, 2003 metais. Skirtumas tarp vienišų asmenų be vaikų ir vienišų asmenų su vaikais disponuojamų pajamų sumažėjo net 19 %, tai rodo, kad valstybė skiria didesnę dėmesį vienišų asmenų su vaikais socialinės – ekonominės padėties gerinimui nei kitai socialiai jautriai gyventojų grupei – kitiems namų ūkiams su vaikais. Pastarosios gyventojų grupės ir vienišų asmenų be vaikų disponuojamų pajamų skirtumas per 1999 – 2003 m. laikotarpį mažėjo tik 6,2 % tempu.

Ženklią disponuojamų pajamų diferenciaciją tarp vienišų asmenų be vaikų ir sutuoktinių be vaikų, disponuojančių didžiausiomis pajamomis (atitinkamai 553,6 Lt. ir 542,4 Lt. 1999 metais bei 572,7 Lt. ir 552,7 Lt. 2003 metais) bei kitų namų ūkių su vaikais ir vienišų asmenų su vaikais, disponuojančių mažiausiomis pajamomis (atitinkamai 344 Lt. ir 323,2 Lt. 1999 metais bei 370,2 Lt. ir 375,4 Lt. 2003 metais), galima paaiškinti tuo, kad:

Ū namų ūkiams be vaikų nereikia skirti dalies savo disponuojamų pajamų vaikų išlaikymui;

Ū namų ūkiams su vaikais tenka skirti didelę disponuojamų pajamų dalį vaikų išlaikymui.

27 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų pagal namų ūkio tipą kitimo tempai 1999 – 2003 metais

27 – jame paveiksle disponuojamų pajamų kitimo tempai apskaičiuoti vėlesnių metų disponuojamas pajamas palyginant su prieš tai buvusių metų disponuojamomis pajamomis.

Vienišų asmenų be vaikų ir sutuoktinių be vaikų pagrindiniai disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomo darbo pajamos ir socialinės išmokos, kurių didžiąją dalį sudaro senatvės socialinės išmokos (senatvės pensija) (žr. 28 priedą). Galime teigti, kad į šių namų ūkių grupę patenka didelė dalis pensijinio amžiaus gyventojų, kurių vaikai yra suaugę ir galbūt sukūrę savo šeimas, ir, kuriems nereikia skirti dalies disponuojamų pajamų vaikų išlaikymui. Taip pat šių namų ūkių disponuojamos pajamos didžia dalimi pasipildo samdomo darbo pajamomis.

Vienišų asmenų be vaikų ir sutuoktinių be vaikų namų ūkio nariai yra priskiriami prie didžiausiomis pajamomis disponuojančių gyventojų. Vienišų asmenų disponuojamos pajamos per 2002 – 2003 m. didėjo 8,3 % tempu, tai daugiausiai sąlygojo samdomo darbo pajamų padidėjimas nuo 172,2 Lt. 2002 m. iki 182,8 Lt. 2003 m., arba 6,2 %, bei senatvės socialinių išmokų

padidėjimas nuo 186,4 Lt. 2002 m. iki 226,2 Lt. 2003 m., arba net 21,4 %. Tuo tarpu, sutuoktinių be vaikų disponuojamos pajamos nuolatos didėjusios, 2002 – 2003 m. staiga krito nuo 6,8 % augimo tempo 2002 m. iki neigiamo 0,5 % disponuojamų pajamų mažėjimo tempo. Tai daugiausiai sąlygojo kitų socialinių išmokų ir kitų pajamų ženklus sumažėjimas, atitinkamai: 34,5 % ir 38,6 %.

Vieniškų asmenų su vaikais ir sutuoktinių su vaikais pagrindiniai disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos ir kitos pajamos (vieniškų asmenų su vaikais svarbus disponuojamų pajamų šaltinis taip pat yra kitos socialinės išmokos).

Vieniškų asmenų su vaikais ir sutuoktinių su vaikais namų ūkio nariai yra priskiriami prie mažiausiomis pajamomis disponuojančių gyventojų. Vieniškų asmenų su vaikais namų ūkio narių disponuojamų kreivė staiga krito (mažėjimo tempas sudarė 10,8 %) 2001 metais, kadangi samdomojo darbo pajamos sumažėjo 11,4 %, o kitos pajamos – 6,1 %, o 2002 – 2003 m. staigiai kilo (2002 metais augimo tempas siekė 3,4 %, 2003 m. – 8 %), tai daugiausiai sąlygojo samdomojo darbo pajamų padidėjimas 25,4 % bei kitų pajamų padidėjimas 11,6 %.

8 lentelė

Namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio tipą 2003 metais

NAMŲ ŪKIO TIPAS	DISPONUOJAMŲ PAJAMŲ VIENAM ŪKIO NARIUI INTERVALAI, Lt./mėn.									
	mažiau 100	101- 200	201- 300	301- 400	401- 500	501- 900	901- 1200	1201- 1500	1501- 2000	2001 ir daugiau
<i>vieniškas asmuo be vaikų</i>	1,39	2,15	8,41	23,7	21,16	32	5,48	1,9	2,27	1,52
<i>sutuoktinių pora be vaikų</i>	1,55	3,34	9,1	20,1	19,59	34,5	7,34	2,6	1,29	0,6
<i>sutuoktinių pora su vaikais iki 18 m.</i>	2,27	10,61	18,86	23,4	15,3	23,8	2,88	1,53	0,83	0,61
<i>kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 m.</i>	2,55	13,0	23,98	24,7	15,7	17,7	1,85	0,17	0,35	0,04
<i>kiti namų ūkiai be vaikų</i>	1,87	8,38	15,18	21	18,91	28	3,47	1,28	1,73	0,27
<i>vieniškas asmuo su vaikais iki 18 m.</i>	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/

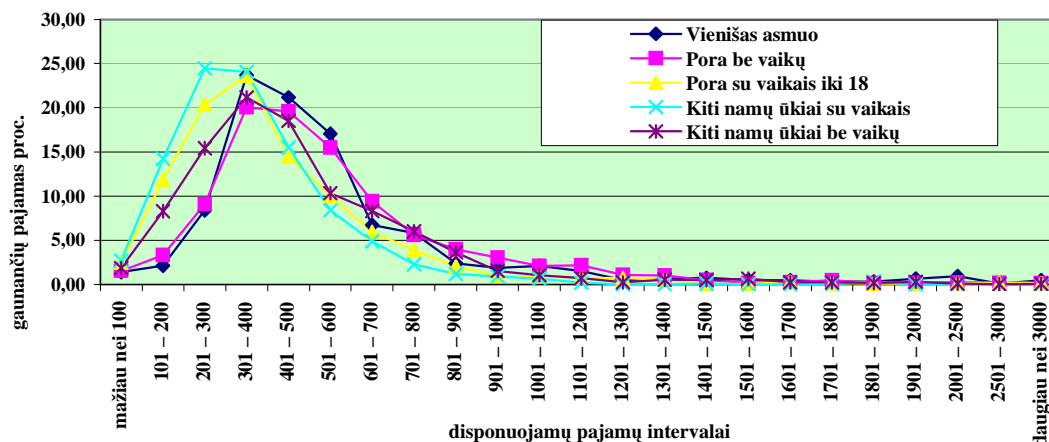
8 – oji lentelė sudaryta remiantis 29 – ojo priedo duomenimis, kuriuose atsispindi namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 23 - juose disponuojamų pajamų intervaluose pagal namų ūkio tipą.

Vieniškų asmenų be vaikų pirmojo ir dešimtojo decilių santykis lygus 0,9, tai reiškia, kad namų ūkių, turinčių daugiau kaip 2000 Lt. disponuojamų pajamų, skaičius yra didesnis už namų ūkių, turinčių mažiau kaip 100 Lt. disponuojamų pajamų, skaičių.

Blogiausią situaciją stebime, kitų namų ūkių su vaikais ir sutuoktinių su vaikais namų ūkiuose. Kitų namų ūkių su vaikais pirmojo ir dešimtojo decilių santykis sudarė arti 64, tai reiškia, kad namų ūkių, gaunančių mažiau kaip 100 Lt. disponuojamų pajamų, skaičius yra net 64 kartus

didesnis nei namų ūkių, gaunančių daugiau kaip 2000 Lt. disponuojamų pajamų, skaičius. Sutuoktinių su vaikais atitinkamų decilių santykis lygus arti 4.

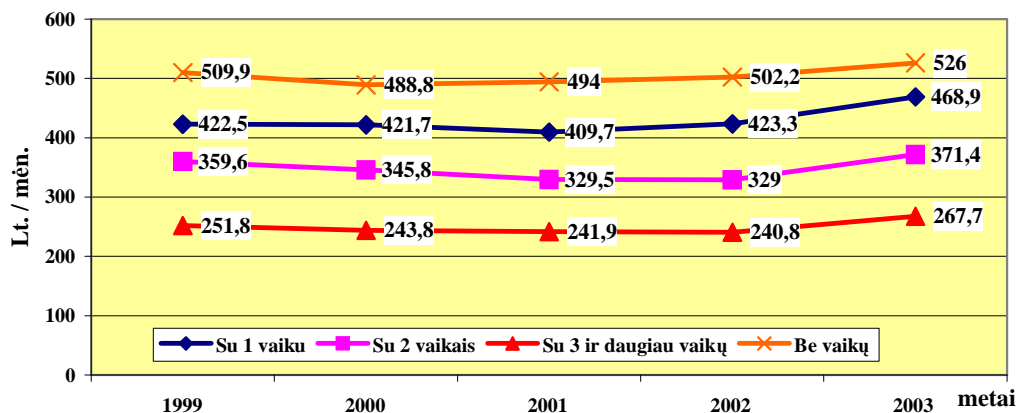
Jei apskaičiuosime didžiausias pajamas gaunančių (vieniškų asmenų be vaikų) ir mažiausias pajamas gaunančių (kitų namų ūkių su vaikais) pirmųjų decilių santykį bei dešimtųjų decilių santykį, tai matysime, kad kitų namų ūkių su vaikais, gaunančių pajamas iki 100 Lt., skaičius yra dvigubai didesnis už vieniškų asmenų be vaikų namų ūkių, gaunančių pajamas iki 100 Lt., skaičių. Tuo tarpu, kitų namų ūkių su vaikais, gaunančių pajamas virš 2000 Lt., skaičius yra net 38 kartus mažesnis už vieniškų asmenų be vaikų namų ūkių, gaunančių pajamas virš 2000 Lt., skaičių.

28 pav. Namų ūkio narių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio tipą 2003 metais

28 – jame paveiksle arčiausiai koordinatinių pradžios taško yra kitų namų ūkių su vaikais ir sutuoktinių su vaikais disponuojamų pajamų kreivės. Tai reiškia, kad didesnė gyventojų dalis, priklausančių šioms namų ūkių grupėms, gauna nedideles pajamas, pvz., kitų namų ūkių su vaikais 41,4 % namų ūkio narių disponavo pajamomis iki 300 Lt., 39,5 % - disponavo pajamomis iki 500 Lt. ir tik 17,6 % - disponavo pajamomis iki 1000 Lt. (žr. 30 priedą).

Tuo tarpu didžiausias disponuojamas pajamas turinčių vieniškų asmenų be vaikų ir sutuoktinių be vaikų namų ūkių disponuojamų pajamų kreivės yra toliausiai nuo koordinatinių pradžios taško. Tai reiškia, kad didesnė dalis šių namų ūkio narių disponuoja santykinai aukštesnėmis pajamomis, pvz., vieniškų asmenų be vaikų tik 11,9 % namų ūkio narių (tai daugiau kaip tris kartus mažiau už kitų namų ūkių su vaikais namų ūkio narių skaičių) disponavo pajamomis iki 300 Lt., 44,8 % - disponavo pajamomis iki 500 Lt. ir 33,9 % vieniškų asmenų be vaikų namų ūkio narių (tai du kartus daugiau už kitų namų ūkių su vaikais namų ūkio narių skaičių) disponavo pajamomis iki 1000 Lt.

29 pav. Vidutinės disponuojamos pajamos namų ūkiuose su skirtingu vaikų iki 18 metų skaičiumi 1999 – 2003 metais

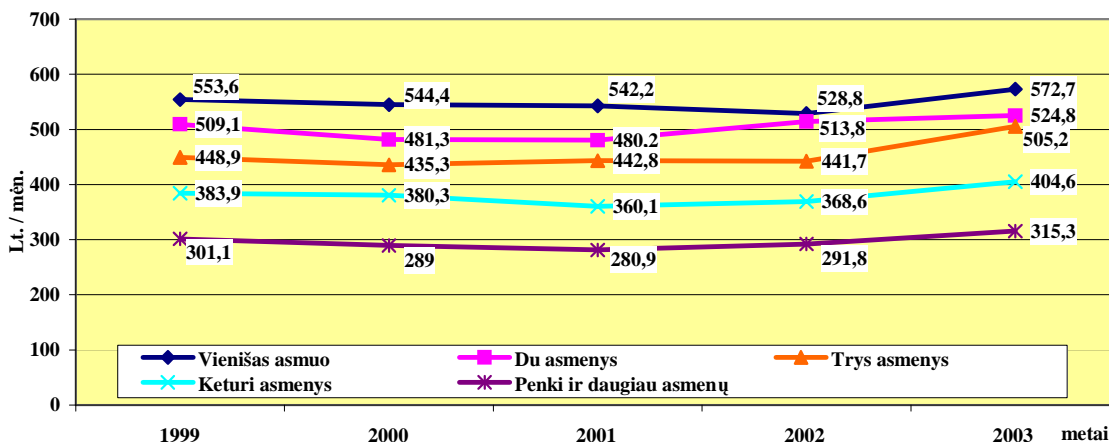
Tarp namų ūkyje esančių vaikų skaičiaus ir namų ūkio disponuojamų pajamų egzistuoja atvirkštinė priklausomybė, t.y. kuo didesnis namų ūkyje esančių vaikų skaičius, tuo mažesnėmis pajamomis disponuoja namų ūkis.

Didžiausiomis pajamomis disponuoja namų ūkiai be vaikų. Šių namų ūkių pajamos nuo 509,9 Lt. 1999 metais sumažėjo iki 488,8 Lt. 2000 metais, arba 4,1 %, tačiau 2001 – 2003 m. stebimas šių namų ūkių disponuojamų pajamų didėjimas nuo 494 Lt. 2001 metais iki 526 Lt. 2003 metais, tai rodo 6,5 % augimo tempą (žr. 31 priedą). Pagrindiniai namų ūkių be vaikų disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos, sudarančios vidutiniškai 45,1 %, ir senatvės socialinės išmokos, sudarančios vidutiniškai 26,7 % visų šių namų ūkių disponuojamų pajamų.

Mažiausiomis pajamomis disponuoja namų ūkiai, kuriose yra trys ir daugiau vaikų. Šių namų ūkių pajamos 1999 – 2002 m. nuolatos mažėjo: nuo 251,8 Lt. 1999 metais iki 240,8 Lt. 2002 metais, arba 4,4 %. Tik 2003 m. stebimas šių namų ūkių disponuojamų pajamų didėjimas iki 267,7 Lt., tai rodo 11,2 % augimo tempą. Pagrindiniai namų ūkių su trimis ir daugiau vaikų disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos, sudarančios vidutiniškai 40,3 %, ir nesamdomojo darbo pajamos bei kitos socialinės išmokos, atitinkamai sudarančios vidutiniškai 22,8 % ir 26,4 % visų šių namų ūkių disponuojamų pajamų. Matome, kad namų ūkių su trimis ir daugiau vaikų svarbiais disponuojamų pajamų šaltiniais tampa socialinės išmokos ir žemės ūkio produkcija.

Absoliuti disponuojamų pajamų diferenciacija tarp namų ūkių be vaikų ir namų ūkių su trimis ir daugiau vaikų sudarė nuo 258,1 Lt. 1999 metais iki 258,3 Lt. 2003 metais. Tuo tarpu, procentiniais dydžiais įvertinus disponuojamų pajamų diferenciaciją, matysime, kad namų ūkių be vaikų

disponuojamos pajamos net 102,5 % viršijo namų ūkių su trimis ir daugiau vaikų disponuojamas pajamas 1999 metais, o 2003 metais – 96,5 %.

30 pav. Skirtingo dydžio namų ūkių vidutinės disponuojamos pajamos 1999 – 2003 metais

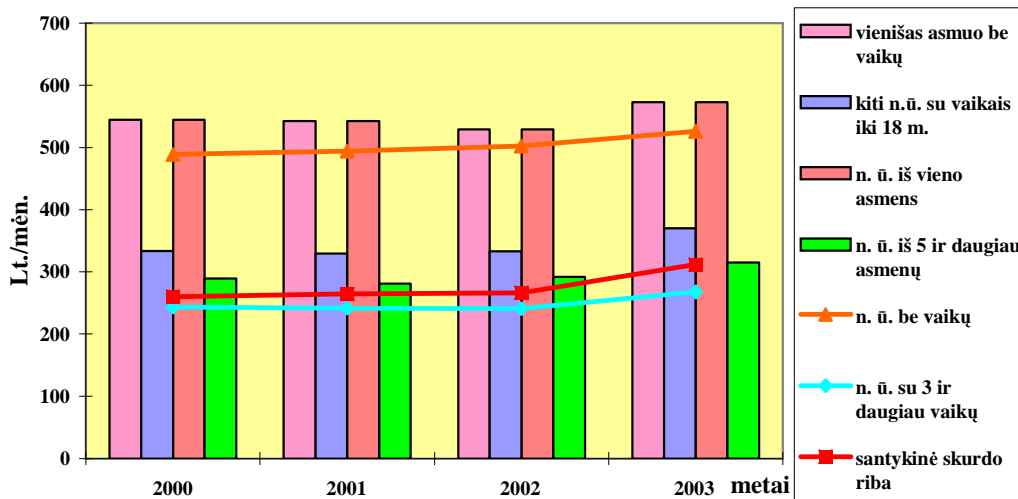
Tarp namų ūkių sudarančių narių skaičiaus ir namų ūkio disponuojamų pajamų egzistuoja atvirkštinė priklausomybė, t.y. kuo didesnis namų ūkyje esančių narių skaičius, tuo mažesnėmis pajamomis disponuoja namų ūkis.

Didžiausiomis pajamomis disponuoja vienišų asmenų namų ūkiai. Šių namų ūkių disponuojamos pajamos 1999 – 2002 m. mažėjo nuo 553,6 Lt. 1999 metais iki 528,8 Lt. 2002 metais, arba 4,5 % (žr. 32 priedą). Tik 2003 m. stebimas šių namų ūkių disponuojamų pajamų didėjimas iki 572,7 Lt., tai rodo 8,2 % augimo tempą. Pagrindiniai vienišų asmenų namų ūkių, kaip ir namų ūkių be vaikų, disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos, sudarančios vidutiniškai 31,7 %, ir senatvės socialinės išmokos, sudarančios vidutiniškai 34,1 % visų šių namų ūkių disponuojamų pajamų.

Mažiausiomis pajamomis disponuoja namų ūkiai, susidedantys iš 5 ir daugiau asmenų. Šių namų ūkių pajamos 1999 – 2001 m. mažėjo nuo 301,1 Lt. 1999 metais iki 280,9 Lt. 2001 metais, arba 6,7 %. Tik 2002 - 2003 m. stebimas šių namų ūkių disponuojamų pajamų didėjimas iki 291,8 Lt. 2002 metais ir iki 315,3 Lt. 2003 metais, tai rodo 11,2 % augimo tempą. Pagrindiniai namų ūkių, susidedančių iš 5 ir daugiau asmenų, disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos, sudarančios vidutiniškai 50,4 %, ir nesamdomojo darbo pajamos bei kitos socialinės išmokos, atitinkamai sudarančios vidutiniškai 18,5 % ir 15,4 % visų šių namų ūkių disponuojamų pajamų.

Absoliuti disponuojamų pajamų diferenciacija tarp vienišų asmenų namų ūkių ir namų ūkių, susidedančių iš 5 ir daugiau asmenų, sudarė nuo 252,5 Lt. 1999 metais iki 257,4 Lt. 2003 metais. Procentiniais dydžiais išreikšta disponuojamų pajamų diferenciacija rodo, kad vienišų asmenų namų

ūkių disponuojamos pajamos 83,9 % viršijo namų ūkių, susidedančių iš 5 ir daugiau asmenų, disponuojamas pajamas 1999 metais, o 2003 metais – 81,6 %.

31 pav. Didžiausiomis ir mažiausiomis pajamomis disponuojančių namų ūkių vidutinių disponuojamų pajamų palyginimas su santykinę skurdo riba 2000 – 2003 metais

Didžiausios disponuojamos pajamos tenka vienišų asmenų be vaikų namų ūkiams, namų ūkiams be vaikų ir namų ūkiams, susidedantiems iš vieno asmens. Absoliutus skirtumas tarp šių namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos vidutiniškai sudarė 265,9 Lt. 1999 metais ir 245,4 Lt. 2003 metais. Nors per 1999 – 2003 m. laikotarpį absoliutus skirtumas tarp šių namų ūkių disponuojamų pajamų sumažėjo 7,7 %, tačiau 2003 m. disponuojamos pajamos viršijo santykinę skurdo ribą net 78,7 %.

Mažiausios disponuojamos pajamos tenka namų ūkiams su trimis ir daugiau vaikų, namų ūkiams susidedantiems iš penkių ir daugiau asmenų bei kitiems namų ūkiams su vaikais. Blogiausia situaciją atspindi namų ūkiai su trimis ir daugiau vaikų, kurių disponuojamos pajamos per 1999 – 2003 m. laikotarpį buvo žemiau santykinės skurdo ribos, t.y. santykinė skurdo riba viršijo šių namų ūkių disponuojamas pajamas 16,2 Lt., arba 6,6 %, 1999 metais ir 44 Lt., arba 16,4 %, 2003 metais. Kitų mažiausiomis pajamomis disponuojančių namų ūkių disponuojamos pajamos per 1999 – 2003 m. laikotarpį tik nežymiai viršijo santykinę skurdo ribą, pvz., absoliutus ir procentinis skirtumas tarp kitų namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinės skurdo ribos sudarė 73,8 Lt., arba 28,4 % 1999 metais ir 58,5 Lt., arba tik 18,8 %, 2003 metais.

Apibendrinant galime teigti, kad:

Ū ryški disponuojamų pajamų diferenciacija yra tarp namų ūkių su vaikais (vienišas asmuo su vaikais, sutuoktiniai su vaikais ir kiti namų ūkiai su vaikais) ir namų ūkių be vaikų (vienišas asmuo, sutuoktiniai be vaikų ir kiti namų ūkiai be vaikų);

ū didžiausiomis pajamomis disponuojančių - vienišų asmenų be vaikų ir sutuoktinių be vaikų pagrindiniai disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos ir socialinės išmokos, kurių didžiąją dalį sudaro senatvės socialinės išmokos. Mažiausiomis pajamomis disponuojančių - vienišų asmenų su vaikais ir sutuoktinių su vaikais pagrindiniai disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos ir kitos pajamos;

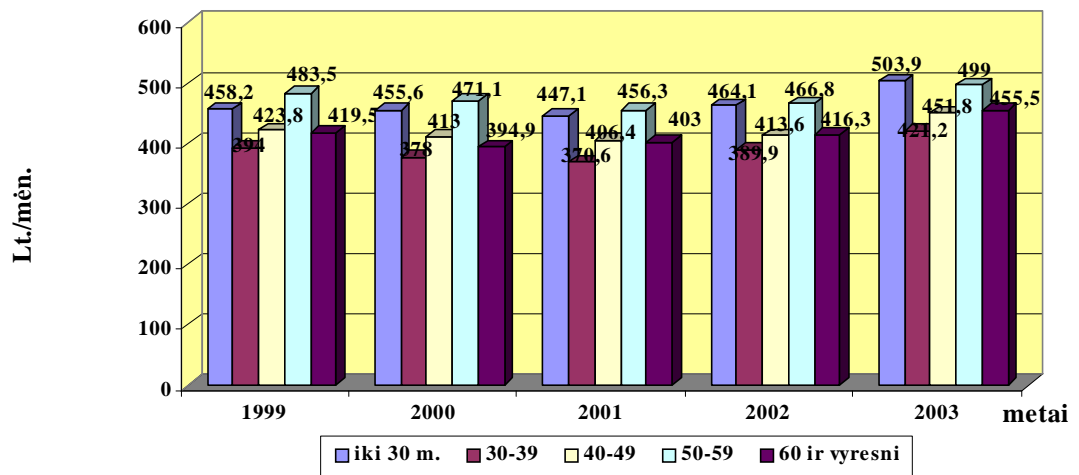
ū vienišų asmenų be vaikų pirmojo ir dešimtojo decilių santykis lygus 0,9, tuo tarpu kitų namų ūkių su vaikais pirmojo ir dešimtojo decilių santykis sudaro arti net 64;

ū tarp namų ūkyje esančių vaikų skaičiaus ir namų ūkio disponuojamų pajamų egzistuoja atvirkštinė priklausomybė, t.y. kuo didesnis namų ūkyje esančių vaikų skaičius, tuo mažesnėmis pajamomis disponuoja namų ūkis;

ū tarp namų ūkį sudarančių narių skaičiaus ir namų ūkio disponuojamų pajamų egzistuoja atvirkštinė priklausomybė, t.y. kuo didesnis namų ūkyje esančių narių skaičius, tuo mažesnėmis pajamomis disponuoja namų ūkis.

4.2.4 Disponuojamos pajamos pagal namų ūkio galvos amžių

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos amžių pateikiamos 32 paveiksle (taip pat žr. 33 priedą):

32 pav. Vidutinės disponuojamos pajamos pagal namų ūkio galvos amžių
1999 - 2003 metais

Didžiausios disponuojamos pajamos per 1999 – 2003 m. laikotarpį teko namų ūkiams, kurių galva priklausė iki 30 metų ir 50-59 metų amžiaus grupėms. Pastarosios amžiaus grupės namų ūkių aukštą disponuojamų pajamų lygį galima paaiškinti keliomis priežastimis:

ū vaikai jau užauginti bei tikriausiai pasiektas “karjeros pikas”;

ū šioje grupėje yra ne tik aukščiausios samdomojo darbo pajamos, bet taip pat gaunamos pajamos iš senatvės bei kitų pensijų ir pašalpų.

Namų ūkių, kurių galva priklauso iki 30 metų amžiaus grupei, aukštas pajamas gali sąlygoti tai, kad daugelis jų dar siekia karjeros ir nėra sukūrę šeimos, todėl nereikia didelės savo disponuojamų pajamų dalies skirti vaikų išlaikymui.

Mažiausios disponuojamos pajamos per 1999 – 2003 m. laikotarpį teko namų ūkiams, kurių galva priklausė 30-39 metų ir daugiau kaip 60 metų amžiaus grupėms. Pirmojo namų ūkio tipo mažas disponuojamas pajamas galėjo sąlygoti tai, kad į šį namų ūkį patenkantys gyventojai dažniausiai yra sukūrę šeimą ir didelę dalį disponuojamų pajamų skiria vaikų išlaikymui. Namų ūkių, kurių galva priklauso daugiau kaip 60 metų amžiaus grupei, mažas disponuojamas pajamas sąlygoja tai, kad šių namų ūkių narių pagrindinis ir, dažniausiai vienintelis, pajamų šaltinis yra senatvės socialinės išmokos (senatvės pensija).

Absoliuti ir procentinė disponuojamų pajamų diferenciacija tarp didžiausias disponuojamas pajamas turinčių namų ūkių, kurių galva priklauso 50–59 metų amžiaus grupei, ir mažiausias disponuojamas pajamas turinčių namų ūkių, kurių galva priklauso 30-39 metų amžiaus grupei, sudarė 89,5 Lt., arba 22,7 %, 1999 metais bei 77,8 Lt., arba 18,5 %, 2003 metais.

9 lentelė

Namų ūkių pasiskirstymas pagal pagrindinį pajamų šaltinį ir amžių 2003 metais, %

Amžius / namų ūkiai	Darbas asmeniniame žemės ūkyje	Samdomas darbas žemės ūkyje	Samdomas darbas ne žemės ūkyje	Veršlas, amatai	Bedarbio pašalpa	Stipendija	Pensija	Socialinės išmokos	Kitas pajamų šaltinis	Išlaikytiniai
0 - 17 metų	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,3	0,0	0,0	99,3
18-29 metų	4,6	2,8	43,5	1,5	1,0	9,1	3,4	7,1	1,7	25,3
30-39 metų	9,7	4,2	63,6	4,3	1,3	0,2	3,3	4,9	0,6	7,9
40-49 metų	10,6	4,0	64,4	4,5	0,9	0,0	5,6	1,3	0,7	8,0
50-59 metų	12,4	4,1	50,6	2,3	2,2	0,0	18,8	0,3	1,1	8,2
60 metų ir vyresni	4,6	0,1	5,7	0,2	1,0	0,0	88,0	0,0	0,0	0,4

9 – oje lentelėje užtušuoti laukeliai (laukelis užtušuotas, jei atitinkamas disponuojamų pajamų šaltinis sudarė daugiau kaip 10 % visų disponuojamų pajamų) rodo pagrindinius atitinkamų namų ūkių disponuojamų pajamų šaltinius.

Didžiausiomis pajamomis disponuojančių namų ūkių, kurių galva priklauso iki 30 metų ir 50-59 metų amžiaus grupėms, pagrindiniai disponuojamų pajamų šaltiniai yra šie (taip pat žr. 34 priedą):

Ū Namų ūkių iki 30 metų (eliminuojuant namų ūkius iki 17 metų) pagrindiniai disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos, sudarančios vidutiniškai 42,2 % bei išlaikytinių pajamos, sudarančios vidutiniškai 23,4 % visų disponuojamų pajamų.

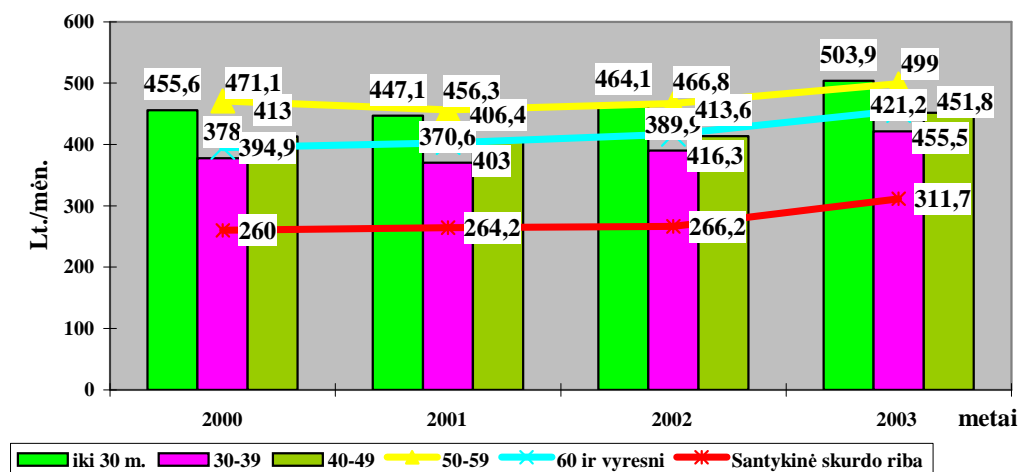
Ū Namų ūkių nuo 50 iki 59 metų pagrindiniai disponuojamų pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos, sudarančios vidutiniškai 51 % bei senatvės pensija, sudaranti vidutiniškai 22,2 % visų disponuojamų pajamų. Taip pat šių namų ūkių svarbus disponuojamų pajamų šaltinis yra darbo asmeniniame žemės ūkyje teikiamos pajamos, sudarančios vidutiniškai 11,5 % visų disponuojamų pajamų.

Mažiausiomis pajamomis disponuojančių namų ūkių, kurių galva priklauso 30-39 metų ir daugiau kaip 60 metų amžiaus grupėms, pagrindiniai disponuojamų pajamų šaltiniai yra šie:

Ū Namų ūkių nuo 30 iki 39 metų pagrindinis ir praktiškai vienintelis disponuojamų pajamų šaltinis yra samdomojo darbo pajamos, sudarančios vidutiniškai 63 % visų disponuojamų pajamų.

Ū Namų ūkių virš 60 metų pagrindinis ir taip pat vienintelis disponuojamų pajamų šaltinis yra senatvės pensija, sudaranti vidutiniškai 90,7 % visų disponuojamų pajamų.

Galime teigti, kad didžiausiomis pajamomis disponuojantys namų ūkiai turi ne mažiau kaip du svarbius disponuojamų pajamų šaltinius, dažniausiai tai samdomojo darbo pajamos ir senatvės pensija ar žemės ūkio produkcija. Tuo tarpu, mažiausiomis pajamomis disponuojantys namų ūkiai turi vienintelį disponuojamų pajamų šaltinį, kurį praradus, jų socialinė – ekonominė padėtis ženkliai pablogėtų.

33 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų pagal namų ūkio galvos amžių palyginimas su santykinė skurdo riba 2000 – 2003 metais

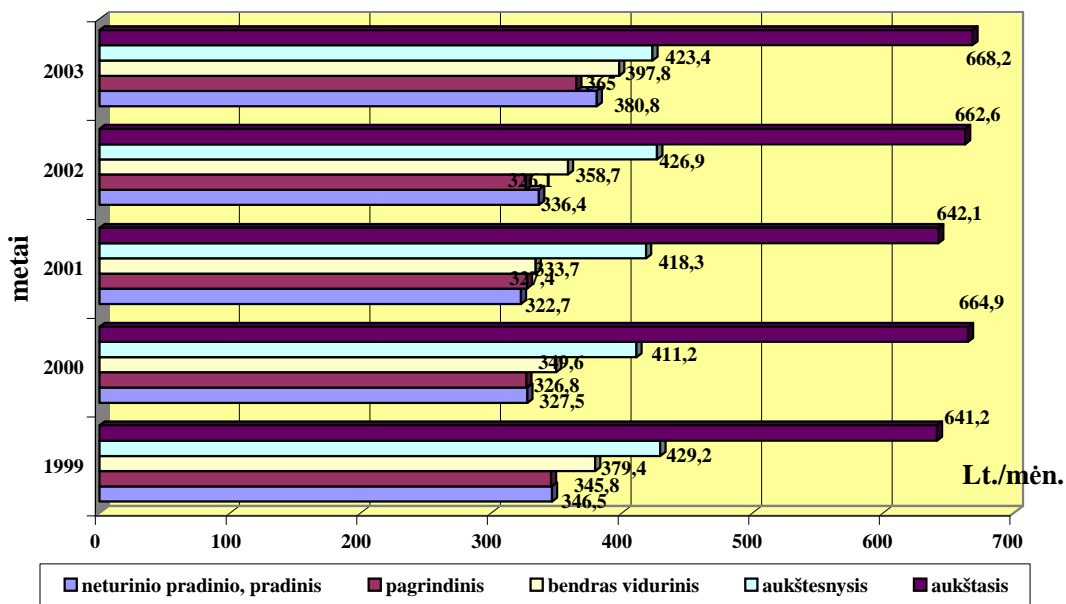
Vidutinių disponuojamų pajamų pagal namų ūkio galvos amžių palyginimas su santykinę skurdo riba tik patvirtina, kad didžiausios disponuojamos pajamos tenka namų ūkiams, kurių galva priklauso 50–59 metų amžiaus grupei, ir mažiausios disponuojamos pajamos tenka namų ūkiams, kurių galva priklauso 30-39 metų amžiaus grupei.

Apibendrinant galime teigti, kad:

ū mažiausiomis pajamomis disponuoja namų ūkiai, kurių galva priklauso 30-39 metų amžiaus grupei, o didžiausiomis – namų ūkiai, priklausantys iki 30 metų ir 50-59 metų amžiaus grupėms.

4.2.5 Disponuojamos pajamos pagal namų ūkio galvos išsilavinimą

Vidutinės disponuojamos pajamos pagal namų ūkio galvos išsilavinimą pateikiamos 34 paveiksle (taip pat žr. 35 priedą):

34 pav. Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos išsilavinimą 1999 – 2003 metais

Namų ūkio disponuojamos pajamos labai priklauso nuo namų ūkio galvos išsilavinimo, nes kuo aukštesnis individo išsilavinimas, tuo jis turi daugiau galimybių dirbti geriau apmokamą darbą bei tuo pačiu gauti santykinai didesnes pajamas. Ir atvirkščiai, kuo žemesnis išsilavinimas, tuo daugiau yra bedarbių arba namų ūkių dirbančių menkai apmokamą darbą, o tuo pačiu gaunančių santykinai nedideles pajamas.

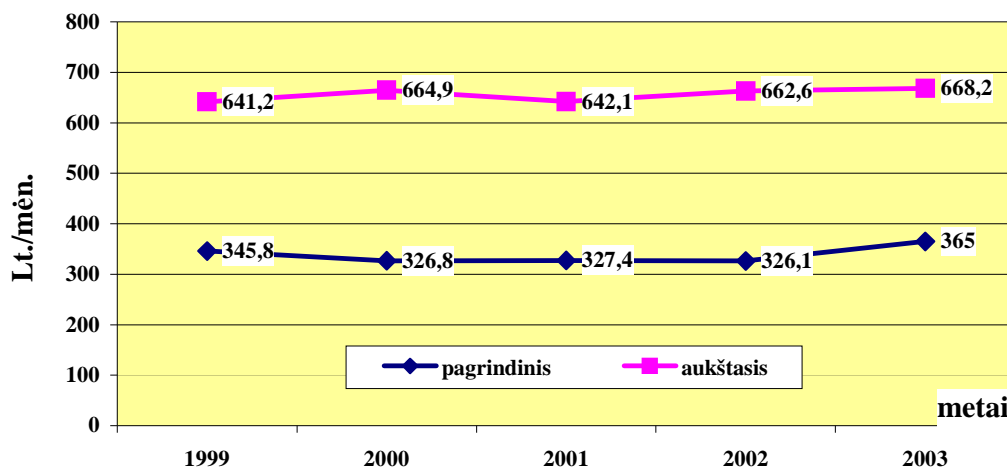
Vertinant vidutines disponuojamas pajamas pagal namų ūkio galvos išsilavinimą, namų ūkiai yra skirstomi į penkias grupes [39-43]:

1. namų ūkio galva neturi pradinio arba turi tik pradinį išsilavinimą;
2. namų ūkio galva turi pagrindinį išsilavinimą;
3. namų ūkio galva turi bendrą vidurinį išsilavinimą;
4. namų ūkio galva turi aukštesnįjį išsilavinimą;
5. namų ūkio galva turi aukštąjį išsilavinimą.

Egzistuoja itin aukšta disponuojamų pajamų diferenciacija pagal namų ūkio galvos išsilavinimą. Didžiausios disponuojamos pajamos tenka aukštąjį išsilavinimą turintiems namų ūkiams, kurių disponuojamos pajamos per 1999 – 2003 m. laikotarpį augo 4,2 % tempu nuo 641,2 Lt. 1999 metais iki 668,2 Lt. 2003 metais. Ženklią disponuojamų pajamų diferenciaciją galime stebėti net tarp didžiausias disponuojamas pajamas gaunančių namų ūkių, t.y. tarp aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turinčių namų ūkių. Aukštąjį išsilavinimą turinčių namų ūkių disponuojamos pajamos viršijo aukštesnįjį išsilavinimą turinčių namų ūkių disponuojamas pajamas 212 Lt., arba 49,4 %, 1999 metais bei 244,8 Lt., arba 57,8 %, 2003 metais.

Žemiausios disponuojamos pajamos tenka pagrindinį išsilavinimą turintiems namų ūkiams bei pradinio išsilavinimo neturintiems arba tik pradinį išsilavinimą turintiems namų ūkiams.

Disponuojamų pajamų diferenciacija tarp aukščiausiomis pajamomis disponuojančių – aukštąjį išsilavinimą turinčių, ir žemiausiomis pajamomis disponuojančių – pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių grafiškai pavaizduota 35 paveiksle.

35 pav. Aukštąjį ir pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių vidutinių disponuojamų pajamų palyginimas 1999 – 2003 metais

Absoliutus skirtumas tarp aukštąjį išsilavinimą turinčių namų ūkių ir pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių disponuojamų pajamų padidėjo nuo 295,4 Lt. 1999 metais iki 303,2 Lt. 2003 metais. Procentiniais dydžiais išreikšta diferenciacija rodo, kad nors disponuojamų pajamų diferenciacija tarp aukštąjį išsilavinimą turinčių namų ūkių ir pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių disponuojamų pajamų per 1999 – 2003 m. sumažėjo 2,3 %, tačiau išliko labai aukšta ir viršijanti 80 % ribą.

Paradoksalu, kad žemiausią – pradinį išsilavinimą turinčių arba jo net neturinčių namų ūkių disponuojamos pajamos yra didesnės nei aukštesnį – pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių disponuojamos pajamos. Šį paradoksą paaiškina 10 – oje lentelėje pateikiami duomenys (taip pat žr. 36 priedą).

10 lentelė

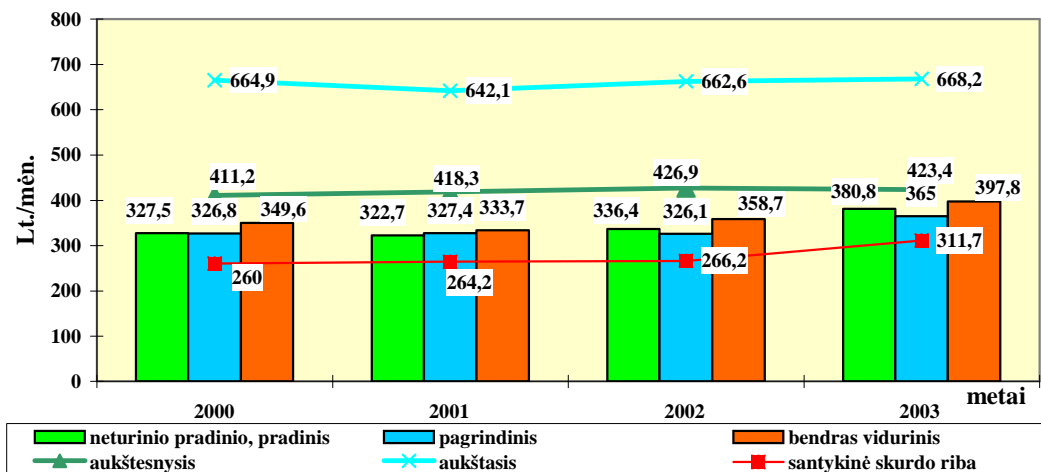
Namų ūkių pasiskirstymas pagal pagrindinį pajamų šaltinį ir išsilavinimą 2003 metais, %

	Samdomo darbo pajamos	Nesamdomo darbo pajamos	Pajamos iš nuosavybės ir rentos	Socialinės išmokos, iš jų:	Senatvės socialinės išmokos	Kitos socialinės išmokos	Kitos pajamos
Neturi pradinio, pradinis	4,9	17,9	0,0	73,1	64,3	8,8	4,1
Pagrindinis	30,2	17,2	0,0	46,1	33,4	12,7	6,5
Bendrasis vidurinis	56,4	15,3	0,0	19,3	9,2	10,1	9,0
Aukštesnysis	59,1	15,3	0,1	18,1	10,2	7,9	7,4
Aukštasis	71,0	8,9	0,4	12,6	8,5	4,1	7,1

Namų ūkių, neturinčių pradinio arba turinčių tik pradinį išsilavinimą, disponuojamos pajamos viršija namų ūkių, turinčių aukštesnį – pagrindinį išsilavinimą, disponuojamas pajamas, kadangi pirmųjų pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra socialinės išmokos, sudarančios vidutiniškai 72,2 % (senatvės socialinės išmokos sudaro vidutiniškai 57,3 %) visų disponuojamų pajamų. Tuo tarpu pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių pagrindiniai disponuojamų pajamų šaltiniai yra nedidelės samdomojo darbo pajamos, sudarančios vidutiniškai 32 % bei socialinės išmokos, sudarančios vidutiniškai 43,9 % visų disponuojamų pajamų.

Kuo žemesnis namų ūkio galvos išsilavinimas, tuo ne tik mažesnės namų ūkio disponuojamos pajamos, bet tuo didesnę disponuojamų pajamų dalį sudaro socialinės išmokos ir pajamos, gautos pardavus žemės ūkio produkciją (arba žemės ūkio produkcija įvertinta piniginiiais ekvivalentais).

Aukštąjį išsilavinimą turinčių namų ūkių pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra aukštos samdomojo darbo pajamos, sudarančios vidutiniškai 70 % visų disponuojamų pajamų.

36 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų pagal namų ūkio galvos išsilavinimą palyginimas su santykinė skurdo riba 2000 – 2003 metais

Arčiausiai santykinės skurdo ribos yra mažiausiomis pajamomis disponuojantys namų ūkiai, t.y. namų ūkiai turintys pagrindinį išsilavinimą ir namų ūkiai, neturintys pradinio arba turintys tik pradinį išsilavinimą. Pvz., absoliutus ir procentinis skirtumas tarp namų ūkių turinčių pagrindinį išsilavinimą ir santykinės skurdo ribos sudarė nuo 66,8 Lt., arba 25,7 %, 1999 metais iki 53,3 Lt., arba 17,7 %, 2003 metais.

Daugiausiai nuo santykinę skurdo ribą žyminčios kreivės yra nutolusi aukštąjį išsilavinimą turinčių namų ūkių disponuojamų pajamų kreivė. Absoliutus ir procentinis skirtumas tarp namų ūkių turinčių aukštąjį išsilavinimą ir santykinės skurdo ribos sudarė nuo 404,9 Lt., arba net 155,7 %, 1999 metais iki 356,5 Lt., arba 114,4 %, 2003 metais.

Apibendrinant galime teigti, kad:

Ū egzistuoja ryški pajamų diferenciacija tarp aukštąjį išsilavinimą ir kitą išsilavinimą turinčių namų ūkių disponuojamų pajamų;

Ū didžiausiomis pajamomis disponuoja aukštąjį išsilavinimą turintys namų ūkiai, kurių pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra samdomojo darbo pajamos, tuo tarpu, mažiausiomis pajamomis disponuoja pradinio išsilavinimo neturinčių arba tik pradinį išsilavinimą turinčių namų ūkiai, kurių tolygiu samdomojo darbo pajamoms, disponuojamų pajamų šaltiniu yra socialinės išmokos;

Ū mažiausias disponuojamas pajamas gaunančių namų ūkių – pradinį išsilavinimą teturinčių – disponuojamos pajamos grėsmingai priartėja prie santykinės skurdo ribos, kurią jos viršijo tik kiek daugiau nei 18 % 2003 metais.

5. SOCIALINIO DRAUDIMO IR SOCIALINĖS PARAMOS PINIGINĖS IŠMOKOS IR JŲ DINAMIKA 1999 – 2003 METAIS

Teorinėje dalyje analizavome prof. R. Lazutkos pajamų klasifikaciją, kurioje pajamos išskaidomos į dvi stambias grupes, tai: *pirminės ir antrinės pajamos*. Pirminės pajamos – tai pajamos, kurias gyventojai gauna dalyvaudami ūkinėse veiklose kaip savarankiškai dirbantieji ir samdomi darbuotojai arba, kaip ekonominių išteklių savininkai; prie šių pajamų taip pat priskiriami namų ūkių sukurti vartojimo reikmenys. Antrinės pajamos – tai valstybės perskirstomos pajamos, t.y. valstybinių institucijų mokami socialiniai transferai: senatvės ir invalidumo pensijos, įvairios socialinės pašalpos šeimoms ar vienišiams asmenims, bedarbio pašalpos, stipendijos ir kitos socialinės išmokos.

Šiame skyrelyje atliksime pastarajai – antrinių pajamų grupei priskiriamų pajamų lygio ir struktūros dinamikos analizę 1999 – 2003 metais.

5.1 Socialinio draudimo ir socialinės paramos piniginių išmokos

Šioje darbo dalyje analizuosime vieną iš trijų dr. I. Blažienės išskiriamų gyventojų pajamų gavimo sričių – *perskirstymo sistemą* ir joje esančių pajamų šaltinių - valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto bei valstybės (nacionalinio) ir savivaldybių biudžetų - gyventojams teikiamas disponuojamas pajamas.

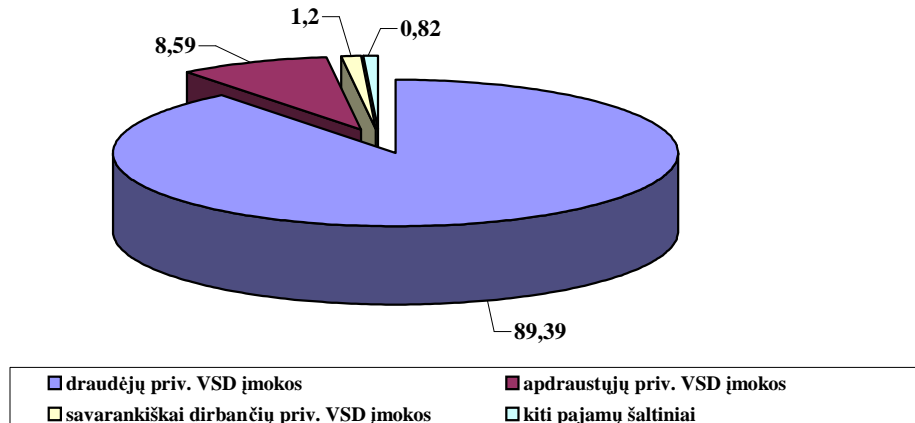
Analizuosime tokių pagrindinių, iš valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto mokamų, pensijų dinamiką, kaip:

- ū *senatvės pensija;*
- ū *invalidumo pensija;*
- ū *ištarnauto laiko pensija;*
- ū *maitintojo netekimo pensija;*
- ū *našlių ir našlaičių pensijos.*

Taip pat analizuosime iš valstybės biudžeto mokamų piniginių socialinių išmokų pasiskirstymą pagal jų dydžius ir gavėjų skaičius. Atsiribosime nuo detalesnės socialinių išmokų, nepriklausančių nuo gyventojų (namų ūkio) gaunamų pajamų, analizės, akcentuodami tokias pinigines socialines išmokas, kurių mokėjimas tiesiogiai priklauso nuo namų ūkio gaunamų pajamų, tai:

ü socialinė pašalpa;

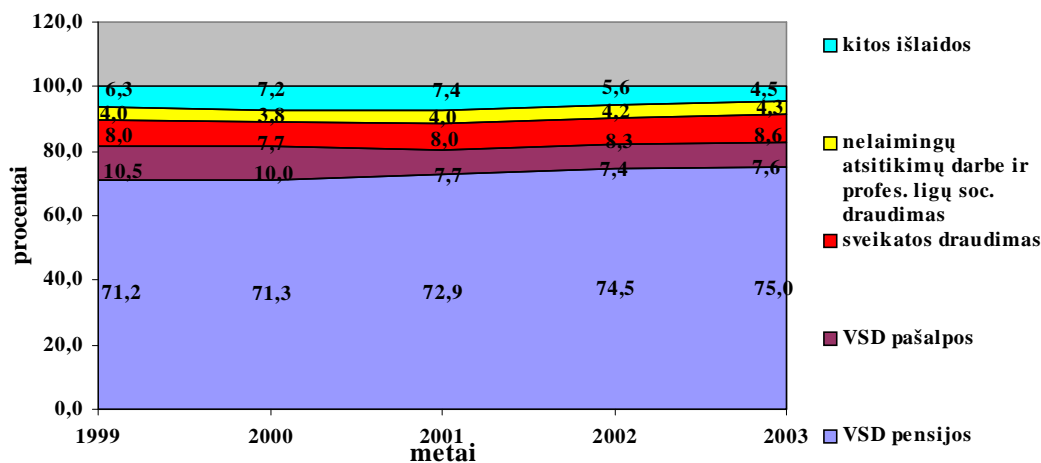
ü vienkartinė pašalpa socialiai remtiniams asmenims.

37 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų šaltiniai 2003 metais, %

Vienas pagrindinių valstybinio socialinio draudimo (VSD) fondo biudžeto pajamų šaltinių yra draudėjų privalomos VSD įmokos, sudarančios arti 90 % visų fondo pajamų (taip pat žr. 37 priedą). Draudėjų privalomos VSD įmokos, įeinančios į kompensacijos dirbantiesiems straipsnį (pastarasis straipsnis yra pagrindinė BVP, skaičiuojamo pajamų metodu, dedamoji), 1999 – 2003 m. laikotarpiu didėjo nuo 3847,3 mln. Lt. 1999 metais iki 4396 mln. Lt. 2003 metais, t.y. didėjo 14,3 % tempu (taip pat žr. 38 ir 39 priedus).

Apie 95 % VSD fondo biudžeto pajamų yra perskirstomos išmokant gyventojams įvairių rūšių pensijas ir kitas socialines išmokas.

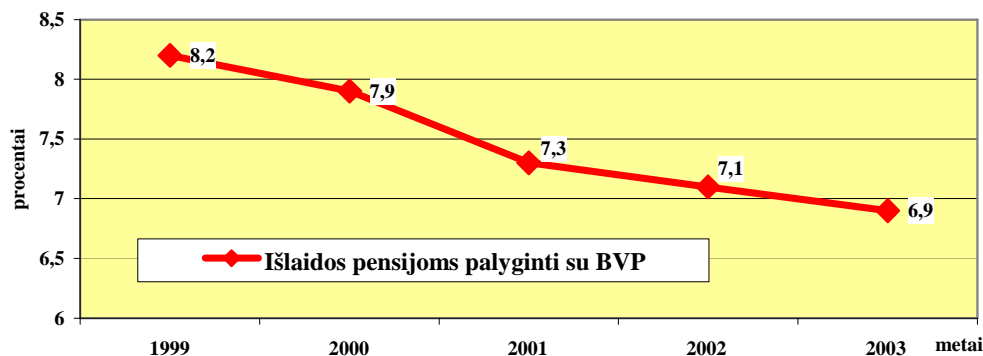

38 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išlaidų struktūra

1999 – 2003 metais, %

Didžiausią VSD fondo biudžeto išlaidų dalį – vidutiniškai 73 % - sudaro iš VSD fondo biudžeto mokamos pensijos, kurių dalis VSD fondo biudžeto išlaidose per 1999 – 2003 m. laikotarpį turėjo tendenciją didėti nuo 71,2 % 1999 metais iki 75 % 2003 metais. Kitos iš VSD fondo biudžeto mokamos socialinės išmokos vidutiniškai pasiskirstė: VSD pašalpos - 8,6 %, sveikatos draudimas - 8,1 % ir t.t.

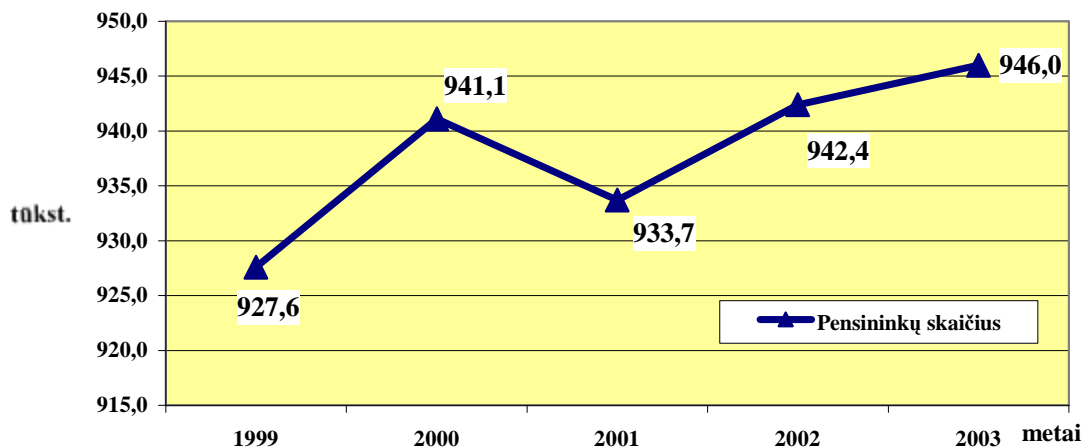
Toliau analizuosime tik didžiausią VSD fondo biudžeto išlaidų dalį sudarančių VSD pensijų dinamiką 1999 – 2003 metais.

39 pav. Išlaidų pensijoms santykio su BVP dinamika 1999 – 2003 metais

Šaltinis: [64].

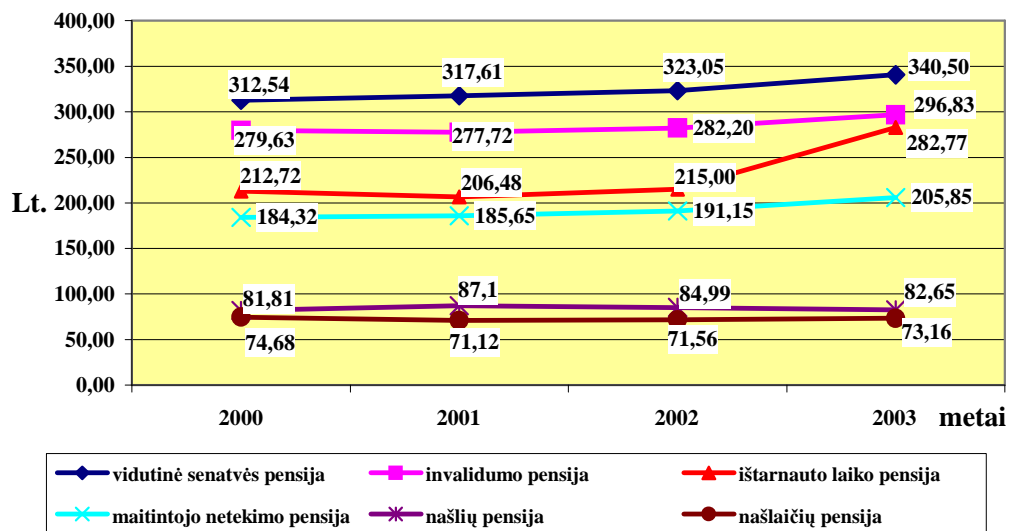
1999 – 2003 m. laikotarpiu išlaidų pensijoms dalis bendrajame vidaus produkte (BVP) nuolatos mažėjo, t.y. nuo 8,2 % 1999 metais iki 6,9 % 2003 metais. VSD fondo biudžeto išlaidų pensijoms santykio su BVP mažėjimas dar nerodo, kad mažėja pensijos ir jų gavėjų skaičius. Šio santykio mažėjimas daugiau susijęs su sparčiais BVP augimo tempais (žr. 2 paveikslą). Tolimesnėje analizėje matysime, kad analizuojamu laikotarpiu didėjo tiek pensijų gavėjų skaičius, tiek vidutiniai pensijų dydžiai.

40 pav. Pensijų gavėjų skaičiaus dinamika 1999 – 2003 metais

Šaltinis: [64].

Pensijas gaunančiųjų skaičius, išskyrus 2001 m., kuomet pensijų gavėjų skaičius sumažėjo iki 933,7 tūkst., arba 0,8 % palyginus su 2000 metais, nuolatos didėjo, t.y. nuo 933,7 tūkst. 2001 metais iki 946 tūkst. 2003 metais, arba 1,3 %.

41 pav. Vidutinių Valstybinio socialinio draudimo pensijų dinamika 1999 – 2003 metais

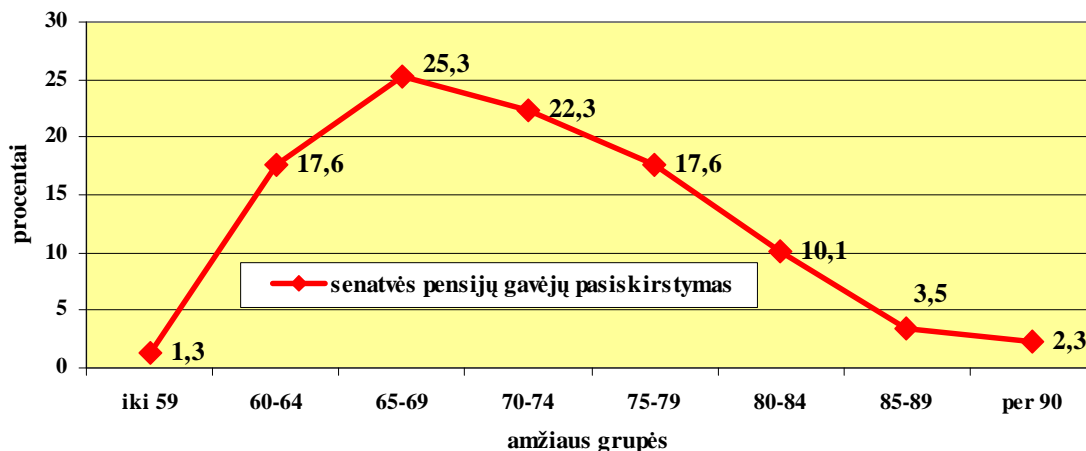
Šaltinis: Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2005, 1. (2005), p. 5.

Didžiausios VSD fondo mokamos pensijos - senatvės pensija ir invalidumo pensija - 2001 – 2003 m. laikotarpiu didėjo, atitinkamai: nuo 317,61 Lt. ir 277,72 Lt. 2001 metais iki 340,50 Lt. ir 296,83 Lt. 2003 metais, arba tai atitiktų 7,2 % ir 6,9 % augimo tempus. Per analizuojamą laikotarpį labiausiai didėjo – 36,9 % - ištarnauto laiko pensija nuo 206,48 Lt. 2001 metais iki 282,77 Lt. 2003 metais (žr. 40 priedą).

Mažiausia VSD fondo mokama našlaičių pensija 2001 – 2003 m. laikotarpiu padidėjo tik 2,9 %, t.y. nuo 71,12 Lt. 2001 metais iki 73,16 Lt. 2003 metais. Kita mažiausia VSD fondo mokama pensija – našlių pensija – per tą patį laikotarpį sumažėjo 5,1 % nuo 87,1 Lt. 2001 metais iki 82,65 Lt. 2003 metais.

Galime teigti, kad:

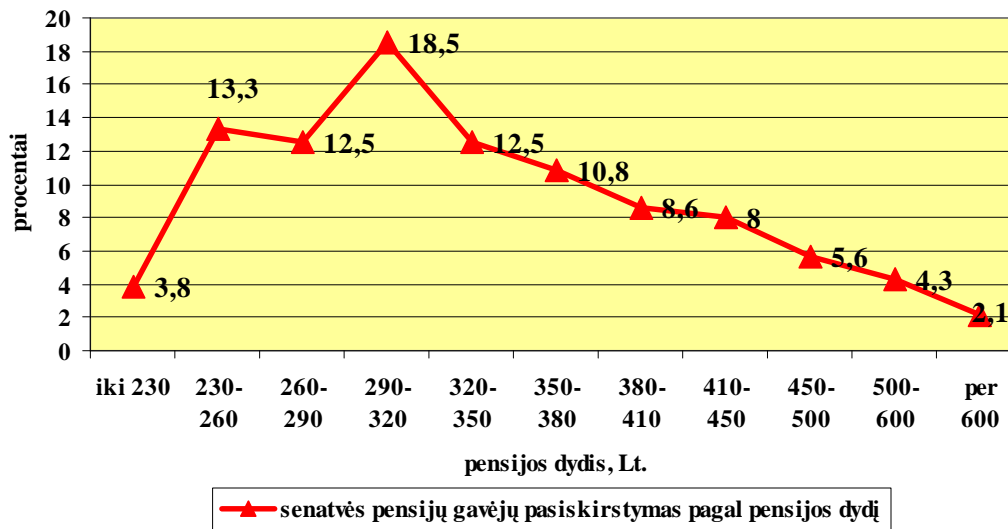
Ū didėjantis pensijas gaunančiųjų skaičius rodo, kad pirma, reikalingos papildomos lėšos pensijoms išmokėti, o tai priklauso nuo dirbančiųjų skaičiaus didėjimo (žr. 41 priedą) bei, antra, didėja gyventojų, kurių pagrindiniu disponuojamų pajamų šaltiniu išlieka pensijos bei kitos socialinės išmokos, skaičius; Ū namų ūkiai, kurių vienintelis disponuojamų pajamų šaltinis yra pensijos, yra priskiriami prie mažiausiomis pajamomis disponuojančių namų ūkių.

42 pav. Senatvės pensijų gavėjų skaičiaus pasiskirstymas pagal amžiaus grupes, 2004 01

Šaltinis: [63].

Didžiausia senatvės pensijų gavėjų dalis priklauso 65-69 ir 70-74 metų amžiaus grupėms, kuriose senatvės pensijų gavėjų skaičius atitinkamai sudarė 25,3 % ir 22,3 % visų senatvės pensijų gavėjų. Taip pat didelė dalis po lygiai pasiskirsčiusių – 17,6 % - senatvės pensijų gavėjų priklauso 60-64 ir 75-79 metų amžiaus grupėms.

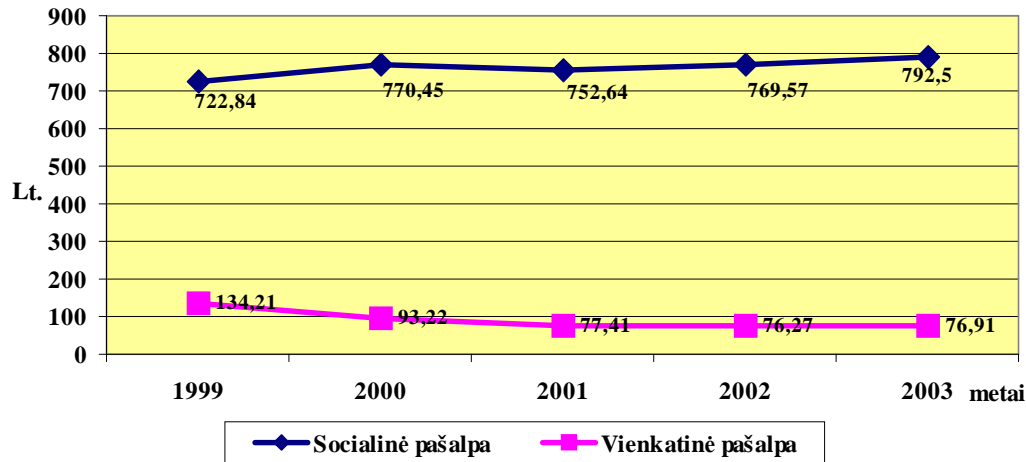

43 pav. Senatvės pensijų gavėjų skaičiaus pasiskirstymas pagal pensijos dydį, 2004 01

Šaltinis: [63].

Pagrindinis senatvės pensijos dydžio intervalas yra nuo 230 Lt. iki 380 Lt., į kurią patenka 67,6 % visų senatvės pensijų gavėjų ir, pasiskirstančių: 230 – 260 Lt. sudarė 13,3 %, 260 – 290 Lt. ir 350 – 380 Lt. – po 12,5 % bei 290 – 320 Lt. – 18,5 % visų senatvės pensijų gavėjų. Pensijų gavėjų, gaunančių senatvės pensiją iki 230 Lt., skaičius daugiau kaip 55 % viršija pensijų gavėjų, gaunančių daugiau kaip 600 Lt., skaičių. Tai tik patvirtina aukščiau paminėtą teiginį, kad

namų ūkiai, kurių pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra pensija, yra priskiriami prie mažomis pajamomis disponuojančių namų ūkių.

44 pav. Socialinių pašalpų ir vienkartinių pašalpų socialiai remtiniams asmenims dinamika

1999 – 2003 metais

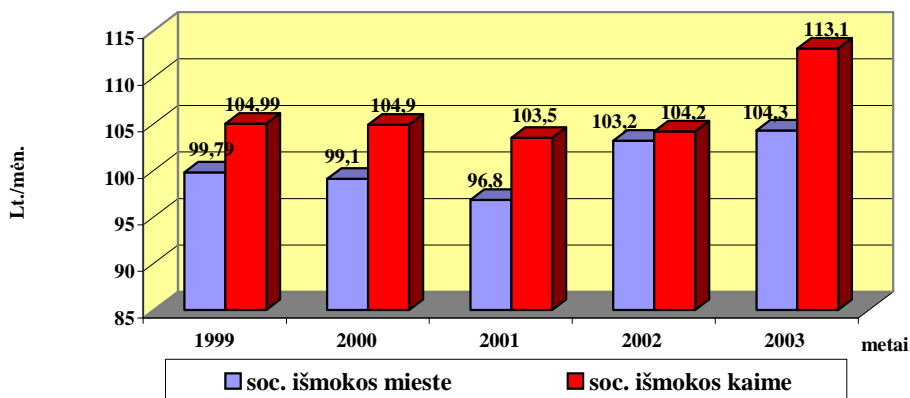
Šaltinis: [68].

Iš nacionalinio biudžeto mokamos socialinės išmokos bei teikiama kita piniginė parama yra perskirstomos per savivaldybių biudžetus.

Socialinė pašalpa skiriama namų ūkiams, turintiems mažas pajamas, t.y. jei kiekvienam namų ūkį sudarančiam nariui per mėnesį tenka mažiau kaip 135 Lt. 2001 – 2003 m. laikotarpiu socialinė pašalpa vienam namų ūkiui didėjo nuo 752,64 Lt. 2001 metais iki 792,50 Lt. 2003 metais, arba 5,3 % (žr. 42 priedą). Šis, kad ir nedidelis vidutinės socialinės pašalpos didėjimas, rodo, kad didėja socialiai jautrių ir mažomis pajamomis disponuojančių namų ūkių narių pajamos. Tačiau analizuojamu laikotarpiu daug sparčiau – net 16,7 % - didėjo gyventojų, gaunančių socialinę pašalpą, skaičius, o tai reiškia, kad 16,6 % padaugėjo namų ūkių narių, kurių disponuojamos pajamos iki socialinės pašalpos gavimo nesiekė 135 Lt. vienam namų ūkio nariui.

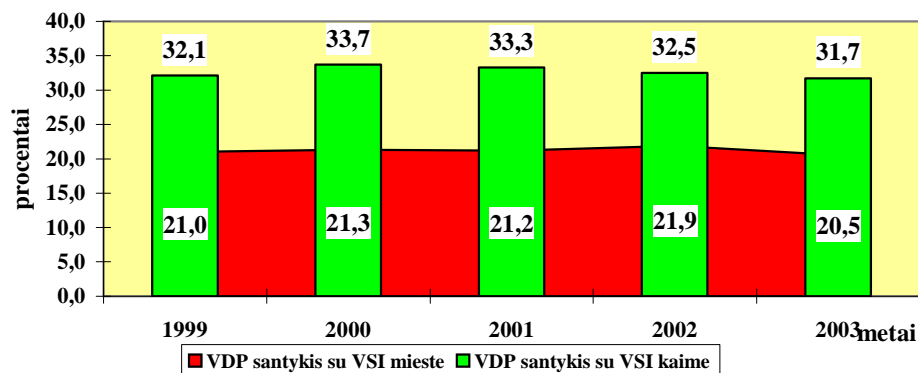
5.2 Socialinio draudimo ir socialinės paramos piniginių išmokų santykio su disponuojamomis pajamomis dinamika 1999 – 2003 metais

Šiame skyrelyje palyginsime vidutines vienam namų ūkio nariui tenkančias socialines išmokas su vidutinėmis vienam namų ūkio nariui tenkančiomis disponuojamomis pajamomis pagal įvairius kriterijus: pagal gyvenamąją vietą, pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę, pagal namų ūkių tipus, pagal namų ūkio galvos amžių ir išsilavinimą.

45 pav. Vidutinių socialinių išmokų vienam namų ūkio nariui pagal gyvenamąją vietą dinamika 1999 – 2003 metais

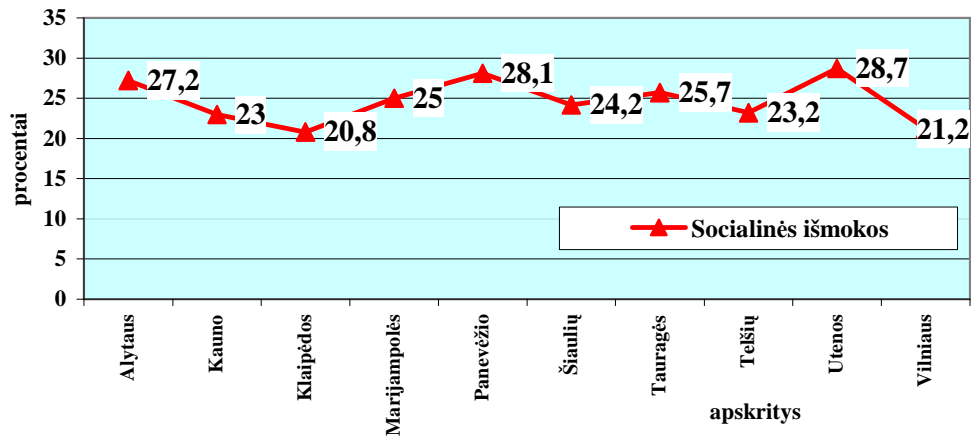
Vidutinės socialinės išmokos vienam namų ūkio nariui mieste 1999 – 2001 m. laikotarpiu sumažėjo nuo 99,8 Lt. 1999 metais iki 96,8 Lt. 2001 metais, arba 3 %. Vidutinės socialinės išmokos vienam namų ūkio nariui kaime per tą patį laikotarpį sumažėjo nuo 104,99 Lt. 1999 metais iki 103,5 Lt. 2001 metais, arba 1,4 %. Vidutinės socialinės išmokos vienam namų ūkio nariui mieste 2001 – 2003 m. laikotarpiu didėjo nuo 96,8 Lt. 2001 metais iki 104,3 Lt. 2003 metais, arba 7,7 %, kaime – nuo 103,5 Lt. 2001 metais iki 113,1 Lt. 2003 metais, arba 9,3 %.

46 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų ir vidutinių socialinių išmokų santykio pagal namų ūkių gyvenamąją vietą dinamika 1999 – 2003 metais

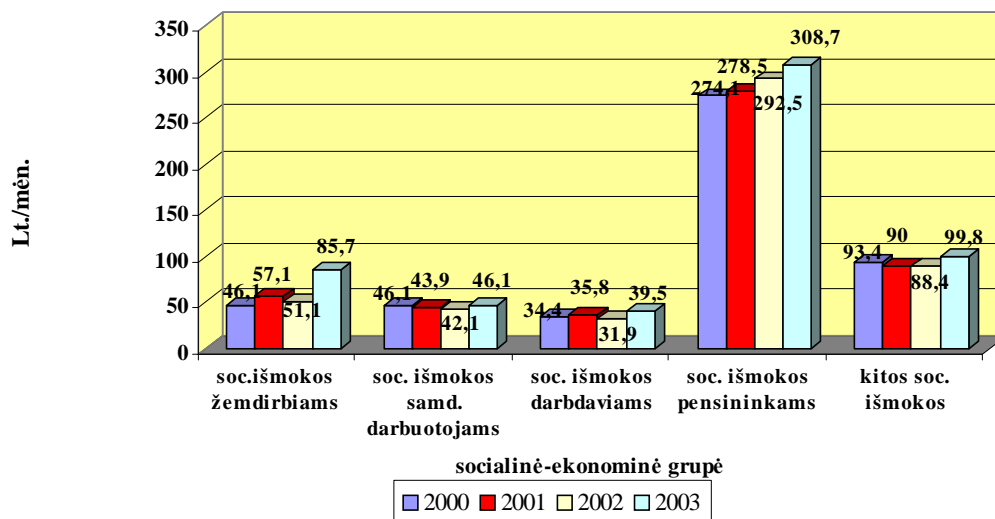
Vidutinės socialinės išmokos sudaro daugiau kaip trečdalį kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų. Kaimo namų ūkių socialinių išmokų dalis disponuojamose pajamose 2000 – 2003 m. laikotarpiu 2 % sumažėjo nuo 33,7 % 2000 metais iki 31,7 % 2003 metais (taip pat žr. 14 priedą).

Miesto namų ūkių socialinių išmokų dalis disponuojamose pajamose per 2000 – 2003 m. laikotarpį sumažėjo nežymiai – 0,8 % - nuo 21,3 % 2000 metais iki 20,5 % 2003 metais, ir vidutinės socialinės išmokos sudarė kiek daugiau nei penktadalį miesto namų ūkių disponuojamų pajamų.

47 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų ir vidutinių socialinių išmokų santykio pasiskirstymas pagal apskritis 2003 metais

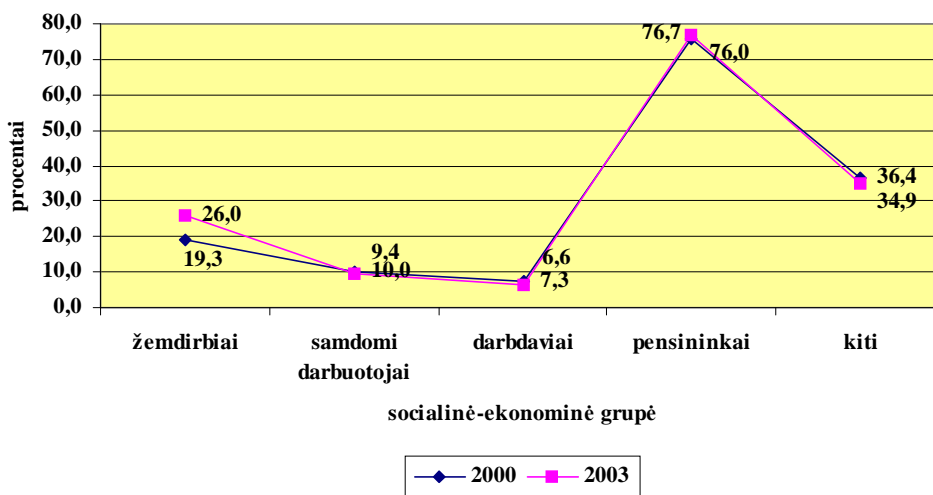
Socialinės išmokos didžiausią disponuojamų pajamų dalį sudaro Utenos, Panevėžio, Alytaus, Tauragės ir Marijampolės apskričių namų ūkiuose, atitinkamai: 28,7 %, 28,1 %, 27,2 %, 25,7 % ir 25 % (žr. 15 priedą). Tai nebūtinai tos apskritis, kuriose yra susitelkę mažiausiomis pajamomis disponuojantys namų ūkiai, pvz., Panevėžio apskritis yra ketvirtoje vietoje tarp apskričių, kuriose namų ūkiams tenka didžiausios disponuojamos pajamos, tačiau antroje vietoje tarp apskričių, kuriose socialinių išmokų dalis disponuojamose pajamose yra didžiausia. Socialinės išmokos didžiausią disponuojamų pajamų dalį sudaro tose apskrityse, kuriose yra daugiau susitelkę kaimo namų ūkiai, o taip pat namų ūkiai, disponuojantys santykinai mažesnėmis pajamomis.

48 pav. Vidutinių socialinių išmokų vienam namų ūkio nariui pagal socialinę – ekonominę grupę dinamika 2000 – 2003 metais

Socialinės išmokos didžiausią disponuojamų pajamų dalį sudaro pensininkų namų ūkiuose. Socialinių išmokų dalis pensininkų disponuojamose pajamose per 2000-2003 m. laikotarpį padidėjo 12,6 %, t.y. nuo 274,1 Lt. 2000 metais iki 308,7 Lt. 2003 metais. Žymią žemdirbių namų ūkių disponuojamų pajamų dalį taip pat sudaro socialinės išmokos, kurios per 2000 – 2003 m. padidėjo net 85,9 % nuo 46,1 Lt. 2000 metais iki 85,7 Lt. 2003 metais.

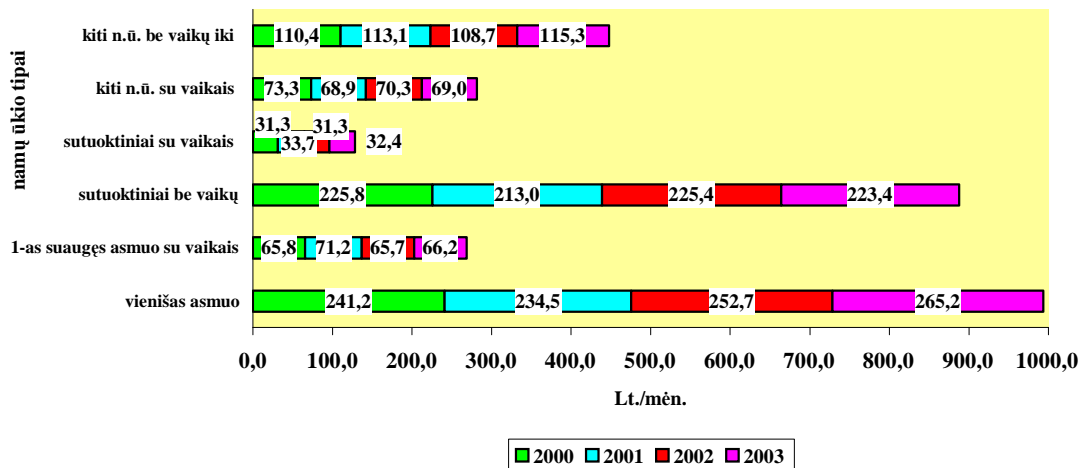
Mažiausia socialinių išmokų dalis sudaro darbdavių ir samdomų darbuotojų namų ūkių disponuojamas pajamas.

49 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų ir vidutinių socialinių išmokų santykio pagal namų ūkių priklausomybę socialiniai – ekonominei grupei dinamika 2000 ir 2003 metais

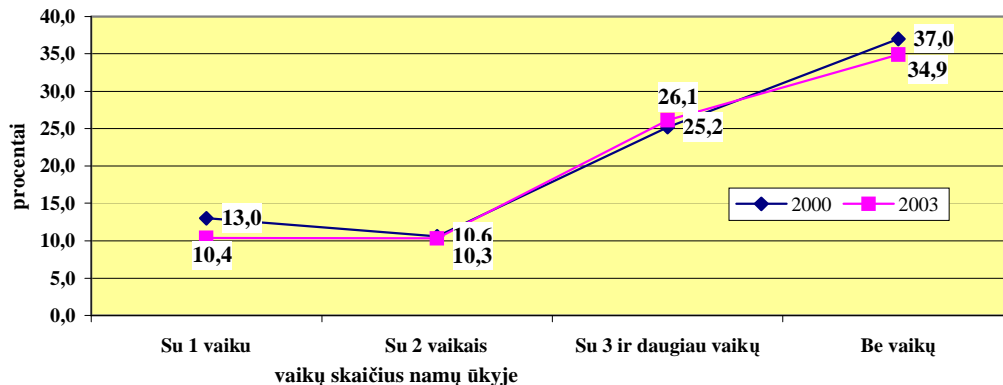
Minėjome, kad socialinės išmokos sudaro didžiausią pensininkų namų ūkių disponuojamų pajamų dalį – kiek daugiau kaip 76 %. 2000 - 2003 m. laikotarpiu socialinių išmokų dalis žemdirbių disponuojamose pajamose padidėjo 6,7 % nuo 19,3 % 2000 metais iki 26 % 2003 metais.

Socialinių išmokų dalis darbdavių ir samdomų darbuotojų namų ūkių disponuojamose pajamose atitinkamai vidutiniškai sudarė 9,7 % ir 7 %.

50 pav. Vidutinių socialinių išmokų vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio tipą dinamika 2000 – 2003 metais

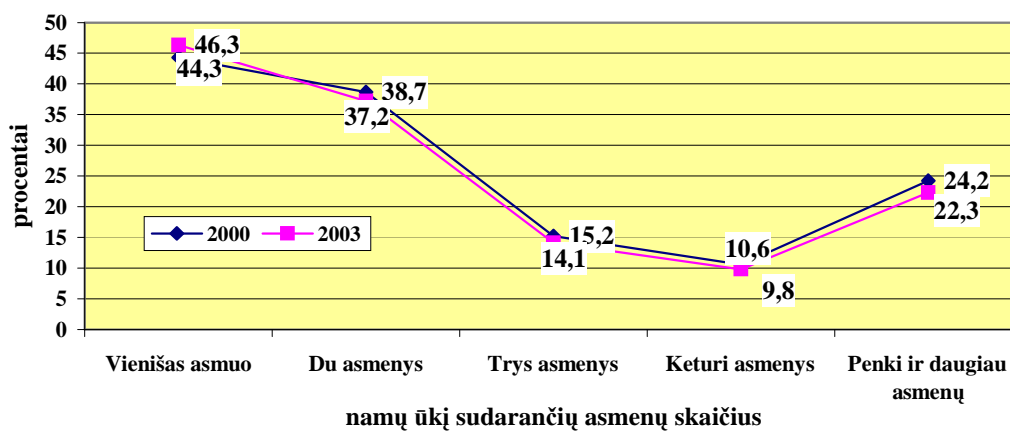
Socialinės išmokos sudaro didžiausią vienišų asmenų be vaikų, sutuoktinių be vaikų bei kitų namų ūkių be vaikų disponuojamų pajamų dalį. Taip yra dėl to, kad daugelis minėtų namų ūkių narių yra pensijinio amžiaus, o jų pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra senatvės pensija. Vienišų asmenų be vaikų socialinės išmokos 2001 – 2003 m. laikotarpiu padidėjo nuo 234,50 Lt. 2001 metais iki 265,2 Lt. 2003 metais, arba 13,1 %. Sutuoktinių be vaikų socialinės išmokos tuo pačiu laikotarpiu padidėjo nuo 213 Lt. 2001 metais iki 223,4 Lt. 2003 metais, arba 4,9 % (taip pat žr. 28 priedą).

51 pav. Vidutinių socialinių išmokų vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkyje esančių vaikų iki 18 metų dinamika 2000 ir 2003 metais

Socialinės išmokos didžiausią disponuojamų pajamų dalį sudaro namų ūkiuose be vaikų ir namų ūkiuose, turinčiuose 3 ir daugiau vaikų. Namų ūkių be vaikų socialinių išmokų santykis su disponuojamomis pajamomis per 2000 – 2003 m. laikotarpį sumažėjo nuo 37 % 2000 metais iki 34,9 % 2003 metais. Namų ūkių be vaikų nariai daugiausiai yra pensijinio amžiaus, o jų pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra senatvės pensija (žr. 31 priedą).

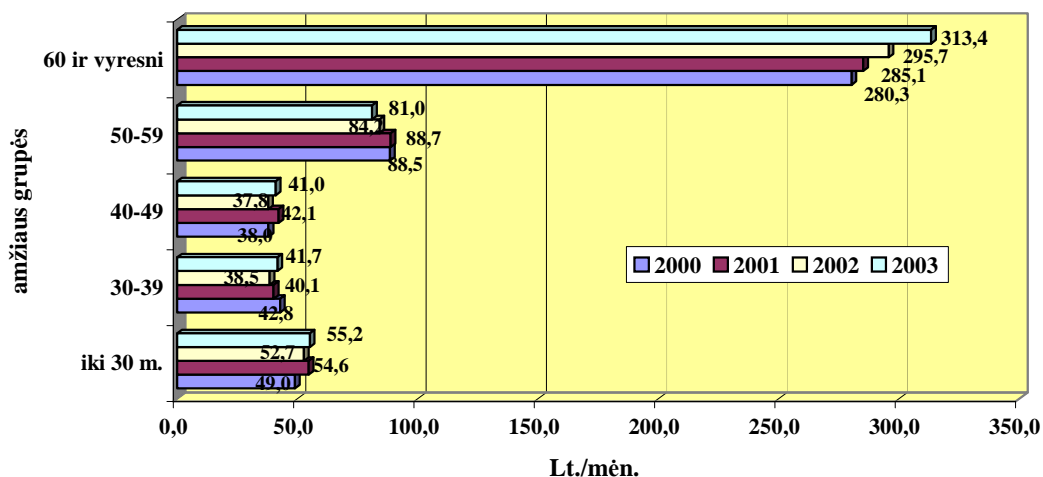
Kuo namų ūkyje yra daugiau vaikų, tuo didesnę namų ūkio disponuojamų pajamų dalį sudaro socialinės išmokos. Namų ūkių turinčių 3 ir daugiau vaikų socialinių išmokų dalis disponuojamose pajamose per 2000 – 2003 m. laikotarpį padidėjo 0,9 % nuo 25,2 % 2000 metais iki 26,1 % 2003 metais bei du kartus viršijo namų ūkių, turinčių tik vieną vaiką, socialinių išmokų santykį su disponuojamomis pajamomis.

52 pav. Vidutinių socialinių išmokų vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkyje esančių narių skaičių dinamika 2000 – 2003 metais

Vienišų asmenų ir dviejų asmenų namų ūkių disponuojamų pajamų santykis su socialinėmis išmokomis yra didžiausias ir atitinkamai vidutiniškai sudaro: 45,3 % ir 38 %. Tai paaiškinama tuo, kad šiuos namų ūkius daugiausiai sudaro pensijinio amžiaus gyventojai, disponuojantys pagrindiniu pajamų šaltiniu – senatvės pensija.

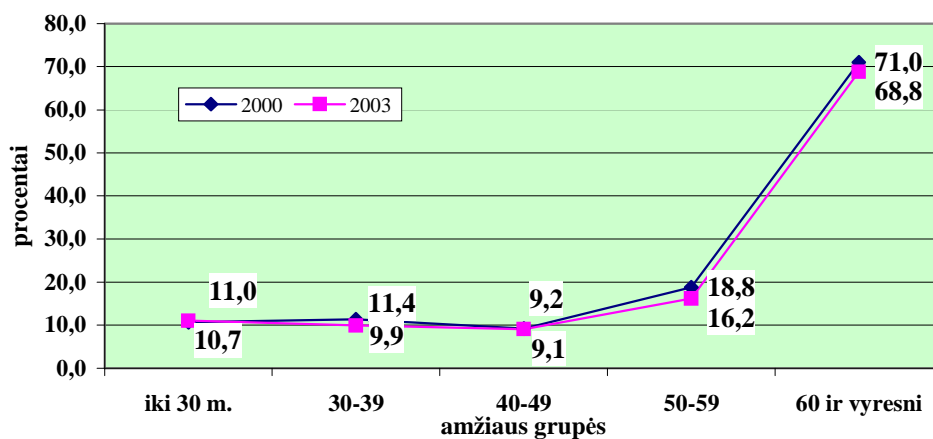
Kuo daugiau asmenų sudaro namų ūkį, tuo didesnę namų ūkio disponuojamų pajamų dalį sudaro socialinės išmokos. Penkių ir daugiau asmenų namų ūkio disponuojamų pajamų santykis su socialinėmis išmokomis per 2000 – 2003 m. laikotarpį sumažėjo 1,9 % nuo 24,2 % 2000 metais iki 22,3 % 2003 metais, tai arti dviejų kartų daugiau nei namų ūkių, sudarytų iš trijų asmenų, disponuojamų pajamų ir socialinių išmokų santykis.

53 pav. Vidutinės socialinės išmokos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos amžių dinamika 2000 – 2003 metais

Socialinės išmokos didžiausią disponuojamų pajamų dalį sudaro namų ūkiuose, kurių galva priklauso 50 – 59 metų bei 60 ir daugiau metų amžiaus grupėms. Namų ūkiai, kurių galva priklauso 60 ir daugiau metų amžiaus grupei, yra pensininkų namų ūkiai, kuriuose pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis – senatvės pensija didėjo nuo 280,3 Lt. 2000 metais iki 313,4 Lt. 2003 metais, arba 11,8 %.

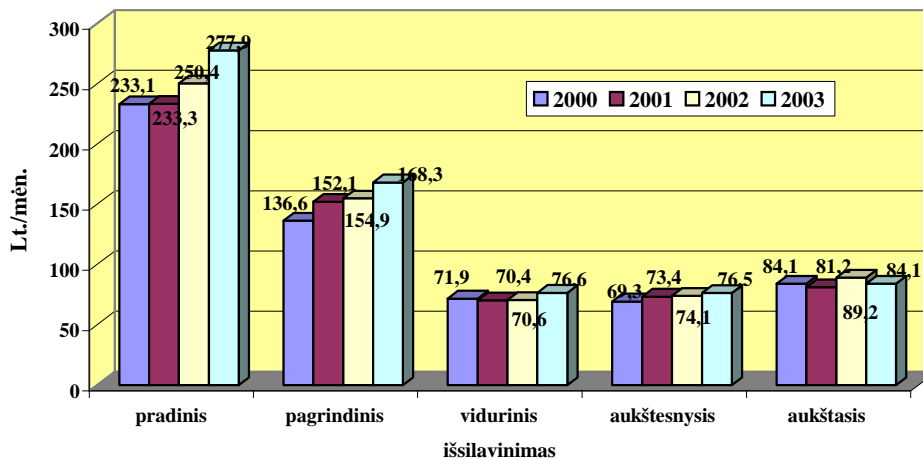
Santykinai didesnis socialinių išmokų ir disponuojamų pajamų santykis yra namų ūkiuose, kurių galva priklauso iki 30 metų amžiaus grupei, kadangi į šiuos namų ūkius patenka besimokantys ar neseniai įvairaus profilio mokyklas baigę, tačiau dar nedirbantys asmenys. Šių namų ūkių socialinių išmokų santykis su disponuojamomis pajamomis per 2000 – 2003 m. padidėjo 12,7 % nuo 49 Lt. 2000 metais iki 55,2 Lt. 2003 metais.

54 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų ir vidutinių socialinių išmokų santykio pagal namų ūkio galvos amžių dinamika 2000 ir 2003 metais

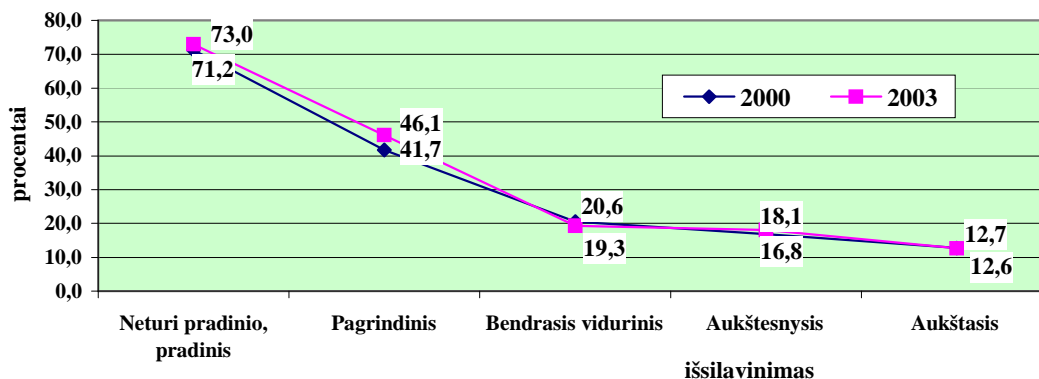
Namų ūkiuose, kurių galva priklauso iki 30 metų, 30 – 39 metų ir 40 – 49 metų amžiaus grupėms, socialinių išmokų santykis su disponuojamomis pajamomis yra apylygis bei sudarantis vidutiniškai 10 %.

Didžiausia socialinių išmokų dalis disponuojamose pajamose yra namų ūkiuose, kurių galva priklauso 60 ir vyresnių metų amžiaus grupei. Šių namų ūkių socialinių išmokų santykis su disponuojamomis pajamomis per 2000 – 2003 m. laikotarpį sumažėjo 2,2 % nuo 71 % 2000 metais iki 68,8 % 2003 metais.

55 pav. Vidutinių socialinių išmokų vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos išsilavinimą dinamika 2000 - 2003 metais

Egzistuoja atvirkštinė priklausomybė tarp namų ūkio galvos išsilavinimo ir namų ūkio socialinių išmokų dalies disponuojamose pajamose, t.y. kuo aukštesnis namų ūkio galvos išsilavinimas, tuo mažesnę tokio namų ūkio disponuojamų pajamų dalį sudaro socialinės išmokos, ir atvirkščiai.

56 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų ir vidutinių socialinių išmokų santykio pagal namų ūkio galvos išsilavinimą dinamika 2000 ir 2003 metais

Namų ūkio, kurio galva neturi pradinio išsilavinimo arba turi tik pradinį išsilavinimą, socialinių išmokų dalis disponuojamose pajamose per 2000 – 2003 m. laikotarpį padidėjo 1,8 % nuo 71,2 % 2000 metais iki 73 % 2003 metais. Didesniąją pastarųjų namų ūkių narių dalį sudaro pensijinio amžiaus asmenys (žr. 36 priedą).

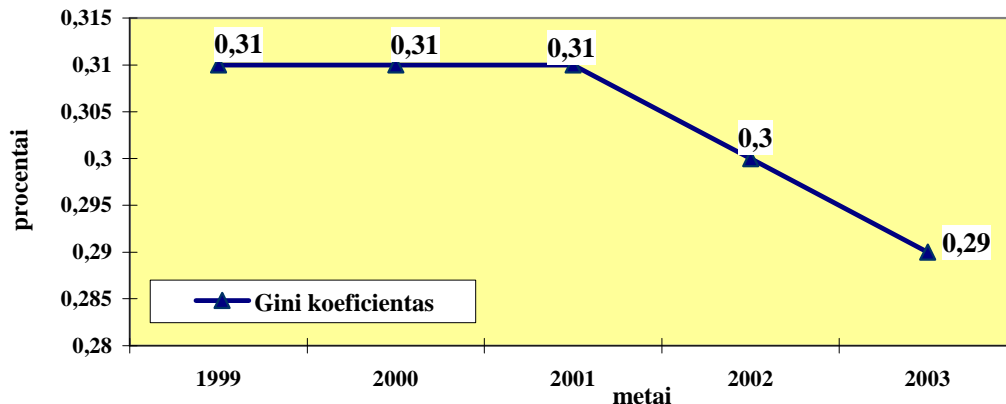
Minėjome, kad kuo namų ūkio galvos išsilavinimas aukštesnis, tuo namų ūkio disponuojamos pajamos mažiau priklauso nuo socialinių išmokų. Aukštąjį išsilavinimą turinčio namų ūkio vidutinės socialinės išmokos per 2000 – 2003 m. laikotarpį padidėjo tik 0,1 % ir vidutiniškai sudarė 12,6 %, o tai net 43,7 % mažiau nei aukštesnįjį išsilavinimą turinčių namų ūkių socialinių išmokų santykis su disponuojamomis pajamomis, sudarantis vidutiniškai 17,5 %.

Apibendrinant galime teigti, kad jautriausios socialinių išmokų pokyčiams yra tos gyventojų disponuojamos pajamos, kurias gauna :

- Ū *kaime gyvenantys gyventojai;*
- Ū *žemdirbių bei pensininkų grupėms priskiriami gyventojai;*
- Ū *gyventojai, kurių išsilavinimas yra tarp nebaigto pradinio ir bendrojo vidurinio;*
- Ū *gyventojai, vyresni nei 50 metų, ypač vyresni nei 60 metų.*

6. SANTYKINIS SKURDAS LIETUVOJE IR JO KITIMO TENDENCIJOS

Lietuvos Respublikos skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo 2004 – 2006 metų programoje *skurdas* apibrėžiamas kaip *pajamų ir kitų išteklių (materialinių, kultūrinių ir socialinių), užtikrinančių Lietuvos visuomenei priimtinus gyvenimo standartus, neturėjimas* [37].

57 pav. Gini koeficiento dinamika Lietuvoje

Šaltinis: [37].

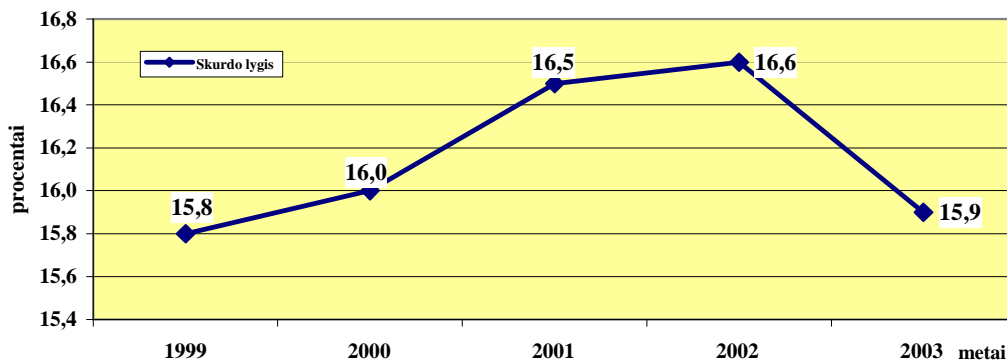
Lietuvos Gini koeficientas 1999 – 2001 m. laikotarpiu buvo lygus 0,31, 2002 m. sumažėjo iki 0,3, o 2003 m. – iki 0,29. Teorijoje teigiama, kad šalys, turinčios Gini koeficientą tarp 0,5 ir 0,7 yra laikomos kaip turinčios nelygų pajamų pasiskirstymą, o šalys, turinčios Gini koeficientą tarp 0,2 ir 0,35 – kaip turinčios santykinai tolygiai (teisingai) paskirstytas pajamas. Lietuva, vertinant pagal Gini koeficientą, patenka į šalių, turinčių santykinai tolygiai paskirstytas pajamas, grupę.

Tačiau Lietuvoje yra ryški pajamų diferenciacijos sąlygojama *skurdo problema*. Lietuva patenka į šalių, turinčių aukščiausią skurdo rizikos lygio po socialinių išmokų rodiklį, grupę (žr. 43 priedą). Lietuvos skurdo rizikos lygio po socialinių išmokų rodiklis lygus 17 % (Lenkijos – 17 %, Latvijos – 16 %, Estijos – 18 %, Slovakijos - 21% ir t.t.), kai tuo tarpu Vokietijoje šis rodiklis lygus 11 %, Vengrijoje – 10 %, Slovėnijoje – 10 %, Švedijoje – 9 %, Čekijoje – 8 %.

Pagrindiniu skurdo kriterijumi, analizuojant skurdo paplitimą ir numatant socialinės - ekonominės politikos priemones, laikoma santykinė skurdo riba, apskaičiuojama kaip 50 % vidutinių vartojimo išlaidų. Taip pat gali būti analizuojama santykinė skurdo riba, apskaičiuojama kaip 60 % vidutinių vartojimo išlaidų.

Santykinė skurdo riba

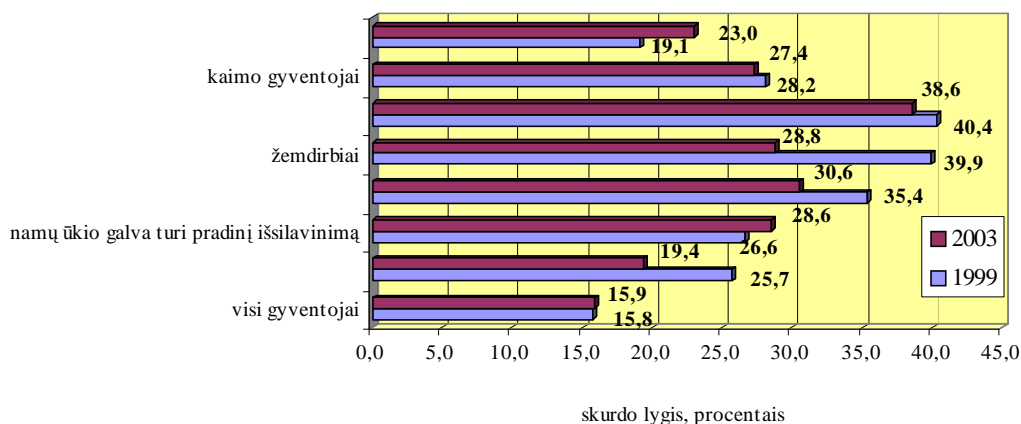
	2000	2001	2002	2003
Santykinė skurdo riba, lygi 50 % vartojimo išlaidų vidurkio vienam asmeniui per mėnesį, Lt.	260,0	264,2	266,2	311,7
Santykinė skurdo riba, lygi 60 % vartojimo išlaidų vidurkio vienam asmeniui per mėnesį, Lt.	334,2	335,6	342,6	362,9

58 pav. Skurdo lygio dinamika Lietuvoje 1999 – 2003 metais

Šaltinis: Gyvenimo lygis ir skurdas 2003. Statistikos rinkinys. (2004), p. 14.

2003 m. namų ūkių biudžetų tyrimo duomenimis 15,9 % gyventojų vartojimo išlaidos buvo mažesnės nei 50 % vartojimo išlaidų vidurkio. Palyginti su 2002 metais, santykinio skurdo lygis sumažėjo 0,7 %. Santykinė skurdo riba 2003 m. buvo 311,7 Lt. vienam ekvivalentiniam vartotojui per mėnesį. Tai reiškia, kad vienišas asmuo buvo laikomas gyvenančiu santykiname skurde, jeigu jo mėnesinės vartojimo išlaidos neviršijo 311,7 Lt., 4 asmenų namų ūkis, susidedantis iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų iki 14 m. amžiaus – jeigu šio namų ūkio vartojimo išlaidos buvo mažesnės nei 841,6 Lt.

59 pav. Skurdo paplitimo sritys 1999 – 2003 metais

Šaltinis: Lietuvos ekonomikos apžvalga 2004, 2. (2004), p. 119.

Iš 59 – ojo paveikslo matome, kad labiausiai skursta namų ūkiai, gyvenantieji iš pašalpų, stipendijų ar santaupų (nedirbančiųjų namų ūkiai), žemdirbių namų ūkiai, kaimo namų ūkiai, namų ūkiai, kuriuose yra 3 ir daugiau vaikų, namų ūkiai, kurių nariai neturi pradinio arba turi tik pradinį išsilavinimą bei pensininkų namų ūkiai.

Santykinio skurdo lygis mieste ir kaime pateikiamas 12 lentelėje:

12 lentelė

Santykinio skurdo lygio dinamika mieste ir kaime 2002 – 2003 metais

Šaltinis: Gyvenimo lygis ir skurdas 2003. Statistikos rinkinys. (2004), p. 15.

Metai	Visi namų ūkiai	Miestas	Kaimas
2002	16,6	10,6	28,5
2003	15,9	10,3	27,4

Didžiausias santykinio skurdo lygis buvo kaime, mažiausias – didžiuosiuose miestuose. Žemiau santykinės skurdo ribos 2003 m. gyveno 27,4 % kaimo ir kas tryliktas didžiųjų miestų gyventojas. Žemiau santykinės skurdo ribos gyvenančių kaimiečių vidutinės vartojimo išlaidos, skaičiuojant ekvivalentiniam vartotojui, buvo 23,4 %, miestiečių – 22,3 % mažesnės už skurdo ribą. Tarp skurstančiųjų kaimo gyventojai sudarė 57 % (tarp visų gyventojų – 33 %).

13 lentelė

Santykinio skurdo lygio dinamika skirtingose socialinėse – ekonominėse grupėse

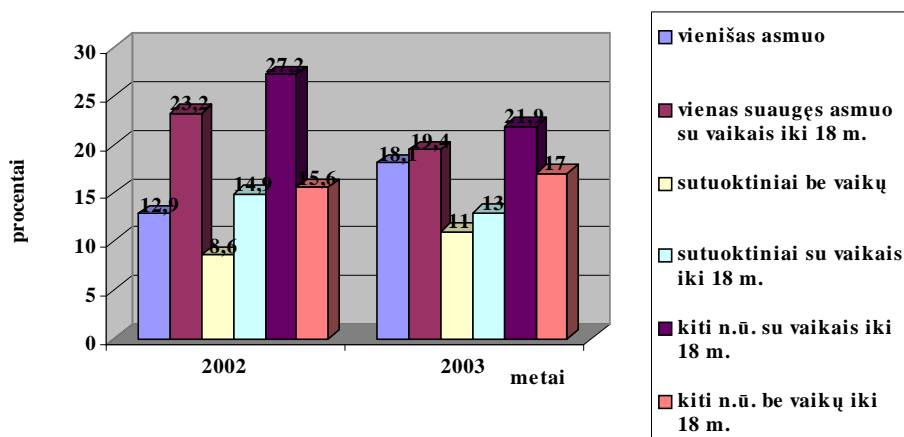
2002 – 2003 metais

Šaltinis: Gyvenimo lygis ir skurdas 2003. Statistikos rinkinys. (2004), p. 16.

Metai	Namų ūkio galvos socialinė - ekonominė grupė				
	žemdirbiai	samdomi darbuotojai	dirbantys sau, darbdaviai	pensininkai	kiti
2002	35,9	11,0	7,4	21,5	42,4
2003	28,8	11,4	5,5	23,0	27,4

Mažiausia skurstančiųjų buvo tarp dirbančių sau, darbdavių, t. y. namų ūkių, kurių galvos pagrindinis pajamų šaltinis – verslas, amatai, laisvoji profesinė veikla. Mažesnis už šalies vidurkį santykinio skurdo lygis (11,4 %) buvo ir samdomųjų darbuotojų namų ūkių grupėje.

Žemiau santykinės skurdo ribos 2003 m. gyveno 38,6 % namų ūkių, gyvenančių iš pašalpų, stipendijų, santaupų, ir 28,8 % žemdirbių namų ūkių narių. Santykinio skurdo lygis pensininkų namų ūkių grupėje buvo didesnis nei vidutiniškai šalyje ir, palyginti su 2002 m., padidėjo.

60 pav. Santykinio skurdo dinamika skirtingų tipų namų ūkiuose 2002 – 2003 metais

Šaltinis: Gyvenimo lygis ir skurdas 2003. Statistikos rinkinys. (2004), p. 17.

Lygindami skirtingų tipų namų ūkius, matome, kad dažniau skurdo namų ūkiai su nepilnamečiais vaikais, o iš jų – vadinamieji kiti namų ūkiai su vaikais (į šią grupę įeina namų ūkiai su jau suaugusiais ir nepilnamečiais vaikais, ūkiai, susidedantys iš kelių sutuoktinių porų su vaikais ir pan.).

Palyginti su 2002 m., santykinio skurdo lygis namų ūkiuose su vaikais sumažėjo, be vaikų – padidėjo. Tam tikrą įtaką šiems pokyčiams turėjo skirtingi pajamų šaltiniai ir nevienodi pajamų pokyčiai. Daugumos namų ūkių su vaikais pagrindinis pajamų šaltinis – samdomojo darbo pajamos, namų ūkių be vaikų – pensija. Vidutinis neto darbo užmokestis 2003 m., palyginti su 2002 m., padidėjo 48 Lt., vidutinė senatvės pensija – 18 Lt. Prekių įsigijimas išsimokėtinai – dar vienas skirtumo tarp dirbančiųjų ir pensininkų vartojimo išlaidų didėjimo šaltinis. Dirbantys asmenys daugiau prekių įsigyja išsimokėtinai.

Namų ūkių su nepilnamečiais vaikais santykinio skurdo lygis didesnis nei vidutiniškai šalyje (16,5 %), be to, jis labai skiriasi pagal vaikų skaičių šeimoje. Daugiavaikėse šeimose santykinio skurdo lygis buvo 30,6 % (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Santykinio skurdo lygio dinamika namų ūkiuose su skirtingu vaikų skaičiumi 2002 – 2003 metais

Šaltinis: Gyvenimo lygis ir skurdas 2003. Statistikos rinkinys. (2004), p. 18.

Metai	Visi namų ūkiai	iš jų:		
		su 1 vaiku	su 2 vaikais	su 3 ir daugiau vaikų
2002	19,5	15,8	18,6	34,5
2003	16,5	12,6	16,6	30,6

Tarp santykiškai skurstančių gyventojų vaikų lyginamoji dalis yra truputį didesnė nei tarp visų gyventojų. Vaikai iki 18 metų sudarė 23 % visų namų ūkių ir 26 % skurstančių namų ūkių narių. Nors skirtumai nedideli, tačiau mažiausia skurstančių vaikų iki 1 metų amžiaus, daugiausia – nuo 2 iki 3 metų amžiaus.

Žemiau santykinės skurdo ribos gyvenantys namų ūkiai yra gausesni nei vidutiniai. Kas septintas skurstantysis gyveno namų ūkyje, turinčiame 3 ir daugiau nepilnamečių vaikų, (tarp visų tiriamųjų – 7 %). Daugiau kaip pusė (57 %) skurstančiųjų gyveno kaime (iš visų tiriamųjų – 33 %). Namų ūkių, kurių pagrindinis pragyvenimo lėšų šaltinis buvo asmeninis ūkis, nariai sudarė 13 % skurstančiųjų. Namų ūkiuose, kurių pagrindinis pajamų gavėjas turėjo aukštąjį išsilavinimą, gyveno kas penktas apklaustasis ir tik 4,7 % gyvenančių žemiau santykinės skurdo ribos. Kas dešimtas asmuo gyveno namų ūkiuose, kurių galva turėjo tik pradinį arba neturėjo jokio išsilavinimo, tarp skurstančiųjų tokių buvo 19 %.

Iš analizuotų veiksnių didžiausią įtaką nelygybei turėjo namų ūkio galvos išsilavinimas – 15,5 %. Namų ūkio gyvenamoji vieta (didieji miestai / kiti miestai / kaimas) lemia 10 % visos nelygybės, namų ūkio galvos amžius – tik 1,1 %. Namų ūkio socialinė-ekonominė grupė, t. y. namų ūkio pagrindinis pragyvenimo lėšų šaltinis lėmė 6,9 % visos nelygybės.

7. GYVENTOJŲ PAJAMŲ TOLYGAUS PASISKIRSTYMO PROBLEMA

7.1 Gyventojų pajamų tolygaus pasiskirstymo koncepcija

Apibendrinant ankstesniuose skyreliuose atliktą gyventojų pajamų diferenciacijos analizę, įvertinus pagrindines gyventojų pajamų lygio ir struktūros kitimo tendencijas, galima išskirti tokius gyventojų pajamų diferenciacijos ypatumus Lietuvoje.

Pirma, gyventojų vidutinių disponuojamų pajamų pokyčius daugiausiai sąlygoja trijų pagrindinių, jas sudarančių elementų – samdomojo darbo pajamų, socialinių išmokų bei iš dalies verslo pajamų, pokyčiai. 1999 – 2001 m. samdomojo darbo pajamų sumažėjimas 3,7 %, socialinių išmokų - 2,4 % ir verslo pajamų – 11,7 % sąlygojo gyventojų vidutinių disponuojamų pajamų sumažėjimą 4,2 %. Tuo tarpu 2002 – 2003 m. samdomojo darbo pajamų padidėjimas 11,9 %, socialinių išmokų – 5,6 % ir verslo pajamų – 31,5 % sąlygojo gyventojų vidutinių disponuojamų pajamų didėjimą 8,4 %. Tačiau per 1999 – 2003 m. gyventojų vidutinės disponuojamos pajamos padidėjo nežymiai, t.y. 2003 m. disponuojamų pajamų lygis tik kiek daugiau nei 6 % viršijo 1999 m. disponuojamų pajamų lygį.

Antra, svarbus gyventojų disponuojamų pajamų grupavimas į pinigines ir natūrinės disponuojamas pajamas. Per 2003 m. piniginių disponuojamų pajamų dalis vidutinėse disponuojamose pajamose sumažėjo 1,2 % iki 84 %, o natūrinių pajamų dalis vidutinėse disponuojamose pajamose padidėjo net 17,8 % iki 16 %.

Pastarosiose dviejose pajamų lygio ir struktūros kitimo tendencijose galima išvelgti tokius neigiamus aspektus, kaip: 1) žemas gyventojų disponuojamų pajamų augimo tempas; 2) itin aukšta gyventojų disponuojamų pajamų priklausomybė nuo samdomojo darbo pajamų ir socialinių išmokų; 3) ženkliai didėjanti natūrinių disponuojamų pajamų dalis vidutinėse disponuojamose pajamose, rodo augantį “marginalinio” tipo namų ūkių, disponuojančių santykinai mažomis pajamomis ir, priklausančių nuo vieno pagrindinio pajamų šaltinio – pajamų iš žemės ūkio, skaičių.

Trečia, išlieka santykinai aukšta gyventojų pajamų diferenciacija, visų pirma susijusi su žemu gyventojų pajamų lygiu šalyje, kadangi 2003 m. vidutinės disponuojamos pajamos vienam gyventojui sudarė tik kiek daugiau nei 450 Lt. (457,6 Lt.) per mėnesį. Dar didesnė gyventojų disponuojamų pajamų diferenciacija stebima analizuojant gyventojų vidutinės disponuojamas pajamas pagal gyventojų gyvenamąją vietą, pagal jų priklausomybę socialinei - ekonominei grupei, pagal gyventojų amžių ir išsilavinimą.

Ketvirta, aukšta gyventojų disponuojamų pajamų diferenciacija – vidutiniškai 30 % - yra tarp miesto ir kaimo namų ūkių. Miesto ir kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų pirmųjų decilių santykis lygus 5, tai rodo, kad kaimo namų ūkių, gaunančių pajamas iki 100 Lt., skaičius penkis kartus viršija miesto namų ūkių, gaunančių pajamas iki 100 Lt., skaičių. Dešimtųjų decilių santykis lygus kiek daugiau nei 2, tai rodo, kad miesto namų ūkių, gaunančių pajamas daugiau kaip 2000 Lt., skaičius du kartus viršija kaimo namų ūkių, gaunančių pajamas daugiau kaip 2000 Lt., skaičių.

Egzistuojančią disponuojamų pajamų diferenciaciją tarp miesto ir kaimo namų ūkių taip pat rodo santykinio skurdo lygis, kuris 2003 m. kaimo namų ūkiuose sudarė 27,4 %, o tai net 2,7 karto viršijo miesto namų ūkių santykinio skurdo lygį, sudariusį 10,3 %. 2003 metais procentinis skirtumas tarp kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinio skurdo lygio sudarė tik 14,3 %, kai miesto namų ūkių skirtumas tarp disponuojamų pajamų ir santykinio skurdo lygio daugiau kaip 4 kartus viršijo kaimo namų ūkių ir sudarė 62,8 %.

Didelę miesto ir kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų diferenciaciją sąlygoja tokios neigiamos tendencijos, kaip pirma, pagrindiniu miesto namų ūkių disponuojamų pajamų elementu išlieka piniginės disponuojamos pajamos, kurių dalis vidutinėse disponuojamose pajamose padidėjo iki 90,3 % 2003 metais, tuo tarpu kaimo namų ūkių aukštesnių piniginių disponuojamų pajamų dalis vidutinėse disponuojamose pajamose sumažėjo iki 65,5 %, žemų natūrinių disponuojamų pajamų daliai padidėjus iki 34,5 % 2003 metais. Antra, miesto namų ūkių pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra aukštesnės samdomojo darbo pajamos, kurių dalis vidutinėse disponuojamose pajamose didėjo iki 63,6 % 2003 metais. Kaimo namų ūkių samdomojo darbo pajamos ne tik du kartus buvo mažesnės nei miesto namų ūkių samdomojo darbo pajamos, bet ir jų dalis vidutinėse disponuojamose pajamose mažėjo iki 31,5 % 2003 metais. Tolygiu samdomojo darbo pajamoms, kaimo namų ūkių vidutinių disponuojamų pajamų šaltiniu išlieka socialinės išmokos, sudariusios 31,7 % visų disponuojamų pajamų 2003 metais.

Taip pat egzistuoja regioninė gyventojų disponuojamų pajamų diferenciacija. Didžiausios disponuojamos pajamos tenka Vilniaus, Klaipėdos ir Kauno apskrityse esantiems namų ūkiams. Tai paaiškinama tuo, kad būtent šiuose miestuose yra susitelkusi didžioji Lietuvos pramonės dalis, šiems miestams atitenka didžiausioji Lietuvą pasiekiančių užsienio investicijų dalis. Tuo tarpu mažiausios disponuojamos pajamos tenka Tauragės ir Šiaulių apskrityse esantiems namų ūkiams.

Penkta, aukšta disponuojamų pajamų diferenciacija yra tarp aukščiausiomis pajamomis disponuojančių darbdavių namų ūkių ir mažiausiomis pajamomis disponuojančių žemdirbių bei pensininkų namų ūkių. Disponuojamų pajamų diferenciacija tarp darbdavių ir žemdirbių namų ūkių 2003 m. sudarė 45,1 %, pajamų diferenciacija tarp darbdavių ir pensininkų namų ūkių – 33 %.

Egzistuojančią disponuojamų pajamų diferenciaciją tarp darbdavių ir žemdirbių bei pensininkų namų ūkių taip pat rodo santykinio skurdo lygis, kuris 2003 m. žemdirbių namų ūkiuose sudarė

28,8 %, o pensininkų namų ūkiuose – 23 %, ir tai arti 5 kartų viršijo darbdavių namų ūkių santykinio skurdo lygį, sudariusį 5,5 %. 2003 metais procentinis skirtumas tarp žemdirbių bei pensininkų namų ūkių disponuojamų pajamų ir santykinio skurdo lygio atitinkamai sudarė 5,4 % ir 22,5 %, kai darbdavių namų ūkių skirtumas tarp disponuojamų pajamų ir santykinio skurdo lygio sudarė 48,1 %.

Socialinės išmokos sudaro didžiausią pensininkų namų ūkių disponuojamų pajamų dalį – kiek daugiau kaip 76 %, kadangi pagrindinis šių namų ūkių disponuojamų pajamų šaltinis yra senatvės pensija, sudariusi 63,2 % visų disponuojamų pajamų 2003 metais. 2003 m. žemdirbių namų ūkiuose socialinės išmokos sudarė 26 % visų disponuojamų pajamų, tuo tarpu darbdavių namų ūkiuose – tik 6,6 %. Žemdirbių ir darbdavių namų ūkių disponuojamų pajamų pagrindinis šaltinis yra pajamos iš verslo bei individualios veiklos. Pastarąsias pajamas sudarančių elementų detalizavimas paaiškina, kodėl egzistuoja ryški pajamų diferenciacija tarp žemdirbių ir darbdavių namų ūkių disponuojamų pajamų. 57,5 % žemdirbių disponuojamų pajamų iš verslo ir individualios veiklos 2003 m. sudarė žemos pajamos iš žemės ūkio veiklos, tuo tarpu darbdavių 67 % disponuojamų pajamų iš verslo ir individualios veiklos 2003 m. sudarė aukštos pajamos iš individualios ne žemės ūkio veiklos.

Šešta, aukšta disponuojamų pajamų diferenciacija yra tarp namų ūkių su vaikais ir namų ūkių be vaikų. Vieniškų asmenų namų ūkių be vaikų ir kitų namų ūkių su vaikais disponuojamų pajamų pirmųjų decilių santykis lygus 1,8, tai rodo, kad kitų namų ūkių su vaikais, gaunančių pajamas iki 100 Lt., skaičius arti 2 kartų viršija vieniškų asmenų namų ūkių be vaikų, gaunančių pajamas iki 100 Lt., skaičių. Dešimtųjų decilių santykis lygus 5,6, tai rodo, kad vieniškų asmenų namų ūkių be vaikų, gaunančių pajamas daugiau kaip 2000 Lt., skaičius arti 6 kartų viršija kitų namų ūkių su vaikais, gaunančių pajamas daugiau kaip 2000 Lt., skaičių.

Egzistuojančią disponuojamų pajamų diferenciaciją tarp vieniškų asmenų namų ūkių be vaikų ir kitų namų ūkių su vaikais rodo santykinio skurdo lygis, kuris 2003 m. kituose namų ūkiuose su vaikais sudarė 21,9 %, o tai 1,2 karto viršijo vieniškų asmenų namų ūkių santykinio skurdo lygį, sudariusį 18,1 %.

Ryški disponuojamų pajamų diferenciacija taip pat yra tarp namų ūkių su skirtingu vaikų skaičiumi, t.y., kuo namų ūkyje yra daugiau vaikų, tuo namų ūkio vidutinės disponuojamos pajamos yra mažesnės. Disponuojamų pajamų diferenciacija tarp namų ūkių be vaikų ir namų ūkių su trimis ir daugiau vaikų 2003 m. sudarė 50,9 %. Santykinio skurdo lygis 2003 m. namų ūkiuose su trimis ir daugiau vaikų sudarė 30,6 %, o tai net 2,4 karto viršijo vieniškų asmenų namų ūkių be vaikų santykinio skurdo lygį, sudariusį 12,6 %.

Ryški disponuojamų pajamų diferenciacija taip pat yra tarp namų ūkių su skirtingu narių skaičiumi, t.y., kuo namų ūkį sudaro daugiau narių, tuo namų ūkio vidutinės disponuojamos

pajamos yra mažesnės. Disponuojamų pajamų diferenciacija tarp vienišų asmenų namų ūkių ir namų ūkių, sudarytų iš daugiau kaip penkių asmenų, 2003 m. sudarė 55,1 %.

Socialinės išmokos sudaro didžiausią vienišų asmenų namų ūkių be vaikų ir namų ūkių, kuriuos sudaro vienas ar du suaugę asmenys, disponuojamų pajamų dalį, kadangi tai daugiausiai pensininkų namų ūkiai, kurių pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra senatvės pensija. Jei analizuosime kitus likusius namų ūkių tipus, matysime, kad: 1) kuo namų ūkyje yra daugiau vaikų, tuo ne tik mažesnės tokio namų ūkio disponuojamos pajamos, bet ir didesnė socialinių išmokų dalis disponuojamose pajamose, pvz., namų ūkių su trimis ir daugiau vaikų socialinės išmokos sudarė 26,1 % (iš jų 16,9 % socialinės išmokos šeimai ir vaikams) visų disponuojamų pajamų; 2) kuo namų ūkyje daugiau narių, tuo taip pat ne tik mažesnės tokio namų ūkio disponuojamos pajamos, bet ir didesnė socialinių išmokų dalis disponuojamose pajamose, pvz., namų ūkių, sudarytų iš penkių ir daugiau asmenų, socialinės išmokos sudarė 22,3 % (iš jų 7,9 % socialinės išmokos šeimai ir vaikams bei 7,7 % senatvės socialinės išmokos) visų disponuojamų pajamų.

Septinta, disponuojamų pajamų diferenciacija stebima ir namų ūkiuose, kurių galva priklauso skirtingoms amžiaus grupėms. Namų ūkiai, kurių galva priklauso iki 30 metų ir 50-59 metų amžiaus grupėms, priskiriami didžiausiomis pajamomis disponuojantiems namų ūkiams. Mažiausiomis pajamomis disponuoja 30-39 metų ir vyresnių kaip 60 metų amžiaus grupėms priklausantys namų ūkiai. Disponuojamų pajamų diferenciacija tarp didžiausias disponuojamas pajamas turinčių namų ūkių, kurių galva priklauso 50-59 metų amžiaus grupei, ir mažiausias disponuojamas pajamas turinčių namų ūkių, kurių galva priklauso 30-39 metų amžiaus grupei, sudarė 18,5 % 2003 metais.

Namų ūkių, kurių galva priklauso 30-39 metų amžiaus grupei, socialinės išmokos 2003 m. sudarė 9,9 % (iš jų 3,4 % socialinės išmokos šeimai ir vaikams, 1,3 % socialinės išmokos bedarbiams ir socialinės atskirties atvejais), o samdomojo darbo pajamos sudarė 67,4 % visų disponuojamų pajamų. Namų ūkių, kurių galva priklauso 40-49 metų amžiaus grupei, socialinės išmokos 2003 m. sudarė 9,1 % (iš jų 1,6 % socialinės išmokos šeimai ir vaikams, 0,8 % socialinės išmokos bedarbiams ir socialinės atskirties atvejais), o samdomojo darbo pajamos sudarė 68,1 % visų disponuojamų pajamų.

Aštunta, aukšta gyventojų disponuojamų pajamų diferenciacija yra tarp aukščiausiomis pajamomis disponuojančių - aukštąjį išsilavinimą turinčių namų ūkių, ir mažiausiomis pajamomis disponuojančių - pradinio išsilavinimo neturinčių arba tik pradinį išsilavinimą turinčių bei pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių. Disponuojamų pajamų diferenciacija tarp aukštąjį išsilavinimą turinčių ir pradinį bei pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių 2003 m. atitinkamai sudarė 43 % ir 45,4 %.

Kuo žemesnis namų ūkio galvos išsilavinimas, tuo ne tik mažesnės namų ūkio disponuojamos pajamos, bet tuo didesnę disponuojamų pajamų dalį sudaro socialinės išmokos ir pajamos iš žemės ūkio veiklos. Pradinio išsilavinimo neturinčių arba tik pradinį išsilavinimą turinčių namų ūkių socialinės išmokos 2003 m. sudarė 73 % (iš jų 64,3 % senatvės socialinės išmokos) visų disponuojamų pajamų – tai pensininkų namų ūkiai. Pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių socialinės išmokos 2003 m. sudarė 46,1 % (iš jų 33,4 % senatvės socialinės išmokos, 2,6 % socialinės išmokos šeimai ir vaikams, 2,1 % socialinės išmokos bedarbiams ir socialinės atskirties atvejais), o samdomojo darbo pajamos sudarė 30,2 % visų disponuojamų pajamų. Bendrąjį vidurinį išsilavinimą turinčių namų ūkių socialinės išmokos 2003 m. sudarė 19,3 % (iš jų 9,2 % senatvės socialinės išmokos, 2,9 % socialinės išmokos šeimai ir vaikams, 1,6 % socialinės išmokos bedarbiams ir socialinės atskirties atvejais), o samdomojo darbo pajamos sudarė 56,4 % visų disponuojamų pajamų.

Sprendžiant aukščiau išskirtas neigiamas gyventojų pajamų lygio ir struktūros kitimo tendencijas, gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimas turėtų vykti vadovaujantis ***pajamų tolygaus paskirstymo koncepcija:***

gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimas turėtų būti vykdomas šiomis kryptimis:

1. *“pasyvias” skurdo mažinimo ir prevencijos priemonės keisti “aktyviomis”;*
2. *formuoti efektyviai veikiančią ir darbinę veiklą skatinančią persikirstymo sistemą;*
3. *skatinti alternatyvių gyventojų disponuojamų pajamų formavimąsi;*
4. *mažinti regioninę gyventojų disponuojamų pajamų diferenciaciją.*

7.2 Gyventojų pajamų formavimo tobulinimo kryptys ir priemonės

Apibrėžėme, kad gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimas turėtų būti nukreiptas į efektyvesnės ir darbinę veiklą skatinančios persikirstymo sistemos formavimą bei į alternatyvių gyventojų pajamų skatinimą.

Pastaraisiais metais tiek Europos Sąjungoje, tiek žinoma ir Lietuvoje, vis didesnis dėmesys skiriamas skurdo, kaip visuomenės sanglaudos stokos, mažinimui. Formuojant sanglaudos politiką buvo iškelti tokie Europos Tarybos apibrėžti uždaviniai [67, p. 44]:

- ū sudaryti visiems sąlygas turėti darbą, naudotis ištekliais, teisėmis, prekėmis ir paslaugomis;
- ū imtis socialinės atskirties prevencijos;
- ū padėti labiausiai pažeidžiamiems;
- ū mobilizuoti visas pajėgas socialinei sanglaudai.

Neoklasikinės ekonomikos teorijos mokyklos atstovai, propaguojantys “valstybės minimumo” nuostata, prieštarautų šiems uždaviniams, nes pasak jų, didesnės socialinės sanglaudos neįmanoma pasiekti be didėjančių išlaidų socialinėms išmokoms, didėjančio valstybės dalyvavimo reguliuojant darbo užmokestį, palūkanas ir kitus ekonominius procesus, kas neišvengiamai veda į didesnę ir neefektyvų pajamų perskirstymą, kadangi mažėja gamybos apimtys bei mažėja subjektų motyvacija dirbti. Šių dienų ekonomistai priversti sutikti su neoklasikų teiginiais, kadangi jau šiandien gerovės sistemos Europoje patiria krizę, kuri kyla dėl to, kad dabartiniai ekonominiai pajėgumai nebegali išlaikyti išaugusių paramos sistemų, kad valstybės įsipareigojimai piliečiams stabdo ekonomikos plėtrą, o kartu ir gyventojų gerovę, ir iškreipia žmonių ekonominės veiklos paskatas.

Lygiai tokie patys neigiami procesai, pasireiškiantys egzistuojančia žalinga populistine politika, žadančia subsidijas, lengvatas ar kitokias *neuždirbtas* gėrybes, skatinančias žmones laukti, o ne imtis iniciatyvos susikurti savo gerovę darbu ir rizika, vyksta ir Lietuvoje [13, 240]. Todėl *siūlome*, siekiant gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimo, *reformuoti taikomas skurdo ir pajamų diferenciacijos mažinimo pasyviosios ir aktyviosios politikos priemones, mažinant valstybės dalyvavimą ir didinant gyventojų dalyvavimą darbo ir verslo rinkose.*

Pasyviosios skurdo ir pajamų diferenciacijos mažinimo politikos priemonės – tai įvairios socialinės išmokos ir paslaugos, pvz., socialinė pašalpa, bedarbio pašalpa, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų išmokos, pašalpos šeimoms, auginančioms vaikus ir kt. Nors Lietuvoje socialinės pašalpos nėra didelės, tačiau atsižvelgiant į vidutines gyventojų pajamas, ypač kaime, pajamos iš socialinės paramos yra vertingos. Tokiu būdu išryškėja pagrindinis pasyviųjų skurdo ir pajamų diferenciacijos mažinimo politikos priemonių trūkumas, kad jos tampa paskata formuotiis sluoksniui gyventojų, kurių veiksmai nukreipti ne į darbo paieškas ar savo verslo kūrimą, o gyvenimą iš pašalpų. Tuomet į valstybės paramos sistemą žvelgiama tarsi į darbdavį, kuris, duodamas “užmokestį” – pašalpą, kelia tam tikrus reikalavimus, pvz., neturėti daugiau kaip x pajamų, y kvadratinį metrų būsto, turėti daugiau nei z vaikų, būti registruotam institucijoje A, bet neregistruotam B ir t.t. Šių reikalavimų vykdymu žmogus ir yra užsiėmęs, tarsi būtų įsidarbinęs.

Todėl Lietuvoje didžiausias dėmesys turi būti sutelktas į perskirstymo sistemos tobulinimą ir jos efektyvumo didinimą, formuojant tokį perskirstymą, kuris, iš vienos pusės – padėtų siekti socialinio teisingumo, iš kitos – neribotų darbinės veiklos paskatų. Siekiant tokios perskirstymo sistemos, reikėtų laikytis dviejų pagrindinių krypčių:

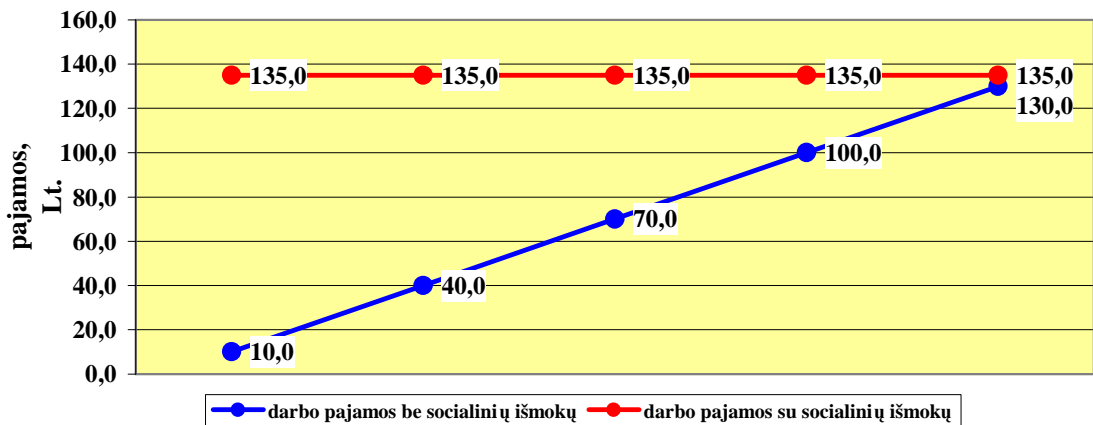
1. konsoliduoti socialines pašalpas, mokamas nepaisant gavėjų pajamų ir turto, bei didinti gyventojų motyvaciją dirbti, didinant minimalias remiamas pajamas ir mažinant pajamų kompensavimo normą;
2. vykdyti gyventojų darbo pajamų apmokestinimo sistemos reformą orientuojantis ne į pajamų mokesčio tarifo mažinimą, bet į neapmokestinamo pajamų minimumo didinimą.

Lietuvos perskirstymo sistemai būdinga keletas esminių trūkumų, pirma, didžioji pašalpų šeimoms dalis yra skiriama *kategoriniu principu* [72, p. 46], t.y. nepriklausomai nuo gyventojų gaunamų pajamų ar turimo turto. Taip yra remiami ne tik mažas pajamas gaunantys namų ūkiai, bet ir vidutinėmis bei aukštomis pajamomis disponuojantys namų ūkiai, kuriems realiai tokia socialinė parama visiškai nereikalinga. Todėl siekiant pašalpų skyrimo tikslingumo, reikia:

1. į socialinės paramos skyrimo kriterijus įtraukti ne tik pretendento į pašalpas pajamų vertinimą, bet ir turimo turto testavimą. Žinoma, tam pirmiausiai turi būti sukurta vieninga pajamų ir turto testavimo sistema;
2. konsoliduoti pašalpas atsisakant atskirų pašalpų tam tikrų kategorijų gyventojams, pvz., šeimos pašalpą mokėti ne visoms šeimoms, turinčioms mažų vaikų, bet tik mažas pajamas turinčioms šeimoms; arba integruojant į socialinę pašalpą kitas socialines išmokas, pvz., į socialinę pašalpą integruojant būsto išlaidų kompensacijas.

Antra, egzistuojanti socialinė parama šeimoms didina šeimų priklausomybę nuo socialinės paramos bei neskatina nedirbančių paramos gavėjų imtis mažai apmokamo darbo.

Šiuo metu valstybės remiamos pajamos yra 135 Lt. per mėnesį kiekvienam šeimos nariui. Socialinė pašalpa skiriama šeimai, kurios pajamos vienam šeimos nariui yra mažesnės už valstybės remiamas pajamas, ir jos dydis yra 100 % šio skirtumo. Tačiau tokia pajamų kompensavimo sistema yra iš esmės yra ydinga, kadangi didina priklausomybę nuo pašalpų gavimo bei mažina darbinės veiklos iniciatyvą.

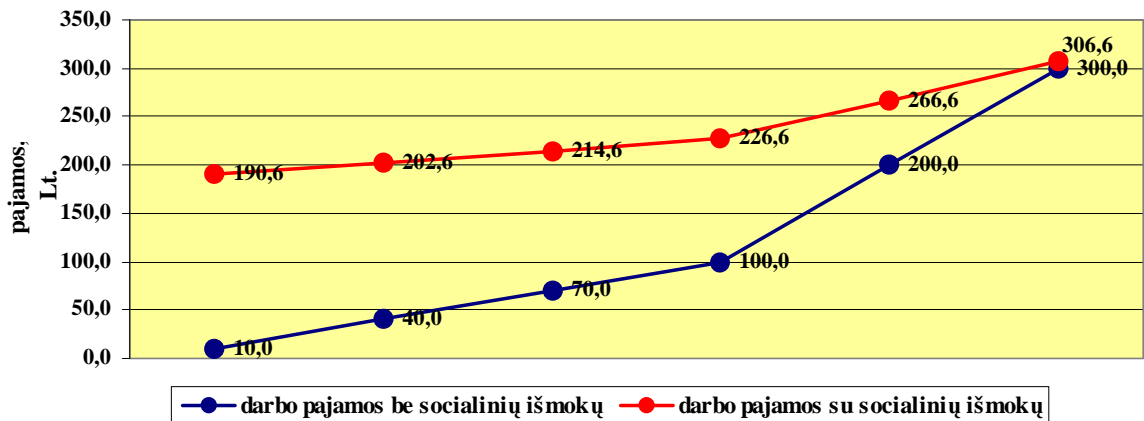
61 pav. Gyventojų disponuojamų pajamų priklausomybė nuo darbo pajamų esant 100 % pajamų kompensavimo sistemai

Jei vienam šeimos nariui per mėnesį tenka 10 Lt. darbo pajamų, tai bendrosios vieno šeimos nario pajamos, įskaitant socialinę pašalpą, sudarys 135 Lt. per mėnesį, t.y. bus lygios valstybės remiamoms pajamoms. Ir, jei vienam šeimos nariui per mėnesį tektų 120 Lt. darbo pajamų, tai bendrosios vieno šeimos nario pajamos, įskaitant socialinę pašalpą, vis tiek būtų lygios 135 Lt. per

mėnesį. Taigi vieno šeimos nario darbinėms pajamoms padidėjus nuo 10 Lt. iki 120 Lt. per mėnesį, bendrosios vieno šeimos nario pajamos, įskaitant socialinę pašalpą, nepakinta.

Taigi akivaizdu, kad tokia pajamų kompensavimo sistema, kai trūkstamų pajamų norma kompensuojama 100 %, ne tik nedidina gyventojų disponuojamų pajamų, bet ir mažina darbinės veiklos iniciatyvą, kam dirbti, kai vieno šeimos nario darbo pajamos per mėnesį lygios 120 Lt., o bendrosios pajamos vienam šeimos nariui, įskaičius socialines išmokas, lygios 135 Lt. per mėnesį, o tai tolygu nedirbančio ir darbo pajamų negaunančio gyventojų bendrosioms pajamoms.

Tačiau neefektyviai perskirstymo sistemai yra galimas alternatyvus perskirstymo sistemos modelis, susijęs su valstybės remiamų pajamų didinimu ir pajamų kompensavimo normos mažinimu [72, p. 51]. Toks alternatyvus perskirstymo sistemos modelis užtikrina ne tik disponuojamų pajamų didėjimą, bet ir darbinės veiklos skatinimą.

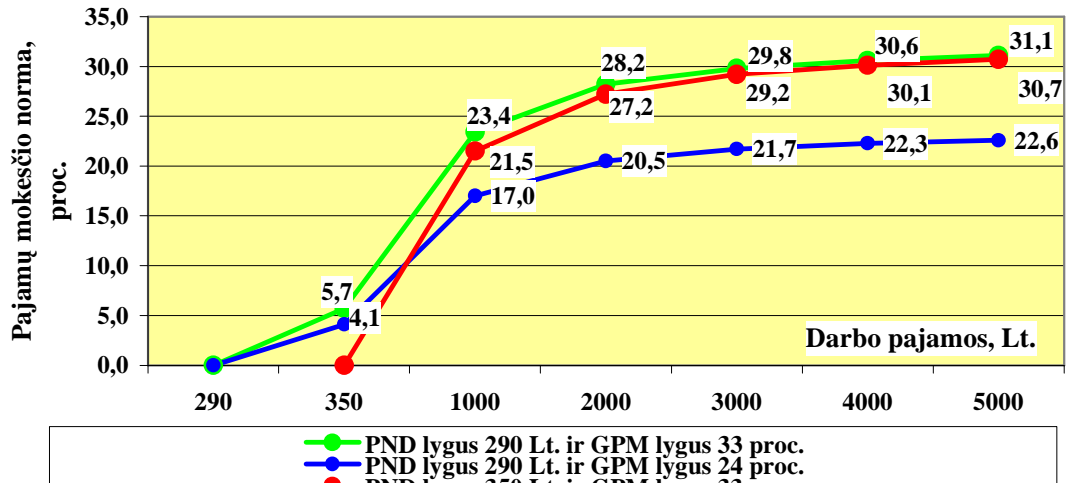
62 pav. Gyventojų disponuojamų pajamų priklausomybė nuo darbo pajamų esant 60 % pajamų kompensavimo sistemai

Nustačius 311 Lt. valstybės remiamas pajamas, o pajamų kompensavimo normą – 60 %, padidėtų žmonių suinteresuotumas dirbti, nes aiškiai jaustųsi pajamų skirtumas, kai žmogus dirba ir, kai gauna tik socialinę pašalpą.

Esant alternatyviai pajamų kompensavimo sistemai, kai vieno šeimos nario mėnesio darbo pajamos lygios 10 Lt., tai bendrosios pajamos vienam šeimos nariui, įskaitant socialinę pašalpą, būtų lygios 190,6 Lt. per mėnesį. Tačiau, jei vieno šeimos nario mėnesio darbo pajamos padidėtų iki 100 Lt., tai bendrosios pajamos vienam šeimos nariui, įskaitant socialinę pašalpą, padidėtų iki 226,6 Lt. per mėnesį.

Taigi akivaizdus 60 % pajamų kompensavimo sistemos pranašumas prieš 100 % pajamų kompensavimo sistemą, kadangi esant alternatyviai pajamų kompensavimo sistemai, gyventojai yra ne tik skatinami dirbti mažai apmokamą darbą, bet ir didėja gyventojų bendrosios disponuojamos pajamos.

Antroji perskirstymo sistemos tobulinimo kryptis – gyventojų neapmokestinamo pajamų minimumo didinimas.

63 pav. Pajamų mokesčio normos kitimas priklausomai nuo neapmokestinamojo pajamų minimumo ir gyventojų pajamų mokesčio tarifo dydžio

Dabartinėje gyventojų darbinių pajamų apmokestinimo sistemoje iš apskaičiuotų darbinių pajamų atimamas 290 Lt. dydžio neapmokestinamas pajamų minimumas, o gautas skirtumas apmokestinamas 33 % gyventojų pajamų mokesčio tarifu. Esant tokiai gyventojų darbinių pajamų apmokestinimo sistemai, didesnę naudą gauna vidutines ir aukštas pajamas gaunantys gyventojai. Tačiau pastarajai pajamų apmokestinimo sistemai galimos tokios alternatyvos:

Ū *neapmokestinamo pajamų minimumo didinimas;*

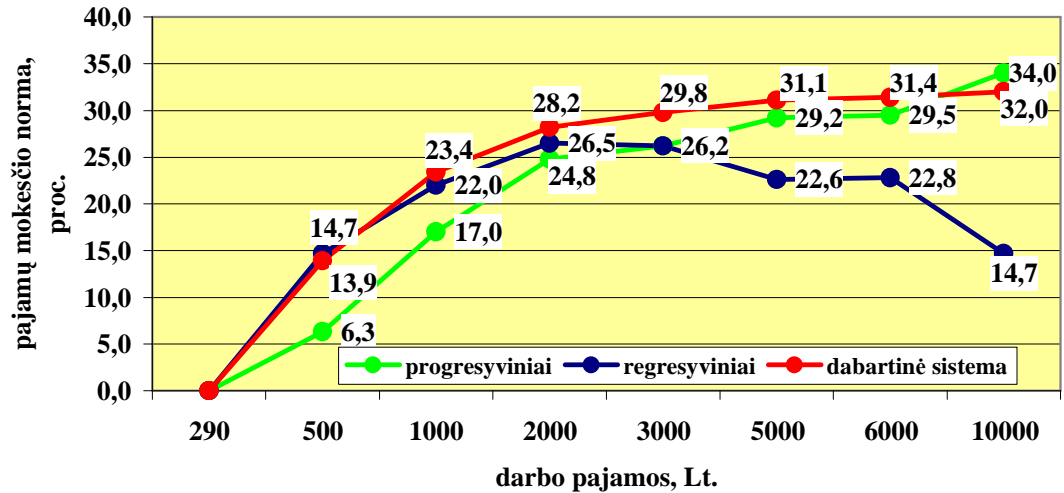
Ū *gyventojų pajamų mokesčio tarifo mažinimas.*

Tarkime, gyventojų vieno mėnesio darbinės pajamos lygios 350 Lt., tuomet padidinus neapmokestinamą pajamų minimumą nuo 290 Lt. iki 350 Lt. (gyventojų pajamų mokesčio tarifui esant lygiam 33 %), gyventojų bendrosios pajamos padidėja 60 Lt. nuo 290 Lt. iki 350 Lt., o tai 14,4 Lt. daugiau nei gyventojų bendrųjų pajamų didėjimas nuo 290 Lt. iki 335,6 Lt., sumažinus gyventojų pajamų mokesčio tarifą nuo 33 % iki 24 % (neapmokestinamam pajamų minimumui esant lygiam 290 Lt.). Tuo atveju, kai gyventojų vieno mėnesio darbinės pajamos lygios 3000 Lt., neapmokestinamo pajamų minimumo padidinimas nuo 290 Lt. iki 350 Lt. (gyventojų pajamų mokesčio tarifui esant lygiam 33 %), gyventojų bendrosios pajamos padidėja 670 Lt. nuo 1455,5 Lt. iki 2125,5 Lt., o tai 90 Lt. mažiau nei gyventojų bendrųjų pajamų didėjimas nuo 1589,6 Lt. iki 2349,6 Lt., sumažinus gyventojų pajamų mokesčio tarifą nuo 33 % iki 24 % (neapmokestinamam pajamų minimumui esant lygiam 290 Lt.) (žr. 44 priedą).

Pirmosios alternatyvos – neapmokestinamo pajamų minimumo didinimo – atveju, ženkliai pagerėja mažas pajamas gaunančių gyventojų padėtis. Antrosios alternatyvos – gyventojų pajamų

mokesčio tarifo mažinimo – atveju, daugiau naudos gauna vidutines ir aukštas pajamas turintys gyventojai. Todėl siekiant gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimo, reikėtų orientuotis į neapmokestinamo pajamų minimumo didinimą.

Kita, galbūt kiek universalesnė ir lankstesnė, gyventojų diferenciacijos tobulinimo priemonė – tai progresyviųjų mokesčių sistemos įvedimas, nustatant skirtingus gyventojų pajamų mokesčio tarifus priklausomai nuo gyventojų gaunamų pajamų dydžio.

64 pav. Pajamų mokesčio normos kitimas priklausomai nuo gyventojų pajamų mokesčio tarifo dydžio esant dabartinei, progresyviųjų ir regresyviųjų mokesčių sistemoms

Akivaizdu, kad dabar galiojanti gyventojų darbinių pajamų apmokestinimo sistema yra ydinga tuo, kad ji didesnę naudą teikia vidutines ir dideles pajamas gaunantiems namų ūkiams.

Įvedus progresyviųjų mokesčių sistemą, ženkliai pagerėtų mažas pajamas gaunančių namų ūkių padėtis, kadangi didesnė mokesčių našta tektų dideles pajamas gaunantiems namų ūkiams. Alternatyva progresyviųjų mokesčių sistemai yra regresyviųjų mokesčių sistema, kuomet nustatomas aukštesnis pajamų mokesčio tarifas mažas ir vidutines pajamas gaunantiems gyventojams, tačiau pastaruoju atveju, ženkliai pagerėtų dideles pajamas gaunančių namų ūkių padėtis, kadangi didesnė mokesčių našta tektų mažas ir vidutines pajamas gaunantiems namų ūkiams (žr. 45 priedą).

Taigi geriausiai pajamų diferenciacijos tobulinimui tinka progresyviųjų mokesčių sistema. Tačiau jos įvedimas yra susijęs su aktualia problema, kad gali kilti prieštaravimas tarp lygybės ir ekonominio efektyvumo, kadangi, jei bus nustatytas pernelyg didelis pajamų mokesčio tarifas, gali sumažėti dideles pajamas gaunančių gyventojų verslumo stimulai. Todėl prieš diferencijuojant gyventojų pajamų mokesčio tarifus, atsižvelgiant į gyventojų gaunamų pajamų dydžius, reikėtų atlikti išsamią gyventojų pajamų mokesčio diferencijavimo ir jo poveikio atskiroms gyventojų grupėms studiją.

IŠVADOS

1. Gyventojų asmeninės pajamos yra glaudžiai susijusios su nacionalinėmis pajamomis, kadangi didžiąją nacionalinių pajamų dalį sudaro namų ūkiams tenkančios asmeninės pajamos, kurios analizuojamos kaip tiesioginių pajamų iš gamybos veiksmų ir transferinių išmokų suma.
2. Gyventojų pajamų tyrimui yra naudojamos penkios metodologinės tyrimo nuostatos susijusios su visų visuomenės narių gerovės maksimizavimu.
3. Gyventojų pajamos – tai iš tam tikros ūkinės veiklos gaunamų piniginių ir natūrinių (pirminių) pajamų ir (arba) valstybės teikiamų transferų (antrinių pajamų) suma, užtikrinanti individo asmeninių poreikių – fizinių, dvasinių (intelektualinių) ir socialinių - patenkinimą.
4. Išskiriamos trys sritys, iš kurių gaunamos pajamos – tai 1) oficialioji ekonomika, kurioje pajamų šaltiniai, legalūs ir turintys piniginę išraišką, yra *valstybinis ir privatus sektoriai*; 2) “socialinė ekonomika”, kurioje pajamų šaltiniai yra “neoficialūs” bei neturi pinigines išraiškos; 3) “necivilizuota ekonomika”, kurioje pajamų šaltiniai yra neteisėti, bet turintys piniginę išraišką.
5. Kitoje sričių, iš kurių gali būti gaunamos pajamos, klasifikacijoje išskiriamos: 1) rinka, 2) perskirstymas ir 3) visuomenės parama. Rinkoje pajamas teikia tokie šaltiniai kaip žmogiškasis, fizinis ir finansinis kapitalas; perskirstymo sistemoje – nacionalinis (savivaldybių) biudžetas, valstybinio socialinio draudimo fondo ir privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetai, o visuomenės parama apima giminių, draugų ar nevyriausybinų organizacijų paramą ir pagalbą.
6. Pagal pagrindinius namų ūkio pragyvenimo šaltinius yra išskiriami keturi namų ūkio tipai: 1) “normalus – pažeidžiamas”, 2) “gynybinis”, 3) “aktyvus” ir 4) “marginalinis” namų ūkio tipai.
7. Vienas iš aktualiausių gyventojų pajamų analizės aspektų – tai gyventojų pajamų diferenciacijos analizė. Gyventojų pajamų diferenciaciją sąlygoja tokie veiksniai, kaip: fizinės ir protinės galimybės, darbo intensyvumas, rizika, darbo užmokesčio nevienodumas, išsilavinimas ir kiti tobulėjimo veiksniai, paveldėtas turtas, sveikata, laimė ir atsitiktinumas.
8. Gyventojų pajamų diferenciacija yra natūralus ir iki tam tikro lygio priimtinas reiškinys, kadangi absoliuti pajamų lygybė yra neįmanoma dėl veikiančio *ribinio naudingumo dėsnio*, kuris teigia, kad jei dviejų individų veiklos ribinis naudingumas yra lygus, optimalų pasiskirstymą atitiks jų pajamų lygybė ir, kiek skiriasi žmonių veiklos ribinis naudingumas, tiek turėtų skirtis jų pajamos.

9. Pajamų lygio, struktūros ir diferenciacijos rodiklių sistemą sudaro šie elementai:
1. lygio - struktūros pajamų rodikliai: decilės, kvartilai, tarpkvartilinis užmojis, moda, mediana ir kiti;
 2. pasiskirstymo rodikliai: Lorencio kreivė, Džini koeficientas, koncentracijos, diferenciacijos ir kvartilinis asimetrijos koeficientai.
10. Viena iš svarbiausių pajamų diferenciacijos sąlygotų socialinių problemų yra skurdo problema. Pastaraisiais dešimtmečiais skurdo sąvokos turinys kiti nuo aiškinimo, kad šeimos laikomos skurstančiomis, kai jų pajamos yra nepakankamos įsigyti minimumą reikmenų paprasčiausio fizinio produktyvumo išlaikymui, iki aiškinimo, kad skurstančiomis laikomos šeimos, kurių ištekliai yra tokie maži, kad išstumia juos iš jų gyvenamojoje šalyje minimaliai priimtino gyvenimo būdo.
11. Skurdą sąlygoja dviejų tipų veiksniai: 1) veiksniai, susiję su žmogaus asmeninėmis savybėmis, jo elgesiu; 2) veiksniai, susiję su visuomenės savybėmis, tradicijomis; su šalies socialiniu, ekonominiu ir politiniu klimatu.
12. Fiksuojamas ne tik žemas gyventojų disponuojamų pajamų augimo tempas (2003 m. disponuojamų pajamų lygis tik kiek daugiau nei 6 % viršijo 1999 m. disponuojamų pajamų lygį), bet ir yra nusistovėjęs žemas gyventojų pajamų lygis šalyje (2003 m. vidutinės disponuojamos pajamos vienam gyventojui sudarė tik kiek daugiau nei 450 Lt. (457,6 Lt.) per mėnesį.
13. Ženkliai didėjanti natūrinių disponuojamų pajamų dalis vidutinėse disponuojamose pajamose, rodo augantį "marginalinio" tipo namų ūkių, disponuojančių santykinai mažomis pajamomis ir, priklausančių nuo vieno pagrindinio pajamų šaltinio – pajamų iš žemės ūkio, skaičių. Taip pat didėja socialinių išmokų dalis gyventojų disponuojamose pajamose.
14. Aukšta gyventojų disponuojamų pajamų diferenciacija – vidutiniškai 30 % - yra tarp miesto ir kaimo namų ūkių. Miesto ir kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų pirmųjų decilių santykis lygus 5, o dešimtųjų decilių santykis lygus kiek daugiau nei 2.
15. Egzistuojančią disponuojamų pajamų diferenciaciją tarp miesto ir kaimo namų ūkių taip pat rodo santykinio skurdo lygis, kuris 2003 m. kaimo namų ūkiuose sudarė 27,4 %, o tai 2,7 karto viršijo miesto namų ūkių santykinio skurdo lygį, sudariusį 10,3 %.
16. Miesto namų ūkių pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis yra aukštesnės samdomojo darbo pajamos (iki 63,6 % 2003 m.), tuo tarpu kaimo namų ūkių samdomojo darbo pajamos ne tik du kartus buvo mažesnės nei miesto namų ūkių samdomojo darbo pajamos, bet ir jų dalis vidutinėse disponuojamose pajamose mažėjo iki 31,5 % 2003 metais. Tolygiu

samdomojo darbo pajamoms, kaimo namų ūkių vidutinių disponuojamų pajamų šaltiniu išlieka socialinės išmokos, sudariusios 31,7 % visų disponuojamų pajamų 2003 metais.

17. Disponuojamų pajamų diferenciacija tarp darbdavių ir žemdirbių namų ūkių 2003 m. sudarė 45,1 %, pajamų diferenciacija tarp darbdavių ir pensininkų namų ūkių – 33 %.
18. Santykinio skurdo lygis 2003 m. žemdirbių namų ūkiuose sudarė 28,8 %, o pensininkų namų ūkiuose – 23 %, ir tai arti 5 kartų viršijo darbdavių namų ūkių santykinio skurdo lygį, sudariusį 5,5 %.
19. Socialinės išmokos sudaro didžiausią pensininkų namų ūkių disponuojamų pajamų dalį – daugiau kaip 76 %, 2003 m. žemdirbių namų ūkiuose socialinės išmokos sudarė 26 % visų disponuojamų pajamų, tuo tarpu darbdavių namų ūkiuose – tik 6,6 %. Žemdirbių ir darbdavių namų ūkių disponuojamų pajamų pagrindinis šaltinis yra pajamos iš verslo bei individualios veiklos - 57,5 % žemdirbių disponuojamų pajamų iš verslo ir individualios veiklos 2003 m. sudarė žemos pajamos iš žemės ūkio veiklos, tuo tarpu darbdavių 67 % sudarė aukštos pajamos iš individualios ne žemės ūkio veiklos.
20. Aukšta disponuojamų pajamų diferenciacija yra tarp namų ūkių su vaikais ir namų ūkių be vaikų. Vieništų asmenų namų ūkių be vaikų ir kitų namų ūkių su vaikais disponuojamų pajamų pirmųjų decilių santykis lygus 1,8.
21. Egzistuojančią disponuojamų pajamų diferenciaciją tarp vieništų asmenų namų ūkių be vaikų ir kitų namų ūkių su vaikais rodo santykinio skurdo lygis, kuris 2003 m. kituose namų ūkiuose su vaikais sudarė 21,9 %, o tai 1,2 karto viršijo vieništų asmenų namų ūkių santykinio skurdo lygį, sudariusį 18,1 %.
22. Ryški disponuojamų pajamų diferenciacija taip pat yra tarp namų ūkių su skirtingu vaikų skaičiumi, t.y., kuo namų ūkyje yra daugiau vaikų, tuo namų ūkio vidutinės disponuojamos pajamos yra mažesnės.
23. Disponuojamų pajamų diferenciacija taip pat yra tarp namų ūkių su skirtingu narių skaičiumi, t.y., kuo namų ūkį sudaro daugiau narių, tuo namų ūkio vidutinės disponuojamos pajamos yra mažesnės.
24. Socialinės išmokos sudaro didžiausią vieništų asmenų namų ūkių be vaikų ir namų ūkių, kuriuos sudaro vienas ar du suaugę asmenys, disponuojamų pajamų dalį.
25. Disponuojamų pajamų diferenciacija stebima ir namų ūkiuose, kurių galva priklauso skirtingoms amžiaus grupėms. Namų ūkiai, kurių galva priklauso iki 30 ir 50-59 metų amžiaus grupėms, priskiriami didžiausiomis pajamomis disponuojantiems namų ūkiams. Mažiausiomis pajamomis disponuoja 30-39 ir vyresnių kaip 60 metų amžiaus grupėms priklausantys namų ūkiai.

26. Aukšta gyventojų disponuojamų pajamų diferenciacija yra tarp aukščiausiomis pajamomis disponuojančių - aukštąjį išsilavinimą turinčių namų ūkių, ir mažiausiomis pajamomis disponuojančių - pradinio išsilavinimo neturinčių arba tik pradinį bei pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių. Disponuojamų pajamų diferenciacija tarp aukštąjį išsilavinimą turinčių ir pradinį bei pagrindinį išsilavinimą turinčių namų ūkių 2003 m. atitinkamai sudarė 43 % ir 45,4 %.
27. Sprendžiant aukščiau išskirtas neigiamas gyventojų pajamų lygio ir struktūros kitimo tendencijas, gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimas bei skurdo mažinimas turėtų vykti vadovaujantis *pajamų tolygaus paskirstymo koncepcija*, pagal kurią gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimas turėtų būti vykdomas šiomis kryptimis:
- a. “pasyvias” skurdo mažinimo ir prevencijos priemonės keisti “aktyviomis”;
 - b. formuoti efektyviai veikiančią ir darbinę veiklą skatinančią perskirstymo sistemą;
 - c. skatinti alternatyvių gyventojų disponuojamų pajamų formavimąsi;
 - d. mažinti regioninę gyventojų disponuojamų pajamų diferenciaciją.
28. Siekiant pašalpų skyrimo tikslingumo, reikia:
1. į socialinės paramos skyrimo kriterijus įtraukti ne tik pretendento į pašalpas pajamų vertinimą, bet ir turimo turto testavimą. Žinoma, tam pirmiausiai turi būti sukurta vieninga pajamų ir turto testavimo sistema;
 2. konsoliduoti pašalpas atsisakant atskirų pašalpų tam tikrų kategorijų gyventojams, pvz., šeimos pašalpą mokėti ne visoms šeimoms, turinčioms mažų vaikų, bet tik mažas pajamas turinčioms šeimoms; arba integruojant į socialinę pašalpą kitas socialines išmokas, pvz., į socialinę pašalpą integruojant būsto išlaidų kompensacijas.
29. Keisti pajamų kompensavimo sistemą, kuri šiuo metu iš esmės yra ydinga, kadangi didina priklausomybę nuo pašalpų gavimo bei mažina darbinės veiklos iniciatyvą, t.y. 100 % pajamų kompensavimo sistemą pakeisti, pvz., 60 % pajamų kompensavimo sistema, kuri gyventojus ne tik skatintų dirbti mažai apmokamą darbą, bet ir padidintų gyventojų bendrąsias disponuojamas pajamas.
30. Kita perskirstymo sistemos tobulinimo kryptis – gyventojų neapmokestinamo pajamų minimumo didinimas. Neapmokestinamo pajamų minimumo didinimo atveju ženkliai pagerėja mažas pajamas gaunančių gyventojų padėtis, tuo tarpu mažinant gyventojų pajamų mokesčio tarifą, daugiau naudos gauna vidutinės ir aukštas pajamas turintys gyventojai.
31. Dar viena gyventojų diferenciacijos tobulinimo priemonė – tai progresyviųjų mokesčių sistemos įvedimas, nustatant skirtingus gyventojų pajamų mokesčio tarifus priklausomai nuo gyventojų gaunamų pajamų dydžio.

LITERATŪRA

1. Bagdonas, E. (2004). *Socialinė statistika. Pirmoji dalis. Metodai*. Kaunas: Technologija.
2. Barzdenytė, B. (1999). Pajamų pasiskirstymo lyginamoji analizė. *Verslas, vadyba ir studijos 1998 m., I tomas*. [Vilnius: 1998 m. lapkričio 11 – 13 d., konferencijos medžiaga]. Vilnius: Technika.
3. Blažienė, I. (1998 a). Lygių galimybių idėja ir gyventojų pajamų pasiskirstymo ypatumai Lietuvoje. *I – iosios respublikinės jaunųjų mokslininkų konferencijos “Lietuva be mokslo – Lietuva be ateities” medžiaga, III tomas*. [Vilnius: 1998 m. rugsėjo 30 – spalio 2]. Vilnius: Technika, p. 85 – 91.
4. Blažienė, I. (1999 b). Diskusiniai asmeninių pajamų diferenciacijos ir nelygybės klausimai. *Verslas, vadyba ir studijos 1998, I tomas*. Vilnius: Technika, p. 82-87.
5. Blažienė, I. (2000 c). Gyventojų asmeninių pajamų esmė. *3 – iosios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos “Lietuva be mokslo – Lietuva be ateities” medžiaga*. Vilnius: Technika.
6. Blažienė, I. (2002). *Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje: daktaro disertacijos santrauka*. Vilnius: Technika.
7. Friedman, M. (1998). *Kapitalizmas ir laisvė*. Vilnius: Mintis.
8. *Gyvenimo lygis ir skurdas 2003. Statistikos rinkinys*. (2004). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
9. *Gyvenimo sąlygos 2002 m.* (2002). Vilnius: Norvegijos taikomųjų socialinių mokslų institutas.
10. *Gyventojai pagal pragyvenimo šaltinius 2001 m.* (2003). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
11. Juškienė, D. (1997). Skurdo problemos teoriniai aspektai. *Sociologija: praeitis ir dabartis. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*, knyga 1 [Kaunas: 1997 m. birželio 3,4 d.]. Kaunas: Technologija, p. 87-90.
12. Karpuškienė, V. (1997). Skurdo analizės metodologinės prielaidos: užsienio šalių patirtis. *Ekonomika: mokslo darbai*, 42. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, p. 71-79.
13. *Knyga 2004-2008 m. Seimo nariams ir rinkėjams*. (2004). Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas.
14. Lazutka R. (2001). Pajamos, vartojimas ir skurdas. *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo Liber, p. 101 – 115.
15. Lazutka, R. (2003). Gyventojų pajamų nelygybė. *Filosofija. Sociologija*, 2, p. 22-29.

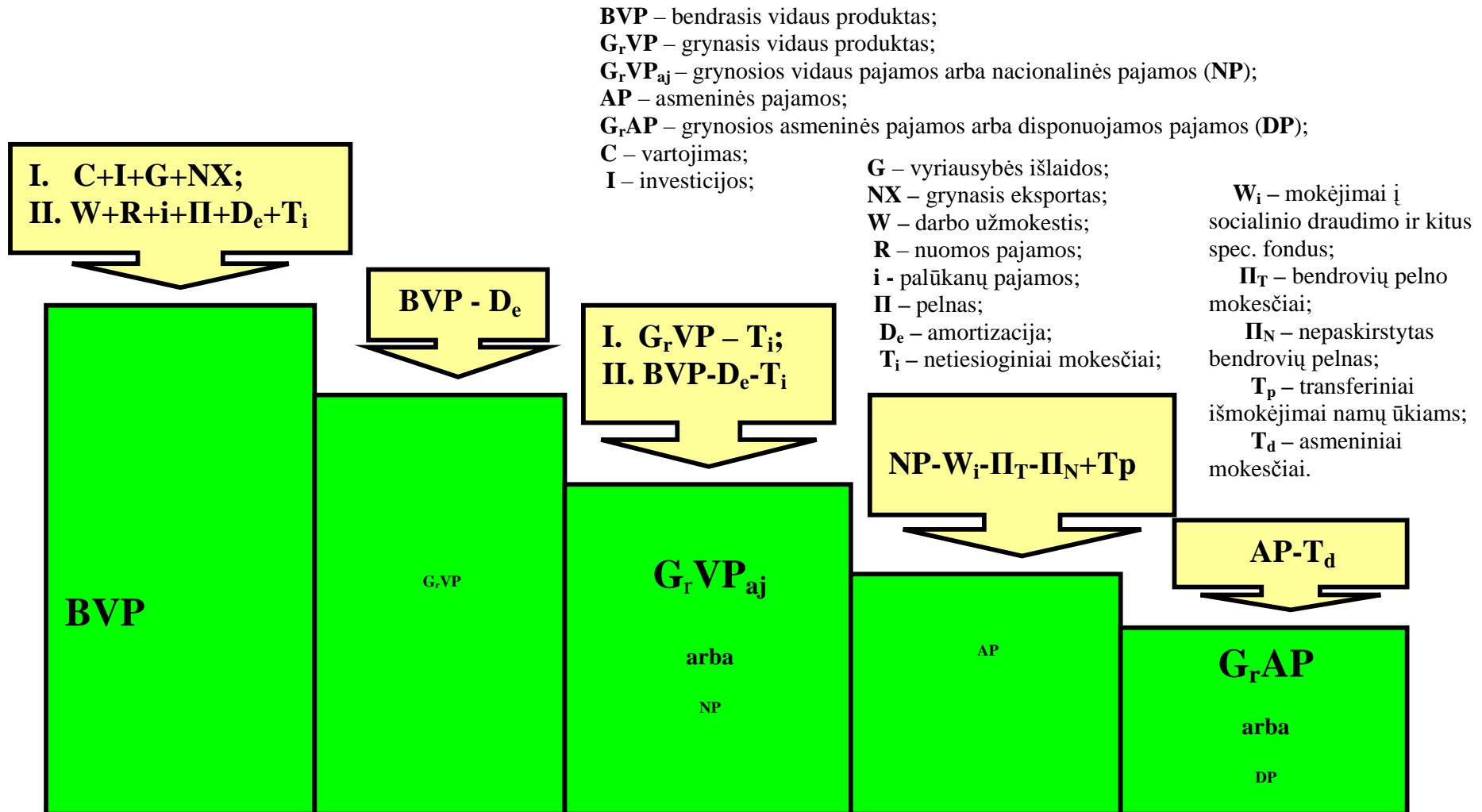
16. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla.
17. *Lietuva stojant į Europos Sąjungą: ekonominė, sociologinė ir demografinė padėties analizė*. (2004). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
18. *Lietuvos Bendrasis programavimo dokumentas 2004 – 2006 metai*. [žiūrėta 2005 03 15]. Prieiga per internetą:
<http://www.smm.lt/es_parama/docs/2004-preliminarus_BPD_02.pdf>.
19. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 1999*, 1 (gegužė). (1999). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
20. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 1999*, 2 (lapkritis). (1999). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
21. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2000*, 1 (gegužė). (2000). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
22. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2000*, 2 (lapkritis). (2000). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
23. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2001*, 1 (gegužė). (2001). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
24. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2001*, 2 (lapkritis). (2001). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
25. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2002*, 1. (2002). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
26. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2002*, 2. (2002). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
27. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2003*, 1. (2003). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
28. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2003*, 2. (2003). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
29. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2004*, 1. (2004). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
30. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2004*, 2. (2004). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
31. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2001*, 1. (2001). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
32. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2002*, 1. (2002). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
33. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2003*, 1. (2003). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
34. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2004*, 1. (2004). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
35. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2005*, 1. (2005). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
36. *Lietuvos apskritys: ekonominė ir socialinė raida 2003*. (2004). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

37. *Lietuvos Respublikos 2004 – 2006 metų nacionalinis kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planas*. [žiūrėta 2004 01 06]. Prieiga per internetą:
<http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/nap_incl_2004_lt.pdf>.
38. *Lietuvos Respublikos Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas*. (2002). [žiūrėta 2005 02 25]. Prieiga per internetą:
<<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=236154&Condition2=>>>.
39. *Lietuvos Statistikos Metraštis 1999. Statistikos rinkinys*. (2000). [Kompaktinė plokštelė]. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
40. *Lietuvos Statistikos Metraštis 2000. Statistikos rinkinys*. (2001). [Kompaktinė plokštelė]. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
41. *Lietuvos Statistikos Metraštis 2001. Statistikos rinkinys*. (2001). [Kompaktinė plokštelė]. Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
42. *Lietuvos Statistikos Metraštis 2002. Statistikos rinkinys*. (2002). [Kompaktinė plokštelė]. Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
43. *Lietuvos Statistikos Metraštis 2003. Statistikos rinkinys*. (2003). [Kompaktinė plokštelė]. Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
44. *Makroekonomika*. (2003). Kaunas: Technologija.
45. Marcinkevičiūtė, L. (2002). Kaimo socialinė raida ir gyventojų užimtumas. *Tiltai*, 3(20). Klaipėda: Klaipėdos Universiteto leidykla, p. 121 – 126.
46. Martišius, S., Molienė, O. (1995). *Namų ūkio statistika ir ekonometrija*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla.
47. Martišius, S.A. (2002). *Pagrindiniai statistiniai matai*. Vilnius: Technika.
48. Mikulionienė, S. *Senyvo amžiaus žmonių gyvenimo sąlygos*. [žiūrėta 2004 09 10]. Prieiga per internetą:
<<http://www.sti.lt/monitor/7sk.pdf>>.
49. Misiūnas, A., Moščinskas. Lietuvos gyventojų pajamų nelygybės įvertinimai. (1995). *Ekonomika: mokslo darbai*, 39 (1). Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, p. 74-85.
50. Molienė, O. (1993 a). *Namų ūkio tyrimų organizavimas: metodiniai nurodymai*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla.
51. Molienė, O. (2000). Vartojimo išlaidų statistinio tyrimo kryptys ir metodologija. *Ekonomika: mokslo darbai*, 52. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, p. 80-91.
52. Molienė, O., Martišius, S. (1993 b). Piniginių pajamų lygio, dinamikos, diferenciacijos ir koncentracijos statistinis tyrimas. *Statistikos departamento darbai*, 4. Vilnius.
53. Namų ūkiai. *Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001 (gruodis)*. Vilnius: Jungtinių Tautų Vystymo programa , p. 23-28.

54. *Namu ūkių disponuojamos pajamos 2004 metais padidėjo 8,3 procento.* [žiūrėta 2005 04 11]. Prieiga per internetą:
<<http://www.std.lt/web/main.php?parent=176&module=628&id=1145¶m=archive>>.
55. *Namu ūkių gyvenimo lygis ir skurdas 2002: namų ūkių biudžetų tyrimo duomenys: informacinis pranešimas.* (2003). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
56. *Namu ūkių pajamos ir išlaidos 1999 m.* (2000). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
57. *Namu ūkių pajamos ir išlaidos 2000 m.* (2001). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
58. *Namu ūkių pajamos ir išlaidos 2001 m.* (2002). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
59. *Namu ūkių pajamos ir išlaidos 2002 m.* (2003). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
60. *Namu ūkių pajamos ir išlaidos 2003 m.* (2004). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
61. Pajuodienė, G. M. (1996). *Gyventojų apmokestinimo ryšys su jų piniginėmis pajamomis.* Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
62. Pajuodienė, G. M. (1999). Gyventojų pajamos ir jų mokesčių našta. *Aktualūs socialinės politikos klausimai, I.* Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, p. 24 – 43.
63. *Pensijos.* Vilnius: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. [žiūrėta 2005 04 25]. Prieiga per internetą:
<http://www.sodra.lt/lt.php/statistiniai_duomenys/pensijos/638>.
64. *Pensininkai ir pensijos.* Lietuva: Lietuvos centriniai interneto vartai. [žiūrėta 2005 03 15]. Prieiga per internetą:
<<http://www.lietuva.lt/index.php?Lang=34&ItemId=29796>>.
65. *Rinkos ekonomika ir valstybinis reguliavimas.* (1990). Vilnius: “Balticon”.
66. Rutkauskas, A.V. (1999). Asmeniniai finansai kaip finansų posistemis. *Inžinerinė ekonomika, 4.* Kaunas: Technologija, p. 50-55.
67. *Skurdo būklės Lietuvoje 2001 metų pranešimas.* (2001). Vilnius: “Efrata”.
68. *Socialinė parama šeimoms ir vaikams. Statistika.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. [žiūrėta 2004 09 15]. Prieiga per internetą:
<<http://www.socmin.lt/index.php?527878977>>.
69. Šileika, A., Blažienė, I. (1999 d). Metodologinis gyventojų pajamų tyrimas. *Socialiniai tyrimai: tarpdisciplininis požiūris, 2-3.* Šiauliai: Šiaulių Universiteto leidykla, p. 6 – 13.
70. Šileika, A., Blažienė, I. (2000 e). Lietuvos gyventojų pajamos ir skurdo problema. *Ekonomika. Mokslo darbai, 51.* Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, p. 136-144.
71. Šileika, A., Blažienė. (2000 f). Pensininko išteklių galimybės. *Nesenstanti senatvė: idėjos ir pamąstymai.* Vilnius: “Egaldas”, p. 22 – 36.

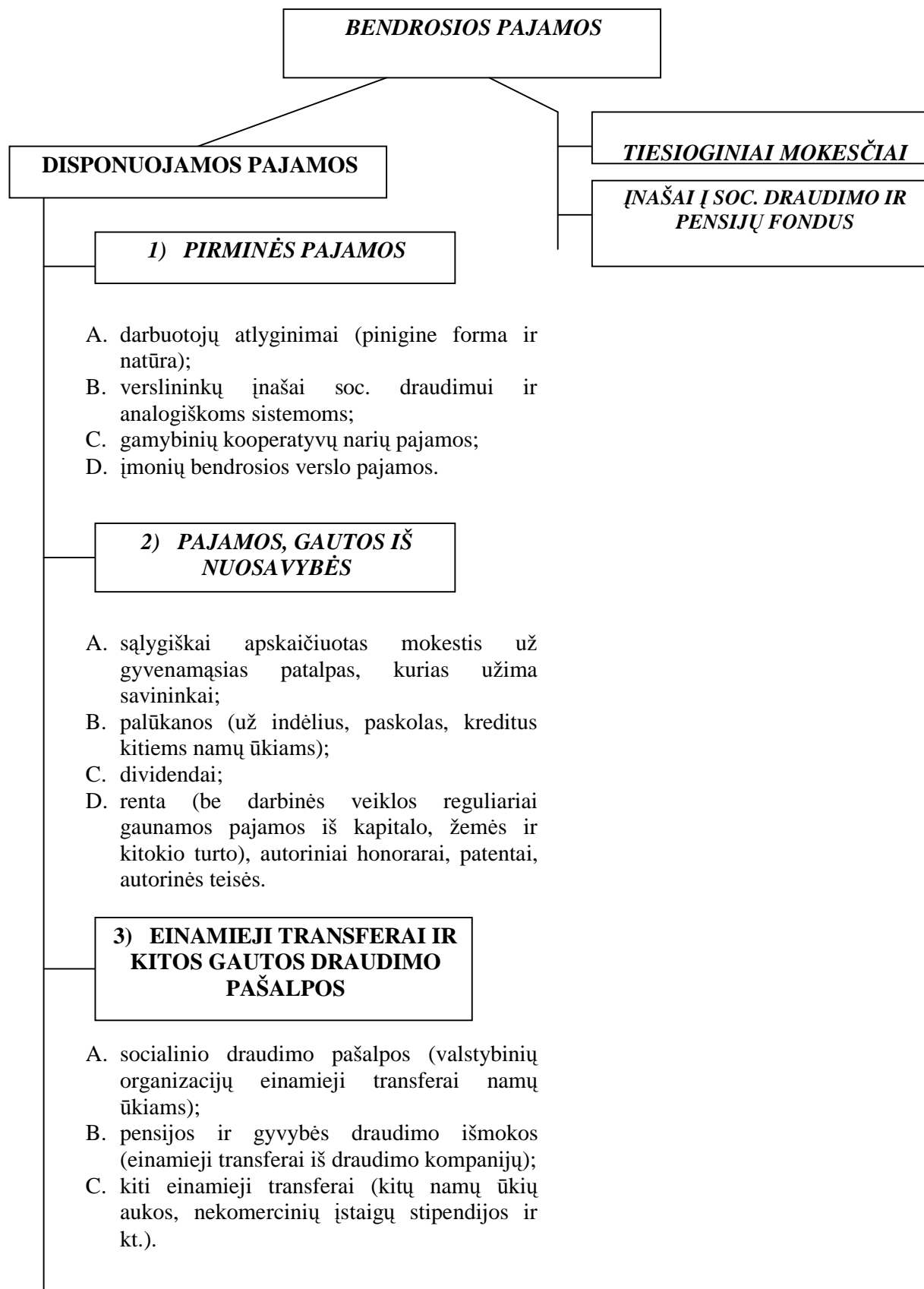
72. Šileika, A., Tamašauskienė, Z. (2003). Piniginė parama šeimoms, jos efektyvumas ir tobulinimo kryptys. *Tiltai*, 2 (23). Klaipėda: Klaipėdos Universiteto leidykla, p. 45 – 53.
73. Tureikytė, D. (1995). Lietuvos šeimų tipai pagal pajamų šaltinius. *Lietuvos šeima: Tradicijos ir Ateitis*. [Vilnius: 1994 m. spalio 25-26 d.]. Vilnius: AB “Panevėžio spaustuvė”, p. 93-99.
74. *Valstybinis socialinis draudimas 2003 m. Statistiniai duomenys*. (2004). Vilnius: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. [žiūrėta 2005 04 25]. Prieiga per internetą: < http://www.sodra.lt/lt.php/statistiniai_duomenys/statistiniai_duomenys_2003/1291>.
75. *Valstybinis socialinis draudimas' 1999. Statistiniai duomenys*. (2000). Vilnius: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba.
76. *Valstybinis socialinis draudimas' 2000. Statistiniai duomenys*. (2001). Vilnius: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba.
77. *Valstybinis socialinis draudimas' 2001. Statistiniai duomenys*. (2002). Vilnius: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba.
78. *Valstybinis socialinis draudimas' 2002. Statistiniai duomenys*. (2003). Vilnius: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba.
79. Vengrienė, B. (1992). *Pajamos ir gyvenimo lygis*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla.
80. Verkulevičienė, D. (2002). Gyvenimo lygis kaime: situacija ir problemos. *Tiltai*, 1(18). Klaipėda: Klaipėdos Universiteto leidykla, p. 59-64.
81. Vitunskienė, V. (1997). *Namų ūkio ekonomika: mokymo priemonė aukštesniųjų Žemės ūkio mokyklų studentams ir moksleiviams*. Vilnius: “Presvika”.
82. Wonnacott, P., Wonnacott, R. (1998). *Mikroekonomika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.

Grynųjų asmeninių pajamų ryšys su šalies visuminių pajamų rodikliais

Šaltinis: Makroekonomika. 2003. p. 83, 85-86, 91-93.

Namų ūkio pajamų sudėtis

Modos ir medianos skaičiavimo metodika

$$M_o \approx x_m + h_m \times \frac{n_m - n_{m-1}}{2n_m - n_{m-1} - n_{m+1}}$$

kur:

M_o – moda;

x_m – skaitlingiausio (modalinio) intervalo pradžia;

h_m – intervalo plotis;

n_m – modalinio intervalo dažnis;

n_{m-1} – intervalo, kuris yra prieš modalinį, dažnis;

n_{m+1} – intervalo, einančio po modalinio, dažnis.

Medianos apskaičiavimo atvejai:

- I. Diskrečioji eilutė su nelyginiu narių skaičiumi.** Čia kintamojo x mediana laikoma jo vidurinė vertė, t.y. tokios eilutės mediana yra kintamasis, kurio numeris $(N+1)/2$.

$$M_e = x_{\frac{N+1}{2}}$$

- II. Diskrečioji eilutė su lyginiu narių skaičiumi.** Čia kintamojo x mediana laikoma pusė dviejų vidurinių narių sumos:

$$M_e = \frac{\frac{x_N}{2} + \frac{x_{N+1}}{2}}{2}$$

- III. Tolydžioji eilutė.** Daroma prielaida, kad vertės medianiniame intervale pasiskirsto tolygiai:

$$M_e = x_e + h_e \times \frac{\frac{1}{2}N - \sum n_i}{n_e}$$

kur:

M_e – mediana;

x_e – medianinio intervalo žemutinė riba;

h_e – medianinio intervalo plotis;

N – dažnių suma;

$\sum n_i$ – sukauptieji dažniai iki medianinio intervalo žemutinės ribos;

n_e – medianinio intervalo dažnis.

Kvartilių ir decilių skaičiavimo metodika

Intervalinės variacinės eilutės kvartilių apskaičiavimui naudojamos šios formulės:

$$Q_1 = x_{Q_1} + k \times \frac{\frac{1}{4} \sum f - S_{Q_1-1}}{f_{Q_1}}$$

$$Q_3 = x_{Q_2} + k \times \frac{\frac{3}{4} \sum f - S_{Q_3-1}}{f_{Q_3}}$$

kur:

x_{Q_1} – intervalo, apimančio apatinę kvartilę, žemutinė riba; intervalas apskaičiuojamas pagal kumuliuotus dažnius, viršijančius 25 %;

k – intervalo dydis;

S_{Q_1-1} – iki kvartilinio intervalo kumuliuota dažnių suma;

S_{Q_3-1} – viršutinio kvartilio iki kvartilinio intervalo kumuliuota dažnių suma;

f_{Q_1} – apatinio kvartilinio intervalo dažnis;

f_{Q_3} – viršutinio kvartilinio intervalo dažnis.

Bendra decilių apskaičiavimo formulė yra:

$$d_i = x_{d_i} + k \times \frac{\frac{i}{10} \sum f - S_{d_i-1}}{f_{d_i}}, \quad (i = 1, 2, \dots, d)$$

kur:

x_{d_i} – i -tosios decilės intervalo, apimančio ją, žemutinė riba;

i – decilės eilės numeris;

k – intervalo dydis;

S_{d_i-1} – ikidecilinio intervalo kumuliuotų dažnių suma;

f_{d_i} – decilinio intervalo dažnis.

Kvartilinio variacijos koeficiento, kvartilinio asimetrijos koeficiento, koncentracijos ir diferenciacijos koeficientų skaičiavimo metodika

Kvartilinis variacijos koeficientas paskaičiuojamas pagal formulę:

$$k''_Q = \frac{Q_3 - Q_1}{M_e} \times 100 \quad \%$$

kur:

k''_Q – kvartilinis variacijos koeficientas.

Kvartilinis asimetrijos koeficientas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$K_{\text{kvartilinis asimetr koef.}} = \frac{(Q_3 - M_e) - (M_e - Q_1)}{Q_3 - Q_1}$$

Koncentracijos koeficientas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$K_{\text{koncentracijos}} = \frac{\sum (f_i - f'_i)}{2 * 100}$$

Diferenciacijos koeficientas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$K_{\text{diferenciacijos}} = \frac{\sum (f'_i - f_i)}{\sum f'_i}$$

kur:

Φ_i - kiekvienos namų ūkių grupės piniginių pajamų lyginamosios dalys (%);

Φ_i' – sukauptos lyginamosios dalys;

f_i – sukaupėtų namų ūkių narių lyginamieji svoriai (%).

6 priedas

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui 1999 – 2003 metais, Lt./mėn.

Rodikliai/Metai	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾	Pokyčiai palyginus 2001 m. su 1999 m., %	Pokyčiai palyginus 2003 m. su 2002 m., %
VISOS DISPONUOJAMOS PAJAMOS	428,0	415,4	409,9	422,0	457,6	-4,2	8,4
samdomo darbo pajamos	227,9	216,3	219,4	226,3	253,2	-3,7	11,9
verslo pajamos	52,2	50,5	46,1	47,6	62,6	-11,7	31,5
turto, rentos pajamos	1,8	1,5	0,7	0,8	0,8	-61,1	0,0
socialinės išmokos	101,3	101	98,9	101,5	107,2	-2,4	5,6
kitos pajamos	44,7	46,1	44,4	45,8	33,8	-0,7	-26,2

7 priedas

Vidutinės piniginės ir natūrinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui
1999 – 2003 metais, Lt./mėn.

	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
VISOS DISPONUOJAMOS PAJAMOS	428,0	415,4	409,9	422,0	457,6
piniginės disponuojamos pajamos	360,4	349,4	346,1	359,7	384,2
natūrinės disponuojamos pajamos	67,6	66,0	63,7	62,3	73,4

Šaltiniai:

- 1) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 31.
- 2) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 29.
- 3) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 29.
- 4) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 27.
- 5) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 25.

Miesto namų ūkių piniginių pajamų, vienam namų ūkio nariui, lygio – struktūros ir pasiskirstymo rodiklių skaičiavimas (2003 metai)

Eil. Nr.	Namų ūkių grupės pagal piniginių pajamų lygį, Lt.	Namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Sukaupti namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Intervalo dydis
1	mažiau nei 100	0,80	0,80	...
2	101 – 200	4,73	5,53	99
3	201 – 300	11,62	17,14	99
4	301 – 400	21,87	39,02	99
5	401 – 500	19,38	58,40	99
6	501 – 600	13,80	72,20	99
7	601 – 900	17,55	89,75	299
8	901 – 1500	7,59	97,34	599
9	1501 – 2000	1,85	99,19	499
10	2001 ir daugiau	0,81	100,00	...

$$M_{o \text{ miestas}} = 301 + 99 \frac{\frac{21,87}{99} - \frac{11,62}{99}}{\left(\frac{21,87}{99} - \frac{11,62}{99}\right) + \left(\frac{21,87}{99} - \frac{19,38}{99}\right)} = 301 + 82,50 = 383,50$$

$$M_{e \text{ miestas}} = 501 + 99 \frac{50 - 58,40}{13,80} = 501 - 60,26 = 440,74$$

$$Q_1 = 301 + 99 \frac{25 - 17,14}{21,87} = 301 + 35,58 = 336,58$$

$$Q_3 = 601 + 299 \frac{75 - 72,20}{17,55} = 601 + 47,70 = 648,70$$

$$D_1 = 201 + 99 \frac{10 - 5,53}{11,62} = 201 + 38,08 = 239,08$$

$$D_9 = 901 + 599 \frac{90 - 89,75}{7,59} = 901 + 19,73 = 920,73$$

$$k_Q = \left(\frac{648,70 - 336,58}{2} \div 440,74 \right) * 100 = 35,40 \%$$

$$K_{k \text{ var tilinis asimetr}} = \frac{(648,70 - 440,74) - (440,74 - 336,58)}{648,70 - 336,58} = +0,33$$

9 priedas

Kaimo namų ūkių piniginių pajamų, vienam namų ūkio nariui, lygio – struktūros ir pasiskirstymo rodiklių skaičiavimas (2003 metai)

Eil. Nr.	Namų ūkių grupės pagal piniginių pajamų lygį, Lt.	Namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Sukaupti namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Intervalo dydis
1	mažiau nei 100	4,03	4,03	...
2	101 – 200	12,24	16,26	99
3	201 – 300	20,72	36,98	99
4	301 – 400	23,73	60,71	99
5	401 – 500	16,29	77,00	99
6	501 – 600	10,56	87,56	99
7	601 – 900	9,24	96,80	299
8	901 – 1500	2,53	99,33	599
9	1501 – 2000	0,27	99,60	499
10	2001 ir daugiau	0,40	100,00	...

$$M_{o \text{ kaimas}} = 301 + 99 \frac{\frac{23,73}{99} - \frac{20,72}{99}}{\left(\frac{23,73}{99} - \frac{20,72}{99}\right) + \left(\frac{23,73}{99} - \frac{16,29}{99}\right)} = 301 + 26,99 = 327,99$$

$$M_{e \text{ kaimas}} = 501 + 99 \frac{50 - 77,0}{10,56} = 501 - 253,12 = 247,88$$

$$Q_1 = 201 + 99 \frac{25 - 16,26}{20,72} = 201 + 41,76 = 242,76$$

$$Q_3 = 401 + 99 \frac{75 - 60,71}{16,29} = 401 + 86,85 = 487,85$$

$$D_1 = 101 + 99 \frac{10 - 4,03}{12,24} = 101 + 48,29 = 149,29$$

$$D_9 = 601 + 299 \frac{90 - 87,56}{9,24} = 601 + 78,96 = 679,96$$

$$k_Q = \left(\frac{487,85 - 242,76}{2} \div 247,88 \right) * 100 = 49,43 \%$$

$$K_{k \text{ var tilinis asimetr}} = \frac{(487,85 - 247,88) - (247,88 - 242,76)}{487,85 - 242,76} = +0,96$$

10 priedas

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkių gyvenamąją vietą
1999 – 2003 metais, Lt./mėn.

Rodikliai/metai	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
Disponuojamos pajamos mieste	475,2	464,9	455,4	472,2	507,6
piniginės	422,9	416,4	408,6	427,4	458,7
natūrinės	52,3	48,5	46,8	44,9	48,9
Disponuojamos pajamos kaime	327,1	311,0	310,9	320,4	356,4
piniginės	226,8	208,3	210,2	222,8	233,6
natūrinės	100,3	102,7	100,7	97,6	122,9

11 priedas

Vidutinių miesto ir kaimo namų ūkių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui struktūra
2002 – 2003 metais, Lt./mėn.

Rodikliai/metai	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾	Pokyčiai, %
Disponuojamos pajamos mieste, iš jų:	472,2	507,6	7,50
Piniginės disponuojamos pajamos, iš jų:	427,4	458,7	7,32
Samdomojo darbo	282,7	318,9	12,81
Nesamdomojo darbo	21,2	24	13,21
Turto ir rentos pajamos	1,1	1,1	0
Socialinės išmokos	101,6	93,7	-7,78
Kitos pajamos	20,8	21,1	1,44
Natūrinės disponuojamos pajamos	44,9	48,9	8,91
Disponuojamos pajamos kaime, iš jų:	320,4	356,4	11,24
Piniginės disponuojamos pajamos, iš jų:	222,8	233,6	4,85
Samdomojo darbo	106,8	111,6	4,49
Nesamdomojo darbo	4,2	11,1	164,29
Turto ir rentos pajamos	0,2	0,2	0
Socialinės išmokos	100,7	104,8	4,07
Kitos pajamos	10,9	5,9	-45,87
Natūrinės disponuojamos pajamos	97,6	122,9	25,90

Šaltiniai:

- 6) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 37.*
- 7) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 35.*
- 8) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 34.*
- 9) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 32.*
- 10) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 25.*

12 priedas

Namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2003 metais

	<i>miestas</i>	<i>kaimas</i>	<i>Viso</i>
<i>Disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui intervalai, Lt.</i>	<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>
mažiau nei 100	0,80	4,03	1,85
101 – 200	4,73	12,24	7,16
201 – 300	11,62	20,72	14,56
301 – 400	21,87	23,73	22,47
401 – 500	19,38	16,29	18,38
501 – 600	13,80	10,56	12,75
601 – 700	8,27	4,88	7,17
701 – 800	5,96	2,83	4,95
801 – 900	3,32	1,54	2,74
901 – 1000	2,31	0,66	1,78
1001 – 1100	1,76	0,76	1,43
1101 – 1200	1,38	0,56	1,11
1201 – 1300	0,79	0,21	0,60
1301 – 1400	0,76	0,29	0,61
1401 – 1500	0,59	0,06	0,42
1501 – 1600	0,39	0,08	0,29
1601 – 1700	0,45	0,03	0,31
1701 – 1800	0,33	0,10	0,26
1801 – 1900	0,29	0,04	0,21
1901 – 2000	0,38	0,02	0,27
2001 – 2500	0,39	0,25	0,34
2501 – 3000	0,15	0,08	0,13
daugiau nei 3000	0,28	0,07	0,21
Viso:	100,00	100,00	100,00

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamento Namų ūkių tyrimo skyriaus atlikti specialūs skaičiavimai.

13 priedas

Namų ūkio narių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2003 metais

	<i>miestas</i>	<i>kaimas</i>	<i>Viso</i>
<i>Disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui intervalai, Lt.</i>	<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>
mažiau nei 100	0,82	4,78	2,13
101 – 200	6,13	16,63	9,60
201 – 300	14,35	24,09	17,57
301 – 400	22,84	22,24	22,64
401 – 500	18,52	13,85	16,97
501 – 600	12,51	8,31	11,12
601 – 700	8,08	3,91	6,70
701 – 800	5,45	2,33	4,42
801 – 900	3,12	1,24	2,50
901 – 1000	1,92	0,61	1,48
1001 – 1100	1,43	0,60	1,16
1101 – 1200	1,14	0,40	0,89
1201 – 1300	0,67	0,17	0,51
1301 – 1400	0,63	0,24	0,50
1401 – 1500	0,46	0,06	0,33
1501 – 1600	0,32	0,03	0,23
1601 – 1700	0,34	0,02	0,23
1701 – 1800	0,27	0,09	0,21
1801 – 1900	0,24	0,06	0,18
1901 – 2000	0,25	0,03	0,17
2001 – 2500	0,20	0,19	0,20
2501 – 3000	0,13	0,07	0,11
daugiau nei 3000	0,18	0,07	0,14
Viso:	100,00	100,00	100,00

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamento Namų ūkių tyrimo skyriaus atlikti specialūs skaičiavimai.

Vidutinės disponuojamos pajamos ir disponuojamų pajamų struktūra pagal gyvenamąją vietą 2003 metais

Rodikliai / gyvenamoji vieta / metai	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas
	1999 ¹⁾	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾	2003 ⁵⁾
Visos disponuojamos pajamos	475,2	327,1	464,9	311,0	455,4	310,9	472,2	320,4	507,6	356,4
Samdomo darbo pajamos, %	59,6	33,6	59,4	29,1	60,8	31,1	60,3	33,6	63,6	31,5
Nesamdomo darbo pajamos, %	7,6	26,3	7,3	27,5	6,2	27,2	6,9	24,2	7,4	31,9
Pajamos iš nuosavybės, %	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Pajamos iš rentos, %	0,1	0,1	0,4	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0
Socialinės išmokos, %	21,0	32,1	21,3	33,7	21,2	33,3	21,9	32,5	20,5	31,7
Kitos pajamos, %	11,3	7,9	11,6	9,5	11,6	8,3	10,6	9,6	8,3	4,8
Piniginės disponuojamos pajamos, Lt.	422,9	226,8	416,4	208,3	408,6	210,2	427,4	222,8	458,7	233,6
Piniginės disponuojamos pajamos, %	89,0	69,3	89,6	67,0	89,7	67,6	90,5	69,5	90,3	65,5
Samdomo darbo pajamos, %	66,6	48,1	65,9	43,1	67,4	45,5	66,1	47,9	69,5	47,8
Nesamdomo darbo pajamos, %	4,8	2,7	4,8	2,3	3,9	3,1	5,0	1,9	5,2	4,8
Pajamos iš nuosavybės, %	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0
Pajamos iš rentos, %	0,2	0,1	0,4	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	0,2	0,1
Socialinės išmokos, %	23,1	45,0	23,2	49,0	23,2	47,5	23,8	45,2	20,4	44,9
Kitos pajamos, %	4,9	4,1	5,6	5,4	5,4	3,7	4,9	4,9	4,6	2,5
Natūrinės disponuojamos pajamos, Lt.	52,3	100,3	48,5	102,7	46,8	100,7	44,9	97,6	48,9	122,9
Natūrinės disponuojamos pajamos, %	11,0	30,7	10,4	33,0	10,3	32,4	9,5	30,5	9,6	34,5
Samdomo darbo pajamos, %	3,1	0,9	3,4	0,7	3,2	0,9	5,1	0,8	-	-
Nesamdomo darbo pajamos, %	30,6	79,8	28,7	78,6	26,5	77,4	25,8	75,1	-	-
Pajamos iš nuosavybės, %	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pajamos iš rentos, %	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Socialinės išmokos, %	3,8	2,9	4,7	2,8	4,6	3,7	4,0	3,6	-	-
Kitos pajamos, %	62,5	16,6	63,3	17,8	65,6	18,0	59,8	20,5	-	-

Šaltiniai:

- 1) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 37-38.*
- 2) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 35-36.*
- 3) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 34-35.*
- 4) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 32-33.*

- 5) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 25-26.*

Vidutinės disponuojamos pajamos ir disponuojamų pajamų struktūra pagal gyvenamąją vietą 2003 metais

Rodikliai / Apskritis	Alytaus	Kauno	Klaipėdos	Marijampolės	Panevėžio	Šiaulių	Tauragės	Telšių	Utenos	Vilniaus
Visos disponuojamos pajamos	430,7	461,0	463,5	418,7	442,9	401,9	372,4	408,9	412,0	529,4
Samdomo darbo pajamos, %	47,0	57,1	63,0	41,4	45,3	50,5	44,0	50,7	48,4	62,7
Nesamdomo darbo pajamos, %	17,4	10,7	8,5	25,2	19,1	18,8	23,7	17,4	17,3	9,6
Pajamos iš nuosavybės, %	0,2	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	1,1	0,0	0,1
Pajamos iš rentos, %	0,0	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Socialinės išmokos, %	27,2	23,0	20,8	25,0	28,1	24,2	25,7	23,2	28,7	21,2
Kitos pajamos, %	8,2	9,1	7,6	8,2	7,3	6,4	6,6	7,7	5,6	6,5
Piniginės disponuojamos pajamos, Lt.	332,3	395,1	407,2	317,3	348,5	318,8	295,4	321,9	333,4	470,1
Piniginės disponuojamos pajamos, %	77,2	85,7	87,9	75,8	78,7	79,3	79,3	78,7	80,9	88,8
Natūrinės disponuojamos pajamos, Lt.	98,3	66,0	56,3	101,5	94,4	83,1	77,0	87,0	78,7	59,3
Natūrinės disponuojamos pajamos, %	22,8	14,3	12,1	24,2	21,3	20,7	20,7	21,3	19,1	11,2

Šaltinis: *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 28–29.*

Žemdirbių namų ūkių piniginių pajamų, vienam namų ūkio nariui, lygio – struktūros ir pasiskirstymo rodiklių skaičiavimas (2003 metai)

Eil. Nr.	Namų ūkių grupės pagal piniginių pajamų lygį, Lt.	Namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Sukaupti namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Intervalo dydis
1	mažiau nei 100	12,72	12,72	...
2	101 – 200	19,27	31,99	99
3	201 – 300	18,27	50,25	99
4	301 – 400	15,42	65,67	99
5	401 – 500	9,77	75,44	99
6	501 – 600	7,45	82,88	99
7	601 – 900	10,60	93,48	299
8	901 – 1500	4,40	97,88	599
9	1501 – 2000	1,02	98,90	499
10	2001 ir daugiau	1,10	100,00	...

$$M_o \text{ žemdirbiai} = 101 + 99 \frac{\frac{19,27}{99} - \frac{12,72}{99}}{\left(\frac{19,27}{99} - \frac{12,72}{99}\right) + \left(\frac{19,27}{99} - \frac{18,27}{99}\right)} = 101 + 86,14 = 187,14$$

$$M_e \text{ žemdirbiai} = 501 + 99 \frac{50 - 75,44}{7,45} = 501 - 338,06 = 162,94$$

$$Q_1 = 101 + 99 \frac{25 - 12,72}{19,27} = 101 + 63,09 = 164,09$$

$$Q_3 = 401 + 99 \frac{75 - 65,67}{9,77} = 401 + 94,54 = 495,54$$

$$D_1 = 0 + 99 \frac{10 - 0}{12,72} = 0 + 77,83 = 77,83$$

$$D_9 = 601 + 299 \frac{90 - 82,88}{10,60} = 601 + 200,83 = 801,83$$

$$k_Q = \left(\frac{495,54 - 164,09}{2} \div 162,94 \right) * 100 = 101,71 \%$$

$$K_{\text{varitilinis asimetr}} = \frac{(495,54 - 162,94) - (162,94 - 164,09)}{495,54 - 164,09} = +1,0$$

17 priedas

Samdomų darbuotojų namų ūkių piniginių pajamų, vienam namų ūkio nariui, lygio – struktūros ir pasiskirstymo rodiklių skaičiavimas (2003 metai)

Eil. Nr.	Namų ūkių grupės pagal piniginių pajamų lygį, Lt.	Namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Sukaupti namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Intervalo dydis
1	mažiau nei 100	0,92	0,92	...
2	101 – 200	5,34	6,26	99
3	201 – 300	14,39	20,64	99
4	301 – 400	20,19	40,84	99
5	401 – 500	16,52	57,36	99
6	501 – 600	11,98	69,35	99
7	601 – 900	19,02	88,37	299
8	901 – 1500	8,81	97,18	599
9	1501 – 2000	2,16	99,34	499
10	2001 ir daugiau	0,66	100,00	...

$$M_{o \text{ samdomi darbuot}} = 301 + 99 \frac{\frac{20,19}{99} - \frac{14,39}{99}}{\left(\frac{20,19}{99} - \frac{14,39}{99}\right) + \left(\frac{20,19}{99} - \frac{16,52}{99}\right)} = 301 + 61,88 = 362,88$$

$$M_{e \text{ samdomi darbuot}} = 501 + 99 \frac{50 - 57,36}{11,98} = 501 - 60,82 = 440,18$$

$$Q_1 = 301 + 99 \frac{25 - 20,64}{20,19} = 301 + 21,38 = 322,38$$

$$Q_3 = 601 + 299 \frac{75 - 69,35}{19,02} = 601 + 88,82 = 689,82$$

$$D_1 = 201 + 99 \frac{10 - 6,26}{14,39} = 201 + 25,73 = 226,73$$

$$D_9 = 901 + 599 \frac{90 - 88,37}{8,81} = 901 + 110,83 = 1011,83$$

$$k_Q = \left(\frac{689,82 - 322,38}{2} \div 440,18 \right) * 100 = 41,74 \%$$

$$K_{k \text{ var tilinis asimetr}} = \frac{(689,82 - 440,18) - (440,18 - 322,38)}{689,82 - 322,38} = +0,36$$

Pensininkų namų ūkių piniginių pajamų, vienam namų ūkio nariui, lygio – struktūros ir pasiskirstymo rodiklių skaičiavimas (2003 metai)

Eil. Nr.	Namų ūkių grupės pagal piniginių pajamų lygį, Lt.	Namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Sukaupti namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Intervalo dydis
1	mažiau nei 100	0,61	0,61	...
2	101 – 200	5,90	6,51	99
3	201 – 300	13,85	20,36	99
4	301 – 400	28,65	49,01	99
5	401 – 500	24,37	73,38	99
6	501 – 600	15,95	89,33	99
7	601 – 900	9,07	98,40	299
8	901 – 1500	1,37	99,77	599
9	1501 – 2000	0,08	99,85	499
10	2001 ir daugiau	0,15	100,00	...

$$M_{o \text{ pensininkai}} = 301 + 99 \frac{\frac{28,65}{99} - \frac{13,85}{99}}{\left(\frac{28,65}{99} - \frac{13,85}{99}\right) + \left(\frac{28,65}{99} - \frac{24,37}{99}\right)} = 301 + 76,94 = 377,94$$

$$M_{e \text{ pensininkai}} = 501 + 99 \frac{50 - 73,88}{15,95} = 501 - 145,11 = 355,89$$

$$Q_1 = 301 + 99 \frac{25 - 20,36}{28,65} = 301 + 16,03 = 317,03$$

$$Q_3 = 501 + 99 \frac{75 - 73,88}{15,95} = 501 + 6,95 = 507,95$$

$$D_1 = 201 + 99 \frac{10 - 6,51}{13,85} = 201 + 24,95 = 225,95$$

$$D_9 = 601 + 299 \frac{90 - 89,33}{9,07} = 601 + 22,09 = 623,09$$

$$k_Q = \left(\frac{507,95 - 317,03}{2} \div 355,89 \right) * 100 = 26,82 \%$$

$$K_{k \text{ varilinis asimetr}} = \frac{(507,95 - 355,89) - (355,89 - 317,03)}{507,95 - 317,03} = +0,59$$

19 priedas

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam asmeniui pagal namų ūkio galvos
socialinę – ekonominę grupę 1999 – 2003 metais, Lt./mėn.

Rodikliai/metai	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
Žemdirbiai	252,6	239,3	249,9	237,1	329,5
piniginės	138,5	124,8	132,8	125,9	183,2
natūrinės	114,2	114,5	117	111,2	146,3
Samdomi darbuotojai	465,1	463,3	455,9	465,4	491,9
piniginės	404,2	405	399,6	410,9	432
natūrinės	60,9	58,3	56,3	54,6	60
Darbdaviai	512,4	472,5	447,7	553,4	600,4
piniginės	457,1	421,9	395,9	501,8	551
natūrinės	55,3	50,6	51,8	51,6	49,4
Pensininkai	380,2	360,5	363,2	376,4	402,3
piniginės	305,8	287,4	295,6	310,8	310,3
natūrinės	74,4	73,1	67,6	65,5	92
Kiti	253,4	256,7	237,9	262,5	285,6
piniginės	170,1	183,3	160,8	184,5	207,4
natūrinės	83,3	73,4	77,1	78	78,2

Šaltiniai:

- 11) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 43.
- 12) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 41.
- 13) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 41.
- 14) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 37.
- 15) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 30.

Namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos socialinę-ekonominę grupę 2003 metais

<i>Disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui intervalai, Lt.</i>	<i>Socialinė-ekonominė grupė</i>			
	<i>Žemdirbiai</i>	<i>Samdomieji darbuotojai</i>	<i>Pensininkai</i>	<i>Dirbantys sau, darbdaviai</i>
	<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>
mažiau nei 100	12,72	0,92	0,61	/
101 – 200	19,27	5,34	5,90	/
201 – 300	18,27	14,39	13,85	/
301 – 400	15,42	20,19	28,65	/
401 – 500	9,77	16,52	24,37	/
501 – 600	7,45	11,98	15,95	/
601 – 700	4,90	8,95	5,13	/
701 – 800	3,88	6,34	2,63	/
801 – 900	1,81	3,73	1,31	/
901 – 1000	0,83	2,47	0,56	/
1001 – 1100	1,85	2,06	0,30	/
1101 – 1200	1,58	1,61	0,17	/
1201 – 1300	0,14	0,90	0,26	/
1301 – 1400	–	1,00	0,08	/
1401 – 1500	–	0,76	–	/
1501 – 1600	–	0,47	0,08	/
1601 – 1700	0,05	0,48	–	/
1701 – 1800	0,45	0,41	–	/
1801 – 1900	0,41	0,33	–	/
1901 – 2000	0,11	0,47	–	/
2001 – 2500	0,49	0,39	0,14	/
2501 – 3000	0,33	0,09	–	/
daugiau nei 3000	0,28	0,19	0,02	/
Viso:	100,00	100,00	100,00	

/ - duomenys nepateikiami, nes statistinio įverčio paklaida viršija priimtina leistiną lygį.

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamento Namų ūkių tyrimo skyriaus atlikti specialūs skaičiavimai.

Namų ūkio narių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę 2003 metais

<i>Disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui intervalai, lt</i>	<i>Socialinė-ekonominė grupė</i>			
	<i>Žemdirbiai</i>	<i>Samdomieji darbuotojai</i>	<i>Pensininkai</i>	<i>Dirbantys sau, darbdaviai</i>
	<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>
mažiau nei 100	14,03	0,99	0,85	/
101 – 200	24,85	6,73	9,53	/
201 – 300	20,53	17,26	17,48	/
301 – 400	14,07	22,65	26,88	/
401 – 500	7,87	16,62	22,40	/
501 – 600	5,89	11,34	13,07	/
601 – 700	3,20	8,15	4,67	/
701 – 800	2,77	5,20	2,39	/
801 – 900	1,58	3,01	1,33	/
901 – 1000	0,74	1,90	0,55	/
1001 – 1100	1,27	1,44	0,26	/
1101 – 1200	0,98	1,09	0,15	/
1201 – 1300	0,15	0,69	0,19	/
1301 – 1400	–	0,69	0,12	/
1401 – 1500	–	0,51	–	/
1501 – 1600	–	0,34	0,05	/
1601 – 1700	0,05	0,30	–	/
1701 – 1800	0,38	0,28	–	/
1801 – 1900	0,41	0,24	–	/
1901 – 2000	0,11	0,26	–	/
2001 – 2500	0,59	0,16	0,08	/
2501 – 3000	0,25	0,05	–	/
daugiau nei 3000	0,26	0,11	0,01	/
Viso:	100	100	100	

/ - duomenys nepateikiami, nes statistinio įverčio paklaida viršija priimtina leistiną lygį.

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamento Namų ūkių tyrimo skyriaus atlikti specialūs skaičiavimai.

Vienišo asmens namų ūkių piniginių pajamų, vienam namų ūkio nariui, lygio – struktūros ir pasiskirstymo rodiklių skaičiavimas (2003 metai)

Eil. Nr.	Namų ūkių grupės pagal piniginių pajamų lygį, Lt.	Namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Sukaupti namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Intervalo dydis
1	mažiau nei 100	1,39	1,39	...
2	101 – 200	2,15	3,54	99
3	201 – 300	8,41	11,95	99
4	301 – 400	23,70	35,64	99
5	401 – 500	21,16	56,80	99
6	501 – 600	17,07	73,87	99
7	601 – 900	14,95	88,82	299
8	901 – 1500	7,39	96,21	599
9	1501 – 2000	2,27	98,48	499
10	2001 ir daugiau	1,52	100,00	...

$$M_{o \text{ vienišas asmuo}} = 301 + 99 \frac{\frac{23,7}{99} - \frac{8,41}{99}}{\left(\frac{23,7}{99} - \frac{8,41}{99}\right) + \left(\frac{23,7}{99} - \frac{21,16}{99}\right)} = 301 + 85,17 = 386,17$$

$$M_{e \text{ vienišas asmuo}} = 501 + 99 \frac{50 - 56,80}{17,07} = 501 - 39,44 = 461,56$$

$$Q_1 = 301 + 99 \frac{25 - 11,95}{23,70} = 301 + 54,51 = 355,51$$

$$Q_3 = 601 + 99 \frac{75 - 73,87}{14,95} = 601 + 22,60 = 623,60$$

$$D_1 = 201 + 99 \frac{10 - 3,54}{8,41} = 201 + 76,05 = 277,05$$

$$D_9 = 901 + 599 \frac{90 - 88,82}{7,39} = 901 + 95,65 = 996,65$$

$$k_Q = \left(\frac{623,6 - 355,51}{2} \div 461,56 \right) * 100 = 29,04 \%$$

$$K_{k \text{ vartilinis asimetr}} = \frac{(623,60 - 461,56) - (461,56 - 355,51)}{623,6 - 355,51} = +0,21$$

Poros be vaikų namų ūkių piniginių pajamų, vienam namų ūkio nariui, lygio – struktūros ir pasiskirstymo rodiklių skaičiavimas (2003 metai)

Eil. Nr.	Namų ūkių grupės pagal piniginių pajamų lygį, Lt.	Namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Sukaupti namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Intervalo dydis
1	mažiau nei 100	1,54	1,54	...
2	101 – 200	3,34	4,88	99
3	201 – 300	9,10	13,99	99
4	301 – 400	20,06	34,05	99
5	401 – 500	19,59	53,63	99
6	501 – 600	15,51	69,14	99
7	601 – 900	19,02	88,16	299
8	901 – 1500	9,94	98,10	599
9	1501 – 2000	1,30	99,40	499
10	2001 ir daugiau	0,60	100,00	...

$$M_{o\ pora\ be\ vaikų} = 301 + 99 \frac{\frac{20,06}{99} - \frac{9,10}{99}}{\left(\frac{20,06}{99} - \frac{9,10}{99}\right) + \left(\frac{20,06}{99} - \frac{19,59}{99}\right)} = 301 + 95,53 = 396,53$$

$$M_{e\ pora\ be\ vaikų} = 501 + 99 \frac{50 - 53,63}{15,51} = 501 - 23,17 = 477,83$$

$$Q_1 = 301 + 99 \frac{25 - 13,99}{20,06} = 301 + 54,34 = 355,34$$

$$Q_3 = 601 + 299 \frac{75 - 69,14}{19,02} = 601 + 92,12 = 693,12$$

$$D_1 = 201 + 99 \frac{10 - 4,88}{9,10} = 201 + 55,70 = 256,70$$

$$D_9 = 901 + 599 \frac{90 - 88,16}{9,94} = 901 + 110,88 = 1011,88$$

$$k_Q = \left(\frac{693,12 - 355,34}{2} \div 477,83 \right) * 100 = 35,35 \%$$

$$K_{k\ var\ tilinis\ asimetr} = \frac{(693,12 - 477,83) - (477,83 - 355,34)}{693,12 - 355,34} = +0,27$$

Kitų namų ūkių be vaikų piniginių pajamų, vienam namų ūkio nariui, lygio – struktūros ir pasiskirstymo rodiklių skaičiavimas (2003 metai)

Eil. Nr.	Namų ūkių grupės pagal piniginių pajamų lygį, Lt.	Namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Sukaupti namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Intervalo dydis
1	mažiau nei 100	1,87	1,87	...
2	101 – 200	8,37	10,25	99
3	201 – 300	15,18	25,43	99
4	301 – 400	20,95	46,38	99
5	401 – 500	18,91	65,29	99
6	501 – 600	10,34	75,64	99
7	601 – 900	17,61	93,25	299
8	901 – 1500	4,75	98,00	599
9	1501 – 2000	1,73	99,73	499
10	2001 ir daugiau	0,27	100,00	...

$$M_{o\ kiti\ namų\ ūkiai\ be\ vaikų} = 301 + 99 \frac{\frac{20,95}{99} - \frac{15,18}{99}}{\left(\frac{20,95}{99} - \frac{15,18}{99}\right) + \left(\frac{20,95}{99} - \frac{18,91}{99}\right)} = 301 + 73,01 = 374,01$$

$$M_{e\ kiti\ namų\ ūkiai\ be\ vaikų} = 501 + 99 \frac{50 - 65,29}{10,34} = 501 - 146,39 = 354,61$$

$$Q_1 = 201 + 99 \frac{25 - 10,25}{15,18} = 201 + 96,20 = 297,20$$

$$Q_3 = 501 + 99 \frac{75 - 65,29}{10,34} = 501 + 92,96 = 593,96$$

$$D_1 = 101 + 99 \frac{10 - 1,87}{8,37} = 101 + 96,16 = 197,16$$

$$D_9 = 601 + 299 \frac{90 - 75,64}{17,61} = 601 + 243,82 = 844,82$$

$$k_Q = \left(\frac{593,96 - 297,20}{2} \div 354,61 \right) * 100 = 41,84 \%$$

$$K_{k\ var\ tilinis\ asimetr} = \frac{(593,96 - 354,61) - (354,61 - 297,20)}{593,96 - 297,20} = +0,61$$

Poros su vaikais namų ūkių piniginių pajamų, vienam namų ūkio nariui, lygio – struktūros ir pasiskirstymo rodiklių skaičiavimas (2003 metai)

Eil. Nr.	Namų ūkių grupės pagal piniginių pajamų lygį, Lt.	Namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Sukaupti namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Intervalo dydis
1	mažiau nei 100	2,27	2,27	...
2	101 – 200	10,61	12,89	99
3	201 – 300	18,86	31,74	99
4	301 – 400	23,36	55,11	99
5	401 – 500	15,30	70,41	99
6	501 – 600	10,60	81,01	99
7	601 – 900	13,14	94,15	299
8	901 – 1500	4,41	98,56	599
9	1501 – 2000	0,83	99,39	499
10	2001 ir daugiau	0,61	100,00	...

$$M_{o\ pora\ su\ vaikais} = 301 + 99 \frac{\frac{23,36}{99} - \frac{18,86}{99}}{\left(\frac{23,36}{99} - \frac{18,86}{99}\right) + \left(\frac{23,36}{99} - \frac{15,30}{99}\right)} = 301 + 35,64 = 336,64$$

$$M_{e\ pora\ su\ vaikais} = 501 + 99 \frac{50 - 70,41}{10,60} = 501 - 190,62 = 310,38$$

$$Q_1 = 201 + 99 \frac{25 - 12,89}{18,86} = 201 + 63,57 = 264,57$$

$$Q_3 = 501 + 99 \frac{75 - 70,41}{10,60} = 501 + 42,87 = 543,87$$

$$D_1 = 101 + 99 \frac{10 - 2,27}{10,61} = 101 + 72,13 = 173,13$$

$$D_9 = 601 + 299 \frac{90 - 81,01}{13,14} = 601 + 204,57 = 805,57$$

$$k_Q = \left(\frac{543,87 - 264,57}{2} \div 310,38 \right) * 100 = 44,99 \%$$

$$K_{k\ vartilinis\ asimetr} = \frac{(543,87 - 310,38) - (310,38 - 264,57)}{543,87 - 264,57} = +0,67$$

Kitų namų ūkių su vaikais piniginių pajamų, vienam namų ūkio nariui, lygio – struktūros ir pasiskirstymo rodiklių skaičiavimas (2003 metai)

Eil. Nr.	Namų ūkių grupės pagal piniginių pajamų lygį, Lt.	Namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Sukaupti namų ūkių lyginamieji svoriai, %	Intervalo dydis
1	mažiau nei 100	2,55	2,55	...
2	101 – 200	13,00	15,54	99
3	201 – 300	23,98	39,52	99
4	301 – 400	24,71	64,23	99
5	401 – 500	15,73	79,95	99
6	501 – 600	8,86	88,82	99
7	601 – 900	8,78	97,60	299
8	901 – 1500	2,01	99,61	599
9	1501 – 2000	0,35	99,96	499
10	2001 ir daugiau	0,04	100,00	...

$$M_{o\text{ kitų namų ūkių su vaikais}} = 301 + 99 \frac{\frac{24,71}{99} - \frac{23,98}{99}}{\left(\frac{24,71}{99} - \frac{23,98}{99}\right) + \left(\frac{24,71}{99} - \frac{15,73}{99}\right)} = 301 + 7,14 = 308,14$$

$$M_{e\text{ kitų namų ūkių su vaikais}} = 501 + 99 \frac{50 - 79,95}{8,86} = 501 - 334,66 = 166,34$$

$$Q_1 = 201 + 99 \frac{25 - 15,54}{23,98} = 201 + 39,06 = 240,06$$

$$Q_3 = 401 + 99 \frac{75 - 64,23}{15,73} = 401 + 67,78 = 468,78$$

$$D_1 = 101 + 99 \frac{10 - 2,55}{13,0} = 101 + 56,73 = 157,73$$

$$D_9 = 601 + 299 \frac{90 - 88,82}{8,78} = 601 + 40,18 = 641,18$$

$$k_Q = \left(\frac{468,78 - 240,06}{2} \div 166,34 \right) * 100 = 68,75 \%$$

$$K_{k\text{ var tilinis asimetr}} = \frac{(468,78 - 166,34) - (166,34 - 240,06)}{468,78 - 240,06} = +1,64$$

Vidutinės piniginės ir natūrinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio tipą 1999 – 2003 metais, Lt./mėn.

Rodikliai/metai	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
vienišas asmuo	553,6	544,4	542,2	528,8	572,7
piniginės	464,7	455,5	456,3	452,6	478,8
natūrinės	88,8	88,8	85,9	76,2	93,9
vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 m.	323,2	376,7	336,1	347,6	375,4
piniginės	250,4	299,1	276,5	277,2	306,4
natūrinės	72,8	77,7	59,6	70,3	69
sutuoktiniai be vaikų	542,4	507,6	520,3	555,5	552,7
piniginės	460,3	426,8	440,9	472,4	459,8
natūrinės	82,1	80,8	79,4	83	92,9
sutuoktiniai su vaikais iki 18 m.	392,3	383,8	369,8	379,3	427,4
piniginės	328,1	323	307,7	321,3	361,9
natūrinės	64,2	60,8	62,2	58	65,5
kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 m.	344	333,8	329,4	333,2	370,2
piniginės	289,5	278,9	276,2	281	307
natūrinės	54,5	54,9	53,2	52,1	63,2
kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 m.	460,8	442,5	445,1	448,6	483,6
piniginės	396,1	381,3	388,5	392,8	410,8
natūrinės	64,8	61,1	56,5	55,8	72,8

Šaltiniai:

- 16) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 45.
 17) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 43.
 18) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 43.
 19) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 39.
 20) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 32.

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio tipą
1999 – 2003 metais, Lt./mėn.

Rodikliai/metai	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
vienišas asmuo	553,6	544,4	542,2	528,8	572,7
Samdomo darbo pajamos	178,6	163,6	171,1	172,2	182,8
Pajamos iš verslo	37,0	37,1	42,4	21,6	53,0
Pajamos iš turto ir rentos	2,9	8,7	1,0	3,8	2,3
Socialinės išmokos	247,1	241,2	234,5	252,7	265,2
išmokos senatvėje	181,4	177,1	166,0	186,4	226,2
kitos socialinės išmokos	65,7				
		64,1	68,5	66,3	39,0
Kitos pajamos	88,1				
		93,7	93,3	78,5	69,5
vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 m.	323,2	376,7	336,1	347,6	375,4
Samdomo darbo pajamos	142,7	176,7	156,6	145,6	182,6
Pajamos iš verslo	28,7	39,5	18,3	23,7	27,1
Pajamos iš turto ir rentos	0,9	0,2	1,1	0,8	0,3
Socialinės išmokos	67,4	65,8	71,2	65,7	66,2
išmokos senatvėje	6,4	9,0	9,3	8,0	7,7
kitos socialinės išmokos	61,0				
		56,8	61,9	57,7	58,5
Kitos pajamos	83,5				
		94,6	88,8	111,9	99,1
sutuoktiniai be vaikų	542,4	507,6	520,3	555,5	552,7
Samdomo darbo pajamos	222,6	197,2	222,7	230,6	240,5
Pajamos iš verslo	57,6	52,5	53,2	57,5	63,2
Pajamos iš turto ir rentos	0,6	0,3	0,5	1,2	0,4
Socialinės išmokos	228,6	225,8	213,0	225,4	223,4
išmokos senatvėje	183,9	181,0	164,4	170,7	187,5
kitos socialinės išmokos	44,7				
		44,8	48,6	54,7	35,9
Kitos pajamos	32,9				
		31,8	30,8	40,9	25,1
sutuoktiniai su vaikais iki 18 m.	392,3	383,8	369,8	379,3	427,4
Samdomo darbo pajamos	255,0	242,7	242,4	249,5	292,0
Pajamos iš verslo	55,1	59,5	50,2	53,4	68,6
Pajamos iš turto ir rentos	3,1	0,6	0,7	0,4	0,8
Socialinės išmokos	30,8	31,3	33,7	31,3	32,4
išmokos senatvėje	3,7	3,7	3,4	2,2	2,3
kitos socialinės išmokos	27,1				
		27,6	30,3	29,1	30,1
Kitos pajamos	48,3				
		49,6	42,9	44,7	33,5

28 priedo tęsinys

Rodikliai/metai	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 m.	344	333,8	329,4	333,2	370,2
Samdomo darbo pajamos	196,3	183,2	189,3	191,9	221,4
Pajamos iš verslo	51,9	49,3	43,0	44,5	59,1
Pajamos iš turto ir rentos	1,3	0,6	0,3	0,1	0,6
Socialinės išmokos	65,3	73,3	68,9	70,3	69,0
išmokos senatvėje	32,7	36,2	30,5	29,6	32,3
kitos socialinės išmokos	32,6	37,1	38,4	40,7	36,7
Kitos pajamos	29,0	27,3	27,9	26,5	20,1
kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 m.	460,8	442,5	445,1	448,6	483,6
Samdomo darbo pajamos	255,1	257,4	248,6	259,2	275,6
Pajamos iš verslo	55,4	42,6	45,8	50,8	66,9
Pajamos iš turto ir rentos	0,7	1,5	1,0	0,5	0,7
Socialinės išmokos	117,7	110,4	113,1	108,7	115,3
išmokos senatvėje	78,0	69,8	70,1	66,8	80,2
kitos socialinės išmokos	39,7	40,6	43,0	41,9	35,1
Kitos pajamos	31,9	30,5	36,7	29,5	25,1

Šaltiniai:

- 21) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 45.*
- 22) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 43.*
- 23) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 43.*
- 24) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 39.*
- 25) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 32.*

Namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio tipą 2003 metais

<i>Disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui intervalai, Lt.</i>	Namų ūkio tipas					
	<i>Vienišas asmuo</i>	<i>Pora be vaikų</i>	<i>Pora su vaikais iki 18 m.</i>	<i>Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 m.</i>	<i>Kiti namų ūkiai be vaikų</i>	<i>Vienišas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 m.</i>
	%	%	%	%	%	%
mažiau nei 100	1,39	1,54	2,27	2,55	1,87	/
101 – 200	2,15	3,34	10,61	13,00	8,37	/
201 – 300	8,41	9,10	18,86	23,98	15,18	/
301 – 400	23,70	20,06	23,36	24,71	20,95	/
401 – 500	21,16	19,59	15,30	15,73	18,91	/
501 – 600	17,07	15,51	10,60	8,86	10,34	/
601 – 700	6,72	9,42	6,62	5,07	8,13	/
701 – 800	5,84	5,62	4,28	2,41	5,81	/
801 – 900	2,38	3,99	2,24	1,30	3,66	/
901 – 1000	1,87	3,07	1,15	0,99	1,60	/
1001 – 1100	2,10	2,10	0,99	0,61	1,19	/
1101 – 1200	1,52	2,17	0,74	0,25	0,68	/
1201 – 1300	0,50	1,09	0,83	–	0,30	/
1301 – 1400	0,66	1,00	0,64	0,04	0,55	/
1401 – 1500	0,74	0,51	0,07	0,13	0,43	/
1501 – 1600	0,50	0,18	0,10	–	0,62	/
1601 – 1700	0,47	0,27	0,39	–	0,32	/
1701 – 1800	0,33	0,49	0,16	0,03	0,24	/
1801 – 1900	0,33	0,16	0,10	0,32	0,22	/
1901 – 2000	0,64	0,19	0,08	–	0,33	/
2001 – 2500	0,95	0,23	0,15	0,04	0,17	/
2501 – 3000	0,09	0,20	0,25	–	0,03	/
daugiau nei 3000	0,48	0,18	0,20	–	0,08	/
Viso:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

/ - duomenys nepateikiami, nes statistinio įverčio paklaida viršija priimtina leistiną lygį.

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamento Namų ūkių tyrimo skyriaus atlikti specialūs skaičiavimai.

Namų ūkio narių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio tipą 2003 metais

<i>Disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui intervalai, Lt.</i>	<i>Namų ūkio tipas</i>					<i>Vienišas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 m.</i>
	<i>Vienišas asmuo</i>	<i>Pora be vaikų</i>	<i>Pora su vaikais iki 18 m.</i>	<i>Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 m.</i>	<i>Kiti namų ūkiai be vaikų</i>	
	<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>	
mažiau nei 100	1,39	1,54	2,49	2,73	1,88	/
101 – 200	2,15	3,34	11,82	14,24	8,29	/
201 – 300	8,41	9,10	20,38	24,46	15,41	/
301 – 400	23,70	20,06	23,64	24,04	21,18	/
401 – 500	21,16	19,59	14,51	15,49	18,51	/
501 – 600	17,07	15,51	10,06	8,39	10,32	/
601 – 700	6,72	9,42	5,94	4,89	8,31	/
701 – 800	5,84	5,62	3,90	2,26	6,03	/
801 – 900	2,38	3,99	2,06	1,19	3,65	/
901 – 1000	1,87	3,07	0,99	0,92	1,52	/
1001 – 1100	2,10	2,10	0,93	0,64	1,06	/
1101 – 1200	1,52	2,17	0,74	0,22	0,71	/
1201 – 1300	0,50	1,09	0,70	–	0,25	/
1301 – 1400	0,66	1,00	0,54	0,03	0,53	/
1401 – 1500	0,74	0,51	0,06	0,11	0,51	/
1501 – 1600	0,50	0,18	0,08	–	0,65	/
1601 – 1700	0,47	0,27	0,32	–	0,23	/
1701 – 1800	0,33	0,49	0,15	0,02	0,25	/
1801 – 1900	0,33	0,16	0,11	0,32	0,15	/
1901 – 2000	0,64	0,19	0,07	–	0,32	/
2001 – 2500	0,95	0,23	0,13	0,05	0,12	/
2501 – 3000	0,09	0,20	0,21	–	0,02	/
daugiau nei 3000	0,48	0,18	0,17	–	0,08	/
Viso:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

/ - duomenys nepateikiami, nes statistinio įverčio paklaida viršija priimtina leistiną lygį.

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamento Namų ūkių tyrimo skyriaus atlikti specialūs skaičiavimai.

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui ir disponuojamų pajamų struktūra namų ūkiuose su skirtingu vaikų iki 18 metų skaičiumi 2003 metais, Lt./mėn.

Rodikliai / metai	1999¹⁾	2000²⁾	2001³⁾	2002⁴⁾	2003⁵⁾
<i>Su 1 vaiku, Lt./mėn.</i>	422,5	421,7	409,7	423,3	468,9
Samdomo darbo pajamos, %	63,8	62,5	64,8	64,9	68,3
Nesamdomo darbo pajamos, %	11,1	11,7	10,5	11,9	12,9
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,8	0,2	0,2	0,1	0,1
Socialinės išmokos, %	11,9	13,0	12,7	11,0	10,4
senatvės socialinės išmokos, %	4,5	5,1	4,1	3,7	3,7
kitos socialinės išmokos, %	7,4	7,9	8,6	7,3	6,7
Kitos pajamos, %	12,3	12,6	11,9	12,0	8,3
<i>Su 2 vaikais, Lt./mėn.</i>	359,6	345,8	329,5	329	371,4
Samdomo darbo pajamos, %	62,9	58,4	62,8	62,8	64,4
Nesamdomo darbo pajamos, %	15,0	17,7	13,7	13,7	16,6
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,5	0,1	0,2	0,0	0,3
Socialinės išmokos, %	9,1	10,6	11,3	11,3	10,3
senatvės socialinės išmokos, %	2,4	2,9	3,1	2,4	2,6
kitos socialinės išmokos, %	6,7	7,7	8,2	8,9	7,7
Kitos pajamos, %	12,4	13,1	12,0	12,1	8,4
<i>Su 3 ir daugiau vaikų, Lt./mėn.</i>	251,8	243,8	241,9	240,8	267,7
Samdomo darbo pajamos, %	41,3	43,6	39,0	38,2	39,5
Nesamdomo darbo pajamos, %	25,1	20,1	21,5	20,6	26,7
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,0	0,2	0,0	0,0	0,1
Socialinės išmokos, %	23,4	25,2	27,7	29,8	26,1
senatvės socialinės išmokos, %	2,1	2,3	2,0	3,2	2,4
kitos socialinės išmokos, %	21,3	22,9	25,7	26,6	23,7
Kitos pajamos, %	10,1	10,9	11,7	11,5	7,5
<i>Be vaikų, Lt./mėn.</i>	509,9	488,8	494	502,2	526
Samdomo darbo pajamos, %	44,5	43,9	44,9	45,8	46,4
Nesamdomo darbo pajamos, %	10,3	9,2	9,6	9,3	11,9
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,2	0,6	0,2	0,3	0,2
Socialinės išmokos, %	36,4	37,0	35,7	35,8	34,9
senatvės socialinės išmokos, %	27,1	27,3	25,4	25,5	28,1
kitos socialinės išmokos, %	9,3	9,7	10,3	10,3	6,8
Kitos pajamos, %	8,7	9,3	9,6	8,8	6,5

Šaltiniai:

- 26) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 47-48.
 27) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 45-46.
 28) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 45-46.
 29) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 41-42.
 30) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 34-35.

Skirtingo dydžio namų ūkių vidutinės disponuojamos pajamos ir skirtingo dydžio namų ūkių disponuojamų pajamų struktūra 1999 - 2003 metais, Lt./mėn.

	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
<i>Vienišas asmuo, Lt./mėn.</i>	553,6	544,4	542,2	528,8	572,7
Samdomo darbo pajamos, %	32,3	30,1	31,6	32,6	31,9
Nesamdomo darbo pajamos, %	6,7	6,8	7,8	4,1	9,3
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,6	1,6	0,2	0,7	0,4
Socialinės išmokos, %	44,6	44,3	43,2	47,7	46,3
senatvės socialinės išmokos, %	32,8	32,5	30,6	35,2	39,5
kitos socialinės išmokos, %	11,8	11,8	12,6	12,5	6,8
Kitos pajamos, %	15,9	17,2	17,2	14,8	12,1
<i>Du asmenys, Lt./mėn.</i>	509,1	481,3	480,2	513,8	524,8
Samdomo darbo pajamos, %	42,1	42,3	43,4	43,0	44,4
Nesamdomo darbo pajamos, %	10,5	9,3	9,8	9,5	11,8
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1
Socialinės išmokos, %	39,3	38,7	37,6	37,4	37,2
senatvės socialinės išmokos, %	29,7	28,9	26,8	26,9	29,8
kitos socialinės išmokos, %	9,6	9,8	10,8	10,5	7,4
Kitos pajamos, %	8,0	9,6	9,0	9,8	6,5
<i>Trys asmenys, Lt./mėn.</i>	448,9	435,3	442,8	441,7	505,2
Samdomo darbo pajamos, %	60,9	61,6	63,9	63,2	65,2
Nesamdomo darbo pajamos, %	11,0	11,9	10,0	12,0	12,9
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,8	0,2	0,2	0,2	0,0
Socialinės išmokos, %	15,4	15,2	15,1	14,2	14,1
senatvės socialinės išmokos, %	8,2	7,2	6,8	6,6	7,4
kitos socialinės išmokos, %	7,2	8,0	8,3	7,6	6,7
Kitos pajamos, %	11,8	11,2	10,7	10,5	7,7
<i>Keturi asmenys, Lt./mėn.</i>	383,9	380,3	360,1	368,6	404,6
Samdomo darbo pajamos, %	66,1	63,1	65,4	65,1	68,1
Nesamdomo darbo pajamos, %	14,2	15,3	12,8	13,8	15,1
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,3	0,1	0,2	0,0	0,3
Socialinės išmokos, %	9,4	10,6	10,7	11,2	9,8
senatvės socialinės išmokos, %	3,2	3,8	3,5	3,4	3,6
kitos socialinės išmokos, %	6,2	6,8	7,2	7,8	6,2
Kitos pajamos, %	10,0	10,9	10,9	9,9	6,8
<i>Penki ir daugiau asmenų, Lt./mėn.</i>	301,1	289,0	280,9	291,8	315,3
Samdomo darbo pajamos, %	50,1	49,6	49,2	52,3	51,0
Nesamdomo darbo pajamos, %	19,8	17,8	17,5	16,3	21,4
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,4	0,1	0,0	0,0	0,1
Socialinės išmokos, %	21,5	24,2	25,1	23,8	22,3
senatvės socialinės išmokos, %	7,6	9,2	8,0	7,3	7,7
kitos socialinės išmokos, %	13,9	15,0	17,1	16,5	14,6
Kitos pajamos, %	8,2	8,2	8,2	7,6	5,1

Šaltiniai:

- 31) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 49-50.
- 32) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 47-48.
- 33) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 47-48.
- 34) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 43-44.
- 35) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 57-58.

Vidutinės piniginės ir natūrinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos amžių 1999 – 2003 metais, Lt./mėn.

Rodikliai/metai	1999¹⁾	2000²⁾	2001³⁾	2002⁴⁾	2003⁵⁾
Visos disponuojamos pajamos iki 30 metų	458,2	455,6	447,1	464,1	503,9
piniginės	380,6	382,9	377,7	398,2	438,6
natūrinės	77,6	72,7	69,4	65,9	65,3
Visos disponuojamos pajamos 30-39 metai	394,0	378	370,6	389,9	421,2
piniginės	332,1	315,9	309,7	331,1	355,6
natūrinės	61,9	62,1	60,9	58,8	65,5
Visos disponuojamos pajamos 40-49 metai	423,8	413	406,4	413,6	451,8
piniginės	360,5	350,5	345,9	352,6	386,7
natūrinės	63,2	62,4	60,6	60,9	65,1
Visos disponuojamos pajamos 50-59 metai	483,5	471,1	456,3	466,8	499
piniginės	411,6	403,8	390,3	405,2	421,6
natūrinės	71,9	67,3	66	61,5	77,3
Visos disponuojamos pajamos 60 ir daugiau metų	419,5	394,9	403	416,3	455,5
piniginės	348,2	325	335,6	349,7	360,7
natūrinės	71,3	69,9	67,4	66,6	94,7

Šaltiniai:

- 36) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 51.*
37) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 49.*
38) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 49.*
39) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 45.*
40) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 38.*

Namų ūkio narių pasiskirstymas pagal pagrindinį pajamų šaltinį ir amžių 1999 – 2003 metais, %.

Rodikliai / metai	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
0 - 17 metų					
Darbas asmeniniame ž. ū.	0,3	0,2	0,1	0,1	0,0
Samdomas darbas ž. ū.	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Samdomas darbas ne ž. ū.	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0
Verslas, amatai	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bedarbio pašalpa	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stipendija	0,8	0,7	0,5	0,7	0,4
Pensija	0,5	1,1	1,0	0,6	0,3
Socialinės išmokos	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Kitas pajamų šaltinis	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
Išlaikytiniai	98,1	97,7	98,0	98,4	99,2
18-29 metų					
Darbas asmeniniame ž. ū.	7,9	8,3	6,6	6,3	4,6
Samdomas darbas ž. ū.	2,3	1,9	2,0	1,8	2,8
Samdomas darbas ne ž. ū.	42,9	41,3	42,2	41,2	43,4
Verslas, amatai	3,5	2,5	2,0	2,3	1,5
Bedarbio pašalpa	1,3	1,3	1,5	1,0	1,0
Stipendija	7,9	8,6	9,3	9,2	9,1
Pensija	2,7	2,9	2,5	3,3	3,4
Socialinės išmokos	9,2	8,7	8,8	8,3	7,1
Kitas pajamų šaltinis	1,5	1,7	1,8	1,8	1,7
Išlaikytiniai	20,9	22,9	23,3	24,8	25,2
30-39 metų					
Darbas asmeniniame ž. ū.	9,4	11,0	10,5	10,5	9,7
Samdomas darbas ž. ū.	3,9	2,5	2,5	2,3	4,2
Samdomas darbas ne ž. ū.	64,2	60,4	62,1	64,4	63,7
Verslas, amatai	4,5	5,6	4,4	4,4	4,3
Bedarbio pašalpa	1,6	1,7	1,4	1,5	1,3
Stipendija	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2
Pensija	3,0	3,5	3,7	3,3	3,3
Socialinės išmokos	4,5	5,2	6,1	3,9	4,9
Kitas pajamų šaltinis	0,9	0,9	1,1	1,6	0,6
Išlaikytiniai	8,0	9,1	8,2	7,9	7,9

34 priedo tęsinys

Rodikliai / metai	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
40-49 metų					
Darbas asmeniniame ž. ū.	10,0	11,4	11,2	11,9	10,6
Samdomas darbas ž. ū.	4,2	3,3	3,2	3,0	4,0
Samdomas darbas ne ž. ū.	66,2	63,3	63,8	63,0	64,4
Verslas, amatai	4,1	5,2	3,7	3,8	4,5
Bedarbio pašalpa	1,4	1,7	1,5	1,0	0,9
Stipendija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Pensija	4,9	5,3	6,4	6,4	5,6
Socialinės išmokos	0,7	1,0	1,4	1,2	1,3
Kitas pajamų šaltinis	0,7	0,9	1,2	1,6	0,7
Išlaidytiniai	7,8	8,0	7,7	8,2	8,0
50-59 metų					
Darbas asmeniniame ž. ū.	9,5	12,2	12,1	11,3	12,4
Samdomas darbas ž. ū.	3,5	3,0	2,9	3,0	4,1
Samdomas darbas ne ž. ū.	52,2	51,0	49,6	51,5	50,7
Verslas, amatai	2,0	1,7	2,3	2,4	2,3
Bedarbio pašalpa	1,6	1,4	1,6	1,8	2,2
Stipendija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Pensija	24,1	22,9	23,8	21,4	18,8
Socialinės išmokos	0,3	0,3	0,2	0,5	0,3
Kitas pajamų šaltinis	0,4	0,8	0,9	0,8	1,1
Išlaidytiniai	6,3	6,7	6,4	7,6	8,2
60 metų ir vyresni					
Darbas asmeniniame ž. ū.	1,3	1,0	1,5	1,3	4,6
Samdomas darbas ž. ū.	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1
Samdomas darbas ne ž. ū.	7,2	6,0	6,2	6,2	5,7
Verslas, amatai	0,2	0,3	0,0	0,3	0,2
Bedarbio pašalpa	0,1	0,1	0,1	0,6	1,0
Stipendija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Pensija	90,6	92,4	91,7	91,0	87,9
Socialinės išmokos	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Kitas pajamų šaltinis	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Išlaidytiniai	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4

Šaltiniai:

- 41) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 25.
42) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 23.
43) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 23.
44) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 23.
45) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 20.

Vidutinės piniginės ir natūrinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos išsilavinimą 1999 – 2003 metais, Lt./mėn.

Rodikliai/metai	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
neturinio pradinio, pradinis	346,5	327,5	322,7	336,4	380,8
piniginės	263,3	244	243,5	259,8	275,2
natūrinės	83,2	83,4	79,2	76,6	105,6
pagrindinis	345,8	326,8	327,4	326,1	365
piniginės	275,4	256,1	262,6	260,3	279,7
natūrinės	70,4	70,7	64,8	65,8	85,3
bendras vidurinis	379,4	349,6	333,7	358,7	397,8
piniginės	314,5	286,7	270,7	299,3	326,4
natūrinės	65,0	62,9	63	59,4	71,4
aukštesnysis	429,2	411,2	418,3	426,9	423,4
piniginės	367,5	349,6	355,6	366,1	352,8
natūrinės	61,7	61,6	62,7	60,8	70,6
aukštasis	641,2	664,9	642,1	662,6	668,2
piniginės	572,8	602,3	583,7	603,5	608,9
natūrinės	68,4	62,6	58,4	59,1	59,3

Šaltiniai:

- 46) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 1999. p. 53.
 47) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2000. p. 51.
 48) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2001. p. 51.
 49) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2002. p. 47.
 50) Namų ūkių pajamos ir išlaidos' 2003. p. 41.

Namų ūkių vidutinės disponuojamos ir namų ūkių disponuojamų pajamų struktūra pagal namų ūkio galvos išsilavinimą 1999 - 2003 metais, Lt./mėn.

	1999 ¹⁾	2000 ²⁾	2001 ³⁾	2002 ⁴⁾	2003 ⁵⁾
Neturi pradinio, pradinis, Lt.	346,5	327,5	322,7	336,4	380,8
Samdomo darbo pajamos, %	10,6	7,0	8,1	7,9	4,9
Nesamdomo darbo pajamos, %	12,2	14,0	12,7	9,6	17,9
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,2	0,2	0,0	0,1	0,0
Socialinės išmokos, %	70,2	71,2	72,3	74,4	73,0
senatvės socialinės išmokos, %	55,0	56,0	55,0	56,0	64,3
kitos socialinės išmokos, %	15,2	15,2	17,3	18,4	8,7
Kitos pajamos, %	6,9	7,5	6,8	7,9	4,1
Pagrindinis, Lt.	345,8	326,8	327,4	326,1	365,0
Samdomo darbo pajamos, %	37,2	33,2	29,5	30,1	30,2
Nesamdomo darbo pajamos, %	14,8	16,3	15,3	13,0	17,2
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Socialinės išmokos, %	37,9	41,7	46,5	47,5	46,1
senatvės socialinės išmokos, %	23,9	26,3	28,4	28,5	33,4
kitos socialinės išmokos, %	14,0	15,4	18,1	19,0	12,7
Kitos pajamos, %	10,1	8,7	8,7	9,4	6,5
Bendrasis vidurinis, Lt.	379,4	349,6	333,7	358,7	397,8
Samdomo darbo pajamos, %	53,3	51,3	51,6	53,8	56,4
Nesamdomo darbo pajamos, %	14,7	12,6	13,4	13,0	15,3
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	1,0	0,4	0,1	0,3	0,0
Socialinės išmokos, %	17,9	20,6	21,1	19,7	19,3
senatvės socialinės išmokos, %	7,8	9,2	9,0	8,4	9,2
kitos socialinės išmokos, %	10,1	11,4	12,1	11,3	10,1
Kitos pajamos, %	13,1	15,0	13,9	13,2	9,0
Aukštesnysis, Lt.	429,2	411,2	418,3	426,9	423,4
Samdomo darbo pajamos, %	60,4	57,9	59,5	60,2	59,1
Nesamdomo darbo pajamos, %	13,7	14,2	11,5	12,0	15,3
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,1	0,3	0,0	0,1	0,1
Socialinės išmokos, %	14,9	16,8	17,5	17,4	18,1
senatvės socialinės išmokos, %	7,8	8,8	8,6	9,6	10,2
kitos socialinės išmokos, %	7,1	8,0	8,9	7,8	7,9
Kitos pajamos, %	10,8	10,8	11,3	10,4	7,4
Aukštasis, Lt.	641,2	664,9	642,1	662,6	668,2
Samdomo darbo pajamos, %	69,8	69,4	70,6	69,2	71,0
Nesamdomo darbo pajamos, %	6,8	7,7	7,2	8,6	8,9
Pajamos iš nuosavybės ir rentos, %	0,5	0,3	0,4	0,2	0,4
Socialinės išmokos, %	14,1	12,7	12,7	13,5	12,6
senatvės socialinės išmokos, %	9,6	7,9	7,7	8,5	8,5
kitos socialinės išmokos, %	4,5	4,8	5,0	5,0	4,1
Kitos pajamos, %	8,8	9,7	9,2	8,4	7,2

Šaltiniai:

- 51) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos* 1999. p. 53-54.
- 52) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos* 2000. p. 51-52.
- 53) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos* 2001. p. 51-52.
- 54) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos* 2002. p. 47-48.
- 55) *Namų ūkių pajamos ir išlaidos* 2003. p. 40-41.

Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamų ir išlaidų ataskaita

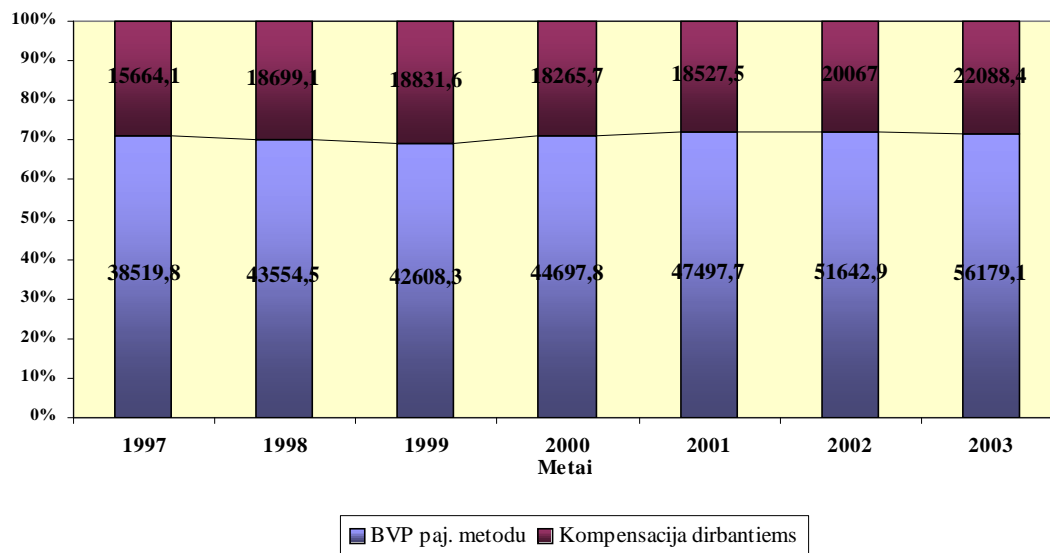
tūkst. Lt

		Pavirtinta 2003 m.	Ivykdyta 2003 m.	Ivykdymo %	2002 m. ataskaita
1.	PAJAMOS	4.759.260,0	4.886.199,2	102,7	4.570.029,6
1.1	Draudėjų privalomos va stybinio soc alin o draudimo ,mokos	4.227.654,0	4.367.647,1	103,3	4.040.920,0
1.2	Apdraustų,ų privalomos va stybinio soc alin o draudimo įmokos	405.545,0	419.955,1	103,6	388.708,8
1.3	Savarankiškai o rbanč ū asmenų privalomos valstybinio socia inio draudimo įmokos	54.135,0	59.583,4	110,1	59.370,5
1.4	Valstybinio savanoriško socia inio draudimo ,mokos	706,0	802,3	113,6	652,9
1.5	Baucos, delpinig ai ir k tos pajamos	35.862,0	9.850,2	27,5	30.890,5
1.6	Asignavimai iš Lietuvos Respublikos va stybės biudžeto				
1.7	Atgautos į ankstesnių metų iš aidas išskeltos abejotinai atgautinos sumos	24.548,0	18.299,7	74,5	33.389,9
1.8	Veik os pajamos ir š tur mo kap talo gaunamos pajamos	10.810,0	10.061,4	93,1	16.097,0
2.	IŠLAIDOS	4.758.435,0	4.703.144,4	98,8	4.461.069,4
2.1	Pensijų socialiniam draudimui	3.552.105,0	3.528.189,0	99,3	3.325.309,1
2.2	Ligos ir motinystės socia niam draudimui	367.522,0	358.603,5	97,6	333.167,2
2.3	Nedarbo socialiniam draudimu	194.834,0	199.935,7	102,6	185.200,9
2.4	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socia iniam draudimu	21.408,0	18.322,8	85,6	16.039,1
2.5	Lėšos, pervedamos , Privalomojo sveikatos draudimo fondą	391.855,0	400.426,6	102,2	371.164,6
2.6	Neatgaut nos ir abejotinai atgautinos sumos	78.164,0	49.442,1	63,3	92.328,8
2.7	Veik os sąnaudos	152.547,0	148.224,7	97,2	137.859,7
3.	Grynasis einamųjų metų rezultatas	825,0	183.054,8		108.960,2
4.	Valstybės biudžeto lėšomis padengtos paskolos su valstybės garantija ir finansų ministro pasirašytais pritarimo raštais				108.960,2
5.	Einamųjų metų rezultatas	825,0	183.054,8		216.004,0
6.	Kasos apyvartos lėšos	51.275,0	157.507,0		129.396,3

Šaltinis: Valstybinis socialinis draudimas: Statistiniai duomenys' 2003. (2004), p. 6.

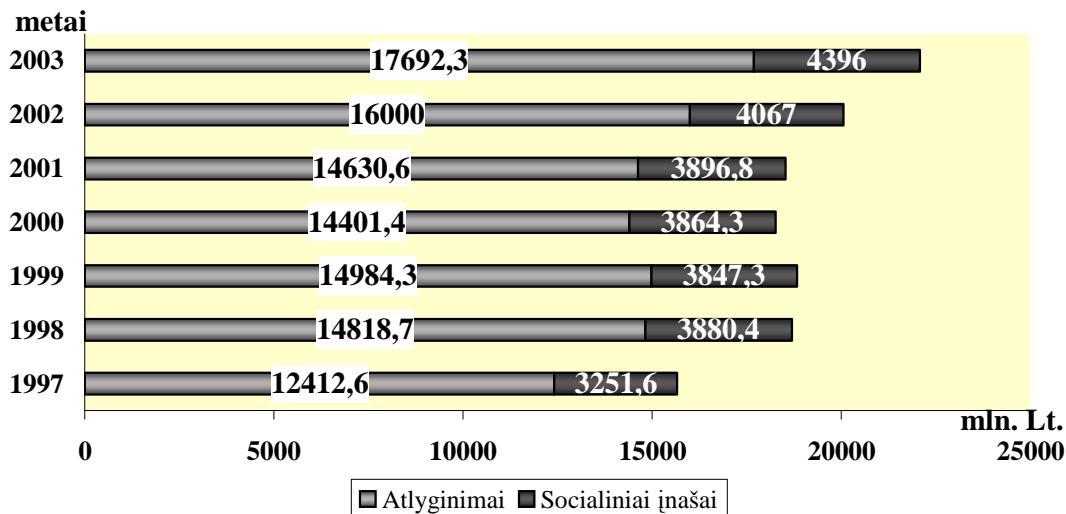
38 priedas

BVP, apskaičiuoto pajamų metodu, ir kompensacijos dirbantiems santykio kitimo tendencijos
1997 – 2003 metais

39 priedas

Kompensacijos dirbantiems* komponentių, atlyginimų ir darbdavių socialinių įnašų,
kitimo tendencijos 1997 – 2003 metais

* *Kompensacija dirbantiems* – tai samdomiems darbuotojams išmokami piniginiai ir (ar) natūriniai mokėjimai už atliktą darbą ir darbdavių įnašai į socialinio draudimo fondus.

Šaltinis: Lietuvos Statistikos metraštis 1999 – 2003 m.

40 priedas

Vidutinė Valstybinio socialinio draudimo pensija pagal pensijų rūšis 2000 – 2003 metais

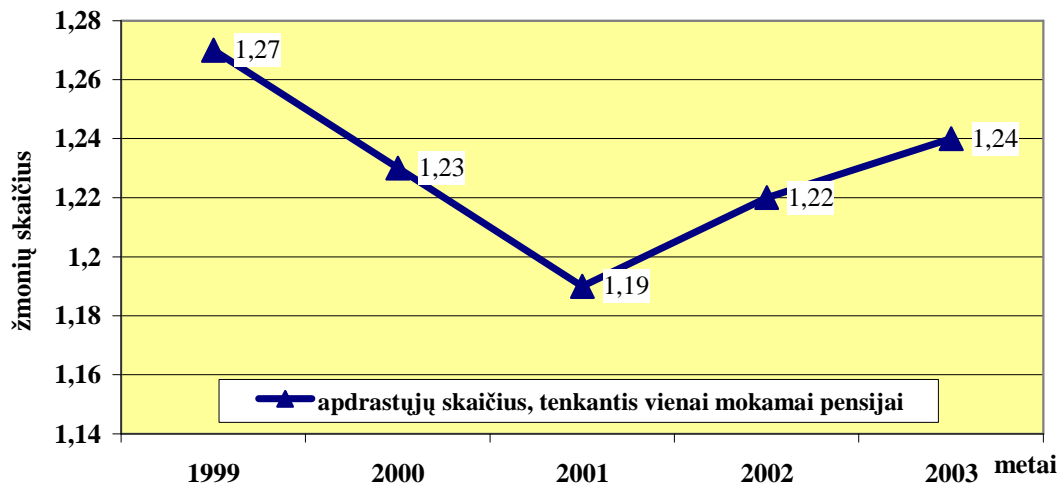
<i>Pensijų rūšys / metai</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>
vidutinė senatvės pensija	312,54	317,61	323,05	340,50
invalidumo pensija	279,63	277,72	282,20	296,83
ištarnauto laiko pensija	212,72	206,48	215,00	282,77
maitintojo netekimo pensija	184,32	185,65	191,15	205,85
našlių pensija	81,81	87,1	84,99	82,65
našlaičių pensija	74,68	71,12	71,56	73,16
našlių (už mirusius iki 1994 12 31) pensija	34,57	34,51	35,27	35,6

Šaltinis: Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2005, 1. (2005), p. 5.

41 priedas

Apdraustųjų Valstybinio socialinio draudimo ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas

1999 – 2003 metais

Šaltinis: Valstybinis socialinio draudimo fondas: www.sodra.lt

Šeimoms bei vaikams mokamų socialinių išmokų bei teikiamos kitos paramos gavėjai ir išlaidos 1999-2003 metais*

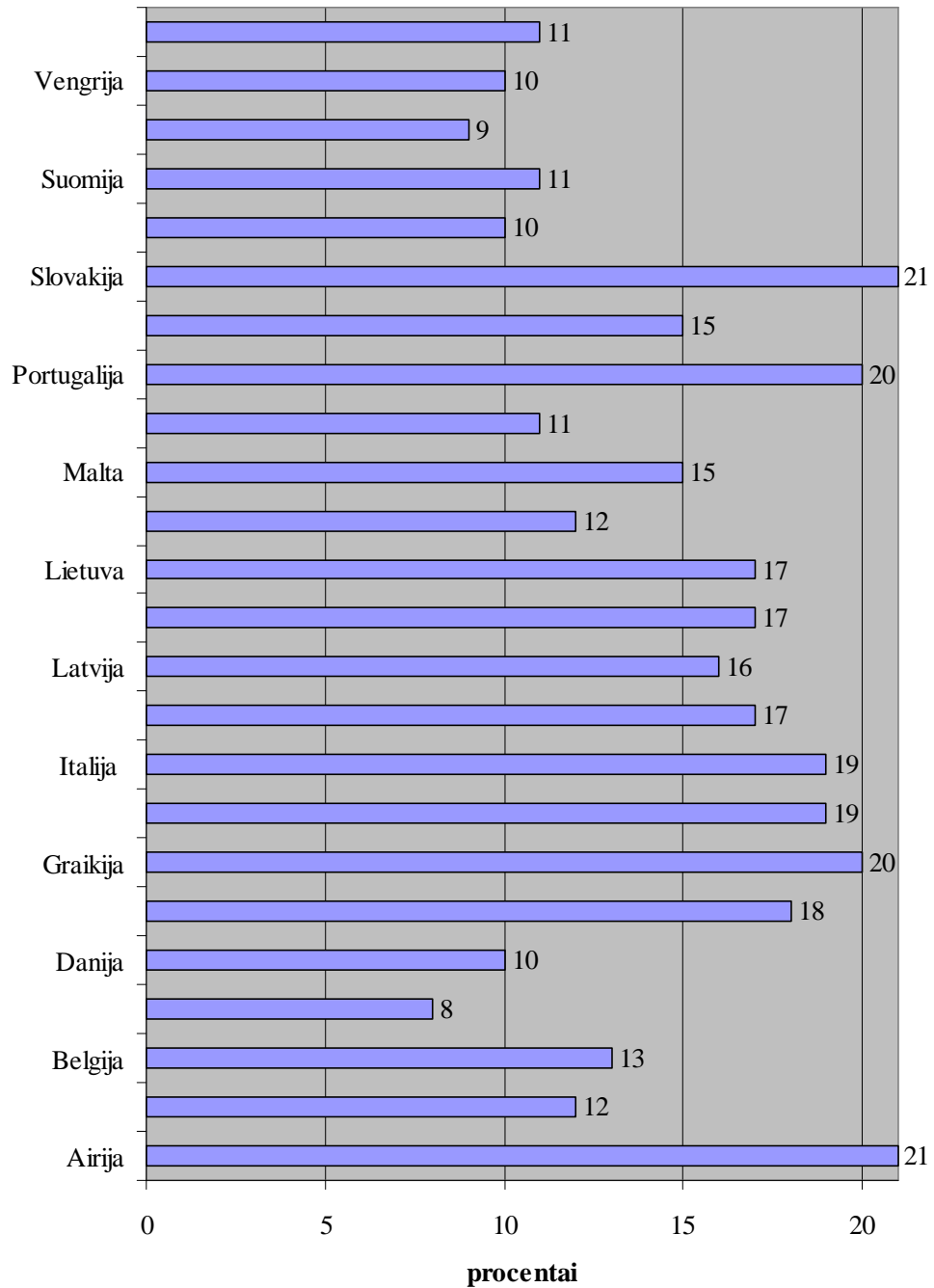
Eil. Nr.	Socialinės išmokos bei kitos paramos formos	1999 m.		2000 m.		2001 m.		2002 m.		2003 m.	
		Gavėjai tūkst.žm.**	Išlaidos tūkst.Lt	Gavėjai tūkst.žm.**	Išlaidos tūkst.Lt	Gavėjai tūkst.žm.**	Išlaidos tūkst.Lt	Gavėjai tūkst.žm.**	Išlaidos tūkst.Lt	Gavėjai tūkst.žm.**	Išlaidos tūkst.Lt
I.	IŠ VISO (1+2+3)	...	486161	...	512083	...	539416	...	551682	...	545781
1.	PAŠALPOS, ŠEIMOMS AUGINANČIOMS VAIKUS, iš jų:	...	253570	...	260843	...	260082	...	259416	...	252926
1.1.	Vienkartinė pašalpa gimus kūdikiui	36	27005	34	25520	31	23299	30	22343	29,97	22392
1.2.	Nėštumo pašalpa besimokančioms moterims	0,35	76,6	0,32	70,0	0,25	54,5	0,24	52,7	0,21	46,2
1.3.	Šeimos pašalpa	90	98376	88	95675	85	93043	82	89259	76,56	82877
1.4.	Pašalpa tikr. krašto aps. tarnybos karių (prievol.) vaikams	0,11	223,6	0,07	154,9	0,07	136,7	0,08	158	0,06	123
1.5.	Pašalpa šeimoms, auginančioms 3 ir daugiau vaikų, iš jų:	44	81132	45	81930	46	83016	46	81498	44	78593
	su 3 vaikais	32	54063	33	54301	33	55059	33	53290	31	51034
	su 4 ir daugiau vaikų	12	27070	12	27629	13	27957	13	28227	12	27559
1.6.	Vaiko globos (rūpybos) pašalpa	7,3	38056	8,1	43241	8,4	44515	8,8	46932	9,1	48583
1.7.	Našlaičio stipendija	1,66	7457	1,86	11178	1,95	11670	2,20	13332	2,5	14880
1.8.	Pašalpa našlaič. ir likusiems be tėvų globos vaik. isikurti	0,6	1245	0,7	3076	1,3	4348	1,5	5841	1,3	5433
2.	PAŠALPOS BEI KITOS PARAMOS FORMOS MAŽAS PAJAMAS TURINTIEMS GYVENTOJAMS, iš jų:	...	205540	...	223642	...	250015	...	261652	...	264708
2.1.	Socialinė pašalpa	102	73720	115	88602	117	88059	117	90040	119	94307
2.2.	Šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijos	...	68131	...	74785	...	98317	...	107007	...	105115
2.3.	Vienkartinė pašalpa socialiai remtiniams asmenims	34	4563	37	3449	41	3174	51	3890	56	4307
2.4.	Mokinių nemokamas maitinimas****	142	59127	154	56806	160	60466	164	60714	158	60979
3.	LAIDOJIMO PAŠALPA, iš jų:	39	27051	39	27598	39	29319	41	30615	38	28147
	po 3 MGL	5,4	2031	5,2	1948	-	-	-	-	-	-
	po 6 MGL	33	25023	34	25614	-	-	-	-	-	-

* Savivaldybių pateikti duomenys

** Daugiavaikės pašalpos gavėjai (1.5. eilutė) - vidutiniškai per mėnesį atitinkamais metais pašalpas gavusių šeimų skaičius.

Šaltinis: Lietuvos apskritys: ekonominė ir socialinė raida 2003. (2004), p. 228 – 231.

Skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų ES – 15 ir ES – 25

Šaltinis: Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2005, 1. (2005), p. 152 – 153.

44 priedas

Darbinių pajamų kitimas esant įvairiems neapmokestinamo pajamų dydžio (NPD) ir gyventojų pajamų mokesčio (GPM) deriniams

<i>PND ir GPM DERINIAI</i>	<i>DARBO PAJAMOS, Lt.</i>						
	290	350	1000	2000	3000	4000	5000
PND lygus 290 Lt. ir GPM lygus 33 %	290,0	330,2	765,7	1435,7	2105,7	2775,7	3445,7
PND lygus 350 Lt. ir GPM lygus 33 %	290,0	350,0	785,5	1455,5	2125,5	2795,5	3465,5
PND lygus 290 Lt. ir GPM lygus 24 %	290,0	335,6	829,6	1589,6	2349,6	3109,6	3869,6

45 priedas

Darbinių pajamų kitimas priklausomai nuo gyventojų pajamų mokesčio tarifo esant progresyviems ir regresyviems mokesčiams

	<i>GYVENTOJŲ PAJAMŲ MOKESČIO NORMA, %</i>							
	0,24	0,24	0,29	0,29	0,29	0,31	0,31	0,33
	<i>DARBO PAJAMOS, Lt.</i>							
	290	500	1000	2000	3000	5000	6000	10000
<i>Progresyviniai mokesčiai</i>	290,0	449,6	794,1	1504,1	2214,1	3539,9	4229,9	6795,7
<i>Regresyviniai mokesčiai</i>	290,0	430,7	779,9	1469,9	2159,9	3634,1	4344,1	7669,6
	<i>DARBO PAJAMOS, Lt.</i>							
	0,33	0,33	0,31	0,31	0,31	0,29	0,29	0,24
	<i>GYVENTOJŲ PAJAMŲ MOKESČIO NORMA, %</i>							